

SLOVENSKÁ ARCHIVISTIKA

ROČNÍK XLII

2007

Číslo 1

MINISTERSTVO VNÚTRA SR – ODBOR ARCHÍVOV A
REGISTRATÚR

SLOVENSKÁ ARCHIVISTIKA

Vydáva Ministerstvo vnútra SR
odbor archívov a registratúr

Redakčná rada

Peter Draškaba, Júlia Hautová, Ján Lukačka, Richard Marsina,
Marta Melníková, Štefánia Mertanová, Veronika Nováková,
Jozef Novák, Milena Ostrolucká, Jana Pražáková, Juraj Roháč,
Jana Schullerová, František Žifčák, Juraj Žudel

Hlavný redaktor
PETER KARTOUS

Výkonná redaktorka a tajomníčka redakcie
JÚLIA RAGAČOVÁ

Technická redaktorka
VIERA PAULÍKOVÁ

Redakcia a administrácia:
Ministerstvo vnútra SR, odbor archívov a registratúr
811 04 Bratislava, Križkova 7

© by MV SR – odbor archívov a registratúr, Bratislava 2007

Prof. PhDr. JOZEF ŠIMONČIČ, CSc.,
LAUREÁTOM ŠTÁTNEHO VYZNAMENANIA

Dňa 1. januára 2007, pri príležitosti sviatku vzniku Slovenskej republiky, bol medzi 18 osobnosťami, ktorým prezident Slovenskej republiky prepožičal štátne vyznamenania aj prof. PhDr. Jozef Šimončič, CSc., dlhoročný riaditeľ bývalého Štátneho okresného archívu v Trnave, archivár, historik a dnes vysokoškolský pedagóg. Prezident Slovenskej republiky Ivan Gašparovič mu udelil za celoživotné dielo v oblasti archívnictva, slovenských dejín a regionálnej histórie Pribinov kríž III. triedy. Prepožičanie štátneho vyznamenania na návrh Ministerstva vnútra Slovenskej republiky je ocenením významu a podielu laureáta na spoločenskom a kultúrnom rozvoji Slovenskej republiky.

Jozef Šimončič po úspešnom ukončení trnavského gymnázia v roku 1948 začal študovať na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Štúdium musel prerušiť z politických dôvodov a v rokoch 1950–1954 vykonával vojenskú službu u pomocných technických práporov. 1. novembra 1954 začal pracovať ako mestský archivár v Archíve mesta Trnavy a popri zamestnaní vyštudoval v rokoch 1954–1958 odbor história na Vysokej škole pedagogickej v Bratislave. V roku 1971 obhájil na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave doktorát filozofie z pomocných historických vied. Hodnosť kandidáta vied získal v roku 1978 za prácu *Ohlas Francúzskej revolúcie na Slovensku*. Štátny okresný archív v Trnave bol jeho pôsobiskom takmer 40 rokov do roku 1992, kde pôsobil od roku 1961 ako jeho riaditeľ. Jeho druhým a súčasným pracoviskom sa stala v roku 1992 Fakulta humanistiky Trnavskej univerzity, kde pôsobí na Katedre slovenských dejín ako vysokoškolský pedagóg. V roku 1994 sa habilitoval na docenta a univerzitným profesorom pre slovenské dejiny sa stal v roku 1998. Pracoval a pracuje vo vedeckých komisiách Slovenskej akadémie vied, Slovenskej historickej spoločnosti, Trnavskej univerzity. Je členom Vedeckej archívnej rady, poradného orgánu ministra vnútra Slovenskej republiky pre archívnictvo. Profesor Šimončič je autorom viacerých syntetických a analytických archívnych pomôcok, ako aj autorom vedeckých a odborných štúdií, vysokoškolských učebníc a skript. Monografie, ktorých je autorom, sa v prevažnej miere vzťahujú k mestu Trnave.

Profesor Šimončič za viac ako 40 rokov pôsobenia v slovenskom archívnictve svojou organizátorskou, riadiacou, odbornou a publikačnou činnosťou patrí medzi zakladateľov moderného slovenského archívnictva a regionálnych dejín. Jeho archívne pomôcky a edície prameňov umožnili aj prípravu a vydanie dejín mesta Trnavy. Publikácia k 750. výročiu mesta *Dejiny Trnavy*, ktorej bol hlavným zostavovateľom, sa stala najkrajšou knihou roka 1988. Jeho odborná ar-

chívna práca na úseku sprístupňovania archívnych fondov prispela aj ku kvalitatívnemu rozvoju regionálnej a osobitne cirkevnej historiografie. Ako archivár a historik venoval osobitnú pozornosť spracovaniu ohlasov Francúzskej revolúcie na Slovensku. Jeho záujem o komplexný pohľad na dejiny Slovenska vyústil do mnohých študijných pobytov v archívoch v Maďarsku, Poľsku, Francúzsku a Vatikáne. Jedným z ich výsledkov je viacväzkový katalóg prameňov k dejinám československo-poľských vzťahov. Vo výskume v archívoch cirkevných inštitúcií vo Vatikáne a Taliansku pokračuje dodnes so zameraním na dejiny rádov a reholí.

Ako univerzitný pedagóg sa podieľal na výchove viacerých generácií archivárov a historikov. Jeho odborné vedomosti, ako člena Vedeckej archívnej rady, využíva Ministerstvo vnútra SR pri formulovaní koncepčných otázok súvisiacich s ďalším rozvojom archívnictva a archivistiky.

Odbornosť a spoločenskovedná všestrannosť profesora Šimončiča spoločnosť ocenila viacerými vyznamenaniami, čestnými uznaniaми a medailami. Je držiteľom Križkovej medaily a Sasinkovej medaily, vyznamenaní ministerstva vnútra. V roku 1998 bol odmenený Cenou mesta Trnavy a stal sa osobnosťou 20. storočia v Trnave.

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky aj návrhom udeliť profesorovi Šimončičovi štátne vyznamenanie vyjadrilo ocenenie jeho významu o kultúrny rozvoj Slovenskej republiky; osobitne na úseku sprístupňovania archívneho dedičstva, starších dejín Slovenska, jeho cirkevných dejín, ako aj na úseku vysokoškolskej výchovy archivárov a historikov.

Vážený pán profesor, v mene slovenských archivárov a redakcie časopisu Slovenská archivistika Vám blahoželáme k štátnemu vyznamenaníu, Pribinovmu krížu.

Peter Kartous

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

NAJSTARŠIA UHORSKÁ LISTINA O SLOVENSKU Z ROKOV 1067–1073

FERDINAND ULIČNÝ

Uličný, F.: The Oldest Hungarian Charter Relating to Slovakia from 1067–1073. Slovenská archivistika. Vol XLII, 2007, No 1, p. 5–14.

The object of the author's recent research and the given paper is the charter of the Hungarian nobleman Peter, that Slovak and Hungarian historians have regarded the founding decree for the monastery in Zast written around 1067. The detailed diplomatic and historical analysis has provided new pieces of information: a) the charter is the testament of the nobleman Peter from the period 1067–1073; b) it is the oldest Hungarian charter dealing with a certain Slovak area, that is, with Slovakia as such. Hungary. Slovakia. History. Diplomats. Middle Ages.

Prof. PhDr. Ferdinand Uličný, DrSc., Liptovský Mikuláš – Ploštín

Šľachtic Peter, pravdepodobne z rodu Aba, v rokoch 1067–1073 nadiktoval svoj testament. Testamentom právoplatne rozhodol o rozdelení a budúcich vlastníkoch jeho nehnuteľných, najmä pozemkových majetkov. Najväčšiu časť zdedených aj nadobudnutých majetkov, dedín s tamojšími poddanskými a slobodnými obyvateľmi poručil kláštoru v Zaste, ktorý založil. Menšia časť jeho územných majetkov sa nachádzala v Zemplínskej župe. Jednou z dedín darovaných novému kláštoru bola aj dedina Sirník. Obec Sirník jestvuje doteraz v strednom Zemplíne, je administratívnou súčasťou okresu Trebišov.

Vzhľadom na skutočnosť, že doteraz iba ojedinelí diplomatici venovali testamentu šľachtica Petra odbornú pozornosť, je potrebné testamentárnu listinu podrobiť dôkladnej diplomatickej a historickej kritike.

Originál testamentárnej listiny je neznámy. Nepochybné už nejestvuje. Napriek tomu možno nepochybniteľne predpokladať, že listina bola napísaná na pergamene, vtedy jedinej látke na písomnosti používanej v Uhorsku v 11. storočí. Vzhľadom na rozsah textu listiny bol použitý pergamen stredných až väčších rozmerov, pravdepodobne 50 × 40 cm.

Keďže sa originál listiny stratil, nemožno bezprostredne skúmať ani písmo listiny. Avšak vzhľadom na úsek rokov, v ktorých bola listina napísaná, je isté, že použité písmo pôvodom korenilo v karolínskej minuskule, pravda, vtedy už v grafickej úprave vyvinutej a používanej v Uhorsku v druhej polovici 11. storočia.

Len šľachtic Peter a svedkovia napísania testamentárnej listiny vedeli, kto bol zostavovateľom a pisárom originálu listiny. Zakrátko sa aj na túto skutočnosť

zabudlo. Vzhľadom na najzávažnejšiu, najpodstatnejšiu časť rozhodnutia šľachtica Petra a obsah listiny, teda že úplnú väčšinu svojich majetkov poručil novému kláštoru benediktínov v Zaste, je veľmi pravdepodobné, že zostavovateľom a pisárom listiny bol primerane vzdelaný benediktín, možno prvý opát kláštora v Zaste. Pravda, nemožno úplne vylúčiť možnosť, že pôvodcom listiny bol vzdelaný muž na dvore kráľa Šalamúna. V každom prípade to bol vzdelanec, ktorý zostavil a prípadne aj napísal predmetnú listinu na požiadanie šľachtica Petra. Vznikla tak listina patriaca do skupiny súkromných listín, teda nepatrla do početnejšej skupiny kráľovských listín.

Predmetná listina sa síce nezachovala v pôvodine, avšak vďaka jej potvrdeniu v listine kráľa Bela IV. z roku 1267, možno jej vnútorné znaky priamo skúmať a kriticky vyhodnocovať. Originál konfirmačnej listiny Bela IV. z roku 1267 sa nachádza v Maďarskom krajinskom archíve v Budapešti.¹ V tomto zachovaní ju poznal a v roku 1860 celú publikoval maďarský historik a editor Gustáv Wenzel. Najnovšie ju celú uverejnil maďarský historik a editor najstarších uhorských listín György Gyórfy.²

Listina začína invokáciou *In nomine sancte et individue Trinitatis* a pokračuje intituláciou *Petrus Dei gracia comes*. Nasleduje arenga *Producencia antiquorum sapientum*, promulgácia *Quam consuetudinem...*, adresa *Omnibus ergo christianis notum esse desidero...*, ktorá prechádza do dispozície *quod ego Petrus eterne retributionis munere monasterium Sancte Marie Jesu Christo chooperante construxi, quod dicitur Zasty...* Po rozsiahlej a obsahovo bohatej dispozícii nasleduje menoslov a funkcie svedkov *Ut autem... rex Salamon...* Listina končí sankciou *si quispiam aliquid subtrahere...*

Takú skladbu si zvolil a uplatnil neznámy pôvodca listiny. Keďže nepoznáme ani jeho inú listinu vo funkcii testamentu, predmetnú listinu možno síce skúmať a opisovať, ale nemožno z diplomatického hľadiska kriticky porovnávať a prípadne spochybovať. Možno ju len vnímať ako jedinečný diplomatický produkt.

Listina nemá datovaciu formulu. Zostavovateľ listiny v prípade testamentu nepovažoval datovanie za nevyhnutné, s čím sa zaiste stotožnil aj šľachtic Peter a všetci obdarovaní.

Nedatovanie listiny spôsobuje editorom a historikom problémy s odpoveďou na naliehavé a nevyhnutné otázky: kedy sa uskutočnili právne akty testamentu, kedy bola listina napísaná a kedy ju obdržali dotyčné stránky?

Keď spomínaný editor Gustáv Wenzel v roku 1860 predmetnú listinu zverejnil, stroho napísal, že vznikla okolo roku 1067. Také približné datovanie vzniku listiny si neskôr osvojil aj diplomatik Imre Szentpétery a historik György Gyórfy.³ Dôvody takého datovania však nevysvetlili. Predpokladáme, že ako

¹ Magyar Országos Levéltár Budapest, DL 7. Fotokópia sa nachádza vo Fotozbierke stredovekých listín Historického ústavu Slovenskej akadémie vied v Bratislave.

² WENZEL, G.: *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus I*. Pest 1860, s. 24–27, č. 4. GYÓRFFY, Gy.: *Diplomata Hungariae antiquissima I (1000-1131)*. Budapestini 1992, s. 182–185, č. 58.

³ SZENTPÉTERY, I.: *Regesta regum stirpis Arpadianae critico – diplomatica I–I*. Budapestini 1923, s. 8, medzi registami č. 17 a 18 „(1067 körül)“. GYÓRFFY, Gy.: *Az Árpád–*

východisko k približnému datovaniu využil G. Wenzel mená a funkčné rozpätia svedkov. Diplomatik I. Szentpétery aj historik Gy. Győrffy jeho datovanie bez výhrad prevzali. Ani teraz niet iného východiska, iba preveriť uvedený postup dodatočného datovania vzniku predmetnej listiny.

Šalamún bol uhorským kráľom v rokoch 1063–1074. Vojvoda Magnus pod menom Gejza I. bol kráľom od roku 1074 do roku 1077. Druhý vojvoda Ladislav kraľoval v rokoch 1077–1095. Arcibiskup Dersy, teda Dezider, bol ostrihomským arcibiskupom v rokoch 1067–1075. Biskupov Hieronýma a Alexeja nevieme funkčne umiestniť, hoci jeden z nich mohol byť v Jágri. Menovite uvedený palatín Radvan a ďalších osem šľachticov zaiste vo funkciách županov zostávajú nepoužiteľní, keďže nevedno kde a kedy také funkcie zastávali.

Vzhlľadom na roky funkčnosti Dezidera ako ostrihomského arcibiskupa je zrejmé, že testament mohol vzniknúť najskôr v roku 1067. Vzhlľadom na to, že Gejza bol kráľom od roku 1074, on mohol byť svedkom testamentu iba do roku 1073. Z týchto skutočností vychodí, že listina bola napísaná medzi rokmi 1067–1073.

Ohľadne štýlu listiny možno jednoznačne konštatovať, že je napísaná v prvej osobe jednotného čísla, pričom sa vyskytujú formulácie *Ego Petrus hoc scriptum fieri postulavi...*, alebo *Ego Petrus... monasterium... construxi...*, prípadne *do territorium...*, či *concedo filie mee Magne...* Vzhlľadom na funkčnosť listiny ako testamentu, bol použitý štýl úplne prirodzený a vhodný.

Len pozorným čítaním arengy sa zistí, že testament bol potvrdený formou chirografu *testimonio et sub huiusmodi cirografo*. Jeden exemplár testamentu zostal šľachticovi Petrovi a jeho rodine, druhý obdržal opát benediktínskeho kláštora v Zaste.

Predmetná listina bola záverečným produktom a súčasťou zámeru šľachtica Petra, písomne zachovať a potvrdiť vlastné rozhodnutie o dedení jeho nehnuteľných, všetko pozemkových majetkov. Samotný právny akt bol testamentom a jeho písomná podoba testamentárnou listinou.

Peter ako príslušník sociálnej skupiny šľachty mal a využil vlastnícke právo uhorskej šľachty, ktoré zahrňovalo schopnosť nadobúdať, vlastníť a rozhodovať o nakladaní s nehnuteľnosťami, vrátane ich darovania.

V dispozícii testamentu je niekoľko zápisov o tom, že určité, menované územné majetky šľachtic Peter nadobudol od kráľa Šalamúna, iné od vojvodu Magnusa, resp. Ladislava.⁴ Pri ostatných majetkoch taký údaj chýba. Z toho vyplýva, že Peter oné majetky zdedil po otcovi, prípadne po starších predkoch.

V testamente sú síce zápisy s menom šľachtica Petra, avšak ani raz sa nevykytuje meno jeho otca či iného staršieho predka a ich rodová príslušnosť. Zo samotnej listiny nie je teda rodová príslušnosť Petra priamo zistiteľná.

Rodovú príslušnosť šľachtica Petra možno zistiť alebo dôvodne predpokladať iba nepriamo. V roku 1267 šľachtic Puded, syn Artolfa(?) z rodu Aba, požiadala

kori Magyarországnak történeti földrajza. Budapest 1963, s. 805–806. GYÖRFFY, Gy.: *Diplomata I*, s. 182–185, č. 58.

⁴ WENZEL, G: c. d., I, s. 24 „Possessionem... dux michi“; s. 25 „territorium... michi Salamon rex cum Magno duce“; s. 26 „terram dux Magnus (michi) dedit, et ego“.

kráľa Bela IV. o konfirmovanie predmetnej listiny, keďže Pued bol svetským patrónom kláštora v Zaste.⁵ Na základe tohto údajja sa možno domnievať, že šľachtic Peter bol príslušníkom starobylého, bohatého a rozvetveného rodu Aba.

Počas väčšiny života bol Peter spoluvlastníkom dedičných majetkov spoločne s tromi príbuznými, ktorých mená nie sú v skúmanej listine zapísané. Až po delbe majetkov sa Peter rozhodol s vlastnou tretinou majetkov samostatne, najmä testamentárne disponovať.⁶

Z hľadiska zemepisného možno konštatovať, že Petrom zdedené aj nadobudnuté územné majetky sa nachádzali zväčša v strednom Potisí, najmä v komitátoch Boršod, Abov, Zemplín a Sabolč.

Územné majetky a na nich jestvujúce dediny boli v listine uvádzané či charakterizované latinskými slovami „predium“, „possessio“, „terra“. Uvedené slová v zmysle územný majetok, dedina, roľnícky obrábaná a využívaná zem boli bežne používanými latinskými slovami v písomnostiach v Uhorskom kráľovstve v 11. storočí.

Šľachtic Peter testamentárne rozhodol o budúcich, nastávajúcich vlastníkoch jeho dovtedajších dvadsaťjeden majetkov s tamojšími dedinami a obyvateľmi patriacimi do dvoch sociálnych skupín, poddaných a slobodníkov.

Nastávajúcimi vlastníkmi sa v rozličnom podiele stali štyri právnické a fyzické osoby: kláštor v Zaste, Petrova dcéra, vnuk a iní príbuzní.

Úplnú väčšinu územných majetkov šľachtic Peter poručil klášturu v Zaste, ktorý sám založil.⁷ Pozoruhodné a nezvyčajné je, že v listine nie je veta a ustanovenie, ktoré by mníchov zavazovalo konať za Petra po jeho smrti zádušné omše. Z toho vzniká úvaha, že Peter dal postaviť kláštor už skôr a daroval mu aj prvé, základné majetky, pričom v testamente dodatočne daroval mníchom iné, ďalšie majetky.

O takej postupnosti rozhodnutí a činov šľachtica Petra nepriamo svedčí aj ďalšia skutočnosť. V predmetnej listine sa nenachádza ustanovenie o darovaní majetku dediny, v ktorej, či pri ktorej bol kláštor postavený. Sotva sa stalo, že by oná dedina ako sídlisko, v ktorom bol postavený kláštor, nebola majetkom kláštora už od času jeho výstavby. Pravidelne, všeobecne sa dialo, že sídelná dedina bola základným majetkom každého benediktínskeho kláštora.

⁵ WENZEL, G.: c. d. III, Pest 1862, s. 155, č. 101 „comes Pued filius Artolphi de genere Aba privilegium... super possessionibus monasterii de Zasty, cuius idem comes Pued est patronus... exhibendo“.

⁶ WENZEL, G.: c. d. I, s. 24 „Nos tres germani predia possidebanus, quorum terciam partem“.

⁷ Tamže, s. 24 „monasterium Sancte Marie... construxi, quod dicitur Zasty“. Keďže sa nezachoval písomný doklad, z ktorého by sa dalo sídlo kláštora dôkazne zistiť, o mieste kláštora jestvujú len domnienky historikov. Pozri napr. GYÖRFFY, Gy.: Az Árpád-kori, s. 804–805 ho umiestnil do teraz už opusteného sídliska Százd v juhovýchodnom okraji Boršodskej župy, ale dôkaz o takej lokalizácii nenapísal. Osobne som pripustil, že sídlom kláštora mohla byť dedina Cestice, juhozápadne od Košíc. ULÍČNÝ, F.: *Dejiny osídlenia Zemplína*. Michalovce 2001, s. 50, 511 iba na základe maďarizovaného tvaru názvu tej dediny v stredoveku.

Šľachtic Peter dal ako veno dcére, menom Magna, iba polovicu jednej dediny, jej synovi, teda Petrovmu vnukovi, tiež len polovicu inej dediny. Napokon nomenovaným a neurčeným iným príbuzným dal spolu jednu dedinu.⁸

Z diplomatického hľadiska je potrebné preskúmať a zistiť príslušnosť predmetnej listiny podľa jej obsahu. Ak opätovne čítame jej text a vnímame jeho obsah, môžeme konštatovať, že ide o listinu, ktorá dosvedčuje, že šľachtic Peter daroval určité menované a početné územné majetky kláštora v Zaste, iné, avšak drobné majetky dcére, vnukovi a iným príbuzným. Text listiny však neobsahuje zmienku o dôvode, príčine takeého rozhodnutia šľachtica Petra. Napriek zamlčaniu motívu jeho činu sa domnievame, že išlo o právny akt testamentu šľachtica Petra.⁹

Imre Szentpétery, z hľadiska diplomatického najrozhladenejší, najkritickejší a najuznávanejší znalec uhorských listín z obdobia kráľov Arpádovcov, sa iba okrajovo venoval predmetnej listine, lebo jej vydavateľom nebol uhorský kráľ. Napriek tomu v roku 1923 o nej v regeste napísal, že je to listina o tom, že Peter daroval majetky kláštora v Zaste so súhlasom kráľa Šalamúna. Len súhlas kráľa mu bol teda dôvodom, pre ktorý sa o listine stroho zmienil.¹⁰

Treba však upozorniť na dve vtedajšie konštatovania diplomatika I. Szentpéteryho. 1.) Listinu vnímal funkčne ako svedectvo o Petrovom darovaní majetkov kláštora v Zaste, pričom si nevšimol, že Peter dal majetky aj príbuzným. 2.) Vznik listiny predpokladal okolo roku 1067, nepochybne podľa pretrvávajúceho názoru editora G. Wenzela.

Keď I. Szentpétery v roku 1930 uverejnil ďalšiu časť registára listín Arpádovcov, opätovne sa venoval predmetnej listine, avšak kritickejšie ako predtým. Dôvodom jeho opätovného skúmania bola skutočnosť, že skúmal listinu kráľa Bela IV. z roku 1267, v ktorej je predmetná listina doslovne odpísaná. O konfirmujúcej listine kráľa Bela IV. sa jednoznačne vyjadril, že je nepochybne pravá. Nevšimol si však, že v úvodnej časti listiny kráľa Bela IV. z roku 1267 je predložená listina chybnou predstavená ako listina kráľa svätého Ladislava. O konfirmovanej listine poznal, že hoci má starobylé prvky, v odpisovanej podobe nie je spoľahlivá, hodnoverná.¹¹ Vlastné výhrady proti jej prípadnej nepravosti však neuviedol. Nenapísal však ani to, ktoré jej časti či prvky považoval za starobylé.

Vtedy uvedený autor čiastočne upravil, resp. zmenil svoj starší názor na predmetnú listinu nasledovne: 1.) Listinu šľachtica Petra chápal ako zakladaciu listi-

⁸ WENZEL, G.: c. d. I, s. 25 „filie mee Magne... Concedo filio filie mee Magne scilicet Heche... Cognatis meis do...“.

⁹ Tamže, s. 24 v stručnom maďarskom regeste napísal, že je to zakladacia listina opátstva v Zastyi „A zastyi apátság alapító levele. 1067 körül“. Teda nevystihol celý obsah listiny. Aj GYÖRFFY, Gy.: Az Árpád-kori, s. 805 „alapítólevelet“ ju tak opísal, lebo tiež neúplne vnímal jej obsah.

¹⁰ SZENTPÉTERY, I.: Regesta I–1, s. 8, medzi regestami č. 17 a 18. „A szászdi (Zasty) monostor javára Péter által Salamon király engedélyével tett adományról szóló oklevél nem királyi oklevél!“

¹¹ SZENTPÉTERY, I.: Regesta I–3, Budapest 1930, s. 475, č. 1554 „az átírt oklevél, bár régi elemek vannak bene, átírt formájában nem megbízható“.

nu kláštora v Zaste; 2.) Listinu šľachtica Petra opísal aj ako listinu kráľa svätého Ladislava.¹² K tomuto názoru musíme pripomenúť, že predmetná listina dokázateľne nevznikla počas vládnutia kráľa Ladislava I., ale prv, ešte počas jeho funkcie vojvodu; 3.) Listinu stručne komentoval bez jej datovania.

Keď Gy. Győrffy v roku 1992 publikoval predmetnú listinu, zhrnul dovtedajšie poznatky a názory maďarských odborníkov. Listinu uviedol datovaním jej vzniku okolo roku 1067, teda tradične. Jej obsah a funkciu vyjadril vetou, že šľachtic Peter založil a obdaril kláštor v Zazde, čo len čiastočne vystihovalo skutočný obsah listiny. V kritickom komentári o nej napísal, že:

- prevažná časť listiny je hodnoverná;
- jej arenga a eschatokol sú súvzťažné s takými časťami českej listiny z roku 1078. K tomuto treba uviesť, keďže skúmaná listina vznikla medzi rokmi 1067–1073, jej zostavovateľ nemohol použiť mladšiu listinu z roku 1078;
- ohľadne svedkov nemožno vzniesť výhrady;
- časť textu o dedinách a majetkoch Wensellew, Wense, Chaba bola pred rokom 1267 interpolovaná z podnetu šľachtica Püeda. K tomuto poznamenávame, že prípadné interpolácie či iné úpravy pôvodného textu možno zistiť iba podrobným výskumom vlastníckej príslušnosti a územného rozsahu každého v listine opísaného majetku od 11. storočia do 13. až 14. storočia, prípadne aj neskôr.

Napriek nekonkrétnym výhradám len všeobecne vyjadrenému podozreniu diplomatika I. Szentpéteryho o nepravosti predmetnej listiny a konkrétnejším zisteniam a názorom neskorších bádateľov, najmä Gy. Győrffyho, je nevyhnutné dôkladnejšie skúmať jej pravosť, ako aj mieru, rozsah v nej prípadne nespoľahlivých, nepôvodných častí. Treba preskúmať aj príbeh predmetnej listiny od jej vzniku v rokoch 1067–1073 až do roku 1267, keď bola konfirmovaná.

Už od polovice 19. storočia historici vedia, že originál listiny šľachtica Petra nejestvuje, avšak dokázateľne jestvoval v roku 1267. Jeden z dvoch originálov testamentu vtedy šľachtic Püed priniesol do kancelárie kráľa Bela IV. Vtedajší notár aj kancelár si ju prezreli a konštatovali, že je príliš stará a ošúchaná, opotrebovaná.¹³ Obaja vzdelaní muži ju však celú bez ťažkostí prečítali a dali písařovi prepísať do listiny kráľa Bela IV. v roku 1267. Notár alebo písař zaiste nepozornosťou urobil chybu, keď listinu šľachtica Petra zapísal ako listinu kráľa svätého Ladislava. Odvtedy už niet správy ani o jednom exemplári predmetnej listiny.

Už sme zistili, že skladba predmetnej listiny a štylistická podoba jej jednotlivých častí nevzbudzujú pochybnosti o jej pravosti. Treba ešte pozorovať, či listina obsahuje také slová či slovné spojenia, ktoré svedčia o jej pravosti alebo pravosť niektorých častí listiny spochybňujú. Treba upozorniť, že už I. Szent-

¹² Tamže, s. 475, č. 1554 „Szent László király oklevele gyanant átírja és megerősíti Péter ispánnak a szászdi monostort alapító oklevelét“.

¹³ WENZEL, G.: c. d. III, s. 155, č. 101 „privilegium sancti regis Ladizlai ... idem privilegium, cum per nimiam vetustatem et temporis diuturnitatem esset quasi penitus consumptum“.

pétery spozoroval a stroho vyjadril, že listina má starobylé časti, avšak nekonkretizoval ich.

Za starobylé slová v texte listiny treba považovať najmä latinské slová *Pannonia*, *marchia*, *dux*, *servi* aj iné.

Už v arene listiny je napísané slovné spojenie *regnum Pannonicum* vo význame *regnum Hungariae*, teda Uhorsko.¹⁴ Taký, pôvodne rímsky, názov časti krajiny pri pravom brehu stredného Dunaja sa pre Uhorské kráľovstvo ako jeho alternatívny názov používal len v 11. storočí.

V dispozícii listiny je napísané slovo *marchia* vo význame územie, resp. hraničníca.¹⁵ Až v uhorských listinách od 13. storočia sa pri vymedzovaní územných majetkov vyskytuje pravidelne slovo *meta*.

Slovo *dux* vo význame vojvoda je napísané ako funkcia Magnusa (Gejzu I.) aj Ladislava.¹⁶ Také pomenovanie ich funkcií v Uhorskom kráľovstve presne vystihovalo politický stav okolo roku 1070.

Slovo *pristaldus* ako latinizovaný tvar slovenského slova *pristav* v zmysle posol, povereník, zástupca je zapísané dvakrát; pri mene a takej funkcii *pristalda* šľachtica Petra a *pristalda* župana Biharského komitátu.¹⁷ Také, teda konkrétne zápisy mohli vzniknúť iba podľa presnej pamäti a výpovede šľachtica Petra.

Darovanie územných majetkov s tamojšími dedinami sa vzťahovalo aj na vtedajších obyvateľov, ktorých sociálnu príslušnosť listina uvádza latinskými slovami *servi a libertini*.¹⁸ Obe slová dobovo vystihovali sociálnu príslušnosť vtedajších poddaných (nie otrokov) a slobodníkov.

Časť kláštora darovaných poddaných je v listine charakterizovaná aj z etnického hľadiska latinskými slovami *Ungari a Bisseni*.¹⁹ Taká etnická príslušnosť oných poddaných v zmysle Maďari a Pečenehovia nevzbudzuje výhrady pre obdobie okolo roku 1070.

Všetky uvedené slová vzťahujúce sa k dobovým pojmom či štátnym, právnym, sociálnym a národným skutočnostiam Uhorska v polovici 11. storočia dosvedčujú pravosť tých viet, ustanovení a častí textu predmetnej listiny, v ktorých sú napísané.

Zostáva ešte preskúmať pravdivosť, resp. mieru pravdivosti tých častí a ustanovení listiny, ktoré sa nachádzajú len v jej dispozícii. Konkrétnejšie, pravdivosť zápisov, podľa ktorých šľachtic Peter daroval menovité územné majetky opátstvu v Zaste alebo vlastným príbuzným. Tieto údaje už nemožno skúmať len tradičnými metódami diplomatiky, ale treba použiť všeobecnejšie, resp. jedinečné postupy historického výskumu. Účelom výskumu je odpovedať najmä na otázky:

¹⁴ WENZEL, G.: c. d. I, s. 24 „personae in regno Pannonico. Pozri aj MARSINA, R.: *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I*. Bratislavae 1971, s. 57 „Geisa Pannoniorum rex“ 1075.

¹⁵ WENZEL, G.: c. d. I., s. 24, 25, 26 „marchia incipit“.

¹⁶ Tamže, s. 24–27 „Dux magnus, Dux Ladislaus“.

¹⁷ Tamže, s. 26 „Apa... pristaldus... Stephani Byhoriensis comitis Yde, pristaldus meus Fygudy“.

¹⁸ Tamže, s. 25 „servorum... libertinorum“.

¹⁹ Tamže, s. 25 „Ungari et Bisseni“.

1.) Bol šľachtic Peter oprávnený vlastnícky nakladať s menovanými majetkami, ktoré sú zapísané v listine? 2.) Bol územný rozsah predmetných majetkov vymedzený v rokoch 1068–1073? Bol taký, ako je to opísané v ich metáciách?

Odpovedať na prvú otázku jednoznačne nemožno, lebo údaje zapísané v predmetnej listine sú z hľadiska výskytu záznamov o vlastníkoch uvedených majetkov jedinými údajmi z 11. a 12. storočia. Avšak iba na základe tejto nezmeniteľnej skutočnosti nemožno dôvodne spochybňovať pravdivosť ustanovení listiny o vlastníckom vzťahu šľachtica Petra k dotýčným územným majetkom. Treba však upozorniť na štylistické rozdiely v dispozícii listiny o darovaní jednotlivých majetkov kláštora, prípadne príbuzným. Väčšinou je to vyjadrené slovesami *dotavi*, *do*, *concedo*, teda dal som, resp. dávam. Pri menšej časti majetkov sloveso chýba. Rozdielny časový obsah tvarov slovík mohol vyjadrovať vzťah a rozdielne úkony šľachtica Petra ku kláštora, teda jeho založenie a prvé obdarenie vyjadrené slovesom *dotavi*, teda dal som pred rokom 1067 a druhé obdarenie majetkami v rokoch 1067–1073 vyjadrené slovesom *do*, teda dávam.

Napriek uvedeným možnostiam nezostáva iné, ako dôverovať pravdivosti údajov listiny o opísanom nadobúdaní majetkov šľachticom Petrom a jeho rozhodnutí o ich nastávajúcich vlastníkoch od rokov 1067–1073.

Odpoveď na druhú otázku vyžaduje ešte dlhšie skúmanie. Faktom je, že jestvujúce zachovanie a podoba predmetnej listiny má v dispozícii aj opisy hraníc dotýčnych územných majetkov, rozsah miestnych oráčin podľa počtu popluzí, prípadne počet tamjších poddanských usadlostí. Opis priebehu hranice začína zväčša slovným spojením *marchia incipit*, teda v zmysle hranica majetku začína. Opisy priebehu hraníc sa nachádzajú pri piatich územných majetkoch a sú dosť podrobné. Vynárajú sa otázky. Uvedené opisy hraníc, počty popluzí a počty usadlostí či domácností zachytili stav okolo roku 1070, alebo vznikli až pri konfirmácii listiny a zachytili stav v roku 1267?

Ak si opätovne uvedomíme, že predmetnú listinu priniesol do kancelárie kráľa Bela IV. v roku 1267 šľachtic Püed a žiadal o jej konfirmáciu, on sotva mal dôvod proti zvyklostiam kráľovskej kancelárie upravovať text prepisovanej listiny v majetkový prospech kláštora. Taký motív by sa dal predpokladať a pochopiť prípadne u opáta kláštora, ak ten ešte vtedy jestvoval. Zistiteľné okolnosti konfirmácie listiny teoreticky poskytujú dôvod, motív, záujem šľachtica Petra alebo iného šľachtica na úpravu hoci len časti textu prepisovanej listiny.

Z týchto zistení vychodí poznatok, že jednotlivé metácie a iné sprievodné údaje o dotýčnych územných majetkoch, uvedené v predmetnej listine sa viažu k rokom jej napísania, teda k rokom 1067–1073, ak sa o nich nezistí, že pochodia prípadne aj zo začiatku druhej polovice 13. storočia.

Predmetnú listinu použili niekoľkí maďarskí a slovenskí historici pri výskumoch a opisoch rozličných súčastí dejín Uhorska a Slovenska v stredoveku. Uviest' treba najmä J. Foltina, ktorý v roku 1883 napísal dejiny zastského opátstva,²⁰ Gy. Győrffyho, ktorý sa pokúsil lokalizovať sídlo opátstva.²¹ Zo sloven-

²⁰ FOLTIN, J.: *A zaztyi apátság*. Eger 1883, najmä s. 30.

²¹ GYŐRFFY, Gy.: *Az Árpád-kori*, s. 804–805.

ských historikov Matúš Kučera použil niektoré údaje listiny pri rekonštrukcii zamestnaní a sociálnej štruktúry obyvateľstva Slovenska v 11. storočí.²² Branislav Varsík predmetnú listinu už tradične považoval za zakladaciu listinu kláštora v Zaste. Ako prvý historik stotožnil v listine napísaný miestny názov *Scyrnik* so slovenskou dedinou Sirník.²³ Ferdinand Uličný využil časť listiny pri výskume vývoja osídlenia Zemplína v stredoveku, aj pri poznávaní začiatkov a najstaršieho obdobia kresťanstva na východnom Slovensku.²⁴

Jedným z územných majetkov, ktorý šľachtic Peter daroval opátstvu v Zaste, bola dedina Sirník s vtedajším chotárom a poddanskými obyvateľmi. Dotyčný územný majetok bol charakterizovaný latinským slovom *predium*, na ktorom žilo a hospodáril dvadsať roľníckych domácností.²⁵ Na základe ich počtu možno usúdiť, že to bol pomerne rozľahlý územný majetok, na ktorom sa určite nachádzala dedina Sirník a možno aj druhé, mladšie a menšie susedné sídlisko.

Opis priebehu vtedajšej hranice sirníckeho územného majetku je, podobne ako pri iných majetkoch, dosť rozsiahly a podrobný.²⁶ Menovite uvádza kopce Branka a Bojtín, susediacu, avšak kláštora už nepatriacu dedinu Petrikovce, údolie a potok *Cheyey* aj majetok či údolie *Bechydy*. Z uvedených sídiel a zemepisných častí sa ľahko identifikovala len dedina Sirník a dedina Petrikovce.²⁷

Uvedené poznatky o pôvode, funkčnosti, obsahu a príbehu listiny z rokov 1067–1073 vedú k nespochybniteľnému konštatovaniu, že predmetná listina je najstaršou listinou uhorského pôvodu, ktorá sa priamo vzťahuje k územiu Slovenska, lebo sú v nej menovite zapísané dediny Sirník a Petrikovce.²⁸ Súčasne je to najstarší testament o majetkoch na slovenskom území, pričom patrí k najstarším testamentom v Uhorskom kráľovstve. Listina sa nezachovala v origináli, ale v konfirmácii z roku 1267. Napriek tomu je jej prevažná časť z diplomatického hľadiska pravá a z historického hľadiska hodnoverná listina. Listina poskytuje cenné informácie o roľníckom zamestnaní a sociálnej skladbe dedinského obyvateľstva v 11. storočí.

²² KUČERA, M.: *Slovensko po páde Veľkej Moravy. Štúdie o hospodárskom a sociálnom vývine v 10.–13. storočí*. Bratislava 1974. Gy. Györffy Kučerovo dielo bezdôvodne neuvádza.

²³ VARŠÍK, B.: *Osídlenie Košickej kotliny III*. Bratislava 1977, s. 499.

²⁴ ULIČNÝ, F.: c. d., s. 50, 465, 511, 727.

²⁵ WENZEL, G.: c. d. I, s. 25 „Scyrnik... ad illud predium XX mansus aratorum“.

²⁶ Tamže, „Scyrnik marchia incipit ab oriente de tumulo Branka ad pirum circumdatam humo, et tendit ad acruum in monte positum, et peruenit ad tumulum Boytyn; inde uero ad acruum vie vicinum; deinde recta via dirigitur usque semitam, que flectitur in dextram, a villa Petri ad aqvam Petri, inde per vallem ad venam Cheyey ad marchiam cum Bechydy ad vallem, que ducit ad marchiam, conbibansque supradictam marchiam, et ad illud predium XX mansus aratorum“. Györffy, *Diplomata I*, s. 184 má odchýlky: „...peruenitur ad tumulum...“, „... ad agrum Petri ...“, „...Bethydy...“, „...conbivansque supradictam...“.

²⁷ ULIČNÝ, F.: c. d., s. 393, 465; pozri aj s. 50, 511.

²⁸ Doteraz sa za najstaršiu uhorskú listinu, ktorá menovite uvádza sídla na slovenskom území, považovala listina kráľa Gejzu I. o založení a obdarení Hronskosvätobeňadického opátstva z roku 1075. MARSINA, R.: c. d. I, s. 53–58, č. 58.

THE OLDEST HUNGARIAN CHARTER RELATING TO SLOVAKIA
FROM 1067–1073

Ferdinand Uličný

On the basis of the detailed diplomatic and historical analysis, the author presents new facts on the charter in question:

1) The charter is the testament of the nobleman Peter who, in the period 1067–1073, bequeathed the major part of his hereditary and acquired domains to the abbey in Zast, which he had founded before. The minor part of his properties was given to his daughter, grandson and other relatives.

2) The charter was not preserved as an original, nevertheless, its only existing form as the confirmation by the King Béla IV from 1267 is authentic and credible.

3) The charter – testament is the oldest Hungarian charter dealing with the area of Slovakia, since it contains the statement about Sírnik and Petrikovce, the villages in Eastern Slovakia.

4) The charter includes the oldest records on the relevant monastery, as well as on 20 contemporary villages in today north-east Hungary.

5) The charter is the oldest testament of a Hungarian nobleman dealing with a part of the area of Slovakia, and it ranks amongst the oldest testaments in the Hungarian Kingdom.

Translated by Michal Švec

NOTÁRI A PISÁRI V SLUŽBÁCH MESTA BRATISLAVY NA ZAČIATKU NOVOVEKU

KATARÍNA BODNÁROVÁ

Bodnárová, K.: Notaries and Scriveners at the Service of the City Bratislava at the Beginning of the Modern Age. *Slovenská archivistika*. Vol XLII, 2007, No 1, p. 15–38.

The Bratislava city office functioned as an office producing city documents. Its activity during the Modern Age followed its medieval tradition. Beside a town notary – the head of the office – there were other officials participating in the process of writing production as well, namely: a chamber scrivener, court scrivener, protonotary, scriveners, scriveners related to the city viticulture, and tax and customs scriveners.

Slovakia. Bratislava. History of towns. History of administration.

Mgr. Katarína Bodnárová, Slovenský národný archív, Drotárska cesta 42, 817 01 Bratislava

Vznik a počiatky bratislavskej mestskej kancelárie sa datujú na začiatok 14. storočia.¹ K prvému rozčleneniu práce v tomto úrade došlo začiatkom 15. storočia, keď sa v mestských dokumentoch popri mestskom notárovi začal objavovať aj jeho pomocník, pisár.² Od prvej polovice 15. storočia sa v mestskej správe stretávame aj s funkciou komorného pisára. Do roku 1526 sa na spisomňovaní v Bratislave podieľali aj ďalší zamestnanci, ako napríklad daňoví a tridsiatkoví pisári a pisári súvisiaci s vinohradníctvom.

Začiatkom novoveku zaznamenala Bratislava mnohé politické a hospodársko-spoločenské zmeny. Stala sa hlavným mestom Turkami ohrozeného Uhorska, sídlom centrálnych štátnych úradov a arcibiskupa, miestom schádzania sa uhorského snemu a korunovácií.³ Tieto skutočnosti mali vplyv aj na organizáciu mestskej správy, úradovanie a nárast spisomňovania v meste. To zabezpečovali aj v 16. storočí,⁴ okrem novovzniknutej funkcie súdneho pisára, funkcionári známymi už z obdobia stredoveku, no s ďalším členením mestskej správy a nárastom diplomatickej produkcie mesta sa zmenili niektoré ich kompetencie.

¹ K obdobiu do roku 1526 LEHOTSKÁ, D.: Vývoj bratislavskej mestskej kancelárie do roku 1526. In: *Historické štúdie* 4, 1958, s. 222–274. LEHOTSKÁ, D.: K počiatkom vedenia mestských kníh na Slovensku. (Najstaršia bratislavská mestská kniha 1364–1538.). In: *Historické štúdie* 5, 1959, s. 325–346.

² LEHOTSKÁ, D.: *Vývoj bratislavskej mestskej kancelárie do roku 1526*, s. 227.

³ LEHOTSKÁ, D.: Kultúrny vývoj Bratislavy v 15.–16. storočí. In: *Historica XVIII*, 1967, s. 110.

⁴ V štúdiu sme sa zamerali na obdobie rokov 1526–1574.

Mestský notár (*notarius, statschreiber, ratschreiber*⁵)

Na výkon funkcie mestského notára, stojaceho na čele mestskej kancelárie, boli na prelome stredoveku a novoveku nutné určité vzdelanostné predpoklady. Pri koncipovaní listín a iných druhov mestských písomností a vedení mestských kníh boli potrebné praktické skúsenosti z oblasti mestského práva, ktoré sa v tomto období vyžadovali nielen od mestského notára, ale boli užitočné aj pre ostatných predstaviteľov mestskej správy, richtára a členov mestskej rady.⁶ V mestskom prostredí sa tak často stretávame s absolventmi talianskych univerzít v Padove, Bologni či Siene, a univerzít vo Viedni, Krakove a ojedinele aj v Prahe.⁷ Pre Bratislavu bola významná práve blízkosť univerzity vo Viedni, na ktorej študovala väčšina bratislavských mestských notárov pôsobiacich v mestskej kancelárii v druhej polovici 16. storočia.⁸

V rokoch 1526–1574 stálo na čele bratislavskej mestskej kancelárie 5 osôb: Štefan Pfaffstetter, Michal Stützl, Henrich Schödl, Tomáš Entzenweiss a Felicián Schmuđer. Dobrého notára sa mesto snažilo udržať čo najdlhšie vo svojich službách. Spomedzi spomenutých mestských notárov zastával funkciu najkratšie Henrich Schödl (7 rokov) a najdlhšie Tomáš Entzenweiss (20 rokov). Výnimkou bol mestský notár Felicián Schmuđer, ktorý pôsobil na čele kancelárie len prechodne (2 roky), kým si mesto nenašlo nového mestského notára, a zároveň bol aj komorným písarom. Nie všetci mestskí notári však zastávali svoju funkciu doživotne. Štefan Pfaffstetter napríklad ukončil svoje pôsobenie ako mestský notár v roku 1529, no mestské písomnosti, hlavne testamenty, ho následne spomínajú ako prísazného. Najviac funkcií vystriedal a najväčší postup v kariére zaznamenal Felicián Schmuđer, pôvodne komorný písař, 2 roky zároveň aj mestský notár, neskôr prísazný,⁹ mešťanosta a napokon aj richtár mesta Bratislavy.¹⁰ Notári Michal Stützl a Tomáš Entzenweiss naopak zomreli len niekoľko mesiacov po-

⁵ Tento názov sa používa v bratislavských mestských knihách v 16. storočí len ojedinele, ako jeden z názvov pre funkciu mestského notára ho spomína vo svojom diele aj Teodor Ortway. ORTVAY, T.: *Pozsony város története II/2, Pozsony* 1898, s. 36.

⁶ MERTANOVÁ, Š.: Účasť mešťanov z územia Slovenska na právnickej vzdelanosti v Uhorsku (16.–17. stor.). In: *Formy a obsah vzdelanosti v historickom procese*. Bratislava 1999, s. 48–49.

⁷ Tamže, s. 50.

⁸ Spomedzi siedmich bratislavských mestských notárov, ktorí v kancelárii pôsobili v rokoch 1550–1600, mali všetci vysokoškolské vzdelanie a piati z nich študovali práve na univerzite vo Viedni. FEDERMAYER, F.: Genealogický pohľad na prešporských mestských notárov druhej polovice 16. storočia. In: *Zborník FiF UK Historica*, XLVI, 2005, s. 99–132.

⁹ Podobné prípady, keď sa mestský notár stal aj prísazným a dokonca aj richtárom, sa v 16. storočí objavili napríklad aj v Kremnici a Banskej Bystrici. KRIŽKO, P.: Drievna mestská administrácia v Kremnici a v iných slobodných kráľovských mestách. Príloha ku 6. číslu časopisu *Museálnej slovenskej spoločnosti* z r. 1899, roč. IV., zv. 2, Martin 1899, s. 105. GRAUS, I.: Mestský notár v Banskej Bystrici v 16. storočí. In: *Diplomatická produkcia v stredovekom meste*. Bratislava 2005, s. 109–110.

¹⁰ KUBICOVÁ, E.: *Bratislavská mestská kancelária v rokoch 1527–1604*. Diplomová práca. Bratislava: FiF UK 1990/1991, s. 97–98.

tom, čo ukončili svoje pôsobenie v kancelárii, alebo ich pôsobenie v nej bolo prerušené ich smrťou.¹¹

Neočakávaná smrť, respektíve odchod notára zo služieb mesta, spôsobovalo zrejme vo fungovaní kancelárie problémy a z tohto dôvodu sa mesto snažilo zabezpečiť si vhodného kandidáta na funkciu vopred. Nasvedčuje tomu napríklad aj fakt, že v hospodárskom roku 1549/1550 aj napriek tomu, že až do roku 1552 bol mestským notárom Henrich Schödl, vyplatil komorník 4 libry 1 šiling 20 denárov¹² na cestu a pohostenie pre nového magistra, ktorý prišiel z Viedne k mestskému notárovi.¹³ Je pravdepodobné, že išlo o Tomáša Entzenweissa, ktorý sa stal mestským notárom v roku 1552, bol z Viedne a mal titul *magister*.

Funkcia mestského notára bola platená z mestskej pokladnice. Týždenný plat notára bol v hospodárskom roku 1525/1526 1 l., čo za 52 týždňov činilo 52 l.¹⁴ Zmena nastala v hospodárskom roku 1549/1550, keď plat mestského notára stúpil na 1 l. 2 š. týždenne, čo za rok (52 týždňov) činilo 65 l.¹⁵ Okrem bežného platu dostávali mestskí notári výnimočne peniaze aj ako odmenu alebo prílepšenie. V hospodárskom roku 1543/1544 bolo napríklad mestskému notárovi Michalovi Stützlvi okrem riadneho ročného platu 52 l. vyplatených aj ďalších 25 l.,¹⁶ mestskému notárovi Henrichovi Schödlvi zase v hospodárskom roku 1548/1549 vyplatili spolu 75 l. 2 š. d., z čoho bolo 20 l. na prílepšenie¹⁷ a Tomášovi Entzenweisovi v hospodárskom roku 1553/1554 týždenný plat 10 š. a k tomu 20 zlatých, čo dohromady činilo 90 l.¹⁸

Okrem platu boli mestskému notárovi poskytované aj ďalšie výhody. Sem patrilo napríklad užívanie bytu, ktorého vydržiavanie hradilo mesto.¹⁹ Zmienky o príbytku mestského notára a prácach, ktoré v ňom boli vykonané, zachytávajú komorné knihy aj v 16. storočí. V roku 1555/1556 tam napríklad dalo mesto natrieť dvere načierno²⁰ a zaplatilo vsadenie okien, vybielenie múrov a vymetanie komínov,²¹ v roku 1559/1560 zase dalo vyčistiť studňu.²²

¹¹ Aj táto prax bola známa v iných mestách, napríklad v Kremnici. KRÍŽKO, P.: c. d., s. 105.

¹² V stredoveku platil v Bratislave v striebornej mene nasledovný prepočet: 1 libra (ďalej l.) = 8 šilingov (ďalej š.) = 240 denárov (ďalej d.), 1 šiling = 8 grajciarov = 30 denárov. SEGEŠ, V.: *Prešporský pitaval. Zločin a trest v stredovekej Bratislave*. Bratislava 2005, s. 37.

¹³ Archív hlavného mesta SR Bratislavy (ďalej AMB), Komorné knihy (ďalej K), sig. K 107, s. 419.

¹⁴ AMB, K, sig. K 76, s. 201–202.

¹⁵ AMB, K, sig. K 107, s. 419.

¹⁶ AMB, K, sig. K 97, s. 324.

¹⁷ AMB, K, sig. K 105, s. 343.

¹⁸ AMB, K, sig. K 112, s. 365.

¹⁹ LEHOTSKÁ, D.: *Vývoj bratislavskej mestskej kancelárie do roku 1526*, s. 245. Podobná situácia bola v 16. storočí aj v Banskej Bystrici, kde mestská rada poskytovala notárom byt v areáli mestského hradu. GRAUS, I.: c. d., s. 105.

²⁰ AMB, K, sig. K 115, s. 308.

²¹ Tamže, s. 316.

²² AMB, K, sig. K 121, s. 232.

Spolu s ďalšími mestskými úradníkmi, mešťanostom, lesníkmi, strážcami na vežiach, komorníkom, komorným pisárom a komorným sluhom, dostával mestský notár peniaze aj na ošatenie. V roku 1527/1528 tak dostal na tento účel notár Štefan Pfaffstetter za 2 roky 20 l.,²³ v roku 1545/1546 notár Henrich Schödl 6 l.,²⁴ rovnako ako aj notár Tomáš Entzenweiss v roku 1565.²⁵ Okrem toho dostával mestský notár od mesta aj drevo. V roku 1540/1541 to bolo napríklad 6 siah dubového dreva spolu za 3 l.²⁶ a v roku 1552/1553 hrba dubových polien za 4 l. 4 š.²⁷ V prípade ochorenia mestského notára zabezpečovalo mesto aj jeho ošetrovanie. V roku 1555/1556 vyplatili z mestskej pokladnice 12 l. 4 š. za lekára, a jeho ubytovanie, ktorý prišiel za Henrichom Schödlom.²⁸ V čase choroby, alebo neprítomnosti mestského notára ho nahrádzali v jeho zvyčajných prácach iné osoby. V roku 1543/1544 počas choroby mestského notára zaplatilo mesto 5 š. sluhovi, ktorý spísal viaceré listy.²⁹ V roku 1529/1530 zase zaplatili 2 l. Henrichovi, komornému pisárovi, ktorý v čase neprítomnosti mestského notára spísal daňový register a iné veci.³⁰

Mestský notár často pôsobil ako mestský delegát. Práve pri tomto poverení sa vyžadovala vysoká odbornosť v oblasti práva, rečové znalosti a morálna bezúhonnosť.³¹ V tomto období sa mestský notár zúčastňoval najmä ciest do Viedne,³² pričom mesto platilo dopravu kočiarom a všetky výdavky spojené s cestou.

Mestskí notári boli v mestskej spoločnosti významnými osobnosťami. Nasvedčuje tomu aj fakt, že si ich jednotliví mešťania často volili za svedkov a vykonávateľov svojich testamentov.³³ A naopak svedkami testamentov bratislavských mestských notárov boli najvýznamnejší bratislavskí funkcionári.³⁴

Okrem mestského notára sa v jednej z komorných kníh spomína aj funkcia pisár mestského notára (*statschreibers schreiber*). V hospodárskom roku 1528/1529 dostal za štrnásť týždňov, od 28. júna do 4. októbra, dvojtyždenný

²³ AMB, K, sig. K 78.

²⁴ AMB, K, sig. K 99, s. 115.

²⁵ AMB, K, sig. K 130, s. 147.

²⁶ AMB, K, sig. K 92, s. 320.

²⁷ AMB, K, sig. K 111, s. 313.

²⁸ AMB, K, sig. K 115, s. 319.

²⁹ AMB, K, sig. K 97, s. 269.

³⁰ AMB, K, sig. K 79 B, s. 207. V tomto prípade je možné, že nešlo o chorobu alebo neprítomnosť mestského notára kvôli služobným záležitostiam, ale o neobsadenie funkcie mestského notára, pretože práve v roku 1529 na tomto poste vystriedal Štefana Pfaffstettera Michal Stützl.

³¹ MERTANOVÁ, Š.: c. d., s. 49.

³² AMB, K, sig. K 99, s. 81, s. 83, K 130, s. 96, s. 105.

³³ *Testamentarien und Executory*. AMB, Protokol testamentov (ďalej PT), sig. 4n2, s. 97 A – 98 A.

³⁴ Svedkami testamentu Štefana Pfaffstettera boli richtár Blažej Beham, mešťanosta Michal Klee, prisázný Ján Bernhaimer a mestský notár Michal Stützl, svedkami Michala Stützla boli zase richtár Ján Bernhaimer, mešťanosta Ján Lang, mešťan Valenín Preuss a mestský komorník Valenín Peckh. Tamže, s. 136 B – 137 B, s. 177 B – 178 B.

plat 6 š. Meno toho, kto pôsobil vo funkcii *pisár mestského notára*, však nepoznáme.³⁵

Zaujímavé v tomto prípade je najmä umiestnenie funkcie pisára mestského notára v komorných knihách medzi platených funkcionárov mesta a tiež krátkodobé poberanie platu.³⁶ Ozrejmit' by to mohla snád' situácia v mestskej kancelárii v rokoch 1528–1530, ktorá je však o to komplikovanejšia, že došlo k striedaniu mestských komorníkov uprostred ich funkčného obdobia a magistrátny protokol z tohto obdobia sa nezachoval. Je známe, že v roku 1529 vystriedal Štefana Pfaffstettera vo funkcii mestského notára Michal Stützl. Jeho presný nástup do funkcie, žiaľ, nepoznáme. Na neprítomnosť mestského notára poukazuje aj zápis z komornej knihy z roku 1529/1530. V tomto roku boli na príkaz mestskej rady vyplatené 2 l. d. komornému pisárovi Henrichovi, ktorý počas neprítomnosti mestského notára spísal mestský daňový register a iné veci.³⁷ Na základe týchto skutočností možno predpokladať, že funkcia *pisár mestského notára* súvisela so striedaním sa mestských notárov na čele bratislavskej kancelárie, respektíve s dlhodobou neprítomnosťou mestského notára v jeho úrade. Pisár mestského notára zrejme zastupoval mestského notára vo všetkých jeho úlohách a dočasne viedol mestskú kanceláriu.

Podiel bratislavských mestských notárov na vedení mestských kníh v rokoch 1526–1574 sa javí ako značne vysoký. V prvom rade musíme spomenúť vedenie *magistrátneho protokolu*, teda zápisnic zo zasadaní mestskej rady,³⁸ ktorých účastníkom bol aj mestský notár. Cistopisný charakter zachovaných protokolov napovedá, že svoje poznámky zaznamenával mestský notár počas rokovania do makulatória. Zápisy v tomto druhu úradných kníh sa nám zachovali z pera 4 mestských notárov, chýbajú zápisy notára Štefana Pfaffstettera, keďže magistrátny protokol z obdobia jeho notárstva sa nezachoval.

Okrem magistrátnych protokolov mali notári na starosti aj vpisovanie testamentov do *protokolov testamentov*.³⁹ Spočiatku v nich nachádzame, až na malé výnimky, práve písmo mestských notárov. Za odpismi niektorých testamentov tak nachádzame aj podpisy samotných mestských notárov napr.: „*Eingeshriben durch mich Steffan Pfafstetter stattschreiber...*“⁴⁰, „*Eingeschrieben durch mich Micheln Stutzl der zeit sttschreiber...*“⁴¹, „*Inscriptum per mane Michaellem Stutzl...*“⁴². Zmena nastala až v období notárstva Tomáša Entzenweissa, a zvlášť po roku 1561, keď sa v mestskej kancelárii prejavila väčšia del'ba práce a podiel mestského notára na vpisovaní do protokolov testamentov sa znížil v prospech

³⁵ AMB, K, sig. K 79 A, s. 225.

³⁶ K pravidelne plateným patrili len funkcie mestského notára, komorného pisára a súdneho pisára.

³⁷ AMB, K, sig. K. 79 B, s. 207.

³⁸ *Actionale protocollum* (ďalej AP).

³⁹ *Protocollum testamentorum*.

⁴⁰ AMB, PT, sig. 4n1, s. 428 B – 429 A.

⁴¹ AMB, PT, sig. 4n2, s. 7 A – 7 B.

⁴² Tamže, s. 13 B – 14 B.

pomocného písárskeho personálu.⁴³ V roku 1561 sa pod odpisom testamentu objavila kancelárska poznámka *lecta*⁴⁴ a neskôr aj *lecta et correcta*, ktorá sa potom pravidelne objavuje pod testamentmi, ktoré neboli vpísané do knihy samotným mestským notárom. Mestský notár prečítaním odpisu a opravením prípadných chýb overoval zhodnosť originálu testamentu s jeho odpisom v protokole. Ak v ňom pisár urobil chybu, notár ju opravil. Táto skutočnosť dokazuje nielen modernejší spôsob spisomňovania a deľbu práce v mestskej kancelárii, ale potvrdzuje aj nadradené postavenie mestského notára v kancelárii a jeho zodpovednosť za správnosť a hodnovernosť dokumentu.

Ďalším druhom mestských kníh, do ktorých zapisovali mestskí notári, bola kniha ročných vyúčtovaní mestských zamestnancov a to výbercov daní, tridsiatkárov a mestských komorníkov.⁴⁵ V rokoch 1526–1574 sa doň zapisovali ročné vyúčtovania mestských komorníkov obsahujúce informácie o hospodárení mesta, teda koľko činili príjmy mesta a koľko výdavky za hospodársky rok a aký bol rozdiel týchto dvoch položiek. Mestský notár tieto záznamy spísal, prečítal a opravil, ako to potvrdzuje kancelárska poznámka pod jedným zo záznamov, pred prítomnými mešťanostom, richtárom a prisažnými, ktorí boli každoročne uvedení menom v úvode zápisu.⁴⁶ Ten istý druh zápisov, teda ročné vyúčtovanie mestského komorníka, bolo výnimočne zapísané aj do komorných kníh, rovnako rukou mestského notára.⁴⁷ Je otázne, prečo tento dokument, ktorý sa týkal financií nespísal komorný pisár, ktorého úlohou bolo vedenie komorných kníh. Vysvetlením by mohol byť azda fakt, že išlo o veľmi dôležitý dokument týkajúci sa celkového hospodárenia mesta vyhotovený na zasadnutí mestskej rady, čo spadalo do kompetencie mestského notára. Okrem toho komorný pisár pracoval priamo s mestskými účtami, a tak bol z hľadiska kontroly mestských financií dôveryhodnejší mestský notár.

K ďalším knihám, ktoré viedli mestskí notári osobne patrila od roku 1531 aj kniha *mandátov*,⁴⁸ do ktorej boli zapisované mandáty panovníkov adresované richtárovi, mešťanostovi a mešťanom mesta Bratislavy,⁴⁹ supliky, inštrukcie a korešpondencia týkajúca sa významných problémov ako napríklad vojenských záležitostí a obrany mesta. Kniha nebola písaná kontinuálne,⁵⁰ nachádzame v nej

⁴³ V rokoch 1561–1574 nachádzame v protokole testamentov popri písme mestských notárov najmenej tri ďalšie písárske ruky.

⁴⁴ AMB, PT, sig. 4n3, s. 98B – 99B.

⁴⁵ V súčasnosti je táto kniha nepresne nazývaná *Daňový denník*. AMB, Daňový denník, 3 d l.

⁴⁶ „*Omnia scripta, lecta, correcta per me Thomann superscriptum presentibus dominis Juratis...*“ Tamže, s. 45 B.

⁴⁷ Do komorných kníh z rokov 1548/1549 a 1549/1550 zapísal Henrich Schödl vyúčtovanie komorníka Jána Mauracha a do komornej knihy z rokov 1550/1551 zapísal Tomáš Entzenweiss vyúčtovanie komorníka Vincenta Rienschopffa. AMB, K, sig. K 105, s. 377; K 107, s. 409; K 109, s. 332.

⁴⁸ „*Liber rerum gestarum et memorabilium Ciuitatis Posoniensis...*“ AMB, Kniha mandátov, sig. I 1.

⁴⁹ Mandáty Ferdinanda I. a Maximiliána. Tamže, s. 2 B, s. 70 A.

⁵⁰ Jej prvá časť obsahuje písomnosti z rokov 1530–1531, druhá z rokov 1565–1566 a tretia z rokov 1569–1571.

rukopis Michala Stützla, Tomáša Entzenweissa a Feliciána Schmuuggera. Prví dvaja boli v čase vpisovania do knihy mestskými notármi, Schmuugger bol komorným píсарom. Okrem toho zapisovali mestskí notári v tomto období aj do knihy *rozdeľovanie vojenskej stráže*.⁵¹

Na záver treba spomenúť ešte dva druhy úradných kníh a to *knihu sirotských depozitov*⁵² a *knihu záloh*.⁵³ Obe sa začali viesť počas úradovania Tomáša Entzenweissa, prvá v roku 1556, druhá v roku 1558. Do knihy sirotských depozitov, ktorá bola vedená do začiatku 17. storočia, zaznamenával mestský notár informácie o hospodárení so sirotskými majetkami. V knihe záloh, ktorej vedenie bolo ukončené smrťou Tomáša Entzenweissa v roku 1572, sa nachádzali odpisy majetkovoprávných dokumentov, ako napríklad rôzne svedectvá, obligácie, kvitancie, splnomocnenia, dlžobné listy, povolenia, úpisy, ručenia a podobne.

Komorný píсар (*chamerschreiber, camerschreiber*)

Prvotnou a základnou úlohou komorného píсára bolo, od roku 1434, keď je táto funkcia prvýkrát zachytená, vedenie *komorných kníh*, makulatórií aj čistopisov.⁵⁴ Za každý hospodársky rok bolo vedené makulatórium, do ktorého komorný píсар priebežne počas roku zapisoval do jednotlivých položiek príjmy a výdavky mesta. Na základe makulatória bol potom naraz vyhotovený čistopis komornej knihy. Z prísahy komorného píсára, ktorá je však známa až z konca 17. storočia, sa dozvedáme, že k úradu komorného píсára prináležalo slúžiť chudobným a bohatým, vdovám a sirotám a všeobecným potrebám mesta, udržiavať v tajnosti veci týkajúce sa tohto úradu a tiež verne spisovať vyúčtovania a registre jednotlivých mestských úradníkov.⁵⁵

Okrem vedenia komorných kníh mal komorný píсар na starosti aj ďalšie záležitosti, týkajúce sa hlavne hospodárskej oblasti mestského života. Zúčastňoval sa napríklad oceňovania a inventarizácie majetkov bratislavských mešťanov, pričom inventáre týchto majetkov aj sám spísomňoval.⁵⁶ V roku 1549/1550 tiež vyplatilo mesto 1 l. vinohradníckemu majstrovi za to, že uskutočnil záverečnú obchôdzku viníc a komornému píсарovi 5 š. za to, že to zapíсал do pozemkovej knihy.⁵⁷ Z roku 1565 sa zase zachovala zmienka o tom, že komorný píсар navštívil výbercov mýta a tridsiatku v Devíne, Stupave a Gajaroch.⁵⁸

⁵¹ AMB, Rozdeľovanie vojenskej stráže, sig. II C 1. Kniha bola vedená v rokoch 1568–1586, my sme sledovali obdobie do roku 1574.

⁵² AMB, Sirotské depozity a index, sig. 4 r 1.

⁵³ AMB, Kniha záloh, sig. 4 o 1.

⁵⁴ LEHÓTSKA, D.: *Vývoj bratislavskej mestskej kancelárie do roku 1526*, s. 228.

⁵⁵ Túto prísahu z roku 1696, ako aj prísahy iných mestských funkcionárov, publikoval v plnom znení Richard Horna. HORNA, R.: Bratislavská mestská knižka prísah. Príspevek k mestskému zriadeniu v Uhrách a k českému úradovní na bratislavské radnici koncom XVII. stoloťí. In: *Bratislava 2*, 1928, s. 685.

⁵⁶ Zmienky o tom sa zachovali až z obdobia po roku 1574, prvá z nich je z roku 1584. AMB, Koncepty prípisov, 2c2, s. 1 A, 3 A, 6 A, 89 A.

⁵⁷ AMB, K, sig. K 107, s. 403.

⁵⁸ AMB, K, sig. K 130, s. 106.

Podobne ako mestský notár, aj komorný pisár pôsobil ako mestský vyslanec. V komorných knihách sa napríklad zachovali správy o cestách Alexandra Schneleina a Feliciána Schmuuggera do Viedne.⁵⁹ Ako osoba vzdelaná, znalá písma a hodnoverná bol tiež prizývaný ako svedok testamentov bratislavských mešťanov⁶⁰ a v niektorých prípadoch sa spomína aj ako ich pisár.⁶¹

V rokoch 1526–1575 pôsobili v Bratislave traja komorní pisári: Ján Koller (10 rokov), Alexander Schnelein (28 rokov) a Felicián Schmuuggger (16 rokov).⁶² Prvý z nich, Ján Koller, bol vo funkcii od roku 1524.⁶³ Identita jeho predchodcu, ktorý bol vo funkcii v rokoch 1520–1522 nie je známa.⁶⁴ Komorná kniha z roku 1529/1530 spomína na dvoch miestach istého komorného pisára, resp. pisára, Henricha. V prvom prípade vyplatila mestská rada 2 l. komornému pisárovi Henrichovi, ktorý v neprítomnosti mestského notára spísal daňový register a iné veci,⁶⁵ v druhom prípade vyplatilo mesto 1 l. 4 š. Jánovi Kollerovi, ktorý spísal komorný register tak, ako ho v rýchlosti zapísal Henrich, pretože sa tam nenachádzal žiaden pisár.⁶⁶ Z uvedených faktov sa dá predpokladať, že práve komorný pisár Henrich by mohol byť oným neznámym komorným pisárom z roku 1520–1522, ktorého služby využívalo mesto v prípade personálnych problémov v mestskej kancelárii aj po skončení jeho funkčného obdobia.

Funkcia komorného pisára bola platená z mestskej pokladnice. Jeho týždenný plat bol v hospodárskom roku 1525/1526 4 š., dvojtýždenný 1 l.⁶⁷ V roku 1550/1551, rok po tom, čo stúpol plat mestskému notárovi, sa zvýšil príjem aj komornému pisárovi na 6 š. týždenne čiže 39 l. za 52 týždňov.⁶⁸

Okrem riadneho platu prináležali aj komornému pisárovi určité výhody súvisiace s vykonávaním jeho funkcie. Dostával od mesta príspevok na oblečenie, v rokoch 1543/1544⁶⁹ ako aj v roku 1565⁷⁰ to bolo napríklad 1 l. 2 š., a tiež drevo.⁷¹

⁵⁹ AMB, K, sig. K 99, s. 77, sig. K 145, s. 69, s. 85.

⁶⁰ Alexander Schnelein bol napríklad v roku 1545 svedkom testamentu Margaréty, manželky Jána Gotschalkha. AMB, PT, sig 4n2, s. 181 A – 181 B.

⁶¹ Tamže, s. 124 A – 124 B, s. 177 B – 178 B, s. 196 A.

⁶² Komorným pisárom bol do roku 1578. KUBICOVÁ, E.: c. d., s. 51.

⁶³ LEHOTSKÁ, D.: *Vývoj bratislavskej mestskej kancelárie do roku 1526*, s. 250.

⁶⁴ Tohto neznámeho pisára spomína Darina Lehotská. LEHOTSKÁ, D.: *Vývoj bratislavskej mestskej kancelárie do roku 1526*, s. 250.

⁶⁵ AMB, K, sig. K 79 B, s. 207.

⁶⁶ Tamže, s. 203.

⁶⁷ AMB, K, sig. K 76, s. 203–204. V porovnaní s mestským notárom dostával komorný pisár polovičný plat.

⁶⁸ AMB, K, sig. K 109, s. 347.

⁶⁹ AMB, K, sig. K 97, s. 143.

⁷⁰ AMB, K, sig. K 130, s. 148.

⁷¹ V roku 1560/1561 dostal komorný pisár spolu s mestským notárom 20 siah dreva spolu za 14 l. 1 š. 10 d. AMB, K, sig. K 123, s. 237.

Súdny pisár (*grichtschreiber*)

Ďalším z členov bratislavskej mestskej kancelárie bol súdny pisár. Táto funkcia sa v komorných knihách medzi platmi mestských funkcionárov vyskytuje od roku 1564,⁷² aj keď jej korene funkcie by sme mohli hľadať už aj v staršom období.⁷³ Bol jedným z troch funkcionárov bratislavskej mestskej kancelárie, spolu s mestským notárom a komorným pisárom, ktorí za svoju činnosť dostávali od mestskej rady pravidelný plat. V prípade súdneho pisára to boli 4 š. týždenne, čo za 52 týždňov činilo 36 l.⁷⁴ Na rozdiel od mestských notárov a komorných pisárov však komorné knihy, až na jednu výnimku, nezachytávajú mená súdnych pisárov. Situáciu sťažuje aj fakt, že z agendy súdnych pisárov sa z tohto obdobia nezachovali žiadne úradné knihy. Do roku 1575 poznáme len jedno meno súdneho pisára. Bol ním Wastian.⁷⁵ V komorných knihách sa naposledy spomína v roku 1567. V tomto roku sa tiež píše, že tento súdny pisár slúžil od Nového roku do 22. marca, teda 11 týždňov, za čo mu bolo vyplatených 5 l. 4 š. Následne dosť nejasný zápis hovorí o tom, že počas 2 týždňov, od 22. marca do 5. apríla, plat súdneho pisára nebol vyplácaný a naznačuje, že Wastian zomrel. V týždni od 14. do 20. júla bol potom do funkcie ustanovený Andrej Rostinger, ktorý do konca roku poberal týždenný plat 4 š. Ďalšie komorné knihy až do roku 1574 žiaľ znovu meno súdneho pisára neuvádzajú.⁷⁶

Už z názvu tejto funkcie sa dá predpokladať, že súdny pisár bol poverený vedením súdnej agendy mesta. Zmienka o registroch, zrejme súdnych, ktoré viedol tento úradník, sa zachovala z roku 1574, keď mesto zaplatilo knihárovi Michalovi Päutlovi 5 š. 2 d. okrem iného aj za to, že zviazal súdnemu pisárovi register.⁷⁷

Okrem svojich riadnych pisárskych povinností vykonával súdny pisár pre mesto aj iné práce, za ktoré bol, okrem pravidelnej ročnej mzdy, zvlášť platený. Najčastejšie sa spomína v súvislosti s výberom hôrneho v Lamači, za čo dostal plat 1 l. 4 š.⁷⁸

Rovnako sa dá predpokladať, že tak ako aj ostatní členovia mestskej kancelárie, aj súdny pisár občas vyhotovoval pre mesto písomnosti, ktoré nespádali do oblasti jeho pôsobnosti, čo mohlo byť spôsobené napríklad neprítomnosťou jednotlivých členov mestskej kancelárie. V roku 1573 bola napríklad vyplatená súdnemu pisárovi 1 l. 2 š. za vyhotovenie supliky.⁷⁹

⁷² KUBICOVÁ, E.: c. d., s. 54.

⁷³ ORTVAY, T.: c. d., s. 45.

⁷⁴ AMB, K, sig. K 135, s. 361.

⁷⁵ AMB, K, sig. K 134, s. 379.

⁷⁶ Treba však poznamenať, že Eva Kubicová vo svojej diplomovej práci uvádza, že súdny pisár Wastian Haller bol vo funkcii od roku 1564 až do roku 1580. KUBICOVÁ, E.: c. d., s. 54.

⁷⁷ AMB, K, sig. K 143, s. 249.

⁷⁸ V tejto súvislosti sa spomína napríklad v rokoch 1567, 1568, 1569 a 1572 a išlo o výkon tých istých úloh, aké mal vinohradnícky pisár. AMB, K, sig. K 133, s. 285, sig. K 135, s. 285, sig. K 137, s. 215, sig. K 140, s. 350.

⁷⁹ AMB, K, sig. K 141, s. 236.

Pomocný písársky personál – protonotár (*protonotarius*) a pisári (*schreiber*)

Zmienky o nižšom písárskom personáli sa v bratislavských mestských dokumentoch objavujú od začiatku 15. storočia.⁸⁰ Z hľadiska postavenia v kancelárii boli tieto osoby podriadené mestskému notárovi. V mestskej kancelárii vykonávali zväčša pomocné práce, no v 16. storočí sa ich rukopis začal objavovať aj v niektorých, čo sa týka dôležitosti, nižšie postavených mestských knihách. Medzi týmto personálom rozoznávame funkciu protonotára a funkciu pisára. V komorných knihách sa protonotári a jednotliví pisári nespomínajú medzi platenými zamestnancami mesta, z čoho sa dá usudzovať, že boli za svoju prácu platení priamo mestským notárom.⁸¹ Práve toto malo za následok, že v súčasnosti sú známe mená len niektorých osôb patriacich k pomocnému personálu kancelárie, ak sú náhodne spomenuté v mestských dokumentoch. Ich podiel na vedení mestských kníh sa dá určiť len na základe paleografického porovnania písem s písami mestských notárov.

O funkcii protonotára mestské knihy nehovoria veľa. Zdá sa, že voči pisárom bol v nadriadenom postavení, mal zrejme, podobne ako mestský notár, určité kontrolné úlohy⁸² a bol správcom archívu.⁸³ O tom, koľko protonotárov súčasne v kancelárii pôsobilo, tiež nie sú jasné dôkazy. Z roku 1575 sa zachovali zmienky o dvoch osobách, ktoré zastávali túto funkciu. Imrich Pethe sa spomína v knihe mandátov⁸⁴ a Gregor Balog v komorných knihách.⁸⁵ Nie je však isté, že v mestskej kancelárii pôsobili súčasne.

V rokoch 1526–1574 sa nižší personál podieľal na vedení týchto druhov mestských kníh: *knihá mandátov*,⁸⁶ *koncepty prípisov*,⁸⁷ *knihá záповeďí*⁸⁸ a *protokol testamentov*. Pre prvé tri druhy mestských kníh platí nasledujúca charakteristika: pod zápsmi sa nenachádzajú podpisy jednotlivých pisárov, celková úprava kníh je nedbanlivejšia, písmo je zbežnejšie, jeho charakter sa často mení pod vplyvom dôležitosti odpísaného dokumentu, jednotlivé písárske ruky sa často striedajú a v neposlednom rade treba spomenúť používanie odlišného písma pri latinských a pri nemeckých dokumentoch.

⁸⁰ LEHOTSKÁ, D.: *Vývoj bratislavskej mestskej kancelárie do roku 1526*, s. 227.

⁸¹ To, že si mestský notár sám najímal a vydržoval pisárov bez toho, aby boli platení z mestskej pokladnice bolo v 16. storočí zvykom napríklad aj v Kremnici. KRÍŽKO, P.: c. d., s. 106.

⁸² Napovedá tomu kancelárska poznámka pod odpisom dokumentu v knihe mandátov: „*Lecta per Magistrum Emericum Pethe de hethes protonotarium*“ AMB, Kniha mandátov, I 2, s. 55 A.

⁸³ LEHOTSKÁ, D. – HANDZOVÁ, D. – HORVÁTH, V. – HRABUŠŠAY, Z. – KENDEFY, V. – MERGLOVÁ, N. – PEŤOVSKÁ, H.: *Archív mesta Bratislavy. Sprievodca po fondoch a zbierkach*. Praha 1955, s. 6.

⁸⁴ AMB, Kniha mandátov, I 2, s. 55 A.

⁸⁵ AMB, K, sig. K 145, s. 84.

⁸⁶ AMB, Kniha mandátov, I 2.

⁸⁷ AMB, Koncepty prípisov; sig. 2c1, sig. 2c2, sig. 2c3.

⁸⁸ AMB, Záповeďe a index, sig. 4i1.

Okrem knihy mandátov z rokov 1531–1571,⁸⁹ spomínanej vyššie, je pod týmto názvom v Archíve hlavného mesta SR Bratislavy uchovávaný ešte jeden zväzok z rokov 1573–1595.⁹⁰ Z obsahového hľadiska však ide o dva odlišné druhy mestských kníh. Kým do staršej knihy boli odpisované dokumenty týkajúce sa celého mesta, v mladšom nachádzame odpisy mandátov týkajúcich sa jednotlivých mešťanov, teda dokumentov nižšej dôležitosti. Pod niektorými odpismi sa nachádzajú aj kancelárske poznámky „*Lecta et correcta*“,⁹¹ „*Lecta*“,⁹² „*Lecta per magistrum Emericum Pethe de Hethes protonotarium*“⁹³ a podobne, ktoré poukazujú na fakt, že správnosť odpisu kontroloval vyššie postavený člen mestskej kancelárie, mestský notár alebo protonotár. Podobný charakter mala aj kniha konceptov prípisov, vedená od roku 1555, do ktorej sa zapisovali odpisy konceptov dokumentov spísomňovaných v mestskej kancelárii ako napríklad dohôd, urovnaní, pasov, ospravedlnení, oprávnení, rodných listov, ochranných listov, rozdelení majetkov, oznámení, splnomocnení, kvitancií, listov, žiadostí, svedectiev a podobne.⁹⁴

Pisári súvisiaci s vinohradníctvom

K najdôležitejším odvetviam mestského hospodárstva patrilo v Bratislave nepochybne vinohradníctvo. Tunajší mešťania vlastnili vinohrady nielen v chotári samotného mesta, ale aj v jeho okolí, napríklad v Rači, Vajnorochoch, Pezinku, Svätom Jure, Devíne, Čeklísi (Bernolákove) či Hainburgu.⁹⁵ Úloha pisárov, ktorí v rokoch 1526–1574 pôsobili v tejto oblasti, súvisela hlavne s odvádzaním vinohradníckeho poplatku, tzv. hôrneho (*ius montanum, bergrecht*) a desiatkov pre mesto, pričom v 16. storočí už existovala v oblasti vinohradníctva dokonalá evidencia vína a špeciálne vínne registre.⁹⁶

V týchto súvislostiach sa v 16. storočí spomínajú v Bratislave vinohradnícky pisár, desiatkový pisár a „pisári na bránach“.⁹⁷

Vinohradnícky pisár (*Pergschreiber, Bergschreiber*)

Funkcia vinohradníckeho pisára súvisela priamo s výberom vinohradníckeho poplatku, hôrneho. V rokoch 1526–1574 nachádzame v komorných knihách

⁸⁹ AMB, Kniha mandátov, sig. I 1.

⁹⁰ *Liber mandatorum ab anno 1573 usque annvm 1595*. AMB, Kniha mandátov, I 2. Vzhľadom na časové ohraničenie našej práce sme sledovali len roky 1573–1575.

⁹¹ AMB, Kniha mandátov, I 2, s. 56 A.

⁹² Tamže, s. 81 A.

⁹³ Tamže, s. 55 A.

⁹⁴ AMB, Koncepty prípisov, 2c1, 2c2, 2c3.

⁹⁵ ŠPIESZ, A.: *Bratislava v stredoveku*. Bratislava 2001, s. 197.

⁹⁶ BAĎURÍK, J.: *Malokarpatské vinohradníctvo v 16. storočí*. Bratislava 1990, s. 151.

⁹⁷ Všetky tieto funkcie sa v komorných knihách spomínajú práve v položkách súvisiacich s výdavkami na mestské vinohradníctvo.

zmienky o jeho výbere vo Vajnoroch, Rači a Lamači. Táto funkcia je v Bratislave doložená už pred rokom 1526.⁹⁸

To, či bol vinohradnícky pisár len jeden alebo viacerí presne určiť nevieme, pretože ich mená sa zachovali len sporadicky. Za celé nami skúmané obdobie poznáme mená len štyroch týchto pisárov. V tejto funkcii sa spomína Šimon Innenfaist (1 rok),⁹⁹ Alexander Peutler (8 rokov),¹⁰⁰ Benedikt Thurner (2 roky)¹⁰¹ a C. Pfintzingers (1 rok).¹⁰² Okrem vinohradníckeho pisára bol výberom hôrneho v Lamači poverený súdny pisár.¹⁰³ Niekedy mal vinohradnícky pisár pri výkone svojich úloh k dispozícii strážnika (*hieter*).¹⁰⁴

Vinohradníckeho pisára platilo mesto, zväčša dostával za svoju prácu 2 l. 4 š.¹⁰⁵ Okrem toho dostával navyše peniaze na stravu,¹⁰⁶ niekedy dostal spolu so strážnikom chlieb, soľ, mušt, mäso či syr.¹⁰⁷ Súdny pisár zase dostával za hôrne z Lamača 1 l. 4 š. a k tomu napríklad v roku 1567 aj mäso a chlieb.¹⁰⁸

Pisár desiatku

Ďalšou z pisárskych funkcií súvisiacich s vinohradníctvom bol pisár desiatku, ktorý pomáhal pri výbere desiatku z vína v meste a pravdepodobne viedol aj jeho evidenciu. V Bratislave sa tento desiatok vyberal v pivniciach, a to tak, že sa obsah sudov premeriaval na to určenou palicou. Vyberači desiatku chodili pod vedením mestského kapitána z domu do domu.¹⁰⁹

Funkcia pisára desiatku bola známa aj pred rokom 1526. V prvej polovici 15. storočia dostával napríklad, rovnako ako aj vyberač desiatku, z desiatkovej dane z vína 180 okovov.¹¹⁰ Obe tieto funkcie teda dostávali podiel z vybratej dane z vína v naturáliách. Či poberali v tomto období za vykonanú prácu aj plat v peniazoch, známe nie je. V rokoch 1526–1574 však pisári desiatku dostávali

⁹⁸ V roku 1513 bol do Vajnor poslaný pisár, ktorý tam zapisoval, koľko vína malo mestu pripadnúť z hôrneho. PALKOVIČ, S.: *Listiny, kratšie aktové písomnosti a komorné knihy ako pramene k štúdiu dejín bratislavského vinohradníctva a vinárstva do r. 1526*. Diplomová práca. Bratislava: FiF UK 1956, s. 67.

⁹⁹ AMB, K, sig. K 88, s. 298.

¹⁰⁰ AMB, K, sig. K 90, s. 239–240; K 92, s. 283; K 101, s. 263–264; K 110, s. 523; K 112, s. 307; K 113, s. 229; K 117, s. 287; K 118, s. 305.

¹⁰¹ AMB, K, sig. K 95, s. 227; K 99, s. 192.

¹⁰² AMB, K, sig. K 135, s. 285.

¹⁰³ Stalo sa tak v rokoch 1567, 1568, 1569 a 1572. AMB, K, sig. K 133, s. 285; sig. K 135, s. 285; sig. K 137; s. 215, sig. K 140, s. 350.

¹⁰⁴ Táto funkcia sa spomína napríklad v rokoch 1546/1547 a 1561/1562. AMB, K, sig. K 101, s. 263–264; sig. K 124, s. 269.

¹⁰⁵ Ako napríklad v roku 1526/1527 či 1546/1547. AMB, K, sig. K 77, s. 139; sig. K 101, s. 263–264.

¹⁰⁶ V roku 1526/1527 to boli 2 š. d. AMB, K, sig. K 77, s. 139.

¹⁰⁷ AMB, K, sig. K 101, s. 263–264; sig. K 103, s. 253; sig. K 111, s. 259; sig. K 124, s. 269.

¹⁰⁸ AMB, K, sig. K 133, s. 285.

¹⁰⁹ KAZIMÍR, Š.: *Pestovanie viniča a produkcia vína na Slovensku v minulosti*. Bratislava 1986, s. 64. ORTVAY, T.: c. d., s. 56.

¹¹⁰ KALESNÝ, F.: Z dejín bratislavského vinohradníctva a vinárstva. In: *Bratislava, ročenka*, zv. IV, r. 1969, s. 291.

od mestskej rady plat v peniazoch. Spočiatku to bolo 2 l.,¹¹¹ neskôr pravidelne 2 l. 4 š.¹¹²

Mená pisárov desiatku zväčša nie sú známe, z obdobia rokov 1526–1574 poznáme len dve konkrétne osoby, v roku 1528/1529 ním bol Ján, kožušníčkin syn,¹¹³ a v roku 1561/1562 Matej Suechin.¹¹⁴ Po ostatné roky zastával funkciu pisára desiatku tzv. *succentor*. V polovici 16. storočia sa so *succentorom* stretávame v mestskej škole, kde bol jedným z dvoch pomocníkov učiteľa.¹¹⁵

„Pisári na bránach“

Aj s touto funkciou sa v bratislavskej mestskej správe stretávame už pred rokom 1526.¹¹⁶ „Pisári na bránach“ stávali pod mestskými bránami, na cestách do vinogradov a zapisovali na zdanenie do mesta dovážaný mušt.¹¹⁷ Platy týchto pisárov boli každoročne zaznamenávané v komorných knihách. Ich počet, ani obdobie, počas ktorého pisári pod bránami stávali, nebol stále rovnaký. V rokoch 1526–1574 sa spomínajú traja, štyria a aj piati pisári v tejto funkcii, ktorí stávali pod bránami najčastejšie 2 alebo 3, výnimočne aj 4 týždne.¹¹⁸

Každý z nich dostával z mestskej pokladnice 4 š. týždenne. Tento plat bol rovnaký v celom období rokov 1526–1574 a aj pred rokom 1526.¹¹⁹ Okrem spomínanej mzdy 4 š. týždenne pre každého pisára dostávali od mesta niekedy aj prepitné.¹²⁰

Vzhľadom na to, že to bola práca sezónna a krátkodobá, bolo pre mesto výhodné najímať žiakov školy, ktorí boli znalí písma. Mená „pisárov na bránach“ nie sú známe. V mestských dokumentoch sa tieto osoby nazývali ako „pisári“ (*schreiber*), ale častejšie sa stretávame s pomenovaním „žiaci“ (*schueler*) a jedenkrát s pomenovaním „chlapci“ (*knabe*).

¹¹¹ V rokoch 1526/1527 a 1527/1528. AMB, K, sig. K 77, s. 139; sig. K 78, s. 138.

¹¹² AMB, K, sig. K 79 A, s. 131 a nasl.

¹¹³ AMB, K, sig. K 79 A, s. 131.

¹¹⁴ AMB, K, sig. K 124, s. 269.

¹¹⁵ LEHOTSKÁ, D.: Kultúrny vývoj Bratislavy v 15.–16. storočí. In: *Historica XVIII*, 1967, s. 121.

¹¹⁶ Spomínani sú od roku 1491. PALKOVIČ, S.: c. d., s. 67.

¹¹⁷ Tamže, s. 67. Okrem toho funkciu „pisárov na bránach“ – „*kapuirnok*, *Thorschreiber*“ spomína vo svojom diele aj Teodor Ortway. V 17. storočí boli v službe mesta a sedávali pred mestskými bránami. Keďže viac o ich činnosti nepíše, nevieme posúdiť, či ide o tú istú funkciu. ORTVAY, T.: c. d., s. 37.

¹¹⁸ Konkrétne v roku 1534/1535. AMB, K, sig. K 84, s. 390.

¹¹⁹ PALKOVIČ, S.: c. d., s. 67.

¹²⁰ V roku 1528/1529 bola napríklad výška prepitného 1 š. d., v roku 1561/1562 2 š. Výška tzv. „*padgel*“ bola napríklad v roku 1547/1548 1 š. 18 d., v roku 1555/1556 zase 2 š. AMB, K, sig. K 79 A, s. 131; sig. K 124, s. 269; sig. K 103, s. 253; sig. K 115, s. 275.

Daňoví pisári (*Gabschreiber*) a tridsiatkoví pisári

Znalosť písma bola potrebná aj v ďalších oblastiach hospodárstva, akými boli výber daní a tridsiatku. Tie tvorili významné príjmy mesta, a preto sa pri ich výbere vyžadovala presná evidencia.¹²¹

V 15. storočí mali výber daní v Bratislave na starosti štyria výbercovia daní, pričom každý z nich mal na starosti jednu časť (štvrt') mesta. Výberca mal k dispozícii svojho pisára, ktorých mená sú známe len z 15. storočia.¹²² Už v roku 1438 sa v súvislosti s výbercom daní spomína funkcia daňového pisára, alebo len pisára, *gabschreiber* alebo *schreiber*, ktorý mal zrejme na starosti vedenie daňových registrov,¹²³ na základe ktorých sa robili daňové vyúčtovania. Zároveň sa dozvedáme, akým spôsobom boli výbercovia daní a ich pisári vyplácaní. Z vybraných peňazí bola napríklad výbercovi daní prvej časti mesta a jeho pisárovi v roku 1438 za ich prácu ponechaná suma 2 l. 7 š. 7 d.¹²⁴ Samostatná čiastka, ktorá bola zanechaná daňovému pisárovi, sa uvádza napríklad v roku 1457, keď činila 12 š.¹²⁵ Dá sa predpokladať, že podobná organizácia pretrvala aj v 16. storočí, avšak dokumenty, ktoré by to priamo dokazovali, sa nezachovali.

¹²¹ Zmienky o pisároch, ktorí pri tejto činnosti vypomáhali nachádzame v knihe nazvanej *Daňový denník*, kde sa, okrem iného, zachovali vyúčtovania výbercov daní a tridsiatkárov len z 15. storočia. AMB, *Daňový denník*, 3 d 1.

¹²² Neúplný zoznam daňových pisárov v 15. storočí aj v diele ORTVAY, T.: c. d., s. 55–56. Práve kvôli tejto neúplnosti ho uvádzame aj v našej štúdii aj keď z časového hľadiska nespadá do nami skúmaného obdobia.

V rokoch 1445–1453 sa uvádza meno pisára aj s informáciou, k výbercovi daní z ktorej mestskej časti patril.

	Prvá štvrt'	Druhá štvrt'	Tretia štvrt'	Štvrtá štvrt'
1445	Ján Slaher	Erhart Rabenzagel	Jorg Weinwachter	Mikuláš Polaner
1446	Ján Slaher	Erhart Rabenzagel	Mikuláš Dekinger	Mikuláš Polan
1447	Ján Slaher	-----	Mikuláš Dekinger	Wolfgang Scharner
1448	Ján Slaher	Mikuláš Maler	Ján z Devína	Ján z Devína
1449	Ján Slaher	Mikuláš Maler	Juraj Weinwachter	Ján z Devína
1450	Ján Slaher	Hainzman	Jakub Romer	Ján z Devína
1451	Wolfgang	Hainzman	Ulrich Romer	Ján z Devína
1452	Mikuláš Hauer	Babenzagel	Jozef Zibser	Hainzman
1453	Wolfgang	-----	-----	-----

V rokoch 1464 a 1466–1469 sa neuvádza, ktorý pisár pôsobil v ktorej časti mesta. V roku 1464 bol pisárom Tomáš, Ebner, Frantz; v roku 1466 Gašpar Umsager, Peter Muxner; v roku 1467 Ulrich, Ján Frantz, Wolfgang Ebner, Ulrich, Wolfgang Vischer; v roku 1468 Gašpar, Wolfgang Vischer; v roku 1469 Vinck, Wolfgang Hertl, Wolfgang Ebner a Wolfgang Visch. AMB, *Daňový denník*, 3 d 1.

¹²³ Tamže.

¹²⁴ Tamže, s. 2 A / 3 A.

¹²⁵ Tamže, s. 50 A.

Vyúčtovania výbercov tridsiatkov sa vyhotovovali na základe tridsiatkových kníh a registrov.¹²⁶ Rovnako ako výberca daní, aj tridsiatkár bol vyplácaný z peňazí, ktoré vybral a spolu s ním boli vyplácaní aj jeho pisár (*sein schreiber*) a trhoví sluhovia.¹²⁷ Okrem pisára sa vo vyúčtovaniach spomína aj ďalšia funkcia, a to kontrolór (*gegenschreiber*). Rovnako bol vyplácaný z vybratých peňazí spolu s tridsiatkárom a sluhami. Mená týchto funkcionárov vo vyúčtovaniach nie sú uvedené a vyúčtovania z obdobia rokov 1526–1575 sa v knihe už nenachádzajú. O existencii funkcie tridsiatkového pisára po roku 1526 hovoria aj testamenty. V roku 1553 spomenul Jakub Simell, kontrolór tridsiatkov v Bratislave (*gegenschreiber des dreißigist zw Prespurg*), vo svojom testamente svojho pisára Leopolda, ktorému bol dlžný štvrtročný plat 20 l.¹²⁸

Pisári Bratislavskej kapituly vykonávajúci pisárske služby pre mestskú kanceláriu

Pri samotnej diplomatickej činnosti mesta Bratislavy je potrebné spomenúť aj vplyvy Bratislavskej kapituly. Vo fondoch hodnoverných miest sa vyskytujú písomnosti so vzťahom k mestám, pričom ide napríklad o odpisy privilégii, mandátov, písomnosti týkajúce sa súdnych sporov, majetkovoprávných záležitostí a podobne.¹²⁹ Vplyvy a spolupráca týchto dvoch inštitúcií prebiehali zvlášť a v hlavnej miere pred rokom 1526, v čase konštituovania bratislavskej mestskej kancelárie,¹³⁰ a pokračovala aj v období novoveku. V záujme miest bolo nechať si vyhotoviť hodnoverným miestom odpisy svojich privilégii a významnejších dokumentov a uchovávať ich v ich archívoch hlavne kvôli ochrane.¹³¹

V komorných knihách mesta Bratislavy sa aj po roku 1526 vyskytujú platby mesta Bratislavskej kapitule za spisomňovanie dokumentov. V roku 1550/1551 napríklad zaplatilo mesto notárovi kapituly za odpis viacerých listín 2 l. 2 š.,¹³² v roku 1554/1555 napríklad za 1 list 3 š. 6 d.¹³³ Okrem listov sa v tomto období spomínajú aj súdne písomnosti, odvolania, protesty a relácie.¹³⁴ V roku 1550/1551 dokonca zaplatilo mesto 12 d. za 4 hárky papiera na vyhotovenie 3 odpisov notárom kapituly.¹³⁵

¹²⁶ Tamže, s. 129 A.

¹²⁷ Tamže, s. 129 A.

¹²⁸ AMB, PT, sig. 4n2, s. 280 B – 281 B.

¹²⁹ LEHOTSKÁ, D.: *Vývoj bratislavskej mestskej kancelárie do roku 1526*, s. 230. JAVOŠOVÁ, E.: *Diplomatická produkcia so vzťahom k stredovekým mestám vo fondoch hodnoverných miest*. In: *Diplomatická produkcia v stredovekom meste*. Bratislava 2005, s. 198.

¹³⁰ K situácii pred rokom 1526 pozri: ŠEDIVÝ, J.: *Vzťahy v písomnej kultúre Bratislavskej kapituly a mesta*. In: *Diplomatická produkcia v stredovekom meste*. Bratislava 2005, s. 214–224.

¹³¹ JAVOŠOVÁ, E.: c. d., s. 198–199.

¹³² AMB, K, sig. K 109, s. 293.

¹³³ AMB, K, sig. K 113, s. 328.

¹³⁴ AMB, K, sig. K 110, s. 549; AMB, K, sig. K 141, s. 235; AMB, K, sig. K 130, s. 281;

AMB, K, sig. K 139, s. 477.

¹³⁵ AMB, K, sig. K 109, s. 311.

Mestskí notári

ŠTEFAN PFAFFSTETTER¹³⁶ (*Pfhaffsteter*,¹³⁷ *Pfafstetter*,¹³⁸ *Steffan statshreiber*,¹³⁹ *Stephan notarius*¹⁴⁰) – 1518–1529

Meno Štefana Pfaffstettera sa v súvislosti s jeho pôsobnosťou vo funkcii mestského notára v Bratislave spomína prvýkrát v testamente bratislavského mešťana Štefana Dornnera z roku 1524. Ten svojej dcére Anne, manželke mestského notára Štefana Pfaffstettera, zanechal 100 zlatých.¹⁴¹ V ďalších testamentoch vpísaných do protokolu testamentov sa tento mestský notár začal podpisovať ako mestský notár Štefan.¹⁴² Na základe paleografickej analýzy je možné posunúť pôsobenie Štefana Pfaffstettera na čele kancelárie na rok 1518.¹⁴³ Posledný zápis, ktorý do protokolu testamentov Štefan Pfaffstetter zapísal, a ktorý je zároveň aj posledným zápisom v prvom zväzku protokolu testamentov, je testament Jána Paxswolla z roku 1529.¹⁴⁴ Druhý zväzok protokolu testamentov pokračuje v nadväznosti na prvý zväzok v roku 1529. Písmo Štefana Pfaffstettera sa však už v ňom nenachádza, meno nového notára, ktorý do neho vpisoval, je zaznamenané až v roku 1530.¹⁴⁵ Bol ním Michal Stützl.

Koniec pôsobenia Pfaffstettera na čele kancelárie nebolo zapríčinené jeho úmrtím. V nasledujúcich rokoch pôsobil ako prisažný mesta¹⁴⁶ a spomína sa aj ako svedok niekoľkých testamentov bratislavských mešťanov.¹⁴⁷ V roku 1538 spísal inventár Kostola sv. Vavrinca.¹⁴⁸ Testament Štefana Pfaffstettera bol do protokolu testamentov zapísaný v roku 1541.¹⁴⁹

¹³⁶ AMB, PT, sig. 4n2, s. 52 A – 53 A.

¹³⁷ Tamže, s. 408 B – 410 A.

¹³⁸ Tamže, s. 428 B – 429 A.

¹³⁹ AMB, PT, sig. 4n1, s. 410 A.

¹⁴⁰ Tamže, s. 412 A.

¹⁴¹ Tamže, s. 408 B – 410 A.

¹⁴² *Steffan Statshreiber, Stephan Notarius*. AMB, PT, sig. 4n1, s. 410 A, 412 A.

¹⁴³ Tento rok uvádza aj LEHOTSKÁ, D.: *Vývoj bratislavskej mestskej kancelárie do roku 1526*, s. 248.

¹⁴⁴ Tento testament síce nie je datovaný, rok 1529 sa však dá určiť na základe chronológie vkladov. AMB, PT, sig. 4n1, s. 428 A – 428 B.

¹⁴⁵ AMB, PT, sig. 4n2, s. 7A – 7B.

¹⁴⁶ *Geschworne des Rats*. Tamže, s. 1 A, 7 B – 8 A.

¹⁴⁷ V roku 1531 bol napríklad svedkom testamentu Gašpara Leopolda, v roku 1532 svedkom testamentu Jána Puechpergera, v roku 1533 svedkom testamentu Juraja Egkharta, v roku 1534 svedkom Jána Barbiera, v roku 1536 svedkom testamentu Margaréty Schmidovej, v roku 1537 svedkom testamentu Egidia Märla, v roku 1538 svedkom testamentu Juraja Kottingera. AMB, PT, sig. 4n2, s. 40 B – 42 B, s. 48 A – 49 A, s. 52 A – 53 A, s. 58 A – 58 B, s. 78 B – 79 A, s. 85 A – 87 B, s. 106 B – 107 B.

¹⁴⁸ Je súčasťou najstaršej hospodárskej knihy. LEHOTSKÁ, D.: *Vývoj bratislavskej mestskej kancelárie do roku 1526*, s. 248–249.

¹⁴⁹ AMB, PT, Sig. 4n2, s. 136 B – 137 B.

MICHAL STÜTZL (*Stützl*,¹⁵⁰ *Stutzl*,¹⁵¹ *Stutzll*¹⁵²) – 1529–1545

Ako mestský notár začal vpisovať do druhého zväzku protokolu testamentov v roku 1529, no jeho meno je v súvislosti s funkciou spomenuté až v testamente, ktorý vpísal do protokolu testamentov 29. augusta 1530.¹⁵³ Ako mestský notár bol svedkom niekoľkých testamentov bratislavských mešťanov.¹⁵⁴ Posledný testament vpísal do protokolu testamentov 18. apríla 1545,¹⁵⁵ tesne predtým, čo bol 28. apríla 1545 spísaný jeho testament.¹⁵⁶ Do protokolu testamentov bol jeho testament vpísaný 6. júla 1545.

HENRICH SCHÖDL¹⁵⁷ (*Shedel*,¹⁵⁸ *Schædelius*,¹⁵⁹ *Schedelius*,¹⁶⁰ *Schädel*,¹⁶¹ *Shëdl*,¹⁶² *Schedl*¹⁶³) – 27. máj 1545–1552

Henrich Schödl zo Štutgartu, absolvent viedenskej univerzity,¹⁶⁴ sa funkcie mestského notára ujal v stredu po Turícach v roku 1545, čo bolo 27. mája 1545.¹⁶⁵ Na zasadanie mestskej rady prišiel ako mestský notár prvýkrát 29. mája 1545¹⁶⁶ a do magistrátneho protokolu začal zapisovať v máji 1545.¹⁶⁷

Jeho meno sa prvýkrát v protokole testamentov spomína až v testamente Margaréty, manželky Vincenta Rurnshopfa, z roku 1548, zapísanom v roku 1549, v ktorom bol Henrich Schödl svedkom. Už pri tejto príležitosti sa spomína, že bol zároveň aj prísazným.¹⁶⁸ Avšak jeho charakteristické písmo sa v protokole testamentov objavilo už aj skôr a to v roku 1546.¹⁶⁹ Pri svojom mene si uvádzal titul *magister*.¹⁷⁰

¹⁵⁰ AMB, AP, sig. 2a2, s. 1 A.

¹⁵¹ AMB, PT, sig. 4n2, s. 7 A – 7 B.

¹⁵² Tamže, s. 101 A – 103 A.

¹⁵³ Tamže, s. 7A – 7B.

¹⁵⁴ V roku 1530 bol svedkom testamentu Margaréty, vdovy po zomrelom Lienhartovi Peckhovi, v roku 1534 svedkom testamentu Doroty, manželky Augustína Maiera, v roku 1537 svedkom bratislavského prísazného Michala Vishera, v roku 1538 svedkom prísazného Andreja Hakowytza, v roku 1538 svedkom testamentu Juraja Kottingera, v roku 1540 svedkom testamentu bratislavského komorníka Jána Gruebera. Tamže, s. 44 B – 45 A, s. 53 B – 54 A, s. 97 A – 98 A, s. 101 A – 103 A, s. 106 B – 107 B, s. 124 A – 124 B.

¹⁵⁵ Testament Wolfganga Aichingera z 11. marca, vpísaný 18. apríla 1545. Tamže, s. 174 A – 174 B.

¹⁵⁶ Pisárom testamentu bol komorný pisár Alexander Schnelein. Tamže, s. 177 B – 178 B.

¹⁵⁷ Tamže, s. 345 B – 347 A.

¹⁵⁸ AMB, AP, sig. 2a2, s. 198 A.

¹⁵⁹ Tamže, s. 245 A.

¹⁶⁰ AMB, AP, sig. 2a3, s. 60 A.

¹⁶¹ AMB, PT, sig. 4n2, s. 202 B – 203 B.

¹⁶² Tamže, s. 247 B – 248 A.

¹⁶³ Tamže, s. 248 B – 249 B.

¹⁶⁴ Matrika viedenskej univerzity ho spomína v roku 1536. FEDERMAYER, F.: c. d., s. 102.

¹⁶⁵ AMB, K, sig. K 99, s. 285.

¹⁶⁶ AMB, AP, sig. 2a2, s. 198 A.

¹⁶⁷ Tamže, s. 197 B.

¹⁶⁸ Podpisuje sa ako: „*Hen. Schedelius civitatis posoniensis iuratus notarius...*“ AMB, PT, sig. 4n2, s. 202 B – 203 B.

¹⁶⁹ Tamže, s. 185 B – 186 A, 188 A.

¹⁷⁰ Tamže, s. 208 B – 209 A. AMB, AP, sig. 2a3, s. 0.

Okrem toho bol ako mestský notár svedkom aj niekoľkých ďalších testamentov.¹⁷¹ Posledný testament bol jeho rukou zaznamenaný do protokolu testamentov roku 1552¹⁷² a do magistrátneho protokolu zapisoval do začiatku júna 1552.¹⁷³ V roku 1553 sa spomína v niekoľkých testamentoch.¹⁷⁴ Jeho testament bol spísaný 21. januára 1557 a do protokolu testamentov zapísaný 10. marca 1557.¹⁷⁵

TOMÁŠ ENTZENWEISS¹⁷⁶ (*Enczenweys*,¹⁷⁷ *Entzenwaiss*,¹⁷⁸ *Enzenweiss*,¹⁷⁹ *Thoman statshreiber*¹⁸⁰) – 10. jún 1552 – 1. apríl 1572

Pochádzal z Viedne¹⁸¹ a bol absolventom viedenskej univerzity.¹⁸² Vo funkcii bratislavského mestského notára prišiel prvýkrát do mestskej rady 10. júna 1552.¹⁸³ V bratislavskej kancelárii pôsobil 20 rokov, najdlhšie spomedzi nami sledovaných mestských notárov. Prvý testament do protokolu testamentov zapísal 6. júla 1552 a spomína sa v ňom nielen ako mestský notár, ale aj ako prisažný.¹⁸⁴ Jeho meno sa vyskytuje v súvislosti s niekoľkými testamentmi, na ktorých sa podieľal ako svedok alebo pisár.¹⁸⁵ Posledný testament bol jeho rukou do protokolu testamentov zapísaný 21. marca 1572.¹⁸⁶ Zomrel 1. apríla 1572¹⁸⁷ v čase, keď bol mestským notárom.

¹⁷¹ V roku 1549 bol svedkom testamentu Sebastiána Eisenreicha, v roku 1551 bol svedkom testamentu Anny, manželky Jána Gotshalera, v roku 1552 svedkom testamentu Juraja Ruebmara. AMB, PT, sig. 4n2, s. 211 A – 213 A, s. 247 B – 248 A, s. 248 B – 249 B.

¹⁷² Testament Anny, manželky Jána Gotshalera. Tamže, s. 247 B – 248 A.

¹⁷³ AMB, AP, sig. 2a3, s. 61 B.

¹⁷⁴ Ján Neudorffer mu vo svojom testamente odkázal 1 zlatý. Taktiež sa spomína ako svedok testamentu Jakuba Simella. AMB, PT, sig. 4n2, s. 269 B – 270 B, s. 280 B – 281 B.

¹⁷⁵ Tamže, s. 345 B – 347 A.

¹⁷⁶ Tamže, s. 248 B – 249 B.

¹⁷⁷ AMB, AP, sig. 2a3, s. 71 A.

¹⁷⁸ AMB, PT, sig. 4n2, s. 307 B – 308 B.

¹⁷⁹ Tamže, s. 316 B – 319 A.

¹⁸⁰ AMB, PT, sig. 4n3, s. 77 A – 88 B.

¹⁸¹ AMB, AP, sig. 2a3, s. 62.

¹⁸² Matrika viedenskej univerzity ho spomína v roku 1542. FEDERMAYER, F.: c. d., s. 109.

¹⁸³ AMB, AP, sig. 2a3, s. 62.

¹⁸⁴ Testament Juraja Ruebmara. AMB, PT, sig. 4n2, s. 248 B – 249 B.

¹⁸⁵ V roku 1552 bol pisárom testamentu prisažného Valentína Pocka, v roku 1554 sa spomína v súvislosti so spisomnením testamentu Agáty Dorffnerovej, v roku 1557 bol svedkom testamentu Uršuly Endresovej, v roku 1559 bol svedkom testamentu Michala Kleea. Tamže, s. 261 A – 263 B, s. 297 A – 299 B, s. 361 A – 362 A. AMB, PT, sig. 4n3, s. 35 A – 39 B.

¹⁸⁶ Testament Barbory Panrscherovej. Tamže, s. 360 A – 360 B.

¹⁸⁷ AMB, K, sig. K 139, s. 493; sig. K 140, s. 427.

FELICIÁN SCHMUGGER (*Felician Schmugher*,¹⁸⁸ *Foeliciano chamershreiber*¹⁸⁹) – 1572¹⁹⁰–1574 – *vicegerenter notarii, angesetztn Statshreiber*

Absolvent viedenskej univerzity,¹⁹¹ pôvodom z Kraňska, bol v roku 1552 učiteľom a správcom mestskej školy v Pezinku, v roku 1560 zastával funkciu kontrolóra tridsiatkára v Gajaroch.¹⁹² Od hospodárskeho roku 1561/1562 pôsobil ako komorný pisár v Bratislave.¹⁹³ Nečakaná smrť notára Tomáša Entzenweissa 1. apríla 1572 však spôsobila, že mesto nemalo ihneď k dispozícii iného vhodného kandidáta na obsadenie tejto funkcie. Felicián Schmugger sa stal mestským notárom zrejme hneď po 1. apríli 1572. Zvyšných 39 týždňov roku 1572 totiž dostával plat ako notár, no zároveň neprestal byť komorným pisárom.¹⁹⁴ Do magistrátneho protokolu zaznačil zápis o voľbe do mestskej rady z 24. apríla 1572.¹⁹⁵ Za rok 1573 dostal plat 65 l. ako mestský notár a 39 l. ako komorný pisár,¹⁹⁶ čo pre neho znamenalo príjem 104 l. ročne. Aj v roku 1574 bol ešte zvolený za mestského notára,¹⁹⁷ avšak už od 11. júla 1574 ho v tejto funkcii nahradil Juraj Emerich.¹⁹⁸

Komorní pisári

JÁN KOLER¹⁹⁹

Vo funkcii komorného pisára bol v rokoch 1524²⁰⁰–1532.

ALEXANDER SCHNELEIN²⁰¹ (*Schnele*,²⁰² *Alexander camershreiber*²⁰³)

Prvýkrát sa vo funkcii komorného pisára spomína v hospodárskom roku 1533/1534.²⁰⁴ Pochádzal z Pforzheimu.²⁰⁵ Bratislavskí mešťania využívali často jeho písárske služby pri spisomňovaní svojich testamentov a rovnako býval aj svedkom ich testamentov.²⁰⁶

¹⁸⁸ AMB, PT, sig. 4n4, s. 357 B – 358 B.

¹⁸⁹ AMB, PT, sig. 4n3, s. 334 A – 335 A.

¹⁹⁰ AMB, K, sig. K 140, s. 427.

¹⁹¹ Matrika viedenskej univerzity ho spomína v roku 1546. FEDERMAYER, F.: c. d., s. 112.

¹⁹² Tamže, s. 112.

¹⁹³ AMB, K, sig. K 124, s. 329.

¹⁹⁴ AMB, K, sig. K 139, s. 493, 497.

¹⁹⁵ AMB, AP, sig. 2a4, s. 89 A.

¹⁹⁶ AMB, K, sig. K 141, s. 263, s. 285.

¹⁹⁷ AMB, AP, sig. 2a4, s. 130.

¹⁹⁸ AMB, K, sig. K 143, s. 257.

¹⁹⁹ AMB, PT, sig. 4n2, s. 20 A – 21 A.

²⁰⁰ LEHOTSKÁ, D.: *Vývoj bratislavskej mestskej kancelárie do roku 1526*, s. 250.

²⁰¹ AMB, PT, sig. 4n2, s. 177 B – 178 B.

²⁰² AMB, K, sig. K 83, s. 1.

²⁰³ Tamže, s. 124 A – 124 B.

²⁰⁴ Tamže, s. 1, s. 417.

²⁰⁵ AMB, K, sig. K 84, nečíslované. Pforzheim v Bádensku. *Ottův slovník naučný*. 19. diel. Praha 1902, s. 669.

²⁰⁶ V roku 1545 spísal napríklad testament mestského notára Michala Stützla. AMB, PT, sig. 4n2, s. 177 B – 178 B. V roku 1545 bol svedkom testamentu Margaréty, manželky Jána Gotschalkha. Tamže, s. 181 A – 181 B. V roku 1547 zrejme spísal testament Krištofa

Službu ukončil zrejme v roku 1560/1561.²⁰⁷ O príčinách a dôsledkoch jeho smrti sa dozvedáme vo vyúčtovaní mestského komorníka Jána Pfistera z roku 1564 za 3 roky jeho služby v rokoch 1560/1561–1562. Bývalý komorný pisár Alexander Schnelein zomrel v strede jeho funkčného obdobia, teda zrejme niekedy v roku 1561 v dôsledku nákazlivej (morovej) infekcie, ktorá v Bratislave pretrvávala, čím komorník ospravedlňoval aj mnohé omyly a nepresnosti v komorných knihách.²⁰⁸

FELICIÁN SCHMUGGER²⁰⁹ (*Felician camerschreiber*²¹⁰) – 1561/1562–1578

Komorným pisárom sa stal v hospodárskom roku 1561/1562, keď mu bol vyplatený riadny plat za 52 týždňov.²¹¹ Aj on bol, ako komorný pisár, zároveň aj svedkom niekoľkých testamentov.²¹² V rokoch 1572–1574 zastával popri funkcii komorného pisára aj funkciu mestského notára. Komorným pisárom bol až do roku 1578,²¹³ no jeho kariéra tým neskončila. V rokoch 1582 a 1583 bol mešťanostom²¹⁴ a v rokoch 1587 a 1588 dokonca bratislavským richtárom.²¹⁵

Súdni pisári

WASTIAN – 1564²¹⁶–1567

V komorných knihách sa menovite spomína ako súdny pisár do roku 1567.²¹⁷

Kurchmajera. Spomína sa tu pisár Alexander, ktorému je v testamente odkázaný 1 toliar, zrejme za spísanie testamentu. Tohto pisára môžeme stotožniť s Alexandrom Schneleinom. Tamže, s. 196 A. V roku 1551 bol svedkom testamentu bratislavského zlatníka Blažejša Grossa. Tamže, s. 239 A – 239 B. V roku 1555 bol svedkom testamentu Barbory, manželky Wolfganaga Rietza. Tamže, s. 315 B – 316 A. V roku 1556 bol svedkom testamentu sestry Jána Buerza. Tamže, s. 339 A – 340 A. V roku 1557 bol svedkom testamentov Matúša Kriegera a Uršuly Endresovej. Tamže, s. 360 A – 360 B, s. 361 A – 362 A.

²⁰⁷ AMB, K, sig. K 123, s. 291. Aj keď ho komorné knihy spomínajú aj v roku 1561/1562, v tomto roku už ako komorný pisár dostal plat za plných 52 týždňov jeho nástupca Felicián Schmugger. AMB, K, sig. K 124, s. 329.

²⁰⁸ AMB, Daňový denník, 3 d 1, s. 45 B.

²⁰⁹ AMB, K, sig. K 124, s. 329.

²¹⁰ Tamže, s. 479.

²¹¹ Tamže, s. 329.

²¹² V roku 1562 bol svedkom testamentu Vincenta Matzkha. AMB, PT, sig. 4n3, s. 119 B – 120 A. V roku 1575 bol svedkom testamentu Barbory, vdovy po Andrejovi Fleistovi. AMB, PT, sig. 4n4.

²¹³ KUBICOVA, E.: c. d., s. 51.

²¹⁴ Tamže, s. 98.

²¹⁵ Tamže, s. 97.

²¹⁶ V roku 1564 je funkcia súdneho pisára prvýkrát spomenutá. Tamže, s. 54.

²¹⁷ AMB, K, sig. K 134, s. 379.

Pomocný pisársky personál²¹⁸

Protonotári

MICHAL – v roku 1568 sa spomína ako protonotár.²¹⁹

GREGOR (Grebel, Gergel) BALOG – v roku 1575 sa spomína ako protonotár.²²⁰

IMRICH PETHE – v roku 1575 sa spomína ako protonotár.²²¹

Pisári

MATEJ – v roku 1531 bol pisárom testamentu (*geschefft schreiber*) Leonarda Landtherra, ktorý mu odkázal 2 zlaté.²²²

Sluha pána Reichersdorffera – v roku 1543/1544 tento sluha počas choroby mestského notára spísal niekoľko listov, za čo dostal 5 š. d.²²³

MICHAL MEREII – v roku 1547/1548 a 1555/1556 sa spomína ako pisár.²²⁴

KLEMENT STEIRER – v roku 1557 sa spomína ako pisár v súvislosti so spisomnením testamentu Mórica Hafnera z Viedne.²²⁵ V roku 1559 bol pisárom testamentu Margaréty Leitgebovej, za čo mu odkázala 1 dukát.²²⁶

PETER DIAK – v roku 1557/1558 mu komorník vyplatil 2 l. 2 š. 20 d. za odpis uznesenia na krajinskom sneme.²²⁷

JURAJ TEUTSCH – V roku 1559/1560 sa tento pisár spomína v súvislosti s jeho cestou do Viedne.²²⁸

ŠIMON DIAKH – v roku 1560/1561 urobil pre mesto odpis proklamácie, za čo mu bola vyplatená suma 1 l. 2 š.²²⁹

²¹⁸ Mená jednotlivých pisárov sa objavujú v mestských knihách viac-menej náhodne, zachytené sú hlavne v komorných knihách a protokole testamentov. Veľký rozsah komorných kníh z rokov 1526–1575 nám neumožnil dôkladne preštudovať všetky zväzky. Podrobne sme sa venovali ročníkom 1525/1526, 1545/1546, 1565 a 1575, a tak uvedený zoznam jednotlivých pisárov s určitou mierou nie je kompletný. V zozname uvádzame aj osoby, ktoré v dokumentoch nie sú priamo spomenuté ako pisári, ale ktoré vykonávali pre mesto alebo v meste pisárske práce.

²¹⁹ AMB, K, sig. K 135, s. 315.

²²⁰ AMB, K, sig. K 145, s. 84.

²²¹ „*Lecta per Magistrum Emericum Pethe de hethes protonotarium.*“ AMB, Kniha mandátov, I 2, s. 55 A.

²²² AMB, PT, sig. 4n2, s. 29 B – 30 A.

²²³ AMB, K, sig. K 97, s. 269.

²²⁴ AMB, K, sig. K 115, s. 313.

²²⁵ AMB, PT, sig. 4n2, s. 354 A – 354 B.

²²⁶ AMB, PT, sig. 4n3, s. 63 A – 63 B.

²²⁷ AMB, K, sig. K 118, s. 334.

²²⁸ AMB, K, sig. K 121, s. 66.

²²⁹ AMB, K, sig. K 123, s. 257.

V roku 1560 sa v testamente Valentína Preüssa spomína istý chudobný pisár – „*Ein armen schreiber*“ – ktorého zavolať spísomniť svoj testament, keďže notár Tomáš Entzenweiss nemohol prísť.²³⁰

Vinohradnícki pisári

ŠIMON INNENFAISHT – vinohradnícky pisár v roku 1536/1537.²³¹

ALEXANDER PEUTLER – vinohradnícky pisár v rokoch 1539/1540; 1540/1541; 1546/1547; 1551/1552; 1553/1554; 1554/1555; 1556/1557; 1557/1558.²³²

BENEDIKT THURNER – vinohradnícky pisár v rokoch 1542/1543 a 1545/1546.²³³

C. PFINTZINGERS – vinohradnícky pisár v roku 1568.²³⁴

Pisári desiatku

JÁN, kožušníčkin syn – pisár desiatku v roku 1528/1529.²³⁵

MATEJ SUECHIN - pisár desiatku v roku 1561/1562.²³⁶

Tridsiatkoví pisári

LEOPOLD – ako pisár kontrolóra tridsiatkov v Bratislave, tridsiatkový pisár, sa spomína v testamente Jakuba Šimella z roku 1553.²³⁷

Záver

Spísomňovanie v bratislavskej mestskej kancelárii na počiatku novoveku nadviazalo na jeho stredoveké tradície. Väčšinu funkcií tohto mestského úradu zachytávajú archívne dokumenty už v období stredoveku. Išlo o funkcie mestského notára, komorného pisára, protonotára, pisárov, pisárov súvisiacich s vinohradníctvom, teda vinohradníckeho pisára, pisára desiatku, „pisárov na bránach“, daňového pisára a tridsiatkového pisára. Po roku 1526 sa prvýkrát spomína len funkcia súdneho pisára a tiež funkcia pisára mestského notára.

V období po roku 1526 došlo aj k určitým zmenám v kompetenciách jednotlivých členov kancelárie. V prvom rade treba spomenúť narastajúcu dĺžku práce vo vedení mestských kníh a vznik nových druhov kníh, do ktorých vpisoval nižší kancelársky personál, pričom sa začala prejavovať nadržanosť mestského notára-

²³⁰ AMB, PT, sig. 4n3, s. 77 A – 88 B.

²³¹ AMB, K, sig. K 88, s. 298.

²³² AMB, K, sig. K 90, s. 239–240; K 92, s. 283; K 101, s. 263 – 264; K 110, s. 523; K 112, s. 307; K 113, s. 229; K 117, s. 287; K 118, s. 305.

²³³ AMB, K, sig. K 95, s. 227; K 99, s. 192.

²³⁴ AMB, K, sig. K 135, s. 285.

²³⁵ AMB, K, sig. K 79 A, s. 131.

²³⁶ AMB, K, sig. K 124, s. 269.

²³⁷ AMB, PT, sig. 4n2, s. 280 B – 281 B.

ra v kancelárii, jeho dohľad nad prácou pisárov a z toho vyplývajúca zodpovednosť nad správnosťou nimi urobených zápisov.

Uvedených členov mestskej kancelárie, respektíve osôb, ktoré sa zúčastňovali na spisomňovaní mestských dokumentov, môžeme rozdeliť z hľadiska spôsobu ich vyplácania do niekoľkých skupín. Príslušníci prvej skupiny, mestský notár, komorný pisár, súdny pisár a dočasná funkcia pisár mestského notára, poberali riadny plat, ktorý im bol vyplácaný počas roka z mestskej pokladnice, z čoho vyplýva, že boli voči mestu v stálom zamestnaneckom pomere. Je zaujímavé, že tieto tri funkcie zároveň odzrkadľujú rozčlenenie mestskej správy, ku ktorému došlo v Bratislave v prvej polovici 15. storočia, na oblasť administratívnu, oblasť financií a súdnu oblasť. Do druhej skupiny patrili protonotári a pisári. Tí boli v 16. storočí zrejme najímaní a vyplácaní mestským notárom. Nie je známe, či im bol týmto spôsobom vyplácaný plat počas celého roku, alebo boli platení od jednotlivých úkonov. Vznik nových druhov mestských kníh v 16. storočí, na ktorých spisomňovaní sa však podieľali už len pisári, napovedá, že by v tomto období mohli byť pisári už rovnako v stálom zamestnaní. Tretiu skupinu tvoria pisári súvisiaci s vinohradníctvom. Výber desiatku, hôrneho poplatku a ich prítomnosť na „mestských bránach“ bola sezónnou a jednorázovou záležitosťou, boli vyplácaní priamo za vykonanú prácu a nedá sa predpokladať, že boli stálymi zamestnancami kancelárie.²³⁸ Ako desiatkový pisár sa spomína tzv. *succentor*, pomocník učiteľa v mestskej škole, a ako „pisári na bránach“ žiaci, teda personál s neukončeným vzdelaním. Do štvrtej skupiny môžeme nakoniec zaradiť daňových a tridsiatkových pisárov, ktorí boli vyplácaní priamo z financií, ktoré vybrali pri svojej činnosti.

NOTARE UND SCHREIBER IN DEN DIENSTEN
DER STADT PRESSBURG (BRATISLAVA) ZU BEGINN DER NEUZEIT

Katarína Bodnárová

Die Pressburger Stadtkanzlei knüpfte in der Periode der Neuzeit an mittelalterliche Traditionen an. An ihrer Spitze stand der Stadtnotar, eine gebildete Person, meist mit Universitätsabschluss und Kenntnissen aus dem Rechtsbereich. Außer einem regelmäßigen Gehalt, das ihm die Stadt zahlte, hatte er auch eine Stadtwohnung in Benutzung und bekam Geld für Kleidung und Holz. Neben den Aufgaben im Stadtbüro wirkte der Stadtnotar auch als Gesandter der Stadt. In der Periode der Neuzeit nahmen Stadtnotare Eintragungen in folgende Arten von Stadtbüchern vor: Magistratsprotokoll, Testamentsprotokoll, Mandatsbuch, Einteilung der Militärwache, Buch der Waisen-Depositoren, Pfandbuch und sie erfassten auch die Abrechnungen der Stadtkämmerer. In den Jahren 1526–1574 bekleideten fünf Personen dieses Amt: Štefan/Stephan Pfaffstetter, Mi-

²³⁸ Aj keď netreba zabúdať na to, že týmito úlohami boli niekedy poverení aj stáli zamestnanci mesta. Napríklad výberom hôrneho v Lamači bol niekedy poverený súdny pisár.

chal/Michael Stützl, Henrich/Heinrich Schödl, Tomáš/Thomas Entzenweiss und Felicián/Felicianus Schmugger.

Die Führung von Kammerbüchern, Makulatorien und Reinschriften lag in der Kompetenz des Kammerschreibers. Daneben oblagen ihm noch andere Aufgaben, die vor allem die Wirtschaft der Stadt betrafen, z. B. die Bewertung und Inventarisierung der Besitztümer der Bürger bzw. die Grundbucheintragung. In den Jahren 1526–1574 bekleideten dieses Amt drei Schreiber: Ján/Johann Koler, Alexander Schnelein und Felicián/Felicianus Schmugger. Außer dem regelmäßigen Gehalt aus der Stadtkasse erhielten sie für die Ausübung dieses Amtes auch Geld für Kleidung und Holz.

In der Periode der Neuzeit kam zu den führenden Vertretern der Pressburger Stadtkanzlei noch das Amt des Gerichtsschreibers hinzu. In den Kammerbüchern ist es seit dem Jahr 1564 belegt. Außer der Führung der Gerichtsagenda der Stadt hatte der Gerichtsschreiber auch das Amt des Weinschreibers in Lamač inne. Als Gerichtsschreiber bezog er ein regelmäßiges Gehalt aus der Stadtkasse. Bis 1574 kennen wir mit Namen nur einen Gerichtsschreiber, nämlich Wastian.

Außer dem Stadtnotar, dem Kammerschreiber und dem Gerichtsschreiber tauchte 1528/1529 unter den Stadtangestellten, die ein regelmäßiges Gehalt aus der Stadtkasse bezogen, das Amt des Schreibers des Stadtnotars auf. Ein regelmäßiges Gehalt bezog dieser während eines Zeitraums von 14 Wochen, als er offenbar wegen Personalproblemen in der Stadtkanzlei den Stadtnotar vertrat.

Zu dem Hilffschreibpersonal der Pressburger Stadtkanzlei gehörten ein Protonotar und Schreiber. Sie unterstanden dem Stadtnotar, der sie offenbar für ihre Arbeit auch selbst entlohnte. Der Protonotar hatte im Rahmen der Kanzlei auch bestimmte Kontrollaufgaben und er war der Archivverwalter. Namen von Protonotaren und Schreibern sind in den Stadtdokumenten nur sporadisch erhalten. In den Jahren 1526–1574 schrieben die Schreiber in folgende Arten von Amtbüchern: Mandatsbuch, Konzepte für Zuschriften, Verbotsbuch und Testamentsprotokoll.

Im Bereich des Weinbaus und der Einhebung von Steuern und Dreißigsten sicherten Sonderschreiber die Verbriefung. Für die Versteuerung schrieben drei, vier und mitunter auch fünf Schreiber den in die Stadt eingeführten Most während zwei, drei oder vier Wochen im Jahr an den Stadttoren auf. Die Einhebung des Berggeldes in Rača, Lamač und Vajnory war die Aufgabe des Weinschreibers, mit der Einhebung des Weinzehnts in der Stadt wiederum war der Zehntschreiber betraut. Den Steuereinnehmern halfen Steuerschreiber bei der Arbeit und den Einnehmern des Dreißigsten wiederum die Dreißigstenschreiber.

Übersetzt von Ute Kurdelová

RAKOVSKÉHO ZBIERKA PEČATÍ

RADOSLAV RAGAČ

Ragač, R.: Rakovský's collection of seals. Slovenská archivistika. Vol XLII, 2007, No 1, p. 39–53.

Rakovský's collection of seals is a product of 19th century collecting. It came into existence by removing original seals from documents. Its prominent part is represented by the seals of Bratislava burghers from the second half of 16th century. The newest seals of the collection date back to the beginning of 19th century. The author identifies the historian Štefan Rakovský as a supposed originator of the collection.

Auxilliary historical sciences. Sphragistics. Collection of seals. Rakovský. Bratislava.

PhDr. Radoslav Ragač, Archív Ústavu pamäti národa, Miletičova 7, 820 05 Bratislava

Štúdia je prvou informáciou o doposiaľ neznámej zbierke pečatí, ktorá je uložená v Slovenskom národnom archíve v Bratislave, v archíve rodu Rakovských z Rakova a Liptovskej Štiavnice.¹ Jej význam zvyšuje fakt, že ide zatiaľ o jedinú známu zbierku pečatí bratislavskej proveniencie. Bratislava bola doteraz známa najmä na poli heraldiky. Ide hlavne o často citovaný, priekopnícky inventár erbových listín Archívu hlavného mesta SR Bratislavy z pera Ovídia Fausta ešte z medzivojnového obdobia a o Burgstallerovu zbierku erbových rytín z prvej polovice 18. storočia.² Nedávno bol publikovaný aj iný významný heraldický prameň bratislavskej proveniencie zo začiatku 18. storočia – erbovník donátorov

¹ Slovenský národný archív (ďalej SNA), Archív rodu Rakovský, fasc. 76/N. 2025; Podľa našich zistení opisovanú zbierku pečatí zatiaľ bádateľsky využíval len PhDr. Adam Balogh, bývalý pracovník Štátneho archívu v Bratislave, ktorý pri svojich výskumoch mestských a obecných pečatí z Bratislavskej stolice použil niektoré z mestských a obecných pečatí, ktoré zbierka obsahuje (jeho práca zostala ako celok nepublikovaná, spracovaná bola len vo forme kartotéky), informácia zo dňa 28.9.2004, za ktorú mu ďakujeme. Zbierka doposiaľ unikala vedeckému skúmaniu, pretože sa dostala pred niekoľkými desaťročiami za neznámych okolností zo spracovaného archívneho fondu do neusporiadaného materiálu v Štátnom archíve v Bratislave, kde ju objavil a opätovne správne do fondu Rakovských zaradil autor tejto štúdie. V Štátnom archíve v Bratislave bola do roku 2005.

² FAUST, O.: *I. Archív mesta Bratislavy. 1. Súpis erbových listín zemianskych*. Bratislava: mesto Bratislava (1938); Burgstallerova zbierka 83 rytín erbov rodov Bratislavy a okolia je uložená v Széchényiho knižnici v Budapešti (Országos Széchényi Könyvtár Budapest). Jej autorom (rytcom) bol v rokoch 1728–1734 bratislavský senátor Ján Krištof Burgstaller – pozri HORVÁTH, P.: Bratislavský mešťan Ján Krištof Burgstaller a jeho zbierka erbov. In: *Genealogicko-heraldický hlas*, 6, 1996, č. 1, s. 11–14 a FRANCOVÁ, Z.: Štočky Jeremiaša Gottloba Rugendasa v zbierkach Mestského múzea v Bratislave. In: *Bratislava IX*, 1999, s. 121–132.

Loretánskej kaplnky bratislavského františkánskeho konventu z roku 1710.³ Žiadna zbierka pečatí pochádzajúca z Bratislavy však zatiaľ známa nebola.

Zbierky pečatí sa v súčasnosti na Slovensku chápu ako dôležité pramene nielen pre poznávanie sfragistiky, heraldiky a genealógie, ale tiež ako významný historický prameň.⁴ Najväčšiu pozornosť im zo slovenských autorov vo svojich prácach venoval prof. J. Novák. Spracoval hneď dve významné zbierky pečatí domácej proveniencie – Kubínyho a Peťkovu.⁵ Zbierku obsahujúcu hlavne komunálne pečate publikoval P. Kuka.⁶ O zbierke rodových pečatí rakúskej proveniencie z konca 18. storočia, ktorá je uložená v Slovenskej národnej knižnici v Martine, informoval E. Jankovič.⁷ Zbierky pečatí sú zaujímavé hneď z niekoľkých uhlov pohľadu. Vzhľadom na to, že sú produktom uvedomelej ľudskej činnosti je zaujímavé skúmanie ich autorstva a konkrétnych okolností ich vzniku.

Neznáma zbierka pečatí, ktorú sme pracovne nazvali *Rakovského zbierka pečatí*, je uložená v archíve rodu Rakovský. Tam ju zachytáva aj starší inventárny súpis archívneho fondu.⁸ Obsahuje spolu 249 originálnych voskových pečatí sňatých z historických archívnych dokumentov a tri nalepené časti dokumentov, ktoré obsahujú len izolované podpisy.⁹ Okolnosti vzniku zbierky nie sú doteraz

³ RAGÁČ, R.: Heraldická výzdoba protokolu bratislavského františkánskeho konventu z roku 1710. In: *Pamiatky a múzeá*, 2002, č. 3, s. 48–51; CHMELINOVÁ, K. – RAGÁČ, R.: Umelecko-historická analýza výzdoby erbovníka bratislavského františkánskeho konventu z roku 1710. In: *Ročenka SNG Galéria 2002*, s. 29–51; CHMELINOVÁ, K.: Donátori bratislavskej Loretánskej kaplnky. In: *Poceta Vladimírovi Wagnerovi. Zborník štúdií k otázkam interpretácie stredoeurópskeho umenia 2*. Bratislava: FF UK 2004, s. 161–177; v súčasnosti autor príspevku spracúva spomínaný erbovník v širších súvislostiach (genealogicko-heraldické, ale tiež kultúrno-historické) vo svojej pripravovanej dizertačnej práci.

⁴ Bližšie k tejto problematike pozri úvod publikácie NOVÁK, J.: *Rodové erby na Slovensku II. Peťkova zbierka pečatí*. Martin: Osveta 1986, s. 5–12; autor vyzdvihuje spracúvanie zbierok pečatí oproti iným prameňom (zbierky armálnych listín atď.) tým, že sú početnejšie, majú väčší regionálny záber, vlastníci sú zvyčajne identifikovaní, informujú o používaných variantoch rodových erbov. Navrhuje ich spracúvať kombinovanou genealogicko-heraldickou metódou.

⁵ NOVÁK, J.: c. d.; NOVÁK, J.: *Rodové erby na Slovensku I. Kubínyho zbierka pečatí*. Martin: Osveta 1980.

⁶ KUKA, P.: Zbierka pečatí bývalej Zvolenskej župy. In: *Slovenská archivistika*, roč. XXI, 1986, č. 2, s. 104.

⁷ JANKOVIČ, E.: Ein interessanter Siegelbestand österreichischer Provenienz. In: *Adler* 17. (XXXI.) Band, Heft 6, April/Juni 1994, s. 212–215; JANKOVIČ, E.: Známa a neznáma zbierka pečatí In: *Literárno-múzejný letopis 23*. Martin: Matica slovenská 1990, s. 208–209 a 212–213; ide o tretí zväzok zbierky, ktorý podľa titulného listu vznikol vo Viedni v roku 1791 a obsahuje pečate šľachtických (327 ks) aj nešľachtických osôb (610 ks). Pečate na papieri v kartónovom ráme boli zviazané do knižnej formy. Mali by pochádzať z obdobia 16.–18. storočia. Zbierka zatiaľ, podľa našich vedomostí, nebola vedecky spracovaná.

⁸ MARSINA, R. – SEDLÁK, F.: *Archív zemianskeho rodu Rakovský zo Štiavnice. (Zoznam fasciklov)*. Bratislava: SŠÚA (b. r.), fasc. 76/ N. 2025 – ide o rkp. archívnu pomôcku Slovenského národného archívu v Bratislave z obdobia 50. rokov 20. storočia.

⁹ Vzhľadom na malé množstvo a tiež aj malý význam v zbierke sa nachádzajúcich podpisov oproti počtu pečatí budeme z praktických príčin operovať a opisovať zbierku ako zbierku pečatí.

bližšie známe. Zbierka však podľa obsahu evidentne vznikla v Bratislave, ako sa o tom zmienime ďalej. Je typickým produktom zberateľstva 19. storočia a na Slovensku má najbližšiu paralelu vo vyššie uvedenej Kubínyiho zbierke pečatí.¹⁰ Jednotlivé pečate boli snaté (vyrezané, vystrihnuté) z originálnych historických dokumentov.

Opis zbierky

Zbierka pečatí je nalepená na 6 voľných hárkoch hrubšieho bledozeleného ručného papiera z 19. storočia s rozmerom približne formátu A2. Jeden z hárkov je zároveň aj ich spoločným obalom. Jednotlivé hárkové listy sú prehnuté na polovicu – na dvojlisty približne formátu A3. Jednotlivé dvojlisty sú v obale len voľne na seba uložené. V súčasnosti je celá zbierka vložená ešte do jedného mladšieho tmavozeleného papierového spisového obalu z 20. storočia. Na vrchnej časti pôvodného obalu sa nachádza pomerne dlhý súdoby latinský názov zbierky: „*Cereographica Collectio exhibens...*“, ktorý nás informuje, že zostavovateľ v nej zhromaždil pečate bratislavských mešťanov, niektorých slobodných kráľovských miest, krajinských sudcov s vlastnoručnými podpismi a tiež iné súkromné pečate.¹¹ Pri spracúvaní v Slovenskom národnom archíve v Bratislave dostala zbierka nový papierový obal a slovenský názov – *Sbierka pečatí miest býv. Uhorska, žúp býv. Uhorska, šľachtických rodín ap.* Nový názov zbierky, ktorý vyzdvihuje menšinovo zastúpené komunálne a teritoriálne pečate, je však menej výstižný ako pôvodný.¹² Na dorze pôvodného obalu sú dve pôvodné signatúry z 19. storočia. Dokazujú, že zbierka pečatí bola už v druhej polovici 19. storočia uložená v archíve rodu Rakovský.¹³ Prvá signatúra vyhotovená ružovou ceruzou ju zaradila pod číslom 236 do fascikla 78.¹⁴ Číslo fascikla bolo obyčajnou ceruzou prepísané z čísla 78 na 76. Je to s najväčšou pravdepodobnosťou signatúra usporiadateľa rodového archívu Štefana Rakovského. Rodový archív usporiadal v priebehu druhej polovice 19. storočia. I prepisovanie signatúry svedčí, že mal problémy so zaradením zbierky pečatí – atypickej jednotlivosťou na konkrétne miesto v štruktúre fasciklov. Nakoniec sa rozhodol ju zaradiť do fascikla 78 medzi staré elenchy rodového archívu.¹⁵ Číslo fascikla je platné do-

¹⁰ Kubínyiho zbierka pečatí vznikla vyrezaním (vystrihnutím) pečatí z turzovskej korešpondencie zachovanej v archíve Oravského komposesorátu. Vyrezané pečate boli po skupinách inštalované v samostatných rámoch na kartónovom podklade – pozri NOVÁK, J.: *Rodové erby na Slovensku I.*, s. 28–31.

¹¹ Celý názov zbierky znie „*Cereographica Collectio exhibens Sigilla Civium Posoniensium nonnullarum L(iberarum) Civitatu(u)m necnon Judicium Curiae Regiae cum eorum m(anu) pr(opria) subscriptione et Privatorum*“.

¹² Spolu s pozn. „*Vybraté z archívu rod. Rakovský fasc. 76, nro 2025 (i. p. 236) (Pečate sú pritlačené na 21 stranách 6 hárkov papiera)*“.

¹³ Vo fasc. 76 ju zaznamenáva ako osobitne uloženú aj citovaný inventárny súpis archívu rodu Rakovský; k dejinám archívneho fondu rodu Rakovský pozri aj Kol.: *Štátny slovenský ústredný archív v Bratislave. Sprievodca po archívnych fondoch I. oddelenie feudalizmu*. Bratislava: Slovenská archívna správa 1964, s. 303–306.

¹⁴ F(asciculus) 76. I(evéltári). sz(ám). 236.

¹⁵ Kol.: *Štátny...*, s. 305–307.

dnes. Platná dodnes je aj ďalšia priebežná signatúra z 19. storočia *N(umerus)* 2025. Zbierka nemala žiadnu pôvodnú, tak sme ju pre uľahčenie skúmania a popisovania jednotlivých pečatí vybavili fóliáciou.¹⁶

Autor zbierky sa snažil vystrihnúť pečate esteticky lepíť na jednotlivé fóliá. Zvyčajne na ich nalepovanie využíval obe ich strany. Zásadne si z archívneho materiálu vyberal pekné, čitateľné odtlačky v dobrom stave identifikované menami ich vlastníkov. Minimálne časť pečatí z archívnych dokumentov vyrezal. V zbierke sa totiž nachádzajú nalepené aj s ich časťami obsahujúcimi hlavne podpisy alebo datovanie.

Vystrihnúť pečate lepil autor v trojiciach až v päťiciach vedľa seba približne do riadkov, kým nezaplnil stranu. Potom pokračoval na ďalšej. Najväčší zistený počet pečatí na jednej strane dosiahol číslo 18, najmenší počet 5. Priemerný počet nalepených pečatí na strane kolísal okolo čísla 12. Ak to dovoľovali rozmery pečatí, autor sa ich snažil lepíť vo vyrovnaných radoch. Ak sa na jednom dokumente nachádzali viaceré pečate vystrihol ich spolu a nalepil na zvolené miesto. V prípade, ak sa na písomnosti nachádzal v okolí pečate aj podpis pečatiteľa, vo viacerých prípadoch spolu s pečaťou vystrihol aj ten. Pečate fyzických osôb, až na výnimky, zostavovateľ zbierky identifikoval menom ich vlastníka a aj ročným. V prípade mestských pečatí rok zvyčajne chýba. Mená vlastníkov a prípadné vročenie zostavovateľ zbierky pripísal čiernym atramentom alebo ceruzou k jednotlivým pečatiam. Zvyčajne na ich clonu alebo na vystrihnutú plochu.

Vnútoraná štruktúra Rakovského zbierky pečatí

Pôvodný pomerne obsiahly a presný názov zbierky pečatí poukazuje na fakt, že zostavovateľ zbierky si pečate od začiatku vyberal cieľavedome. Je pozoruhodné, že jej základom mali byť pečate bratislavských mešťanov, teda hlavne nešľachticov, miest a krajinských sudcov. Práca však nakoniec zostala v provízornom stave a pravdepodobne nedokončená. Zbierku jej autor napriek deklarovanému zámeru vnútorne tematicky nerozdelil na jednotlivé časti a nevytvoril ani pomocný orientačný aparát, napríklad register pečatí, ktoré obsahuje. Vidieť jeho snahu rozčleniť zozbierané pečate na jednotlivé skupiny (osobné, stoličné, mestské a obecné), jednotlivé skupiny však napriek tomu zostali čiastočne premiešané. Na jednom fóliu môžeme nájsť pri sebe pečate z viacerých skupín.¹⁷ V prípade pečatí bratislavských mešťanov je chronologicky ťažiskové obdobie konca 16. storočia – hlavne 90. roky 16. storočia, komunálne pečate sú aj zo stredovekého obdobia, ostatné pečate sú zväčša mladšie, zo 17.–19. storočia.

Proveniencia pečatí v zbierke

Zbierku možno podľa nášho názoru bezpečne spojiť s Bratislavou, presnejšie s jej mestským archívom, kde predpokladáme jej vznik. Viaceré pečate boli evi-

¹⁶ Jednotlivé fóliá obsahujúce nalepené pečate sme očíslovali obyčajnou ceruzou pri dolnom okraji jednotlivých listov – v strede (v tvare 1a.....11a).

¹⁷ Napríklad na fóliu 2b sa nachádzajú meštianske pečate spolu s viacerými pečaťami miest a šľachty.

dentne vyrezané z dokumentov dnešného Archívu hlavného mesta SR Bratislavy z archívneho fondu Magistrát mesta Bratislavy, kde treba podľa nás hľadať pôvod hlavne meštianskych a mestských pečatí v zbierke.¹⁸ Nevylučujeme, že časť pečatí pochádza z dokumentov z Archívu Hodnoverného miesta Bratislavskej kapituly.¹⁹ Niektoré dokumenty nesú aj viditeľné časti rôznych úradných poznámok. Viaceré dokumenty, z ktorých boli vytrihnuté pečate nachádzajúce sa v zbierke, boli predložené v spore Margaréty Longinovej, manželky Juraja Hirschmana.²⁰

Autor

Predpokladáme, že pôvodcom zbierky pečatí je Štefan Rakovský. Štefan Rakovský, i keď pochádzal z turčianskeho šľachtického rodu Rakovských z Rakova, bol rodeným Bratislavčanom (*16. 6. 1832) a v Bratislave aj v roku 1891 umrel.²¹ Bol cisársko-kráľovským komorníkom. Mal majetky v Lontove (Hontianska župa), na ktorých hospodáril a v lete aj žil. Predpokladáme, že časť jeho knižnice je totožná s lontovskou rkp. knižnicou uloženou v Archíve literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice.²² V zime sa pravidelne sťahoval do Bratislavy. Tu sa v bratislavskom mestskom archíve dlhé roky venoval historickému bádaniu.²³ Bol autorom monografie o dejinách Bratislavy (1865), osobitnú prácu venoval bratislavskej radnici a mestskej samospráve v stredoveku. Bol tiež autorom mnohých príspevkov hlavne zo starších, a najmä cirkevných dejín. Publikoval aj v časopisoch (napr. *Pressburger Zeitung*).²⁴ Venoval sa aj zbierkovej činnosti. So svojimi zbierkami stál pri zrode mestského múzea, kde pôsobil ako čestný kustód.²⁵

Výskumná práca Štefana Rakovského v bratislavskom mestskom a kapitulskom archíve bola podľa nášho názoru sprevádzaná aj zberom pečatí. Čo malo byť výstupom výskumu, zatiaľ presne nevieme. Štefanov záujem o genealógiu,

¹⁸ Medzi fóliami 6b–7a je voľne vložený torzo mandátu Ferdinanda I. Habsburského z 28. 6. 1564, ktorý je na dorze adresovaný mestu Bratislave – „*Prudentibus et Circumspectis Mag(ist)ro Civium, Judici et Juratis Ciuibus Ciuitatis nostrae Posonien(sis)*“, na dorze je aj záznam o prezentovaní listiny zo dňa 8. 7. 1566. Z mandátu sa zachovala len spodná časť listiny s pritlačenou panovníckou pečaťou na dorze.

¹⁹ Pozri pozn. 2, fol. 4b (pečať z roku 1652) – „*Anno 1652 die 15 Februarii Exhibitu(m) in Cap(itu)lo Posonien(sis) a „Extra datae cum responso 22. Febr(uarii) 1652“.*

²⁰ Pozri pozn. 2, fol. 4b (pečate z roku 1648) – „*Exmisionales D(omi)nae Margarethae Longin Consortis Georgy Hirsman*“, taktiež fol. 5a pečať z roku 1648.

²¹ Kol.: *Slovenský biografický slovník V*. Martin: Matica slovenská 1992, s. 34; SZINYEI, J.: *A magyar írok élete és munkái*. Budapest: Arcanum Kft., bez roku (CD Rom – pozri príslušné heslo).

²² Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice, Knižnica Szentiványi-Rakovský v Lontove (v súčasnosti obsahuje 81 jednotiek v držbe ALU SNK).

²³ K jeho dobovej pozitívnej recepcii jeho práce v bratislavskom prostredí pozri napríklad ORTVAY, T.: *Úlice a námestia Bratislavy. Mesto Františka Jozefa. Franz Josefstadt Ferencz-József-Város*. Bratislava: Albert Marenčin Vydavateľstvo PT 2005 (pretláč z roku 1905), s. 104.

²⁴ Pozri pozn. 21.

²⁵ Tamže.

heraldiku a sfragistiku je však dobre zdokumentovaný katalógmi jeho knižnice, kde sa nachádzalo viacero titulov z týchto vedných disciplín.²⁶ O zbierke pečatí, ktorú popisujeme, sme však predbežne bližšie publikované údaje nenašli. Jej presný názov však napovedá, že autor ju koncipoval plánovito. Svedčí o tom aj snaha o usporiadanie pečatí na jednotlivých listoch.

Hodnota zbierky tkvie v ojedinelosti dobre zachovaných meštianskych a šľachtických pečatí z bratislavského prostredia, ktoré obsahuje. Podľa nášho názoru si zbierka, ako významný prameň, zaslúži monografické spracovanie. Mnohé z pečatí, ktoré obsahuje, sa totiž v archíve nachádzali len vo veľmi malom množstve exemplárov. Je teda možné, že sa okrem popisovanej zbierky už nikde inde v dobrom stave nezachovali. V zbierke sa nachádza aj v literatúre neznáma stredoveká pečať (zo 14. storočia?), ktorej obsahom je v poli sv. Juraj s kopijou. Nevylučujeme, že ide o neznámu pečať blízkeho Sv. Jura.

Príloha I

PEČATE IDENTIFIKOVANÝCH FYZICKÝCH OSÔB

ALLHEILIG Ján	1590	2a ²⁷
AMADE de Várkony	nedat.	10a
ANDA Ambróz	1591	2a ²⁸
ANTALL Mikuláš	1648	4b ²⁹
BALGEL Jakub	1591	3b ³⁰
BARANYAY de Eöcsen Valentín	1581	2a ³¹
BARATH Johann Adam	nedat.	5b ³²
BARAT (PARATIN) Anna Kristína	nedat.	5b ³³
BATTHYAN de Adam	1701	5a
BÁTYÁN de Jozef	nedat.	10b ³⁴

²⁶ Univerzitná knižnica v Bratislave, Kabinet rukopisov, vzácných a starých tlačí – Ms 827 „*Catalogus Bibliothecae Rakovszkyanae continens...*“, Tomus I, fol. 82 a) – *Cereographia Hungariae, seu notitia de Insignibus et sigillis Regni Hungariae compendio data* A. R. P. P. Szegedi S. J. Tirnaviae 1734; Tomus II (rok 1861), fol. 89 – *Collectanea genealogico-historica ex archivo Inclytae Austriae Inferiorio statuum et aliis privatis scriniis documentisque originalibus excerpta...* Viennae 1705; Tomus III – *Fach Catalog der Bibliothek des Familien fideicommisses* (rok 1876), fol. 183 – *Adel, der Teutschen Natione v(on) Coll(ecti)one Marzibanyi*, fol. 185 – *Dictionarium Heraldicum des Wappenbuch*, fol. 186 – *Collectanea genealogica ex archivis austriacis*.

²⁷ Je označený ako puškár.

²⁸ Je označený ako senecký tridsiatkár.

²⁹ Je označený ako slúžny Bratislavskej stolice.

³⁰ Je označený ako klobučník.

³¹ Je označený ako protonotár.

³² Je označený ako koncipista Dvorskej komory.

³³ Ide o rodné priezvisko.

BEELY D(ávid)?	nedat.	3a
BIRINGER Hans	1591	1b
BURGER Anton	1592	2a
CSAKI Žigmund	1729	5a
DENKH Vavrine	1594	1a
DRASKOVICH Ján (2 kusy)	1646–48	5a
DRESCHLER Šebastián	1592	1a ³⁵
ERNYEY Lukáš	1648	4b ³⁶
ESZTERHÁZY Mikuláš	1629	4b ³⁷
FARKAS Gašpar	1720	5b ³⁸
FORTASCH Ján	1593	3a
GADOLT Krištof (4 kusy)	1591–94	1b, 2a, 2b
GARA de	nedat.	7a
GASWEILER Jakub	1596	2a
GAZUR Melchior	1596	2a ³⁹
GIZINGER Ján	1592	1b
GÖSSINGER(IN) Anna Margaréta	nedat.	5b ⁴⁰
GÖTZ Zachariáš	1591	3a ⁴¹
HABSBURG Karol (VI.)	1722	6a
HABSBURG Rudolf II.	nedat.	10b
HABURGER Blažej	1590	1a
HALARHORN Leopold	1592	1b
HÄNDL Juraj	nedat.	2a
HANTSCHKO Tomáš	1596	1a
HANZELY Jakub	1719	5a ⁴²
HARTL Ján	1591	2b
HÄRTL Ján	nedat.	3a
HARTL(IN) Anna	nedat.	3a
HAINRICH Ján	nedat.	3a
HATERER Ján	1592	2b
HEDL Ján	1590	3b ⁴³
HÖDL Ján	1591–93	1a, ⁴⁴ 2a
ISTVÁNFY de Kisazonfalva Mikuláš	1590	10a
JACUTIUS de Ardenia Leonard	nedat.	3a

³⁴ Je označený ako uhorský primas.

³⁵ Je označený ako mešťan.

³⁶ Je označený ako slúžny (Bratislavskej) stolice.

³⁷ Krstné meno rozvedené zo sigly N.

³⁸ Je označený ako slúžny Bratislavskej stolice.

³⁹ Je označený ako mešťan.

⁴⁰ Anna Mária bola rodená Barátová.

⁴¹ Je označený ako bratislavský richtár.

⁴² Je označený ako cisársko-kráľovský komisár a vrchný kontrolór kráľovských tridsiatkových staníc v Chorvátsku.

⁴³ Je označený ako pekár.

⁴⁴ Je označený ako kupec.

JUNG Baltazár	1591	1a
KARNER Egídius	nedat.	4a ⁴⁵
KIS Peter	1589	2b ⁴⁶
KÖTZLER Ján	1591	1b
KUNCSEK Ondrej	1713	5a
KURZMAIER	1593	3a
KUTASSY Ján	1588	8a
LANG Lukáš	1592	1a
LECHNER Ondrej	1591	3a
LEITNER Urban	1592	1a
LUCA de Mikuláš	nedat.	3a ⁴⁷
MAIER Juraj	1592	1b ⁴⁸
MADEL Juraj	1591	1a
MADL Juraj	1591–94	2a, ⁴⁹ 3a
MANDL Krištof	1593	1b
MAURACH Rudolf ?	nedat.	3a
MAUTSKO Ján	1591	3b
MAY Krištof	1593	2b ⁵⁰
MERTLIK Martin	1592	2b
MID Mathes	1591	1b
MIKOS Michal	1713	5a
MORÓCZ Štefan	1648	4b ⁵¹
M.M.	nedat.	8a
NADASD de Leopold	1741	5b
NADASD de Leopold	1741	4b
NADASY František	nedat.	4a
NAGYREWY Michal	1594	2a
NICZKY	nedat.	7a ⁵²
OROSY Juraj	1651	4a
PÄHR Jakub	1592	1a
PALFFY Pavol	1652	4b
PALFFY Ján	nedat.	4b
PALFFY Mikuláš	1720	5a
PERGER Juraj	1591	2b ⁵³
PERNHART Tomáš	1591	3a
PFIZINGER Augustín	1591	3b ⁵⁴

⁴⁵ Je označený ako arcipát benediktínskeho opátstva na Panónskej hore (Pannonhalma).

⁴⁶ Podľa poznámky pochádzal zo stolice Baraña.

⁴⁷ Je označený ako staviteľ – *Baumeister*.

⁴⁸ Hafner.

⁴⁹ Je označený ako mešťan.

⁵⁰ Je označený ako cisársky dvorský pekár.

⁵¹ Je označený ako podžupan Bratislavskej stolice.

⁵² Je označený ako gróf.

⁵³ Je označený ako tkáč plátna.

⁵⁴ Je označený ako mešťan.

PIAZOLLI(N) Anna Žofia	nedat.	5b ⁵⁵
PISCHOFF Blažej	1589	8a ⁵⁶
POLAK Lukáš	1591	2b
PRAUNEISER Juraj	1591	1a
PREIS Martin	1590	2b
QUEKSILBER Benedikt	1591	3a
RAJNER Familia	nedat.	10b
REITER Juraj	1592	1b
SARKANDER Ján	1591	3a ⁵⁷
SELPERT von Ján Juraj	nedat.	10a ⁵⁸
SEMBERI Žofia	nedat.	4a
SEMLEDING Juraj	1592	1b
SIGRAY František	1720	5b ⁵⁹
SCHILLER Šimon	1590	3b
SCHLÖGL Tobiáš	1533	1a ⁶⁰
SCHÖDL Ján	1618	6a
SCHÖNPERGER Wolf	1590	2b
SCHREKKER Bartolomej	1592	2b
SCHWARZ Šimon	1591	2b
STERMENSZKY	nedat.	7a
SZELEPCSÉNY Juraj	nedat.	4b ⁶¹
STROHLBERGER Ján	1590	2a
SUNLECHNER Augustín	1591	3b
SZÁSZ de Alszász Ondrej	1581	2b
TAUTSON ?	nedat.	10a
TELEGDI Mikuláš	1580	7b ⁶²
TOLNAY de Göellie Ján	1681	5b
THURÁNSZKY František	1648	4b ⁶³
TRAUNER Daniel	nedat.	3a ⁶⁴
TREUTLER Jakub	1591	1a ⁶⁵
UGRONOVICS Familia	nedat.	11a
VESELENI	nedat.	4a
WÁGHY Franc(iscus)	1592	1a
WEHAMB Gotfríd	1667	5a
WEILAND Mathias	1592	2a

⁵⁵ Je označená ako rodená Barathová.
⁵⁶ Je označený ako pochádzajúci z Viedne.
⁵⁷ Je označený ako poľný kaplán (kazateľ) v Komárne.
⁵⁸ Je označený ako biskup.
⁵⁹ Je označený ako podžupan Bratislavskej stolice.
⁶⁰ Je označený ako bratislavský mešťan.
⁶¹ Je označený ako ostrihomský arcibiskup.
⁶² Je označený ako päťkostolský biskup.
⁶³ Je označený ako slúžny Bratislavskej stolice.
⁶⁴ Je označený ako murár.
⁶⁵ Je označený ako zamestnanec Dvorskej kancelárie.

WERESWARI Juraj	1597	2b
WINKLER Matej	1595	1a
WINTER Gothard	1532	1a ⁶⁶
WÜLL Ján (Hans)	1593	2a ⁶⁷
WUNDERLICH Michal	1590	3b ⁶⁸
WUNDERLICH Matej	1595	1a
ZIPLINGER Ján	1593	2a
ZOBST Ján	1590	1a
ZRINIO de Juraj (2 krát)	nedat.	7b
opát Karol	nedat.	5b ⁶⁹
biskup Šebastián	1673	6a ⁷⁰

Spolu 8 pečatí fyzických osôb nebolo identifikovaných⁷¹

PEČATE IDENTIFIKOVANÝCH PRÁVNICKÝCH OSÔB

Mestá, mestečká a obce ležiace v Uhorsku

Apatin?	nedat.	10b
Arad	nedat.	11a
Banská Bystrica	nedat.	9b
Banská Štiavnica	nedat.	10b
Bardejov	nedat.	10b
Brezno	nedat.	9b
Budín	nedat.	9b
Jáger (Eger)	nedat.	11a
Jelšava	nedat.	9a
Kismárton	nedat.	11a
Komárno	nedat.	7a
Košice	nedat.	9b
Kremnica (2 kusy)	nedat.	7a, 11
Modra	nedat.	9b
Mosonmagyaróvár	nedat.	10b
Nové Mesto nad Váhom	nedat.	9b
Ostrihom (3 kusy)	nedat.	9b, 10a

⁶⁶ Je označený ako bratislavský mešťan.

⁶⁷ Je označený ako kúpeľník.

⁶⁸ Je označený ako mešťan.

⁶⁹ Je označený ako opát Škótskeho kláštora vo Viedni.

⁷⁰ Je označený ako pasovský biskup.

⁷¹ Pečať priezviskom neoznačeného Jána z roku 1591 – 1b, 3 pečate z roku 1585 a pečať z roku 1591 – 3b, dve pečate z roku 1681 – 5b, pečať z roku 1728 – 5b dve nedatované pečate – 8a, 10a.

Petrovaradín	nedat.	11a
Pešť	1536	6a
Pezinok (2 kusy)	nedat.	4a, 7b
Podunajské Biskupice (2 kusy)	nedat.	3b, 8a
Ráb (2 kusy)	nedat.	7a, 10a
Rust	nedat.	7a
Sabinov	nedat.	10a
Segedín (Szeged)	nedat.	11a
Senec	nedat.	3b
Skalica	nedat.	2b
Starý Tekov	1596	2b
Svätý Jur	nedat.	9b
Svätý Jur ? (S. Georgen)	nedat.	8a
Székesfehérvár (Alba regalis)	nedat.	7a
Šamorín (3 kusy)	nedat.	4a, 9b, 10b
Šoproň (3 kusy)	nedat.	4a, 9b, ⁷² 9b
Temešvár (Timșoara)	nedat.	10b
Trenčín	nedat.	10b
Trnava (5 kusov)	1554, 1581, nedat.	1b, 2b, 7b
Vacov	nedat.	9b
Varaždín	nedat.	9b
Veľký Varadín (Oradea)	nedat.	9b, 10b
Zalaegerszeg	1583	8a

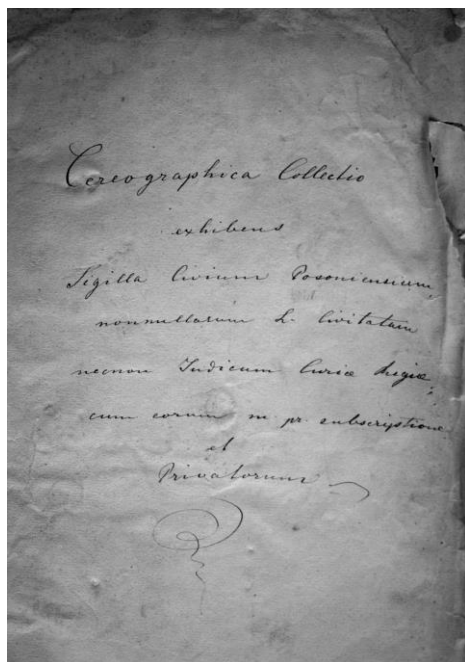
Mestá, mestečká a obce ležiace mimo územia Uhorska

Bagendorf	1592	1b
Bamberg	nedat.	8a
Brannau?	nedat.	6b
Eisenstadt	nedat.	8a
Glogau	nedat.	9a
Görlitz	nedat.	9a
Hainburg	nedat.	9a
Innsbruck	nedat.	4a
Jihlava	nedat.	6b
Kempten	1730	4a
Swidnica (Schweidnic)	1586	6b
Sprottau	nedat.	6b
Mauten	nedat.	7b
Muden?	nedat.	7b

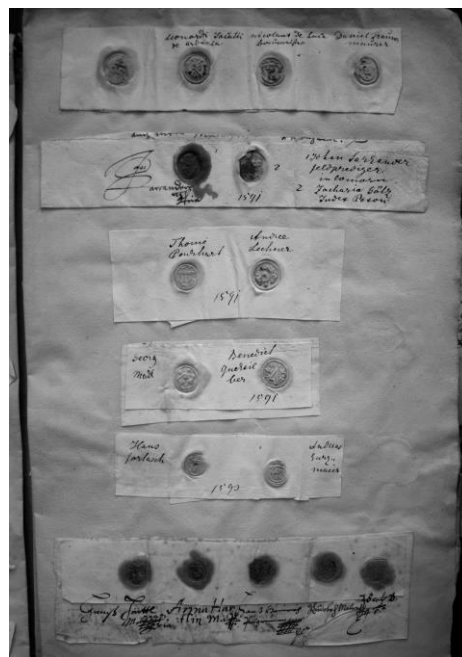
⁷² Jedna z pečatí na fol. 9b je označená ako menšia – *Minus*.

Neystat?	nedat.	6b
Norimberg	nedat.	4a
Losdorf	nedat.	9a
Praha	nedat.	11a
Rejno	nedat.	11a
Rottenburg	nedat.	11a
Slavkov	nedat.	8a
Udine	1592	6b
Viedeň	nedat.	7b
Vroclav	1563	6b
Zisterzdorf	1535	9a
Zittau	1634	6b
Štátne úrady		
Bratislavská tridsiatková stanica	nedat.	11a
Cirkevné inštitúcie		
<i>Verejnoprávne</i>		
Hodnoverné miesto Bratisl. kapituly	nedat.	5b, 7b
Farnosť Vráble (2 kusy)	nedat.	7a
<i>Súkromnoprávne</i>		
Konvent v Čarnej	nedat.	7b
Cechy		
Cech tkáčov v Bratislave	1676	6a
Cech (kolégium) chirurgov vo Viedni	nedat.	9a
Stolice		
Békešská	nedat.	7a
Fejérska	nedat.	11a
Komárňanská (2 kusy)	nedat.	7a, 10b
Nitrianska	nedat.	10b
Trenčianska	nedat.	10b
Užská	nedat.	10a
Zalanská	nedat.	10b
Zvolenská	nedat.	11a

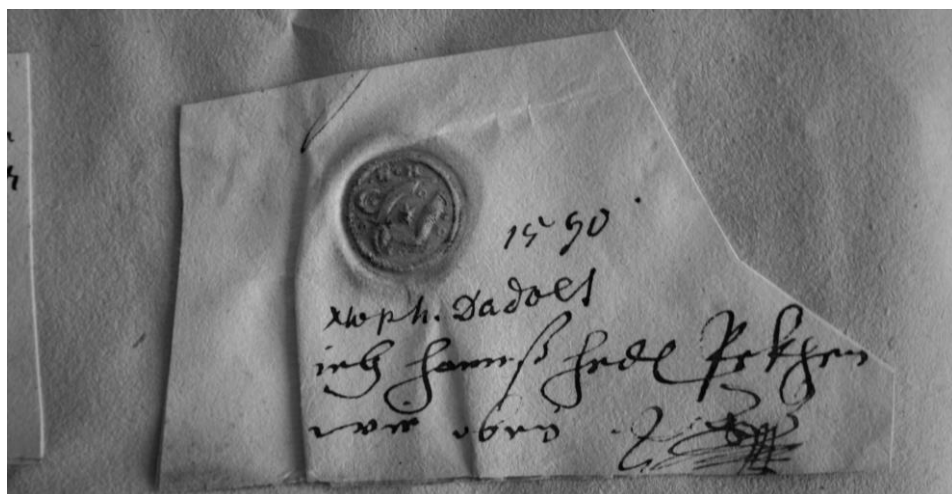
Príloha II (fotografie)

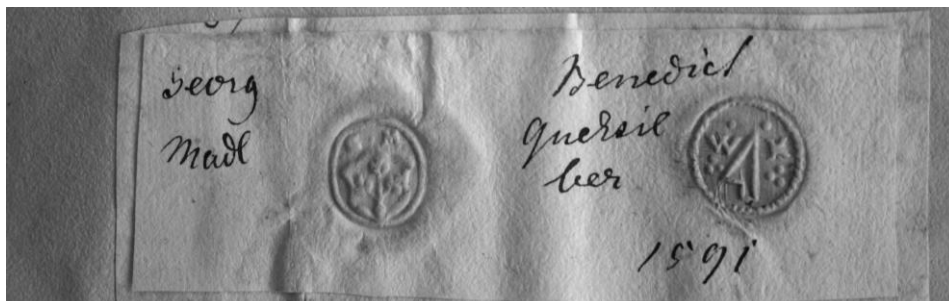
Pôvodný titulný list

Jeden z listov s nalepenými pečatami

Pečať a podpis pekára Jána (Hansa) Hedla z roku 1590

Pečate Juraja Madla a Benedikta Queksilbera z toho istého dokumentu z roku 1591

Pečať Lukáša Langa z roku 1592

Pečať kupca Jána (Johana) Hödla z roku 1593

DIE RAKOVSKÝ-SIEGELSAMMLUNG

Radoslav Ragač

Siegelsammlungen werden in der Slowakei heute als wichtig für das Kennenlernen von Sphragistik, Heraldik und Genealogie, aber auch als bedeutsame historische Quelle verstanden. Die Studie informiert über eine in der Literatur bisher noch unbekanntes Siegel-Sammlung, die im Slowakischen Nationalarchiv in Bratislava, im Archiv der Familie Rakovský aus Rakov und Liptovská Štiavnica aufbewahrt wird. Ihre Bedeutung ist um so größer, als sie bislang die einzige bekannte Siegel-Sammlung aus Bratislava ist. Sie ist ein typisches Produkt des Sammelwesens des 19. Jahrhunderts und in der Slowakei hat sie die nächste Parallele in der Siegel-Sammlung von Kubinyi, die von Prof. Jozef Novák publiziert wurde. Die Rakovský-Sammlung umfasst insgesamt 249 gut erhaltene, von historischen Archivdokumenten abgenommene Originalwachssiegel sowie drei Teile von Dokumenten, die nur Unterschriften enthalten. Auf dem oberen Teil des ursprünglichen Umschlags befindet sich der recht lange zeitgenössische lateinische Titel der Sammlung: „*Cereographica Collectio exhibens...*“, der uns Auskunft darüber gibt, dass der Zusammensteller darin Siegel von Pressburger Bürgern, einigen königlichen Freistädten, Landesrichtern mit eigenhändigen Unterschriften sowie andere private Siegel zusammengetragen hat. Interessant ist, dass den Mittelpunkt des Interesses des Sammlers nicht, wie üblich, adlige Siegel, sondern gerade bürgerliche Siegel bildeten. Die Siegel stammen aus einem Zeitraum vom Mittelalter bis zum Beginn des 19. Jahrhunderts. Der Schwerpunkt ist jedoch das Ende des 16. Jahrhunderts. Die Entstehungs-umstände der Sammlung sind uns bisher nicht näher bekannt.

Wir nehmen an, dass Štefan Rakovský der Urheber der Siegel-Sammlung ist. Er stammte aus der bedeutenden Turzer Adelsfamilie Rakovský aus Rakov, war aber gebürtiger Pressburger (*16.6.1832) und starb 1891 auch in Pressburg. Er war Autor einer Monographie über die Geschichte Pressburgs, widmete sich der Geschichte des Pressburger Rathauses und der örtlichen Selbstverwaltung im Mittelalter. Er war auch Autor vieler Zeitschriftenbeiträge aus der älteren, vor allem Kirchengeschichte. Er widmete sich auch der Sammeltätigkeit.

Gerade Štefáns Forschungsarbeit im Pressburger (heute Bratislavaer) Stadtarchiv war unserer Ansicht nach auch von der Sammlung von Siegeln begleitet.

Der Wert der Sammlung beruht in der Seltenheit der Bürger- und Adelsiegel aus dem Pressburger Milieu, die sie enthält. Die Siegel müssen noch detailliert beschrieben und analysiert werden. Viele der bürgerlichen Siegel befinden sich im Archiv nur in einem bzw. einigen Exemplaren, die anderswo als in der beschriebenen Sammlung in keinem guten Zustand erhalten geblieben sind.

Übersetzt von Ute Kurdelová

OBCHODNÁ A PRIEMYSELNÁ KOMORA V KOŠICIACH (DEJINY PÔVODCU A ROZBOR ARCHÍVNEHO FONDU)

PAVOL PYTLÍK

Pytlík, P.: The Chamber of Commerce and Industry in Košice (History of the Originator and Analysis of the Archival Fund). Slovenská archivistika. Vol XLII, 2007, No 1, p. 54–91.

The paper deals with the founding and development of the significant exponent of economic autonomy and administration in the region of Eastren Slovakia – the Chamber of Commerce and Industry in Košice. The prominent attention was paid to the elucidation of its territorial and administrative development. The author discussed also the subject of elaborating, organizing and inventorying the archival fund of the Košice chamber, which may serve as a valuable source for the economic history concerning interest autonomy.

Economic history. Economic autonomy and administration. Chambers of commerce and industry. Archival fund analysis.

Mgr. Pavol Pytlík, Archív Ústavu pamäti národa, Miletičova 7, 820 05 Bratislava

1. Historicko-správny rozbor

Obchodné a priemyselné komory boli povinnými záujmovými organizáciami obchodníkov, remeselníkov a priemyselníkov, ktorých úlohou bolo predovšetkým na základe spoznávania špecifických hospodárskych problémov svojich regiónov spolupodielat' sa na ich úspešnom riešení. V neskoršom období, najmä v súvislosti s nárastom a neustálym rozširovaním ich kompetencií, postupne dochádzalo k pretváraniu komôr z pôvodne orgánov hospodárskej samosprávy na orgány hospodárskej vrchnosti. Uvedená štúdia sa bude zaoberat' vznikom a vývojom jednej z najstarších a zároveň najvýznamnejších obchodných a priemyselných komôr na našom území – Obchodnou a priemyselnou komorou v Košiciach, ako aj spracovaním jej archívneho fondu.¹

Prvé obchodné a priemyselné komory vznikali vo Francúzsku v súvislosti s úpadkom cechov a šírením merkantilistickej hospodárskej politiky štátu v priebehu 17. a 18. storočia. Ich sídlami sa stali prístavné mestá a iné strediská francúzskeho veľkoobchodu, ako boli napríklad Marseille, Lyon, Bordeaux, Lille,

¹ Uvedená štúdia vznikla na základe diplomovej práce autora *Obchodná a priemyselná komora v Košiciach 1850–1948 (1949) (Rozbor archívneho fondu)*, ktorú úspešne obhájil na Katedre archívniectva a pomocných vied historických Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave v roku 2004. V rovnakom roku bol tento fond sprístupnený bádateľskej verejnosti prostredníctvom inventára – PYTLÍK, P. – RÁCZOVÁ, Z.: *Obchodná a priemyselná komora v Košiciach 1872–1949*. Inventár. Bratislava: Slovenský národný archív 2004. Touto cestou by sa chcel autor zároveň srdečne poďakovať za možnosť venovať sa danej téme a spracovať fond tejto významnej hospodárskej inštitúcie, ako i za trepezlivosť a cenné odborné rady PhDr. Eve Vrabcovej.

Rouen, či Le Havre. Z Francúzska sa v prvej tretine 19. storočia obchodné komory rozšírili do Nemecka, Talianska a neskôr aj na územie bývalej habsburskej monarchie.²

Revolučné hnutie roku 1848 si v habsburskej monarchii vynútilo okrem liberalizácie hospodárskej politiky štátu aj zriadenie obchodných a priemyselných komôr. V Rakúsku sa komory začali vytvárať na základe ministerského výnosu č. 27 ríš. zák. z 15. decembra 1848, ktorý však platil iba pre Predlitavsko. Na základe uvedeného výnosu obchodné komory mali podávať návrhy na menovanie konzulov, zriaďovanie konzulátov, búr a verejných obchodných a živnostenských ústavov. Medzi ich povinnosti patrilo tiež vydávanie výročných správ o stave obchodu a priemyslu a zostavovanie rozličných štatistík o priemysle v komorských obvodoch. Dve tretiny členov komôr mali tvoriť samostatní živnostníci a obchodníci, zvyšok mal pozostávať z osôb oboznámených so záležitosťami obchodu a priemyslu na území komory. Podľa tohto výnosu mohli mať komory najmenej 9 a najviac 21 členov.³

Jedinou komorou, ktorá vznikla na základe uvedeného ministerského nariadenia, bola Obchodná a priemyselná komora vo Viedni začiatkom roku 1849. Počas necelého jedného roka pôsobenia sa viedenskej komore podarilo presadiť uzákonenie úplnej slobody živností – občania monarchie mohli kdekkoľvek na jej území vykonávať všetky druhy živností, a tiež vydanie nariadenia ustanovujúceho povinnosť vlády vyžiadať si vyjadrenie komory pri návrhoch zákonov týkajúcich sa hospodárskeho života.⁴

Potlačenie revolúcie malo za následok aj zrušenie pôvodne značne liberálneho ministerského výnosu z decembra 1848. Tento bol nahradený dočasným zákonom č. 122 ríš. zák. z 15. decembra 1848, ktorý platil až do roku 1868 pre všetky komory v celej habsburskej ríši.⁵ Na základe tohto dočasného zákona, ktorého spoluautorom bol rakúsky minister financií Karl Ludwig Bruck, malo byť celé územie štátu rozdelené na 60 komorských obvodov.⁶

V zmysle tohto zákona boli obchodné a priemyselné komory povinnými záujmovými organizáciami, združujúcimi všetky oblasti obchodu, remesla a priemyslu. Ich náklady boli hradené osobitne určenými prirážkami k priamej zárob-

² *Ottův slovník naučný*, zv. XIV. Praha: Argo 1899, s. 645–646.

³ KUNKELOVÁ, K. – BIELIK, F. – URBANOVIČ, J.: *Obchodná a priemyselná komora v Banskej Bystrici (1890–1949)*. Inventár. Bratislava: Štátny slovenský ústredný archív – oddelenie kapitalizmu 1964, s. 1.

⁴ *Dejiny Slovenska*, zv. III. Bratislava: Veda 1992, s. 145.

⁵ Provizórny zákon zo dňa 26. marca 1850 o vytváraní obchodných a priemyselných komôr č. 122/1850 rak. zák. ríš., roč. 1850, s. 711–721.

⁶ Tamže. V rakúskych krajinách sa podľa tohto zákona obchodné a priemyselné komory mali utvoriť v mestách Viedeň, Linz, Salzburg, Graz, Leoben, Klagenfurt, Ljubljana, Gorica, Rovinj, Terst, Innsbruck, Bolzano, Feldkirch, Roveredo, Praha, Liberec, Cheb, Plzeň, České Budejovice, Brno, Olomouc, Opava, Krakov, Lvov, Brody a Černovice. V Uhorsku sa sídlami komôr mali stať Bratislava, Šoproň, Pešť, Košice, Debrecín, Temešvár, Kluž, Brašov, Osijek, Záhreb, Rijeka, Zadar, Split a Dubrovnik. V kráľovstve Lombardsko-Benátsko boli za sídla komôr určené mestá Benátky, Udine, Treviso, Padova, Vicenza, Bologna, Rovigo, Verona, Miláno, Mantova, Cremona, Lodi, Pavia, Bergamo, Brescia, Como a Sondrio.

kovej dani. Dočasný zákon nanovo upravoval aj právomoci komôr. Tie sa stali spravodajským a poradným orgánom ministerstva obchodu a každoročne mu mali na základe informácií získavaných od obchodných grémií a remeselníckych spolkov podávať správy o hospodárskom živote v svojom obvode. Navyiac sa stali aj zmierovacím úradom v súdnych sporoch a prostredníctvom sekcií sa spolupodieľali na vybavovaní rôznych záležitostí týkajúcich sa zahraničného obchodu, či bankovníctva. Stratili však právo navrhovať konzulov a ich členmi sa mohli stať už len skutoční obchodníci a živnostníci.

Obchodné a priemyselné komory pozostávali z rád, ktoré mali mať najmenej 10 a najviac 30 členov. Tých volili na dobu troch rokov všetci poplatky pliaci obchodníci a remeselníci. Okrem toho sa každý rok jedna tretina členov rád obmieňala prostredníctvom nových volieb. Obchodné a priemyselné komory na základe tohto zákona tvorili dve sekcie: obchodná a priemyselná.

Na čele každej obchodnej a priemyselnej komory stál predseda. V jeho práci mu pomáhali dvaja podpredsedovia, ktorí boli zároveň predsedami sekcií. Predseda aj podpredsedovia komory mali byť vo svojej funkcii každoročne potvrdení novou voľbou, ktorú schvaľoval minister obchodu. Každá komora mala mať aj odborne vzdelaného, plateného tajomníka a úradníkov. Tajomník ani úradníci však nemohli byť členmi rady.

Podľa tohto zákona sa zreorganizovala viedenská komora a v tom čase vznikla aj prevažná časť komôr v rakúskych krajinách a v Uhorsku. Pre územie Slovenska boli na základe tohto dočasného zákona zriadené dve komory: bratislavská a košická.

Obvod košickej komory, ktorá sa utvorila 14. novembra 1850, sa zhodoval s vtedajším vojenským a administratívnym obvodom cisárskeho a kráľovského miestodržiteľstva v Košiciach a zahŕňal župy Abovsko-turniansku, Šarišskú, Spišskú, Gemerskú, Zemplínsku, Užskú, Berehovskú, Ugočskú a Marmarošskú.⁷ Miestodržiteľská rada vymenovala pre košickú komoru 15 riadnych a 7 mimoriadnych členov, ktorí si za predsedu zvolili veľkostatkára a tabulárneho sudcu Šarišskej župy Eduarda Bujanovicsa. Za podpredsedu bol zvolený továrnik Štefan Kopy. Funkciou tajomníka bol poverený právnik Imrich Szabó.⁸

Prvým krokom novoutvorenej komory bolo vydanie rozsiahlej proklamácie v maďarskom a nemeckom jazyku z 28. novembra 1850, v ktorej sa obrátila so žiadosťou o pomoc a spoluprácu na obyvateľov pôsobiacich v priemysle a živnostiach.⁹ Zároveň oznámila, že mesto Košice prenajalo pre účely komory dve miestnosti, nachádzajúce sa v budove Košickej sporiteľne, úč. spol. (Kassai takarékpénztár – Kaschauer Spar-Casse) na Hlavnej ulici.¹⁰ V aktivite pokračovala aj v decembri, keď zaslala prvé pripisy mestám svojho obvodu so žiadosťou

⁷ SÍPOSS, A.: *Oslava 75 ročnej pôsobnosti Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach*. Plzeň: Neuber, Pour a spol. 1925, s. 7.

⁸ KERÉKES, Gy. – SZEPESI, M.: *A felvidéki ipara és kereskedelme*. Košice: Grafika 1941, s. 13.

⁹ MIHOKOVÁ, M.: *Hospodársky život v Košiciach v rokoch 1848–1918*. Košice: Štátna vedecká knižnica 1984, zv. 1, s. 37.

¹⁰ Tamže, s. 77.

predložiť zoznamy obchodníkov a remeselníkov. Podľa rokovacieho poriadku, ktorý bol schválený 18. apríla 1851, sa zasadania košickej OPK (obchodnej a priemyselnej komory) mali konať pravidelne raz za mesiac. Komora už v tomto období začala aj naplno pracovať. Zoznamovala obchodníkov a remeselníkov s ministerskými nariadeniami, dávala dobrozdania k rôznym otázkam obchodu, priemyslu, ale vykonávala aj rôzne štatistické práce.¹¹ Od roku 1852 k jej úlohám pribudla povinnosť poskytovať vojenským úradom údaje o cenách týkajúcich sa vojenských dodávok.¹² Pôsobila však aj ako rozhodcovský súd v sporoch medzi zamestnancami a zamestnávateľmi.¹³ Už od začiatku päťdesiatych rokov 19. storočia vydávala košická komora aj tlačene správy o hospodárskych pomeroch svojho obvodu.¹⁴

V zmysle platného komorského zákona mala po uplynutí obdobia jedného roku 1/3 členov komory odstúpiť a ich miesta mali byť obsadené na základe nových volieb. Viedenská vláda však mala v úmysle v dôsledku nepokojnej politickej situácie, ponechať vo funkcii v roku 1850 zvolených predsedov a podpredsedov uhorských komôr. V Košiciach však predsa len bolo potrebné uskutočniť určité zmeny, keďže dovtedajší predseda Eduard Bujanovics sa s odvolaním na svoj vysoký vek zriekol svojej funkcie – na jeho miesto bol aklamáciou zvolený Štefan Kopy. Podpredsedom sa stal košický obchodník Jozef Moll.¹⁵ V roku 1859 prvýkrát 1/3 členov komory odstúpila a na ich miesta si voliči zvolili nových zástupcov. Novým predsedom sa stal Jozef Moll a za podpredsedu bol zvolený Vladimír Gosznoviczer. Po jeho smrti v roku 1865 funkciu podpredsedu vykonával Jonáš Ungár.¹⁶

Činnosť košickej komory bola v druhej polovici päťdesiatych rokov a začiatkom šesťdesiatych rokov 19. storočia značne obmedzená, a to najmä v dôsledku zlej finančnej situácie. Vyrubovanie ako aj inkasovanie komorských prirážok narážalo na veľké ťažkosti, pretože boli pokladané za neoprávnenú ťarchu uvalenú na obchodníkov a remeselníkov v súvislosti s uplatňovaním rakúskych zákonov.¹⁷

Zmena k lepšiemu nenastala ani po vydaní októbrového diplomu v roku 1860, ktorý zaviedol v Uhorsku ústavu z doby pred rokom 1848. Pretože komory v Uhorsku vznikli na základe rakúskeho ríšskeho zákona, bolo pochybné či je ich existencia, činnosť a predovšetkým vyberanie komorských prirážok v súlade so zákonom. Touto neistotou, ktorá trvala takmer osem rokov až do vydania nového komorského zákona, veľmi utrpela aj autorita a prestíž komôr.¹⁸ Postavenie košickej komory bolo kritické najmä v období provizória. Záujem o ňu

¹¹ SÍPOSS, A.: c. d., s. 7.

¹² Kaschau. In: *Oberungarische Zeitung*, 31. január 1852, č. 24, s. 95.

¹³ Wir sprachen in dem gestrigen. In: *Oberungarische Zeitung*, 1. február 1852, č. 25, s. 97–98.

¹⁴ SÍPOSS, A.: c. d., s. 7.

¹⁵ Kaschau. In: *Oberungarische Zeitung*, 24. január 1852, č. 24, s. 72.

¹⁶ MIHOKOVÁ, M.: c. d., s. 40.

¹⁷ SÍPOSS, A.: c. d., s. 8.

¹⁸ Tamže.

postupne upadal i medzi jej členmi. Nové voľby sa neuskutočňovali – miesta členov sa uprázdňovali, ale neboli obsadzované.¹⁹

V roku 1867 bol miestodržiteľstvom realizovaný návrh košickej komory na jej územnú reorganizáciu, ktorý mal zároveň riešiť aj otázku jej finančného zabezpečenia. Na základe tejto reorganizácie boli vzdialenejšie župy ako Marmaroš a Ugoča vyčlenené z územnej pôsobnosti OPK v Košiciach a pripojené k obvodu debrecínskej komory. Naopak ku košickej komore boli pričlenené župy Liptov a Boršod. Podľa novej územnej organizácie do obvodu OPK v Košiciach teda patrili župy Abov, Boršod, Turňa, Gemer, Spiš, Šariš, Zemplín, Uh a 16 spišských miest.²⁰

Po strate Lombardsko-Benátska a po zavedení dualizmu nastala vhodná doba aj na riešenie otázok spojených s reorganizáciou komôr. Uhorská vláda na základe podnetov zástupcov komôr pripravila návrh zákona, ktorý bol po prerokovaní v uhorskom sneme prijatý ako zákonný článok VI z roku 1868.²¹ V rovnakom období sa uskutočnila reorganizácia obchodných a priemyselných komôr aj v Predlitavsku, a to zákonom č. 85 ríš. zák. z 29. 6. 1868. Uhorské komory sa od rakúskych líšili len v niektorých detailoch, týkajúcich sa najmä volebného práva.²² V hlavných ustanoveniach boli oba zákony, tak rakúsky ako aj uhorský, zhodné a platili až do roku 1948.

Podľa uvedeného zákona boli obchodné a priemyselné komory zriadené na koordináciu a vzájomné napomáhanie záujmov obchodu a priemyslu. Poslaním a povinnosťou komôr bolo: a) vypracovávať a podávať ministrom a mestským, či už na vyzvanie alebo z vlastnej iniciatívy rôzne správy a návrhy a bezprostredne tak napomáhať rozvoju obchodu a priemyslu; b) každoročne zbierať a ministrom predkladať potrebné štatistické údaje o obchode a priemysle vo svojom obvode; c) koncom každého roka predkladať ministrom správu o obchodných, priemyselných a dopravných pomeroch v obvode komory; d) viesť presný

¹⁹ Tamže.

²⁰ Der Winkungskreis der Kaschauer Handler und Gewerbe Kamer. (Pôsobnosť košickej OPK...). In: *Kaschau-Eperieser Kundschafts-Blatt*, roč. 29, č. 53, 6. júl 1867, s. 2.

²¹ Zákonný článok zo dňa 30. apríla 1868 o obchodných a priemyselných komorách č. VI/1868. In: *Magyar törvénytar*, roč. 1836–1868. Budapešť 1896, s. 369–373.

²² Obchodné a priemyselné komory v Predlitavsku mali veľmi podobnú organizáciu a pôsobnosť ako komory v Zalitavsku. Existovali tu však i určité rozdiely. Predlitavské komory mali právo voliť čiastočne samostatne a čiastočne spolu s mestskými voľbami poslancov do poslanskej snemovne ríšskej rady a zemských snemov (napríklad v Čechách volili do snemu obchodné komory Praha a Liberec po 4, Cheb 3, Plzeň a České Budějovice po 2 poslancoch; na Morave Brno a Olomouc po 3; v Sliezsku Opava 2 poslancov; do ríšskej rady volili Praha, Liberec a Brno po 2 a ostatné komory po 1 poslancovi). Niektoré komory v Predlitavsku mali okrem zvyčajných obchodných a priemyselných sekcií i sekcie banícke. Pre voľby komorských členov bol stanovený daňový cenzus. Voľby do komory a tiež do jednotlivých sekcií sa uskutočňovali v rámci jednotlivých volebných kategórií (pre veľký, stredný a malý obchod; resp. pre veľký, stredný a malý priemysel). Každé tri roky polovica členov komory odstupovala a uskutočňovali sa nové voľby. Na čele komory stál predseda (prezident) a podpredseda (viceprezident). Okrem zvyčajných sekcií priemyselnej a obchodnej tu mohla byť zriadená i tretia sekcia banská (tri sekcie mali napr. Obchodné komory v Liberci a v Chebe). Pozri *Ottův slovník naučný*, zv. XIV. Praha: Argo 1899, s. 645–646.

register priemyselných znáмок a vzoriek; e) odborne vyskúšať členov burzových rád a viesť ich zoznamy; f) vydávať osvedčenia o miestnych obchodných zvyklostiach a o domácom pôvode tovaru vyvázaného do cudziny; g) vysielat' svojich zástupcov na všeobecné zhromaždenia komôr, zvolávaných pre podanie mienky ministrovi.

Na čele obchodnej a priemyselnej komory stál predseda, ktorý bol volený všetkými vnútornými a vonkajšími členmi komory na obdobie 5 rokov. Úlohou predsedu bolo najmä starať sa o realizáciu uznesení komory a o vykonávanie ministerských nariadení. Právo navrhnúť kandidáta na funkciu predsedu komory mal každý jej člen.

Predsedovi komory v jeho činnosti pomáhali dvaja podpredsedovia, ktorí boli zároveň aj predsedami príslušných sekcií. Boli volení v každej sekcii samostatne taktiež na obdobie 5 rokov. Voľba predsedu aj podpredsedov musela byť potvrdená príslušným ministrom.

Členovia obchodných a priemyselných komôr boli rozdelení do troch skupín: a) vnútorní členovia; b) vonkajší členovia; c) korešpondujúci členovia.

Každá komora mala 32 vnútorných a 32 vonkajších členov, volených na obdobie 5 rokov.²³ Vonkajší a vnútorní členovia boli rovnomerne rozdelení do sekcie obchodnej a do sekcie priemyselnej. Komory si okrem toho mohli podľa potreby voliť aj ľubovoľný počet korešpondujúcich členov.²⁴ Členovia komory svoju funkciu vykonávali bezplatne. Podmienky volebného práva pre vonkajších a vnútorných členov boli v zákonomnom článku č. VI z roku 1868 taktiež presne definované.²⁵

Zasadnutia komory boli verejné. Hoci obidve sekcie komory rokovali o veciach, ktoré sa týkali ich odboru samostatne, akékoľvek uznesenie sa mohlo prijať len na spoločnom zasadnutí za účasti členov oboch sekcií, ktoré sa malo

²³ Výnimkou bola len budapeštianska komora, ktorá mala 48 vnútorných a 48 vonkajších členov.

²⁴ Korešpondujúci členovia na rozdiel od vnútorných a vonkajších členov nemuseli pôsobiť v oblasti obchodu a priemyslu, ba dokonca mohli žiť aj mimo obvodu komory. Mohli sa zúčastňovať na spoločných zasadnutiach komory alebo na zasadnutiach sekcií, nemali však hlasovacie právo pri vynášaní komorských uznesení.

²⁵ Vonkajší a vnútorní členovia komory boli volení priamou voľbou, podľa jednotlivých volebných okresov. Ak sa medzičasom v dôsledku úmrtia, alebo iných závažných okolností uprázdnilo miesto vnútorného či vonkajšieho člena, malo byť obsadené kandidátom, ktorý v posledných voľbách v príslušnom volebnom obvode dostal druhý najvyšší počet hlasov. Voliť vonkajších a vnútorných členov komory mohol každý obchodník a priemyselník žijúci v obvode komory, ktorý mal plné občianske práva a aspoň jeden rok samostatne a oprávnené pracoval v oblasti obchodu a priemyslu. Volebné právo mali tiež aj v obvode komory pôsobiace obchodné a priemyselné účastinárske spoločnosti, ktoré ho mohli vykonávať prostredníctvom svojich riaditeľov a poverencov. Komorským vnútorným členom sa mohol stať každý v sídle komory bývajúcí priemyselník a obchodník, ktorý mal plné občianske práva a aspoň tri roky samostatne a oprávnené pracoval v oblasti priemyslu a obchodu. Zvolení za vnútorného člena mohli byť tiež aj riaditelia obchodných či priemyselných účastinárskych spoločností. Ak sa vnútorný člen po dobu šiestich mesiacov nezúčastnil na zasadnutí komory a svoju neúčast' neospravedlnil, svoje členstvo automaticky strácal. Pre voľbu vonkajších členov komory platili rovnaké pravidlá, ako pre voľbu vnútorných členov, nemuseli však bývať v sídle komory.

konat' každý mesiac. Mimoriadne zasadnutie ako aj zasadnutia sekcií mohol zvolať podľa potreby predseda komory, zasadnutie sekcie aj príslušný podpredseda. K prijatiu platného uznesenia bola potrebná prítomnosť aspoň 12 členov, ktorí disponovali hlasovacím právom. Uznesenie bolo schválené vtedy, ak za jeho prijatie hlasovalo aspoň sedem členov. V prípade rovnosti hlasov bol rozhodujúci hlas predsedu. Na koncipovanie uznesení komora volila tajomníka vzdelaného v obchodných a priemyselných veciach a pomocný personál.

Minister poľnohospodárstva, priemyslu a obchodu mal právo poslať svojho zástupcu na spoločné zasadnutia a na zasadnutia sekcií. Tento zástupca však nemal hlasovacie právo. Minister mohol komoru aj rozpustiť, ak prekročila zákonom jej vymedzené právomoci, v tom prípade bol však povinný zabezpečiť najneskôr do troch mesiacov aj konanie nových volieb do orgánov komory.

Ročné rozpočty si vypracovávali samotné komory a predkladali ich na schválenie ministromi poľnohospodárstva, priemyslu a obchodu. Komory tiež museli povinne viesť a každoročne zverejňovať riadne účty o svojich príjmoch a výdavkoch a predkladať ich príslušnému ministrovi.

Zákonný článok VI z roku 1868 kvalifikoval obchodné a priemyselné komory ako „nové“ komory, ktorými sa „staré“ rušia a ich majetok prechádza na „nové“ komory, a to i napriek tomu, že medzi rozpustenými a novovytvorenými komorami nebol podstatný rozdiel.

Aby sa mohla uskutočniť reorganizácia komôr, nariadila vláda prípravu nových komorských volieb. Vo voľbách, ktoré sa v košickej komore uskutočnili v roku 1869, bol za predsedu „novej“ košickej komory zvolený košický banský podnikateľ Ján Müller.²⁶ Reorganizovaná komora však ihneď na začiatku svojej činnosti prešla ťažkou finančnou krízou. Z povinných príspevkov remeselníkov a obchodníkov nedokázala vyplatiť ani svojich vlastných zamestnancov. Na valnom zhromaždení, ktoré sa uskutočnilo 15. novembra 1869, sa preto dokonca prijalo uznesenie, podľa ktorého sa zvolení členovia komory musia vzdať svojich mandátov, pretože komora pre nedostatok finančných prostriedkov nedokáže plniť zákonom jej stanovené úlohy. Preto komora požiadala vládu o zvýšenie podpory, ktorá dovtedy predstavovala približne 2 000 zlatých. Situácia sa nakoniec upokojila až po poskytnutí vládnej pôžičky.²⁷

V roku 1876 bol ministerstvom poľnohospodárstva, priemyslu a orby pod číslom 2675 schválený Organizačný a rokovací poriadok Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach.²⁸ Podľa rokovacieho poriadku činnosť komory prebiehala na spoločných zasadnutiach, na samostatných poradách sekcií a na zasadnutiach predsedníctva. Rokovacím jazykom bola maďarčina, ale členovia komory mohli svoje návrhy prednášať i v inej reči. K zápisniciam zo spoločných zasadnutí mal byť pripojený nemecký sumár. Košická OPK mala 32 vonkajších a 32 vnútor-

²⁶ SÍPOSS, A.: c. d., s. 9.

²⁷ Die hiesige Handlerle und Gewerbekammer... (Tunajšia obchodná a priemyselná komora...). In: *Kaschau-Eperieser Kundschafts-Blatt*, roč. 31, č. 90, 24. november 1869, s. 2. Pozri aj: Sitzungsbericht... (Správa o zasadnutí...). In: *Kaschau-Eperieser Kundschafts-Blatt*, roč. 31, č. 71, 18. september 1869, s. 3.

²⁸ MIHOKOVÁ, M.: c. d., s. 96.

ných členov, ktorí disponovali plným hlasovacím právom a ľubovoľný počet korešpondujúcich členov zvolených 2/3 väčšinou hlasov valného zhromaždenia.

Podľa tohto poriadku patrili medzi orgány komory: a) spoločné zasadnutia (valné zhromaždenia); b) zasadnutia sekcií; c) predsedníctvo: predseda a dvaja podpredsedovia; d) tajomník a úrad komory; e) pokladník; f) odborné komisie: 1. štatistická; 2. národohospodárska; 3. všeobecno-výrobná; 4. školská.

Na základe zákona č. 33/1876 o administratívnom rozdelení Uhorska sa určili nové obvody OPK. Do pôsobnosti košickej komory patrili župy Abov, Zemplín, Šariš, Turňa, Spiš, Boršod, Gemer, Liptov, Uh a mesto Košice.²⁹ V roku 1880 sa utvorila nová komora v Miškolci, ku ktorej sa z obvodu košickej komory pripojili Gemerská a Boršodská župa.³⁰ Územný vývoj košickej komory sa v období pred rokom 1918 ukončil v roku 1890, keď si rozvoj obchodu a priemyslu na strednom Slovensku vyžiadaval vznik novej – banskobystrickej komory. V prospech OPK v Banskej Bystrici stratila košická komora Liptovskú župu a až do zániku Rakúsko-Uhorska ju ďalej tvorili župy Abovsko-turnianska, Šarišská, Spišská, Zemplínska a Užská.³¹

Nariadením ministra poľnohospodárstva, priemyslu a obchodu z 30. novembra 1882 č. 41 012 bol pre zamestnancov komôr stanovený služobný, disciplinárny a náhradový poriadok.³²

Na základe zákonného článku XVIII z roku 1889 boli potom obchodné a priemyselné komory vyňaté z pôsobnosti ministra poľnohospodárstva, priemyslu a obchodu a od 15. júna 1889 patrili do kompetencie ministra obchodu.³³

Na začiatku 20. storočia hlavný tajomník Eugen Deil vypracoval návrh nového organizačného a rokovacieho poriadku, ktorý valné zhromaždenie prijalo 30. marca a ministerstvo obchodu schválilo 5. apríla 1905 pod číslom 22 972/VII.³⁴ Úradným a rokovacím jazykom sa podľa tohto poriadku stala výlučne maďarčina. Pôsobnosť komory bola vymedzená na slobodné kráľovské mesto Košice, Abovsko-turniansku, Šarišskú, Spišskú, Užskú a Zemplínsku župu. Obvod komory bol rozdelený na pätnásť volebných podobvodov: Nižný Medzev a Abaujszantó v župe Abovsko-turnianskej; Prešov, Bardejov a Sabinov v župe Šarišskej; Levoču, Spišskú Novú Ves a Gelnicu v župe Spišskej; Užhorod v župe Užskej; Sátorajuhely, Szerencs, Sečovce, Humenné a Vranov nad Topľou v župe Zemplínskej. V každom volebnom podobvode si obchodníci

²⁹ Arrondierung der kammerbezirke (Rozdelenie komorských obvodov). In: *Kaschauer Zeitung*, roč. 39, č. 34, 20. marec 1877, s. 2.

³⁰ SÍPOSS, A.: c. d., s. 9.

³¹ Tamže, s. 10.

³² KUNKELOVÁ, K. – BIELIK, F. – URBANOVIČ, J.: c. d., s. 4.

³³ Zákonný článok XVIII zo dňa 14. mája 1889 o prechode kompetencií z ministerstva poľnohospodárstva, priemyslu a obchodu na ministerstvá poľnohospodárstva a obchodu. In: *Magyar törvénytár*, roč. 1889, Budapešť 1896, s. 78–79.

³⁴ *A kassai kereskedelmi és iparkamara ügyrendje. I. A kamara hatásköre és szervezete. II. A kamara működése*. Košice 1905, s. 18. Pozri aj Slovenský národný archív, fond Obchodná a priemyselná komora v Banskej Bystrici (ďalej už len SNA, f. OPK BB), inv. č. 600, uklad. j. 825, Rokovací poriadok Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach (čiastočne upravený preklad rokovacieho poriadku košickej OPK z roku 1905).

a remeselníci volili samostatne po jednom zástupcovi, ktorý potom zastupoval svoj obvod ako vonkajší člen komory na valných zhromaždeniach.³⁵ Orgány komory zostali prakticky nezmenené. Jedinou výnimkou boli stále komisie, ktorých počet zostal síce rovnaký, ale na základe nového rokovacieho poriadku sa zmenilo ich zloženie a náplň činnosti. Taktiež sa spresnilo vymedzenie ich povinností. Od roku 1905 mala OPK v Košiciach štyri odborné komisie: 1. spoločnú; 2. penzijnú; 3. revíziu; 4. disciplinárnu.

Ďalšie výrazné zmeny, ktoré sa dotýkali činnosti Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach sa uskutočnili až po vzniku ČSR. Na konci roka 1918 a na začiatku roka 1919 sa košická komora a jej úradníci, vzhľadom na politickú situáciu, ktorá vtedy na Slovensku panovala, ocitli v neistote. Predbežne však pokračovali vo svojej činnosti pod vedením pôvodného výboru na čele s predsedom Júliusom Andrejom Sípossom,³⁶ ktorý však už koncom roka 1918 bol na poste predsedu nahradený barónom Henrikom Ottom Jakobsom (Jacobsom),³⁷ a s hlavným tajomníkom Dr. Aladárom Sípossom. Prvý kontakt s československou vládou sa uskutočnil dňa 12. januára 1919 pri príležitosti návštevy referenta slovenského referátu ministerstva obchodu Vladimíra Makovického v Košiciach, ktorý s predstaviteľmi komory preberal najmä otázky súvisiace s jej ďalšou činnosťou a existenciou.³⁸ Pražská vláda, obávajúc sa politických komplikácií, svojím nariadením zo dňa 20. januára 1919 splnomocnila svojho ministra obchodu k vykonávaniu prechodných opatrení v zložení a správe komôr.³⁹ Na základe tohto vládneho nariadenia mohol minister napríklad predĺžiť vypršané mandáty skutočných členov, či rozpustiť komory bez vypísania nových volieb. Mohol však i zriadiť správne komisie pre správu komorských záležitostí, a to buď pre celý komorský obvod alebo jeho časť. Na Slovensku sa ale toto nariadenie dôsledne realizovalo až v roku 1923.

Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska 23. augusta 1919, nie na základe vyššie spomínaného nariadenia československej vlády z 20. januára 1919,

³⁵ Výnimku predstavovali len volebný podobvod Sátorajuhely, v ktorom sa volil jeden zástupca do sekcie obchodnej a dvaja do sekcie priemyselnej a volebný podobvod Užhorod, v ktorom si obchodníci volili dvoch a remeselníci jedného zástupcu.

³⁶ Július Andrej Síposs abdikoval na funkciu predsedu OPK v Košiciach pod tlakom nespokojných remeselníkov v decembri 1918, ale iné zmeny vo vedení komory sa nakoniec neuskutočnili. Pozri *Az iparasok és a kamarai elnökség (Remeselníci a predsedníctvo komory)*. In: *Kassai Hírlap*, 17. dec. 1918, s. 3.

³⁷ MIHOKOVÁ, M.: *Slovník košických osobností 1848–1918*. Košice: Štátna vedecká knižnica 1995, s. 178–179.

³⁸ SNA, f. Obchodná a priemyselná komora v Košiciach (ďalej OPK KE), inv. č. 10, Zápisnica z valného zhromaždenia Správnej komisie OPK v KE zo dňa 26. októbra 1928.

³⁹ Nařízení ministra obchodu ze dne 20. ledna 1919 o obchodných a živnostenských komorách č. 32/1919 Sb. z. a n., roč. 1919, s. 33. Predstavitelia slovenských komôr boli často stúpenkami „starých poriadkov“ a zachovania habsburskej monarchie, či aspoň Uhorska a k Česko-Slovensku sa stavali nepriaznivo. Napätá situácia bola najmä na východnom Slovensku, kde maďarský kapitál reprezentovaný predovšetkým košickou komorou mal veľmi silné pozície, ktorých sa nemienil vzdať. Niektorí predstavitelia košickej komory, ako napríklad jej hlavný tajomník Dr. Aladár Síposs, sa angažovali v Maďarskej národnej rade v Košiciach i v Lige na ochranu územnej integrity Uhorska.

ale na základe ústavného zákona č. 64/1918 Zb. z. a n. rozpustilo orgány OPK v Bratislave, Banskej Bystrici a v Košiciach.⁴⁰ Vedením správy OPK až do ďalšieho opatrenia boli poverení ich dovtedajší funkcionári pod dozorom vládneho referenta pre obchod a priemysel. Vedením úradu košickej OPK bol poverený jej hlavný tajomník Dr. A. Síposs.⁴¹

Zároveň sa upravila i územná pôsobnosť jednotlivých OPK v rámci česko-slovenských hraníc. Novými štátnymi hranicami košická komora stratila južnú polovicu Abovskoturnianskej a Zemplínskej župy, ktoré pripadli Maďarsku, avšak na druhej strane dostala ako náhradu územie bývalých žúp Berehavskej, Ugočskej a Marmarošskej. Tieto župy tvorili väčšiu časť Podkarpatskej Rusi a ich územie dosiaľ prináležalo k obvodu debrecínskej komory. Takto po 70. rokoch – odhladnuc od územia Gemerskej župy⁴² – bol komorský obvod prakticky rovnaký ako v roku 1850 a po reforme politickej správy v roku 1923 ho tvorili politické okresy Bardejov, Gelnica, Giraltovce, Humenné, Kráľovský Chlmec, Veľké Kapušany, Kežmarok, Košice mesto, Košice vidiek, Levoča, Stará Ľubovňa, Medzilaborce, Michalovce, Moldava nad Bodvou, Poprad, Prešov, Sabinov, Sečovce, Snina, Sobrance, Stropkov, Spišská Nová Ves, Spišská Stará Ves, Vranov nad Topľou, Perečín, Sereďná, Užhorod, Veľké Berezné, Berehovo, Iršava, Kosinovo, Mukačevo, Nižné Verecké, Rosvigovo, Chust, Sevljuš, Svaljava, Racho-vo, Tačovo, Teresva, Dolha a Volové. Po pripojení Podkarpatskej Rusi sa košická OPK stala so svojimi 27 080 km² najväčšou,⁴³ ale vzhľadom na hospodársku situáciu najmä východnej časti svojho obvodu zároveň i najchudobnejšou komorou v Česko-Slovensku.

V tomto období sa novým úradným jazykom komory stala slovenčina. Okrem slovenčiny sa však používali aj ďalšie úradné jazyky, ako rusínsky a český. Ak boli úrady, verejné korporácie, obchodné grémiá a živnostenské spoločenstvá oprávnené používať menšinový jazyk, ich podania sa mohli tiež vybavovať i v nemčine či maďarčine.⁴⁴ Obzvlášť maďarčina si počas celého obdobia 1. ČSR ako bývalý úradný jazyk, udržiavala významné postavenie. Svedčí o tom napríklad i tá skutočnosť, že preklad disciplinárneho ako aj penzijného štatútu

⁴⁰ Nariadenie ministra s plnou mocou pre správu Slovenska č. 138/1919/2042/obch. zo dňa 23. 8. 1919 o obchodných a priemyselných komorách. In: *Úr. noviny*, 1, 1919, č. 26/27, s. 3–4. Pri vydaní tohto výnosu sa prihliadalo i k § 4 uhorského zákonného článku VI z roku 1868, ktorý umožňoval príslušnému ministerstvu upravovať počet, sídla, obvody a volebné okresy obchodných a priemyselných komôr.

⁴¹ POTEMRA, M.: Obchodná a priemyselná komora v Košiciach. In: *Zborník prednášok z konferencie k dejinám obchodu na Slovensku*. Bratislava: Erpo 1987, s. 136.

⁴² Gemerská župa patrila do obvodu OPK v Košiciach až do roku 1880, keď bola pripojená k OPK v Miškovci. Po vzniku ČSR severná časť Gemerskej župy pripadla OPK v Banskej Bystrici.

⁴³ KUNKELOVÁ, K. – BIELIK, F. – URBANOVIČ, J.: c. d., s. 5.

⁴⁴ SNA, f. OPK KE, inv. č. 22, Zápisnica zo zasadnutia Prezidiálnej komisie OPK v Košiciach zo dňa 9. apríla 1926.

komory z maďarčiny do slovenčiny sa uskutočnil až v polovici tridsiatych rokov.⁴⁵

Presvedčivým dôkazom určitej konsolidácie politického a hospodárskeho života na Slovensku bolo vymenovanie správnych komisií najskôr pre bratislavskú a 19. februára 1923 aj pre banskobystrickú a košickú komoru.⁴⁶ Tým sa ukončilo viac ako tri roky trvajúce obdobie provizória. Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska do správnej komisie košickej OPK vymenovalo na návrh ministerstva obchodu 46 členov na čele s predsedom Václavom Kunzom,⁴⁷ podpredsedami sa stali Arnošt Jacobs a Július Kustra. Okrem sekcie priemyselnej a živnostenskej vznikla v tomto čase v rámci košickej komory tiež sekcia obchodná, do ktorej boli zadelení i zástupcovia peňažných ústavov. Na základe týchto menovaní sa uskutočnilo dňa 25. novembra 1924 prvé valné zhromaždenie správnej komisie komory.⁴⁸ Václav Kunzo ako predseda správnej komisie však pôsobil pomerne krátko, pretože už v júni 1925 sa presťahoval z Košíc do Bratislavy a svojej funkcie sa vzdal. Na jeho miesto bol menovaný Milan Maxoň, ktorý túto dôležitú funkciu zastával až do polovice roku 1936, keď sa uskutočnila reorganizácia správnej komisie. Na poste predsedu správnej komisie bol nahradený Pavlom Ušiakom.⁴⁹

V roku 1925 Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska na základe výnosu Ministerstva obchodu č. 35 936 zo dňa 18. augusta 1924, urobilo novú vážnu zmenu v správnej komisii komory tým, že ju rozšírilo o 12 členov z Podkarpatskej Rusi. Tak sa utvoril relatívne samostatný odbor pre Podkarpatskú Rus, na čele ktorého stál Konštantín Hrabár vykonávajúci zároveň aj funkciu podpredsedu komory.⁵⁰ Vládnym dozorom nad činnosťou košickej OPK bol poverený košický župan Dr. Ján Ruman. Neskôr funkciu vládneho komisára vykonávali rôzni ministerskí radcovia. Od roku 1930 sa vládnym komisárom stal napríklad radca ministerstva obchodu Josef Dvořák, ktorého v roku 1937 nahradil Václav Staňek.⁵¹

V porovnaní s predchádzajúcim obdobím košická komora rozšírila pole svojej pôsobnosti zriadením stavebného výboru, dopravného výboru a disciplinárnej komisie. Stavebný výbor pôsobil ako kontrolný orgán komory pri stavbe komorskej budovy na Hlavnej ulici v Košiciach.⁵² Úlohou dopravného výboru, ktorého

⁴⁵ Tamže, inv. č. 31, Zápisnica zo zasadnutia Prezidiálnej komisie OPK v KE zo dňa 7. septembra 1935.

⁴⁶ Vyhláška Ministerstva pre správu Slovenska č. 2372/1923 prez. z 19. februára 1923. In: *Úr. noviny*, 5, 1923, č. 9, s. 1. Táto vyhláška sa opierala o výnos Ministerstva obchodu č. 8264/1923 zo dňa 8. februára 1923.

⁴⁷ Neskôr sa počet členov správnej komisie zvýšil až na 64.

⁴⁸ SNA, f. OPK KE, inv. č. 10, Zápisnica z valného zhromaždenia Správnej komisie OPK v KE zo dňa 26. októbra 1928.

⁴⁹ SNA, f. OPK KE, inv. č. 48, Zoznam členov správnej komisie v roku 1937.

⁵⁰ Tamže, inv. č. 10, Zápisnica z valného zhromaždenia Správnej komisie OPK v KE zo dňa 26. októbra 1928.

⁵¹ Tamže, inv. č. 48, Zoznam členov správnej komisie v roku 1937.

⁵² Porovnaj zápisnice stavebnej komisie OPK v KE z obdobia 1929–1930. SNA, f. OPK KE, inv. č. 25, 26 a 41.

vytvorenie schválilo valné zhromaždenie v roku 1933, bolo spoločne s orgánmi štátnej správy spolupracovať na riešení zložitej situácie v oblasti cestnej a železničnej dopravy.⁵³ V roku 1932 vznikla i disciplinárna komisia, tá však svoju činnosť výrazne nerozvinula.⁵⁴

Právomoc a pôsobnosť komôr bola v porovnaní s predchádzajúcim obdobím rozšírená najmä v oblasti hospodárskeho súdnictva, a to zákonom proti nekalej súťaži č. 111/1927 Zb. z. a n.⁵⁵ Ten umožňoval obchodným komorám spolu s inými stavovskými korporáciami vytvárať zmierovacie komisie na odstraňovanie rôznych sporov vyplývajúcich z porušenia riadnej súťaže v hospodárskom živote. Komora na základe tohto zákona mala však i povinnosť zostavovať zoznamy odborníkov pre rôzne odvetvia priemyslu, obchodu a živností, z ktorých si potom zmierovacie komisie vyberali znalcov pre jednotlivé prípady. Obchodná komora sa tiež výrazne podieľala aj na tvorbe daňových komisií, keď navrhovala ich členov a tieto návrhy potom predkladala ministerstvu financií na posúdenie a schválenie. Dôležitosť tejto právomoci spočívala v tom, že daňové komisie navrhovali výšku zárobkovej dane a nepriamo tak ovplyvňovali výšku komorského rozpočtu. Navyiac určením primerane vysokých daní mohli – najmä v dobách hospodársky nepriaznivých – pozitívne ovplyvniť prežitie malých obchodníkov a živnostníkov.

Zaujímavým problémom, ktorý sporadicky zamestnával nielen politikov, ale aj predstaviteľov košickej komory počas celej predmníchovskej republiky, bolo zriadenie samostatnej obchodnej a priemyselnej komory pre územie Podkarpatskej Rusi. Československo totiž v rámci medzinárodných zmlúv prisľúbilo Podkarpatskej Rusi autonómiu, a to nielen politickú, ale aj hospodársku. Preto bol už v roku 1923 vypracovaný definitívny plán na zriadenie obchodnej komory v Užhorode.⁵⁶ Ten sa však nepodarilo realizovať, a to z niekoľkých dôvodov. Čakalo sa predovšetkým na prijatie zákona o československom komorskom systéme, ktorý však pre mocenské a národnostné trenice medzi komorami v Čechách, na Morave a v Sliezsku nebol nikdy prijatý. Ďalším z dôvodov, ktorý znemožňoval vznik Obchodnej a priemyselnej komory pre Podkarpatskú Rus bolo jej hmotné zabezpečenie. Príjmy z komorských prirážok by totiž na zabezpečenie jej existencie museli dosiahnuť aspoň sumu 300–400 tisíc Kčs, čo sa v súvislosti s dvo-

⁵³ SNA, f. OPK KE, inv. č. 29, Zápisnica zo schôdzy Prezidiálnej komisie OPK v KE zo dňa 22. mája 1933.

⁵⁴ Tamže, inv. č. 28, Zápisnica zo schôdze Prezidiálnej komisie OPK v KE zo dňa 26. apríla 1932.

⁵⁵ Zákon proti nekalej súťaži zo dňa 15. júla 1927 č. 111/1927 Zb. z. a n., ročník 1927, s. 849.

⁵⁶ GRULICH, P.: Obchodní a živnostenská komora pro Podkarpatskou Rus. In: *Podkarpatská Rus a Československo*. Liberec: Geoprint 1997, s. 31. Tento plán vychádzal z doporučenia referátu ministerstva priemyslu, obchodu a živností zo dňa 17. januára 1923. Podľa tohto doporučenia OPK pre územie Podkarpatskej Rusi nie je potrebné zriadiť vzhľadom na hospodárske potreby regiónu (nízky stupeň industrializácie na Podkarpatskej Rusi), ale vzhľadom na autonómne postavenie tejto časti štátu. Sídлом mal byť Užhorod a nová OPK mala zahŕňať celé územie Podkarpatskej Rusi. Komora mala byť zriadená na základe zákona, ale bez uskutočnenia volieb. Na čele komory mal stáť menovaný poradný zbor.

ma hospodárskymi krízami ukazovalo nereálne.⁵⁷ Čiastočnou náhradou za nezriadenie samostatnej komory bolo vytvorenie podkarpatskoruskej sekcie v rámci košickej komory v roku 1925, ktorá si zachovávala i istý stupeň autonómie.⁵⁸ V súvislosti s vytvorením novej samostatnej komory pre Podkarpatskú Rus, predstavitelia Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach reálne uvažovali, najmä v dôsledku zabezpečenia dostatku finančných prostriedkov, o spojení banskobystrickej a košickej komory.⁵⁹ Avšak takáto reorganizácia slovenských komôr sa nikdy neuskutočnila.

Do ďalšieho vývoja Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach nepriaznivo zasiahli udalosti odohrávajúce sa na medzinárodnopolitickej scéne v roku 1938. Na základe viedenského arbitrážneho rozhodnutia pripadli na konci roku 1938 Košice, ako aj niektoré okresy južného Slovenska a Podkarpatskej Rusi horthyovskému Maďarsku. Preto bolo nevyhnutné riešiť aj otázku ďalšieho pôsobenia obchodnej a priemyselnej komory. Vzhľadom na okolnosť, že komora musela v prospech svojich členov pracovať tak na slovenskej, ako aj na maďarskej časti svojho územia, najefektívnejším riešením danej situácie sa ukazovalo jej rozdelenie. O ďalšom osude Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach sa rozhodlo na zasadnutiach košickej Maďarskej národnej rady, ktorej členom bol aj tajomník komory Dr. Jozef Vilkovszký. Tá svojím prípisom zo dňa 3. novembra 1938 splnomocnila košických obchodníkov Štefana Oelschlägera a Karola Szakmáryho rokovaním s predsedníctvom košickej komory o jej ďalšom pôsobení na území pripojenom k Maďarsku. Aktivitu v prospech zachovania komory na východe republiky vyvíjala aj slovenská strana. Minister hospodárstva slovenskej autonómnej vlády Pavol Teplanský 4. novembra 1938 rozhodol o evakuácii košickej komory do Prešova a za jej správneho komisára vymenoval prešovského senátora Gejzu Fritza. Toto rozhodnutie bolo predsedníctvu komory v Košiciach telegraficky oznámené 5. novembra 1938. Predstavitelia obchodnej komory sa stretli so zástupcami Maďarskej národnej rady Štefanom Oelschlägerom a Karolom Szakmárym v Košiciach o tri dni neskôr. Keďže správny komisár Gejza Fritz bol neprítomný, za československú stranu sa na týchto rokovaníach zúčastnili predseda komory Pavol Ušiak, podpredseda komory Arnošt Jacobs a hlavný tajomník komory Dr. Aladár Síposs. Keďže podľa rozhodnutia ministra hospodárstva bol za dočasné sídlo komory určený Prešov, bolo potrebné zabezpečiť úradovanie komory aj na maďarskom území. Obe strany sa po krátkom rokovaní dohodli, že tie časti knižnice, archívu a zariadenia, ktoré budú bezpodmienečne nutné pre ďalšie pôsobenie maďarskej komory, majú byť ponechané v Košiciach a zvyšok má byť evakuovaný do Prešova. Úplná evakuácia však vzhľadom na nedostatok dopravných prostriedkov, krátkosť času a problémy spôsobované maďarskou stranou nebola možná. V dôsledku týchto okolností

⁵⁷ SNA, f. OPK KE, inv. č. 71, Správa o činnosti OPK v Prešove za rok 1938–1941, s. 4.

⁵⁸ Sekcia pre Podkarpatskú Rus zasadala na rozdiel od ostatných nie v Košiciach, ale v Užhorode a tiež sa vnútorne členila do troch podsekcí, a to priemyselnej (5 členov), obchodnej (4 členovia) a živnostenskej (3 členovia).

⁵⁹ SNA, f. OPK KE, inv. č. 33, Zápisnica o schôdzke Prezidiálnej komisie OPK v Košiciach zo dňa 27. augusta 1937.

sa evakuácia obmedzila len na prenesenie najnutnejšieho zariadenia úradu a na dohodu o rozdelení finančnej hotovosti. Na základe príjmu komorských prirážok z jednotlivých okresov a tiež na základe skutočnosti, že nové úradovanie si vyžaduje vyššie výdavky, bola pokladničná hotovosť, bankové vklady a cenné papiere rozdelené podľa kľúča 60:40 v prospech slovenskej strany. Súčasne, na žiadosť Jindřicha Kynčla bolo v dohode o rozdelení majetku komory výslovne konštatované, že toto čiastočné rozdelenie neovplyvní ďalšie majetkové nároky slovenskej strany.⁶⁰

Obchodná a priemyselná komora v Košiciach sa na základe tejto vzájomnej dohody rozdelila na dve časti, a to slovenskú a maďarskú. Rozdelenie, ktoré nevzniklo na základe objektívnych podmienok, ale bolo spôsobené predovšetkým nepokojným a pre Česko-Slovensko veľmi nepriaznivým obdobím na vnútro politickej, ale i medzinárodnej scéne, trvalo skoro sedem rokov.

Slovenskí a českí konceptní úradníci aj so svojimi rodinami a s časťou hnutelného majetku košickej komory boli evakuovaní do Prešova za pomoci česko-slovenskej armády 9. novembra 1938. Provizórne umiestnenie našli v troch miestnostiach mestského domu, kde začali okamžite úradovať.⁶¹ S komorou do Prešova presídlili pôvodne len štyria úradníci. Za hlavného tajomníka bol menovaný Dr. Jindřich Kynčl a funkciou tajomníka bol poverený Dr. Vojtech Marečin.

Vzhľadom na veľké územné straty a narušenie činnosti správnych komisií rozpustil minister hospodárstva svojím nariadením o úprave pomerov obchodných a priemyselných komôr zo dňa 10. novembra 1938 správne komisie všetkých troch slovenských komôr a vymenoval do ich čela vládnych komisárov. Pre obchodnú komoru v Prešove bol za vládneho komisára menovaný jej dovtedajší správny komisár a neskorší minister pravosúdia Gejza Fritz.⁶²

Postavenie Obchodnej a priemyselnej komory v Prešove bolo v posledných mesiacoch roku 1938 značne neisté. Územné, a s tým súvisiace aj finančné straty, nedostatok úradníkov a minimum miestností vhodných na činnosť spôsobili, že sa začalo dokonca uvažovať aj o zrušení prešovskej komory. Jej úlohy na východnom Slovensku by potom prebrala banskobystrická komora. Na ministerstve hospodárstva sa už koncom novembra konala porada medzi predstaviteľmi ministerstva hospodárstva a zástupcami komôr. Po dlhšej debata jej účastníci dospeli k názoru, že najúčelnejším riešením situácie, ktorá nastala po Viedenskej arbitráži, bude zníženie počtu slovenských komôr na dve, a to bratislavskú a banskobystrickú. Zájmy východného Slovenska a Podkarpatskej Rusi mala zastupovať expositúra banskobystrickej komory v Prešove.⁶³ V podobnom du-

⁶⁰ SNA, f. OPK KE, inv. č. 115, Zápisnica o evakuácii košickej OPK zo dňa 8. novembra 1938.

⁶¹ SNA, f. OPK BB, inv. č. 581, č. spisu 22 780, List Jindřicha Kynčla generálnemu tajomníkovi banskobystrickej OPK Václavovi Vaškovi. Od roku 1942 pôsobila komora v budove knihtlačiarne *Andreja*.

⁶² Nariadenie ministra hospodárstva Slovenskej krajiny č. 33/1938 o úprave pomerov obchodných a priemyselných komôr zo dňa 10. novembra 1938. In: *Úr. noviny*, 20, 1938, č. 52, s. 2.

⁶³ SNA, f. OPK BB, inv. č. 581, č. spisu 23 811, Zápisnica zo schôdzky predstaviteľov OPK so zástupcami ministerstva hospodárstva zo dňa 26. novembra 1938.

chu sa niesli aj ďalšie rokovania medzi zástupcami ministerstva hospodárstva a prešovskej komory, ktoré sa uskutočnili začiatkom decembra.⁶⁴ Pozitívnu stránkou takéhoto riešenia vzniknutej situácie by bolo vytvorenie dvoch finančne silných komôr a racionalizácia počtu komorských úradníkov. Negatívnu zasa rôznorodosť záujmov rôznych priemyselných skupín na strednom a východnom Slovensku a tiež zlé dopravné spojenie medzi Banskou Bystricou a východom republiky.

Otázkou zrušenia obchodnej komory sa intenzívne zaoberali aj obchodné a priemyselné kruhy na východnom Slovensku. Za zachovanie komory v Prešove už 11. januára 1939 intervenovala u generálneho tajomníka Hlinkovej slovenskej ľudovej strany Martina Sokola veľká deputácia remeselníkov a obchodníkov z okolia Prešova.⁶⁵ V podobnom duchu sa niesla i návšteva niekoľkých parlamentných poslancov a zástupcov živnostenských spoločenstiev u ministra hospodárstva, ktorá sa uskutočnila pravdepodobne v polovici februára.⁶⁶ Problematiku reorganizácie komôr s konečnou platnosťou vyriešil až minister hospodárstva Dr. Pružinský, ktorý sa možno i na základe politickej kalkulácie rozhodol podporiť zachovanie všetkých troch komôr.⁶⁷

Územný vývoj obvodu prešovskej komory bol veľmi zložitý. Viedenskou arbitrážou bolo územie bývalej košickej komory rozdelené v pomere 63,3 : 36,7 v prospech jej slovenskej časti.⁶⁸ Okrem toho komora dočasne stratila v prospech Poľska aj niektoré obce okresu Kežmarok. Na území prešovského komorského obvodu žilo po maďarskej okupácii juhovýchodného Slovenska a časti Podkarpatskej Rusi a po poľskom zábore približne 1 370 965 obyvateľov (z toho na území Podkarpatskej Rusi približne 543 754 obyvateľov). Z celkového počtu

⁶⁴ Tamže, Zápisnica zo schôdzky predstaviteľov OPK so zástupcami ministerstva hospodárstva zo dňa 3. decembra 1938.

⁶⁵ SNA, f. OPK BB, inv. č. 584, č. spisu 1867.

⁶⁶ Tamže, inv. č. 71, *Prikročuje sa k definitívnemu rozhodnutiu o obchodných a priemyselných komorách na Slovensku.*

⁶⁷ Pred rokom 1938 rozvíjali svoju pôsobnosť z Košíc na Podkarpatskú Rus okrem Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach ešte i Riaditeľstvo štátnych železníc a Vrchný súd. Po novembri 1938 však prešovská komora bola jedinou miestnou inštitúciou, ktorá v porovnaní s predchádzajúcim obdobím, pôsobila tak na území Podkarpatskej Rusi ako aj na Slovensku. Zostala jediným spojivom svojho druhu medzi týmito oboma autonómnymi časťami Česko-Slovenska a mohla tak pozitívne vplývať nielen na ich hospodársku, ale teoreticky aj na ich politickú súdržnosť. Nádeje slovenskej strany na možnú užšiu kooperáciu s Podkarpatskou Rusou prostredníctvom prešovskej komory však netrvali dlho. Vološinova vláda sa totižto v snahe dosiahnuť úplnú, a teda i hospodársku autonómiu rozhodla vo februári 1939 zriadiť samostatnú obchodnú a priemyselnú komoru pre územie Podkarpatskej Rusi. Sídлом novej komory sa stal Chust, kde pravdepodobne pôsobila až do marcového obsadenia Podkarpatskej Rusi maďarským vojskom. O činnosti Obchodnej a priemyselnej komory v Chuste sa nám však nepodarilo získať podrobnejšie informácie. SNA, f. OPK BB, inv. č. 584, č. spisu 4035. Pozri aj SNA, f. OPK BB, inv. č. 584, č. spisu 4012.

⁶⁸ Tamže, inv. č. 581, č. spisu 23 811, Zápisnica zo schôdzky predstaviteľov OPK so zástupcami ministerstva hospodárstva zo dňa 3. decembra 1938.

cirka 30 600 živností stratilo východné Slovensko 27 percent a Podkarpatská Rus z celkového počtu približne 28 550 živností dokonca až 42 percent.⁶⁹

V marci 1939 bol obvod komory znova okyptený, keď maďarské vojsko obsadilo Podkarpatskú Rus a po tzv. Malej vojne odstúpilo Slovensko v prospech Maďarska i značnú časť Sobranceckého okresu.⁷⁰ K stabilizácii obvodu komory došlo až v druhej polovici roku 1939 inkorporáciou území, ktoré boli v rokoch 1920 a 1938 pripojené k Poľsku. Obvod Obchodnej a priemyselnej komory v Prešove potom tvorili okresy Bardejov, Gelnica, Giraltovce, Humenné, Kežmarok, Levoča, Stará Ľubovňa, Medzilaborce, Michalovce, Poprad, Prešov, Sabinov, Stropkov, Spišská Stará Ves, Spišská Nová Ves, Trebišov a Vranov nad Topľou.

V priebehu roka 1939 sa postupne stabilizovala aj činnosť sekretariátu komory. Keďže hlavný tajomník prešovskej komory Dr. Kynčl sa koncom roku 1939 odsťahoval do protektorátu, ďalším vedením sekretariátu bol poverený dovtedajší tajomník Dr. Vojtech Marenčin.⁷¹

Na základe nariadenia ministra hospodárstva Slovenskej krajiny č. 264 z 11. decembra 1940 boli vymenované správne komisie pre bratislavskú, banskobystrickú a prešovskú komoru.⁷² Na výrazné zasahovanie politiky do záujmových hospodárskych organizácií nás upozorňuje skutočnosť, že k vymenovaniu za člena správnej komisie komory bol okrem mravnej bezúhonnosti potrebný aj súhlas miestnej organizácie HSLS.⁷³ Tým sa malo pravdepodobne zabrániť prenikaniu „židovského elementu“ do orgánov komôr.⁷⁴ Predsedom Obchodnej a priemyselnej komory v Prešove sa stal Teofil Bošniak. Podpredsedami sa stali za priemyselnú sekciu Arnošt Jacobs, za obchodnú sekciu Eduard Džatko a za remeselnícku sekciu František Vojtek.⁷⁵ Prvé valné zhromaždenie správnej komisie prešovskej komory, ktorá mala pôvodne 53 členov, sa uskutočnilo 22. februára 1941.⁷⁶ Valné zhromaždenia správnej komisie sa uskutočňovali pravidelne dvakrát za rok.

Sekcie sa počas celého obdobia 1. Slovenskej republiky nezišli a všetky významnejšie záležitosti sa prerokovali na spoločnom prezidiálnom výbore. Prezidiálny výbor sa skladal z predsedu a podpredsedov komory, zástupcov sekcií a na jeho zasadaniach sa zúčastňoval aj hlavný tajomník. Prezidiálny výbor spo-

⁶⁹ SNA, f. OPK BB, inv. č. 581, č. spisu 23 811, Zápisnica zo schôdzky predstaviteľov OPK so zástupcami ministerstva hospodárstva zo dňa 26. novembra 1938.

⁷⁰ SNA, f. OPK KE, inv. č. 71, Správa o činnosti OPK v Prešove za rok 1938–1941, s. 3.

⁷¹ Tamže. Pri odchode Dr. Kynčla zohrala svoju úlohu nepochybne i tá skutočnosť, že bol český národnosť.

⁷² Vyhláška ministra hospodárstva č. 264/1940 o úprave niektorých pomerov obchodných a priemyselných komôr zo dňa 11. decembra 1940. In: *Úr. noviny*, 22, 1940, č. 59, s. 739.

⁷³ SNA, f. Ministerstvo hospodárstva, inv. č. 15, škat. j. 18, (Vymenovanie členov Správnej komisie pre Obchodnú a priemyselnú komoru v Prešove).

⁷⁴ Pozri napr.: Pán minister hospodárstva G. Medrický o obchodných komorách. In: *Hospodárske rozhľady*, roč. XVI, č. 1, s. 3.

⁷⁵ SNA, f. OPK KE, inv. č. 11, Zápisnica zo zasadnutia Správnej komisie OPK v Prešove zo dňa 25. októbra 1941, s. 2.

⁷⁶ Tamže, s. 3.

čiatku vybavoval aj záležitosti finančné, neskôr však bola zriadená samostatná finančná komisia. V roku 1943 sa valné zhromaždenie rozhodlo zriadiť disciplinárnu komisiu, ktorá mala sedem členov a tvorili ju predseda a podpredsedovia komory a jeden člen z každej sekcie.⁷⁷

Agendu komory vybavovala komorská kancelária rozdelená na šesť oddelení: obchodno-politické, dopravné, živnostensko-právne, cenové, sociálno-politické, daňové a finančné, oddelenie ochranných známkov a vzoriek a oddelenie živnostenského katastra.⁷⁸ Na čele komorskej kancelárie stál hlavný tajomník, ktorému pri práci pomáhali podriadení tajomníci a pomocný personál. Prešovská komora si nepochybne vytvorila aj niektoré pomocné úrady, ako napríklad podateľňu, pokladnicu, uctáreň, knižnicu, archív a hospodársku správu, v pramennom materiáli sa však dôkazy o ich existencii takmer nezachovali.⁷⁹

Zlomovým obdobím pre Obchodnú a priemyselnú komoru v Prešove sa stal rok 1944. Pri septembrovom bombardovaní Prešova bola zasiahnutá budova knihtlačiarne Andreja. Spisový materiál komory bol potom prenesený do miestnosti Okresného živnostenského spoločenstva v Prešove.⁸⁰ V dôsledku priblíženia sa frontu však musela komora poskytnúť i väčšinu týchto priestorov pre potreby Evakuačnej kancelárie.⁸¹ Tým sa jej činnosť obmedzila prakticky na minimum. Po oslobodení Prešova 19. januára 1945 bol naviac príslušníkmi NKVD do Sovietskeho zväzu odvečený hlavný tajomník Dr. Vojtech Marenčin.⁸² Keďže minister hospodárstva v dôsledku postupu sovietskej armády výnosom č. Prez - P - dôv - 275/22 - 44 rozpustil správne komisie všetkých troch slovenských komôr a silne narušená bola i činnosť komorského úradu, Obchodná a priemyselná komora v Prešove prestala pôsobiť.

Po evakuácii časti košickej komory do Prešova, zostali v Košiciach naďalej pôsobiť maďarskí úradníci pod vedením hlavného tajomníka Dr. Aladára Sípossa a vedúceho tajomníka Dr. Jozefa Vilkovszkého opierajúc sa o tradíciu košickej komory a nadväzujúc na jej činnosť spred roka 1918.⁸³ Hospodárski činitelia horthyovského Maďarska, najmä však zástupcovia sesterských obchodných komôr v Budapešti, Miškovci a Soprone už 11. novembra 1939 pri príležitosti návštevy Košíc, potom definitívne predstaviteľom komory potvrdili, že komora bude v Košiciach pôsobiť i naďalej, pod vedením Dr. Aladára Sípossa. Zároveň naznačili, že ministerstvo obchodu upraví činnosť a organizáciu košickej komo-

⁷⁷ SNA, f. OPK KE, inv. č. 12, Zápisnica zo zasadnutia Správnej komisie OPK v Prešove zo dňa 16. decembra 1943, s. 9–10.

⁷⁸ Pozri zachované zápisnice zo zasadnutí Správnej komisie OPK v Prešove.

⁷⁹ V spisovom materiáli z neskoršieho obdobia sa nachádzajú útržkovité informácie o existencii knižnice, uctárne i archívu. Na základe analogického porovnania činnosti OPK v Košiciach v predchádzajúcom i nasledujúcom období, môžeme tiež predpokladať i existenciu ostatných pomocných úradov.

⁸⁰ SNA, f. OPK KE, inv. č. 107, Súvaha majetku prešovskej komory.

⁸¹ Tamže, inv. č. 35, Zápisnica zo schôdzky Prezidiálnej komisie OPK v Prešove zo dňa 21. novembra 1944.

⁸² SNA, f. OPK KE, inv. č. 78, Zoznam zamestnancov OPK v Prešove.

⁸³ POTEMRA, M.: *Obchodná a priemyselná komora...*, s. 136.

ry v zmysle zákona č. 2020/1934 a vykonávacieho nariadenia č. 69 000/1939 KN.⁸⁴

V tomto období ešte nebola vyriešená ani otázka územnej pôsobnosti košickej komory. Po pripojení juhovýchodného Slovenska a Podkarpatskej Rusi k Maďarsku zahŕňalo územie košickej komory bývalé okresy alebo časti bývalých okresov Košice vidiek, Veľké Kapušany, Michalovce, Trebišov, Moldava nad Bodvou, Kráľovský Chlmec a z územia Podkarpatskej Rusi Užhorod, Mukačevo, Berehovo, Tačovo, Veľké Berezné, Perečín a Volovo.⁸⁵ Počet obyvateľov žijúcich na tomto území bol približne 381 665.⁸⁶ Keď bolo v marci 1939 okupované celé územie Podkarpatskej Rusi a časti slovenských okresov Snina a Sobrance, košická komora požadovala pripojenie celej tejto oblasti k svojmu obvodu. Stretla sa však s odporom dvoch vážnych konkurentov. O územie Podkarpatskej Rusi sa uchádzala OPK v Debrecíne odôvodňujúc svoje nároky prirodzeným a tradične dobrým dopravným spojením oboch oblastí pochádzajúcim ešte z obdobia Rakúsko-Uhorska. Na druhej strane tu existovali záujmy hospodárskych a politických činiteľov na Podkarpatskej Rusi, ktorí sa usilovali zriadiť samostatnú OPK pre svoje územie. Ich snahy sa však skončili neúspechom a celé územie Podkarpatskej Rusi sa nakoniec predsa len stalo súčasťou košickej komory.⁸⁷

Postavenie košickej komory ako povinnej záujmovej organizácie i ako živnostenskej vrchnosti v daňových veciach, v hospodárskej štatistike a v záležitostiach dopravy, ale predovšetkým ako živnostenskej vrchnosti upravovalo vládne nariadenie č. 1700/39.⁸⁸ Na základe tohto nariadenia ministerstvo obchodu a dopravy zrušilo reorganizovanú správnu komisiu, ktorá sa vytvorila pravdepodobne ešte v novembri 1938⁸⁹ a 30. marca 1940 vymenovalo nariadením č. 27 231/I/a/1940 39 riadnych a 38 náhradných členov Poradného zboru Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach.⁹⁰ Za predsedu poradného zboru bol vymenovaný Július Wirth.⁹¹ Predsedom priemyselnej sekcie a súčasne podpredsedom komory sa stal Karol Szakmáry a predsedom obchodnej sekcie Štefan Oelschläger.⁹²

Maďarská vláda sa už od začiatku roku 1941 intenzívne pripravovala na vstup do vojny a v súvislosti s touto skutočnosťou sa čoraz viac pripravovali zásahy do riadenia priemyselnej výroby a distribúcie surovín a tovarov. Obchodné a prie-

⁸⁴ POTE MRA, M.: *Politický a hospodársky život v Košiciach v rokoch 1938–1945*. Košice: Štátna vedecká knižnica 1986, zv. I, s. 319.

⁸⁵ SNA, f. OPK BB, inv. č. 581, č. spisu 23 811, Zápisnica zo schôdzky predstaviteľov OPK so zástupcami ministerstva hospodárstva zo dňa 26. novembra 1938.

⁸⁶ Tamže.

⁸⁷ POTE MRA, M.: *Politický a hospodársky život v Košiciach...*, s. 320.

⁸⁸ Tamže, s. 321.

⁸⁹ SNA, f. OPK KE, inv. č. 115, Zoznam členov správnej komisie maďarskej OPK v Košiciach k 26. novembru 1938. O práci správnej komisie sa nám nezachovali žiadne doklady, ale jej existenciu môžeme predpokladať na základe indícií v zachovanom materiáli, pochádzajúcom z neskoršieho obdobia.

⁹⁰ Tamže, Zoznam členov poradného zboru maďarskej OPK v Košiciach v roku 1940.

⁹¹ Tamže.

⁹² Tamže.

myselné komory boli preto poverované novými úlohami, čo si vyžadovalo urýchlenie vybavovania ich agendy. Minister obchodu a dopravy z tohto dôvodu zrušil autonómiu OPK a do ich čela vymenoval vládnych komisárov. Vládnym komisárom košickej komory sa stal jej dovtedajší hlavný tajomník Dr. Aladár Síposs.⁹³ V tejto funkcii pôsobil až do prvých dní januára 1945.⁹⁴

Prejavom snahy zefektívniť činnosť košickej komory bolo i nahradenie poradného zboru poradnou komisiou, ktorá bola ministerstvom obchodu a dopravy ustanovená v júni 1941.⁹⁵ Zo 77 členov poradného zboru bolo do poradnej komisie košickej komory vymenovaných iba 13.⁹⁶ Významné zastúpenie v poradnej komisii získali predstavitelia vidieckych živnostenských spoločenstiev, peňažných ústavov a poisťovní a rôznych štátnych a hospodárskych úradov. Prvé zasadanie poradnej komisie sa uskutočnilo 2. septembra 1941. Vymenovanie poradnej komisie sa uskutočnilo pravdepodobne so zreteľom na chystanú reorganizáciu obchodných a priemyselných komôr, na základe ktorej sa tieto mali rozdeliť miesto pôvodných troch na štyri sekcie a to obchodnú, maloživnostenskú (remeselnícku), priemyselnú a sekciu, v ktorej by boli zastúpené peňažné ústavy a poisťovne.⁹⁷ Ministerstvo obchodu a dopravy uvažovalo aj o obnovení autonómie obchodných a priemyselných komôr, čo sa však kvôli nepriaznivým pomerom spôsobeným druhou svetovou vojnou neuskutočnilo.

Nárast agendy si vyžiadal aj reorganizáciu rozvrhu práce a rozdelenia prezidiálnej agendy. Do kompetencie hlavného tajomníka na základe tejto reorganizácie patrili daňové a poplatkové veci, dopravné a cestovné záležitosti, vnútorný obchod, preverovanie a vydávanie vysvedčení, finančné a majetkové záležitosti, organizačné otázky a reprezentácia komory. Bližšie informácie o rozdelení agendy oddelení, či o existencii pomocných úradov sa žiaľ nezachovali.⁹⁸

Maďarská komora prestala v Košiciach pôsobiť krátko po príchode sovietskych vojsk.⁹⁹

Po oslobodení Košíc sa Maďarská obchodná a priemyselná komora musela vystáňovať zo svojich úradných miestností na Hlavnej ulici, pretože si ich za svoje sídlo určilo miestne veliteľstvo Červenej armády. Keďže správne orgány OPK v Prešove a maďarskej OPK v Košiciach prestali začiatkom roka 1945 vykonávať svoju činnosť, neexistoval žiadny oprávnený orgán, ktorý by vybavoval záležitosti týkajúce sa komory a spravoval jej majetok. Preto sa Dr. Aladár Síposs, bývalý hlavný tajomník maďarskej OPK v Košiciach, usiloval zabezpečiť vymenovanie vládneho komisára, ktorý by bol poverený správou komorských

⁹³ POTEMRA, M.: *Politický a hospodársky život v Košiciach...*, s. 321–322.

⁹⁴ SNA, f. OPK KE, inv. č. 117, Korešpondencia Dr. Aladára Sípossa s Bartolomejom Ikrényim 1944–1945.

⁹⁵ Kinevezték a kassai Kereskedelmi és Iparkamara bizottsági tagjait. (*Vymenovali členov komisie košickej Obchodnej a priemyselnej komory*). In: *Felvidéki ujság*, roč. 4, č. 135, 16. jún 1941, s. 3.

⁹⁶ Tamže.

⁹⁷ SNA, f. OPK KE, inv. č. 119, Reorganizácia hospodárskej samosprávy.

⁹⁸ Tamže, inv. č. 115, Rozdelenie prác v komorskej kancelárii.

⁹⁹ Červená armáda vstúpila do Košíc 20. januára 1945. Pozri *Dejiny Slovenska*. Bratislava: Veda 1985, zv. V, s. 547.

záležitostí. Poverenie pre priemysel, živnosti a zásobovanie nariadením III – 1520/1/1945 z 29. marca 1945 vymenovalo za vládneho komisára Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach generálneho riaditeľa Slovenskej banky Igora Makovického.¹⁰⁰

Vládny komisár mal vykonávať právomoc správnej komisie, ktorá dočasne nebola zriadená. Poverenie pre priemysel, živnosti a zásobovanie daným nariadením rozhodlo o spojení oboch častí komory, ktorej staronovým sídlom sa stali Košice. Majetok a spisový materiál prešovskej komory, ktorý nebol zničený pri bombardovaní a neustratil sa počas evakuácie, mal byť prenesený z Prešova a Popradu do Košíc.¹⁰¹ Funkciu vládneho komisára však Igor Makovický vykonával len veľmi krátko. Už v apríli sa natrvalo presťahoval do Bratislavy. Keďže podpredseda SNR Jozef Styk odmietol túto funkciu vykonávať, vládny komisárom OPK v Košiciach sa tak pravdepodobne už v máji 1945 stal Ing. Bohuslav Šolc, ktorý vykonával aj funkciu hlavného tajomníka.¹⁰²

Uznesením Poverenia priemyslu a obchodu z 30. januára 1946 bol z postu vládneho komisára Ing. Bohuslav Šolc odvolaný a touto funkciou bol poverený Ing. Ján Solčány, riaditeľ pivovaru Bauernebl v Košiciach. Zástupcom vládneho komisára sa stal Pavol Drocár, riaditeľ družstva Jednota. V takomto zložení fungovala OPK v Košiciach až do komunistického prevratu v roku 1948. Vtedy bol z funkcie vládneho komisára odvolaný nominant DS Ing. Ján Solčány, ktorého nahradil Andrej Kaboš.

Pri výkone funkcie vládneho komisárovi od septembra 1945 pomáhal Poradný zbor, ktorý vznikol na podnet vedúceho expozitúry Poverenia priemyslu a obchodu Dr. Holčíka.¹⁰³ Poradný zbor, ktorého predsedom bol vládny komisár, mal osem členov. Miesta boli paritne rozdelené medzi zástupcov DS a KSS. Na jeho zasadnutiach sa okrem stálych členov zúčastňovali aj hlavný tajomník komory a predseda závodného výboru.

Poradný zbor OPK v Košiciach, rovnako ako poradné zbory ďalších slovenských komôr, však nemal rozhodovacie právomoci, a preto sa v snahe aspoň čiastočne obnoviť autonómiu obchodných komôr v priebehu roku 1947 uvažovalo o opätovnom zriadení správnych komisií. Podobne ako v predchádzajúcom období mali byť správne komisie rozdelené na obchodnú, priemyselnú a remeselnícku sekciu. Každá sekcia však mala mať už len štyroch členov, ktorí mali byť nominovaní na základe výsledkov parlamentných volieb roku 1946 jednotlivými politickými stranami.¹⁰⁴

¹⁰⁰ SNA, f. OPK KE, inv. č. 48, Vymenovanie vládneho komisára I. Makovického pre OPK v Košiciach.

¹⁰¹ Tamže.

¹⁰² Tamže, Zápisnica zo schôdzky vládneho komisára Ing. Bohuslava Šolca s tajomníkmi OPK v Košiciach Ing. J. Solčánym, E. Repášom, A. Mochnayom dňa 8. mája 1945. Porovnaj aj SNA, f. OPK KE, inv. č. 44, Zápisnice zo zasadnutí poradného zboru OPK v Košiciach v roku 1945.

¹⁰³ SNA, f. OPK KE, inv. č. 44, Zápisnica zo schôdzky Poradného zboru OPK v Košiciach zo dňa 23. septembra 1945.

¹⁰⁴ Tamže, inv. č. 48, Menovanie členov Správnej komisie OPK v Košiciach.

Po komunistickom prevrate vo februári 1948 sa prestalo uvažovať o obnovení autonómie komôr, pretože komunisti už s touto samosprávnou inštitúciou vo svojich hospodárskych plánoch nepočítali, preto len reformovali dovtedajšie poradné zbory slovenských komôr. Nový trinásťčlenný poradný zbor košickej komory bol menovaný Povereníctvom priemyslu a obchodu začiatkom marca 1948 už i s ohľadom na chystanú reorganizáciu politickej a hospodárskej správy. Pomerne rovnomerne v ňom boli zastúpené priemysel, maloobchod, veľkoobchod, cestovný ruch, remeslá, poľnohospodárstvo, peňažníctvo, ľudová správa, družstevníctvo, stavebníctvo a Krajská odborová rada.¹⁰⁵

Vládny komisár v spolupráci s poradným zborom zriadil viaceré komisie, ktoré sa mali venovať riešeniu rôznych konkrétnych problémov. Takto už koncom roku 1945 vznikla preverovacia komisia, závodný výbor (neskôr premenovaný na závodnú radu) a v roku 1946 bola obnovená činnosť penzijnej komisie.

V priebehu rokov 1945–1946 sa postupne stabilizoval aj obvod OPK v Košiciach. Tvorilo ho 26 správnych okresov a jeho plošný rozsah bol 14 359,8 km². Na území jedného z najväčších, ale súčasne hospodársky najzaostalejšieho komorského obvodu žilo približne 890 946 obyvateľov.¹⁰⁶

Obchodná a priemyselná komora v Košiciach si v povojnovom období pre jednotlivé oblasti hospodárskeho podnikania vytvárala poradné orgány – hospodárske skupiny. Ich hlavnou úlohou bolo prehĺbiť spoluprácu medzi komorou a zástupcami priemyslu, obchodu a remesla. O zriadení hospodárskych skupín rozhodoval vládny komisár v spolupráci s hlavným tajomníkom. Na činnosť každej hospodárskej skupiny dohliadal volený výbor na čele s predsedom.¹⁰⁷

Z iniciatívy OPK v Košiciach vznikla začiatkom roka 1948 Oblastná plánovacia komisia pre východné Slovensko, ktorej členom sa stala aj OPK v Košiciach. Úlohou tejto regionálnej komisie združujúcej rôzne zložky priemyslu a obchodu bolo zostavenie päťročného plánu pre jednotlivé sektory hospodárskeho podnikania na východnom Slovensku.¹⁰⁸

Komora sa tiež výrazne zaslúžila o zriadenie odbočky Štátneho ústavu pre zveľaďovanie živností v Turčianskom svätom Martine, ktorá bola zriadená v Košiciach 17. októbra 1947 výnosom Povereníctva priemyslu a obchodu č. V/3 - 10.270/1 - 1947, ale v skutočnosti začala pôsobiť až od 1. júla 1948.¹⁰⁹ Na jej čele stál profesor Priemyselnej školy v Košiciach Matej Rákoš.¹¹⁰ Úlohou

¹⁰⁵ Tamže, Doplnenie správneho zboru a prezídia komôr.

¹⁰⁶ O slabej rozvinutosti východného Slovenska svedčí aj tá skutočnosť, že hoci bola košická komora aj po strate Podkarpatskej Rusi rozlohou tretia najväčšia v Česko-Slovensku, v počte priemyselných podnikov, remeselných podnikov, či živností nachádzajúcich sa na jej území za ostatnými komorami výrazne zaostávala. Pre porovnanie OPK v Chebe, rozlohou dvojnásobne menšia, mala napr. 3411 priemyselných podnikov, kým na území OPK v Košiciach sa ich nachádzalo len 341. Porovnaj SNA, f. OPK KE, inv. č. 51, *Statistické dáta o obchodných komorách*.

¹⁰⁷ SNA, f. OPK KE, inv. č. 48, Smernice pre hospodárske skupiny pri OPK v Košiciach.

¹⁰⁸ Tamže, inv. č. 43, Plánovacia komisia OPK v Košiciach.

¹⁰⁹ KUZMÍK, D.: *Štátny ústav pre zveľaďovanie živností (1925–1950)*. Inventár. Bratislava: Slovenský národný archív 2002, s. 9.

¹¹⁰ Tamže.

odbočky, ktorej komora poskytla aj časť vlastných úradných miestností v budove na Hlavnej ulici, bolo usporadúvanie odborných kurzov pre živnostníkov.¹¹¹

Postupne sa stabilizovala aj činnosť kancelárie. V zložitej situácii na oslobodenom území bolo potrebné určiť podmienky pre ďalšie zotrvanie úradníkov z Košíc a Prešova v službách OPK v Košiciach. Podľa rozhodnutia vládneho komisára Igora Makovického mali byť okamžite prepustení všetci úradníci, ktorí sa prisťahovali do Košíc po novembri 1938, a tiež tí, ktorí nemali slovenské občianstvo. V službách komory nemohli zotrvať ani úradníci, ktorí neovládali úradný jazyk, alebo boli politicky kompromitovaní svojou činnosťou počas druhej svetovej vojny.¹¹²

Hlavný tajomník Dr. Aladár Síposs, ktorý túto funkciu vykonával skoro štyridsať rokov, odišiel začiatkom júla, vzhľadom na svoj vysoký vek do dôchodku a na jeho miesto nastúpil Dr. Jindřich Kynčl.¹¹³ Ten však v Košiciach vydržal len dva týždne. Keďže mu nevyhovovali platové podmienky vrátil sa späť do Prahy a funkciu hlavného tajomníka prevzal vládny komisár Ing. Bohuslav Šolc, ktorý ju vykonával až do svojho odchodu do Bratislavy v roku 1948.¹¹⁴ Hlavným tajomníkom košickej komory sa po jeho odchode stal Alexander Mochnay.

Nárast úloh kladených na OPK v Košiciach v súvislosti s povojnovou obnovou východného Slovenska, si spolu s narastaním písomnej produkcie vyžiadala aj zvýšenie počtu oddelení a prijatie nových zamestnancov. Kým napríklad v roku 1928 mala košická komora len štrnásť zamestnancov,¹¹⁵ do roku 1946 stúpol ich počet už na dvojnásobok. Vedúcim kancelárie bol hlavný tajomník, ktorému v jeho práci pomáhala päť tajomníkov.¹¹⁶ Každý z tajomníkov mal k dispozícii pomocnú kancelársku silu. Agenda bola rozdelená na šestnásť oddelení: oddelenie pre priemysel, oddelenie pre remeslá, oddelenie pre vnútorný obchod, oddelenie pre zahraničný obchod, oddelenie daňové a finančné, oddelenie živnostensko-právne, oddelenie pre zveľadovanie živností, oddelenie pre cudzinecký ruch, výstavy a veľtrhy, dopravné oddelenie, legislatívne a právne oddelenie, oddelenie štatistické a plánovacie, oddelenie pre živnostenský kataster, oddelenie pre veci učňovské, oddelenie hospodárskeho spravodajstva, oddelenie pre známky a vzorky a oddelenie pre veci družstevné. Každý z tajomníkov mal na starosti vždy niekoľko oddelení. Kancelária mala i sedem pomocných úradov: podateľňu, učtáreň, výpravňu, pokladnicu, spisovňu, knižnicu a hospodársku správu.¹¹⁷

¹¹¹ SNA, f. OPK KE, inv. č. 65, Zriadenie odbočky Štátneho ústavu pre zveľadovanie živností pri OPK v Košiciach.

¹¹² Tamže, inv. č. 48, Záznam z porady s vládnyim komisárom Dr. Igorom Makovickým zo dňa 6. apríla 1945.

¹¹³ Tamže, inv. č. 44, Zápisnica zo schôdzky Poradného zboru OPK v Košiciach zo dňa 23. septembra 1945.

¹¹⁴ Tamže, inv. č. 80, osobný spis Ing. Bohuslava Šolca.

¹¹⁵ Tamže, inv. č. 78, systemizácia platov komorských zamestnancov.

¹¹⁶ Vo februári 1947 došlo v košickej OPK k reorganizácii. Termín tajomník od tohto obdobia označoval úradníka s vysokoškolským vzdelaním. Úradník s ukončeným stredoškolským vzdelaním sa začal nazývať riaditeľ.

¹¹⁷ Tamže, inv. č. 48, rozdelenie agendy sekretariátu a prác kancelárie v roku 1946.

Komunistický prevrat vo februári 1948 definitívne rozhodol aj o ďalšom pôsobení OPK v Košiciach. Obchodné a priemyselné komory neboli pokladané za hospodársku inštitúciu, ktorá môže byť prospešná socialistickému hospodárstvu, československá vláda svojím nariadením č. 306/1948 Sb. z. a n. z 28. decembra 1948 rozhodla o zániku pôsobnosti obchodných a priemyselných komôr v celom štáte a o prechode ich kompetencií na iné úrady.¹¹⁸ Košická OPK zanikla 31. decembra 1948 a väčšina jej pracovníkov prešla do služieb plánovacieho odboru a odboru pre vnútorný obchod KNV v Košiciach.¹¹⁹ Až do apríla 1948 však na základe nariadenia Prezídia ministerstva vnútorného obchodu P - 2/3100 - 51/13, pôsobila pod vedením Ľudovíta Roškoványiho v Košiciach tzv. Zostatková podstata obchodnej a priemyselnej komory. Cieľom zostatkovej podstaty bola správa majetku komory, ktorý neprešiel na KNV, úhrada záväzkov vzniknutých pred 31. decembrom 1948 a likvidácia komorskej agendy.¹²⁰ Zostatková podstata Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach zanikla v apríli 1949.

2. Diplomatický rozbor

Cieľom diplomatického rozboru dokumentov, ktoré sa nachádzajú vo fonde Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach, bolo predovšetkým spoznať činnosť kancelárie pôvodcu fondu, určiť druhy a typy vydávaných a prijímaných písomností a na základe podrobného rozboru ich vnútorných a vonkajších znakov posúdiť a určiť hodnotu týchto archívnych dokumentov ako prameňov historického bádania.

Písomnosti, ktoré sa nachádzajú v Slovenskom národnom archíve vo fonde OPK Košice, sa vyznačujú určitými spoločnými znakmi, a to tak vonkajšími, ako i vnútornými.

Písacou látkou bol papier. Najčastejšie sa používal kancelársky papier formátu A4. Mnohé dokumenty, ktoré vznikli pred rokom 1938, sú však vytvorené i na starom formáte A4 (21 × 34 cm). Písomnosti sú vo väčšine prípadov vyhotovené pomocou rôznych druhov písacích strojov, ako i pomocou dobovej kopírovacej techniky (cyklostyl, rotaprint). Časť dokumentov, najmä účtovného charakteru, prípadne propagačné materiály, sa nám však zachovala aj v tlačenej podobe. Vo fonde sa môžeme stretnúť i so značným počtom rukopisov, a to najmä vo forme konceptov písomností, žiadostí o prijatie do zamestnania, žiadostí o finančnú podporu a životopisov.

Košická komora používala rôzne druhy hlavičkového papiera. Nám sa podarilo rozlíšiť vo fonde celkovo šesť rôznych variantov. Najzaujímavejší typ hlavičkového papiera pochádza z obdobia prvej republiky. Názov komory je až v trojjazyčnom prevedení (slovensky, maďarsky a nemecky). Ostatné zvyčajné formulky sú uvedené už len dvojjazyčne (slovensky a maďarsky).

¹¹⁸ Vládne nariadenie č. 306/1948 zo dňa 28. decembra 1948 o prechode a zániku pôsobnosti obchodných a živnostenských komôr. Zb. z. a n. 1948, s. 749–750.

¹¹⁹ SNA, f. OPK KE, inv. č. 80, porovnaj osobné spisy jednotlivých zamestnancov.

¹²⁰ Tamže, inv. č. 48, Nariadenie Prezídia ministerstva vnútorného obchodu z 30. decembra 1948 o vedení zostatkovej podstaty OPK.

Obchodné a priemyselné komory používali často aj rôzne druhy formulárov, a to predovšetkým v rámci hospodárskej a živnostenskej agendy.¹²¹ Z písomnej produkcie košickej komory sa nám zachovali najmä formuláre z komorských dní.

Prijatie nového podania sa zaznamenávalo prostredníctvom prezentačných pečiatok obdĺžnikového tvaru na zadnú stranu písomnosti. Zamestnanci komorskej kancelárie potom do jednotlivých rubriek zaznamenávali údaje o čísle podania, dátume prijatia, predchádzajúcom čísle podania (tzv. predčíslie), prílohách a taktiež meno referenta, ktorý bol poverený vybavením daného podania. Zriedkavejšie sa v rámci prezentačnej pečiatky zapisovali finančné údaje najmä v súvislosti s platbou za kolky a známky.¹²²

Na potvrdzovanie a overovanie písomností používala košická komora okrúhle pečiatky a počas obdobia druhej svetovej vojny výnimočne aj pečiatky obdĺžnikového tvaru. Najstaršia nami zistená pečiatka OPK v Košiciach, pochádzajúca spreď roka 1918 má však oválny až elipsový tvar. Jej odtlačok sa zachoval vo fonde banskobystrickej komory.¹²³ V období po roku 1918 košická komora používala celkovo štyri rôzne potvrdzovacie pečiatky a Maďarská obchodná a priemyselná komora v Košiciach počas obdobia druhej svetovej vojny tri rôzne potvrdzovacie pečiatky. V kruhopise potvrdzovacích pečiatok sa okrem názvu inštitúcie (Obchodná a priemyselná komora) taktiež nachádza aj miesto pôsobenia (Košice). Jednotlivé pečiatky majú rôznu veľkosť (priemer 2,8–3,9 cm). Na najstaršej pečiatke ako aj na pečiatkach Maďarskej obchodnej a priemyselnej komory sa v strede nachádza uhorský (maďarský) štátny znak.

Na dorze písomností sa nachádzajú parafy jednotlivých referentov, väčšinou tvorené len začiatočným písmenom ich priezviska a registratúrne signatúry.

Vonkajšie zachovanie písomností je na pomerne dobrej úrovni. Malá časť písomností však bola poškodená hľadavcami. Keďže písacou látkou bol menej kvalitný kyslý papier, väčšina písomností získala žltkastú farbu.

Väčšia časť archívnych dokumentov je písaná v slovenčine, vo fonde sa však nachádzajú i písomnosti v maďarskom, českom, anglickom, francúzskom, nemeckom a ruskom jazyku.¹²⁴ Niektoré písomnosti, najmä zápisnice, rozpočty a záverečné účty z obdobia prvej republiky sú bilingválne (slovenčina, maďarčina).¹²⁵

Z hľadiska zachovania sa v archívnom fonde Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach nachádzajú koncepty, originály a kópie archívnych dokumentov.

Charakteristické pre fond OPK v Košiciach je tá skutočnosť, že veľkú časť písomností tvoria kópie a nie originály.

¹²¹ Môžeme sa s nimi stretnúť najmä vo fonde OPK v Banskej Bystrici.

¹²² SNA, f. OPK KE, inv. č. 78.

¹²³ SNA, f. OPK BB, inv. č. 285.

¹²⁴ Pozri napr. SNA, f. OPK KE, inv. č. 51.

¹²⁵ Porovnaj SNA, f. OPK KE, inv. č. 110 a 111.

Na základe klasifikácie písomností sa v danom fonde môžeme stretnúť s nasledujúcimi diplomatickými kategóriami: 1. listiny, 2. listy, 3. spisy, 4. účtovný materiál.

Okrem vyššie uvedených diplomatických kategórií sa v archívnom fonde Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach nachádza aj iný materiál s dokumentárnym charakterom: 5. štatistiky, 6. technická dokumentácia.

1. Listiny

Do diplomatickej kategórie listín môžeme zaradiť nasledujúce druhy písomností, ktoré sa nachádzajú v archívnom fonde: 1.1. zápisnice, 1.2. zmluvy, 1.3. rozsudky, 1.4. vysvedčenia a svedectvá, 1.5. uznesenia.

Najpočetnejšou a z hľadiska obsahu a formy najzaujímavejšou skupinou listín, ktoré sa nám vo fonde košickej komory zachovali sú *zápisnice*. V archívnom fonde OPK v Košiciach sa nachádzajú zápisnice zo zasadnutí valného zhromaždenia 1872–1914, zápisnice zo zasadnutí správnej komisie 1926–1943, zápisnica zo zasadnutia predsedníctva 1927, zápisnice zo zasadnutí živnostenskej a priemyselnej sekcie 1925–1931, zápisnice zo zasadnutí odborných komisií 1925–1946, zápisnice zo zasadnutí poradného zboru a zápisnice zo zasadnutí Závodného výboru OPK v Košiciach.

Formálne najdokonalejšie a obsahovo najvýznamnejšie sú zápisnice zo zasadnutí Správnej komisie OPK v Košiciach.¹²⁶ Tvorilo ich niekoľko častí: 1. začiatočná formulácia, 2. vymenovanie predsedajúceho a prítomných (predsedu, členov predsedníctva, členov správnej komisie podľa jednotlivých sekcií, zástupcov zo strany kancelárie komory, správa o ospravedlnených členoch), 3. informácia o programe zasadania, 4. správa predsedu: 4.1. pozdravy a blahoželania, 4.2. sústrasti a poďakovania za prejavenu sústrasť, 4.3. záležitosti členov správnej komisie, 4.4. záležitosti Ústredne Československých obchodných a priemyselných komôr, 4.5. všeobecná správa o hospodárskych pomeroch obvodu komory), 4.6. schvaľovacia formulka, 5. správa sekretariátu: 5.1. údaje o počte prijatých spisov a podaní, ako aj o odosielateľoch prijatých spisov, 5.2. informácie o dátume uskutočnenia zasadnutí jednotlivých komisií, 5.3. komorské dni, 5.4. zastupovanie komory (kto, kde a kedy košickú komoru zastupoval), 5.5. komorské prirážky, 5.6. schválenie správy sekretariátu, 6. rokovanie správnej komisie o jednotlivých bodoch podľa denného programu (referát povereného tajomníka, diskusia, rozhodnutie), 7. voľné návrhy, 8. zakončenie rokovania, 9. overenie zápisnice. K zápisniciam sa často prikladali rôzne prílohy, ako napr. rozpočty, elaborát o úprave platových a niektorých služobných povinností komorských zamestnancov, štatút upravujúci udeľovanie komorských medailí a podobne. Niekedy, ak sa nestali priamo súčasťou zápisnice, mohli byť vo forme príloh k zápisniciam pripojené i Správa sekretariátu, alebo Správa o hospodárskych pomeroch obvodu Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach. Súčasťou zápisnice najmä v období 1. Slovenskej republiky bola aj pozvánka s programom zasadania.

¹²⁶ SNA, f. OPK KE, inv. č. 8-12.

Oveľa jednoduchšiu štruktúru, ako pri zápisniciach správnej komisie, nachádzame pri zápisniciach odborných komisií. Najmä zápisnice prezidiálnej komisie môžeme trochu zjednodušiť nazvať vzorom i pre tvorbu zápisnic ostatných komisií. Tvorilo ich niekoľko častí: 1. začiatková formulácia, 2. vymenovanie prítomných (predsedu, podpredsedu, členov komisie, zástupcov komorskej kancelárie, ospravedlnených), 3. zápis o prerokovaní jednotlivých bodov programu, 4. ukončenie rokovania, 5. overenie zápisnice (podpisy predsedajúceho, zapisovateľa a pečiatka komory).

Každá zápisnica bola zvyčajne označená číslom rokovacím. Rozhodnutia komisií sa v rámci textu zápisnice líšili najmä veľkosťou, keď zaberali približne jednu tretinu šírky strany (6–7 cm). K zápisniciam prezidiálnej komisie a poradného zboru boli v niektorých prípadoch pripojené i rôzne prílohy, či memorandá.

V archívnom fonde Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach sa nachádzajú dva typy zmlúv. Je to zmluva kúpnopredajná a druhým typom zmlúv je dlžobný úpis.

Do skupiny rozhodnutia (1.3.) sme zaradili dva typy listín, a to výmery a uznesenia. Medzi výmery patrí napr. odvolanie národného správcu z Družstva na nákup strojov pre živnostníkov.¹²⁷ Medzi uznesenia rozhodnutia vládneho komisára, týkajúce sa úprav plátov, odmien, či príspevkov zamestnancov.¹²⁸

Skupina Vysvedčenia a svedectvá (1.4.) je tvorená tovarišským výučným listom a niekoľkými druhmi potvrdení – svedectiev (potvrdenie o vykonanej praxi, domovské listy, osvedčenie o československom štátnom občianstve a živnostenské listy).¹²⁹

2. Listy

Do diplomatickej kategórie listy môžeme zaradiť nasledujúce písomnosti, ktoré sa nachádzajú vo fonde Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach: úradné listy, listy súkromných osôb, obežníky, žiadosti. Najpočetnejšiu podskupinu predstavujú obežníky, ktoré zvyčajne upravovali buď činnosť komorskej kancelárie, alebo sa týkali riešenia rôznej odbornej problematiky.¹³⁰ V skupine žiadostí sa okrem žiadostí o prijatie do zamestnania, či žiadostí o morálnu a finančnú podporu nachádza aj viacero memoránd.¹³¹

3. Spisy

Diplomatickú kategóriu spisy sme na základe písomností zachovaných v archívnom fonde rozdelili na dve podskupiny, a to na administratívne spisy a správy.

¹²⁷ SNA, f. OPK KE, inv. č. 65, odvolanie národného správcu z Družstva na nákup strojov pre živnostníkov.

¹²⁸ Tamže, inv. č. 84.

¹²⁹ Tamže, inv. č. 100.

¹³⁰ Tamže, inv. č. 84.

¹³¹ Pozri SNA, f. OPK KE, inv. č. 45, 52, 79, 80, 82, 96.

Administratívne spisy sú kvantitatívne najväčšou časťou fondu Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach. Z formálneho hľadiska je nedeliteľnou súčasťou každého takéhoto spisu podacie číslo (číslo v podacom denníku), vec – predmet konania, dátum vzniku a dátum ukončenia spisu. Na dorze administratívnych spisov sa nachádzajú značky referentov a prezentačná pečiatka, či dokonca i poznámky písané ceruzkou slúžiace ako návrh na vybavenie spisu. Spišové obaly sa vo fonde vyskytujú len sporadicky.

V skupine správy nachádzame tri druhy dokumentov: správy o činnosti Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach, správy o hospodárskych pomeroch obvodu Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach a správy sekretariátu Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach.¹³² Do kategórie správ môžeme zaradiť i rôzne hlásenia – správy o stave. Z nich najzaujímavejšie sú hlásenia z komorských dní informujúce nás o stave živností a obchodu.¹³³

4. Účtovné písomnosti

Z hľadiska diplomatiky môžeme túto diplomatickú kategóriu rozdeliť na dve základné skupiny: účtovné knihy a účty.

Do skupiny účtovných kníh patria predovšetkým hlavná kniha a pokladničná kniha. Okrem vyššie spomenutých účtovných kníh sa môžeme vo fonde stretnúť aj s knihou nájmov¹³⁴ a s knihou príjmov penzijného fondu,¹³⁵ kde sú údaje o príjmoch radené podľa platiteľov a v rámci platiteľov chronologicky.

Významnú skupinu účtovného materiálu tvoria rozpočty a záverečné účty OPK (1923–1948, 1914–1947) a Maďarskej obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach (záverečné účty za rok 1941).¹³⁶

Medzi materiál s dokumentárnym charakterom patria predovšetkým štatistika a technická dokumentácia. OPK v Košiciach síce mala svoje štatistické a plánovacie oddelenie, ktoré vzniklo po roku 1945, ale nám sa z tohto oddelenia zachovalo len torzo písomností. Predovšetkým sú to priemyselné štatistiky vydávané buď Státním úradom plánovacím v Prahe alebo Státnym štatistickým a plánovacím úradom v Bratislave.¹³⁷ Zaujímavým materiálom je štatistika osídľovacieho oddelenia, hovoriaca o presídľovaní a združovaní živnostníkov po druhej svetovej vojne.¹³⁸

Do skupiny technická dokumentácia môžeme zaradiť predovšetkým projektovú technickú dokumentáciu k novostavbe sídelnej budovy košickej komory a účtovacie plány obytných domov pre penzijný fond komorských úradníkov.¹³⁹

¹³² Tamže, inv. č. 72, 73, 74, 75 a 76.

¹³³ Tamže, inv. č. 101.

¹³⁴ Tamže, inv. č. 107.

¹³⁵ Tamže, inv. č. 126.

¹³⁶ Tamže, inv. č. 110, 111 a 122..

¹³⁷ Tamže, inv. č. 95.

¹³⁸ Tamže, inv. č. 104.

¹³⁹ Tamže, inv. č. 105.

3. Archívno-teoretický rozbor

Ako pôvodcu archívneho fondu sme určili Obchodnú a priemyselnú komoru v Košiciach (pred rokom 1918 označovaná ako Kerületi kereskedelmi és iparkamara Kassa),¹⁴⁰ ktorá tento názov používala až do roku 1949. Výnimku predstavovalo len obdobie okupácie južného Slovenska pred a počas druhej svetovej vojny, keď sa komora rozdelila na slovenskú a maďarskú časť, pričom slovenská časť komory musela v novembri 1938 opustiť Košice a bola evakuovaná do Prešova. V tomto období, pravdepodobne už začiatkom roka 1939, sa jej pomenovanie mení podľa názvu nového sídla na Obchodnú a priemyselnú komoru v Prešove. Keďže si však komora v Prešove zachovala právnu subjektivitu, atribúty zhodné s predchádzajúcim obdobím, svoje miesto v administratívnej hierarchii a jej vecné kompetencie zostali prakticky nezmenené, nepokladáme ju za pôvodcu nového archívneho fondu, ale za inštitúciu totožnú s Obchodnou a priemyselnou komorou v Košiciach.¹⁴¹ Po skončení okupácie južného Slovenska sa komora po obnovení svojej činnosti v Košiciach vrátila k svojmu pôvodnému názvu. Keďže toto pomenovanie si zachovala až po ukončenie svojej existencie v roku 1949, rozhodli sme sa ho ako najvýstižnejší, a taktiež najčastejšie aj naposledy používaný názov pôvodcu fondu použiť aj na pomenovanie názvu fondu.

Maďarskú časť komory, ktorá pôsobila v Košiciach od roku 1938 až do prvých mesiacov roku 1945, považujeme za právneho nástupcu Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach, ktorého z hľadiska zmenených právnych predpisov platiacich vo vzťahu k obchodným komorám v Maďarskom kráľovstve a významným územnosprávnym zmenám môžeme považovať za pôvodcu samostatného archívneho fondu. Pretože maďarská časť košickej komory mala i samostatnú spisovú službu, pečiatku, vlastný účet a hlavičkový papier spĺňajú písomností ňou vyprodukované prakticky všetky kritériá pre vytvorenie samostatného fondu. Keďže však rozdelenie komory nemusí byť považované za právoplatné (z hľadiska neskoršieho vývoja politickej situácie) a archívne dokumenty, ktoré sa zachovali z jej činnosti nie sú kvantitatívne rozsiahle, rozhodli sme sa zaradiť tieto písomnosti do fondu Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach. Rešpektujúc však ich zvláštnosti zaradili sme ich do samostatného fondového oddelenia. Maďarská časť komory, zachovávajúc tradíciu, v období svojho pôsobenia v Košiciach počas druhej svetovej vojny používala pomenovanie Kerületi kereskedelmi és iparkamara Kassa. Toto pomenovanie je však zhodné s pomenovaním komory pred rokom 1918, a preto aby nedochádzalo k zámene pojmov,

¹⁴⁰ Uvedené slovné spojenie môžeme do slovenčiny prekladať ako Obchodná a priemyselná komora, ale aj Obchodná a živnostenská komora. V práci sme sa držali termínu používaného jednak samotnou komorou a jednak historickou spisbou, hoci napr. pri českých komorách sa používal názov Obchodní a živnostenská komora.

¹⁴¹ Vlastnú prezentačnú pečiatku si prešovská komora nevytvorila vôbec a ešte i v roku 1944 používala prezentačnú pečiatku košickej komory. Porovnaj SNA, f. OPK KE, inv. č. 61. Podobne to bolo i s ďalšími kritériami určujúcimi samostatnosť pôvodcu archívneho fondu. Jedinú výnimku tvoril hlavičkový papier a jednoduchá potvrdzovacia pečiatka, na ktorých už rešpektovali zmenu názvu komory (*Obchodná a priemyselná komora v Prešove*).

rozhodli sme sa používať pre tohto pôvodcu archívnych dokumentov názov Maďarská obchodná a priemyselná komora v Košiciach.

Archívne dokumenty, ktoré vznikli z činnosti Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach, sa nám zachovali len torzovito. Preto ani časové ohraničenie fondu sme nemohli určiť dátumom vzniku a zániku jeho pôvodcu, ale pri jeho vymedzení sme použili dátum vzniku najstaršej a dátum vzniku najmladšej písomnosti, ktoré vznikli z činnosti komory, teda roky 1872–1949.

Registratúra košickej komory bola podľa nám dostupných informácií vážne poškodená najmä v priebehu druhej svetovej vojny. Úradné miestnosti komory boli zasiahnuté pri bombardovaní Prešova v roku 1944 a značná časť materiálu sa stratila aj pri jeho evakuácii v Poprade a Spišskej Novej Vsi.¹⁴² To však ešte nebol koniec pohrôm. Zničenie veľkej časti spisového materiálu spôsobilo aj rozhodnutie miestneho veliteľstva Červenej armády v Košiciach, ktoré si za svoje sídlo zvolilo budovu komory. Písomnosti patriace komore boli z budovy vynešené na dvor a vystavené vplyvu nepriaznivých klimatických podmienok (koniec zimy a jar roku 1945).¹⁴³ Po zániku komôr bol fond košickej komory pravdepodobne umiestnený na KNV v Košiciach, o čom by mohli svedčiť i niektoré použité spisové obaly.¹⁴⁴

Písomnosti Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach (1872–1949) boli do Štátneho slovenského ústredného archívu (dnes Slovenský národný archív), prevzaté 15. apríla 1960 pod prírastkovým číslom 231. Fyzický stav písomností bol hodnotený ako zachovalý. Fond tvorilo podľa záznamu v evidenčnom liste 17 úradných kníh a 21 škatúl spisov.¹⁴⁵

Pôvodná registratúra bola čiastočne spracovaná pravdepodobne už na KNV v Košiciach. Toto spracovanie však bolo neúplné a nevyhovujúce. Spracovanie registratúry totiž spočívalo len v oddelení časti zápisníc, ktoré boli zoradené jednak chronologicky, bez rešpektovania organizačnej štruktúry pôvodcu, a jednak podľa jazyka. Samostatne boli uložené zápisnice v jazyku slovenskom a samostatne boli uložené zápisnice v jazyku maďarskom. Spisový materiál bol rozdelený na prezidiálne spisy a na korešpondenciu. Po preskúmaní korešpondencie sme však zistili, že vlastne ide o administratívne spisy košickej komory. V samostatnej škatuli bol uložený tzv. rôznyi materiál. Boli to písomnosti, ktoré neznámy autor pôvodného usporiadania nevedel zaradiť.

Spočiatku sme chceli pri usporiadaní fondu Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach rešpektovať štruktúru vytvorenú na základe spisovej manipulácie, ktorú si zvolili naši starší kolegovia pri spracovaní fondu Obchodnej a priemyselnej komory v Banskej Bystrici.¹⁴⁶ Pretože sa však z registratúry pôvodcu zachovala v porovnaní s registratúrou OPK v Banskej Bystrici len malá časť pí-

¹⁴² SNA, f. OPK KE, inv. č. 107 a 100.

¹⁴³ Tamže, inv. č. 48.

¹⁴⁴ Tieto obaly boli v prevažnej miere vyradené v procese skartácie.

¹⁴⁵ Evidenčný list archívneho fondu – zbierky SNA v Bratislave, č. 343, zo dňa 31. decembra 1997, kód N.V.

¹⁴⁶ KUNKELOVÁ, K. – BIELIK, F. – URBANOVIČ, J.: c. d.

somností,¹⁴⁷ na základe ktorých sa nám napriek našej snahe nepodarilo podrobne spoznať spisovú manipuláciu používanú košickou komorou, rozhodli sme sa usporiadať písomný materiál podľa vlastnej schémy.

Ďalším dôvodom, ktorý nás viedol k vytvoreniu vlastnej schémy, bola skutočnosť, že aj po spracovaní fondu banskobystrickej komory bola väčšina spisov ponechaná v nečlenených chronologicko-numerických sériách. Inventárna jednotka, ktorá vznikne z takejto nečlenej série, obsahuje veľké množstvo spisov obsahovo heterogénnych, preto takéto usporiadanie dokumentov vo fonde zneumožňuje stručný a výstižný opis inventárnych jednotiek.¹⁴⁸ O tejto skutočnosti sme sa mohli na vlastnej koži presvedčiť aj pri štúdiu dokumentov, ktoré vznikli z činnosti banskobystrickej komory a boli ponechané v nečlenených chronologicko-numerických sériách, kde jedna inventárna jednotka má často rozsah aj niekoľkých škatúl.

Pri tvorbe usporadúvacej schémy fondu sme v prvom rade vychádzali z pôvodnej organizačnej štruktúry jeho pôvodcu, ktorú sme sa snažili čo najvernejšie zrekonštruovať. Názvy jednotlivých organizačných útvarov sa však často menili, preto sme pri ich neskoršom pomenovaní v inventári vychádzali buď z posledného, alebo najrozšírenejšieho názvu útvaru. Tento systém sme uplatnili predovšetkým v rámci časti prezidiálnych (zápisnice) a administratívnych spisov.

Keďže spisy boli pôvodne radené do numerických nečlenených sérií, kde ich príbuznosť nebola vyjadrená po stránke obsahovej, ale len s ohľadom na číselný rad, tento systém evidencie a radenia nevyhovoval archívnym účelom. Prezidiálne spisy sme preto rozčlenili do vecných skupín, ktoré sme vytvorili na základe podrobnej analýzy obsahovej stránky jednotlivých dokumentov. Pri administratívnych spisoch sme rozdelili archívne dokumenty podľa jednotlivých referátov, pričom na identifikáciu referátov sme použili šifry jednotlivých referentov. Keďže niektoré z prijatých písomností sa postupne dostali k viacerým referentom, ktorí ich prevzatie (nahliadnutie) potvrdili svojimi šiframi, a navyiac niektorí referenti používali rovnaké šifry, v týchto prípadoch sme sa pri zaradení príslušného archívneho dokumentu do oddelenia riadili (podobne ako pri prezidiálnych spisoch) jeho rozborom z hľadiska obsahu.

Pri usporiadaní účtovných písomností, ako aj pri usporiadaní písomností, ktoré vznikli z činnosti MOPK počas okupácie južného Slovenska, sme použili pertinenciálny princíp.

V rámci jednotlivých vecných skupín sme na najnižšej úrovni písomnosti radili chronologicky.

Archívny fond Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach bol rozčlenený na štyri fondové oddelenia, ktoré sú označené rímskymi číslicami: I. Pomocné knihy; II. Spisy; III. Účtovné písomnosti; IV. Maďarská

¹⁴⁷ Napr. archívny fond *Obchodnej a priemyselnej komory v Banskej Bystrici*, ktorého registratúra sa nám zachovala prakticky neporušená, je viac ako šesťdesiatnásobne väčší než archívny fond *Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach*, hoci banskobystrická komora vznikla takmer štyridsať rokov po vzniku košickej komory. Pozri KUNKELOVÁ, K. – BIELIK, F. – URBANOVIČ, J.: c. d., úvod.

¹⁴⁸ RÁKOŠ, E.: Spisy v archívoch. In: *Slovenská archivistika*, roč. XXXIII, 1998, č. 1, s. 19.

obchodná a priemyselná komora v Košiciach (Kerületi Kereskedelmi és Iparkamara Kassa).

Fondové oddelenia sa rozdeľujú na fondové pododdelenia. Znakom fondového pododdelenia je kombinácia rímskej číslice s malým písmenom latinskej abecedy (napr. fondové pododdelenie prezidiálne spisy má znak II. a.). Fondové pododdelenia sú tvorené fondovými skupinami. Tie sú označené pomocou veľkých písmen latinskej abecedy. Fondové skupiny sa delia na fondové podskupiny, ktorých znakom je kombinácia veľkého písmena latinskej abecedy a arabskej číslice (napr. fondová podskupina Komorské dni má označenie K.3.). Najmenšími organickými jednotkami archívneho fondu sú inventárne jednotky.

V prípade fondových oddelení III. Účtovné písomnosti a IV. Maďarská obchodná a priemyselná komora (Kerületi Kereskedelmi és Iparkamara), sme sa rozhodli členíť fondové oddelenia priamo na fondové skupiny.

I. fondové oddelenie P o m o c n é k n i h y je rozsahom najmenšie oddelenie archívneho fondu. Tvorí ho jediná inventárna jednotka. Obsahuje Index menný a vecný referátu obchodu OPK v Košiciach.

II. fondové oddelenie S p i s y je rozčlenené na dve fondové pododdelenia podľa druhu agendy pôvodcu fondu: II. a. prezidiálne spisy; II. b. administratívne spisy.

Fondové pododdelenie prezidiálnych spisov má rozsah 1,5 bm. Na základe organizačnej štruktúry pôvodcu fondu rešpektujúc jej vývoj (fondové skupiny A–F), ako aj na základe vytvorenia obsahovo špecifických vecných skupín z pôvodne chronologicko-numericke radených spisov prezídia (fondové skupiny G–Z), je fondové pododdelenie rozčlenené na dvadsaťštyri fondových skupín: A. Valné zhromaždenia – zasadnutia; B. Zasadnutia Správnej komisie OPK v KE; C. Zasadnutia predsedníctva OPK v KE; D. Zasadnutia Živnostenskej a priemyselnej sekcie OPK v KE; E. Zasadnutia odborných komisií OPK v KE; F. Zasadnutia poradného zboru OPK v KE; G. Organizačné záležitosti; H. Ústredňa československých obchodných a priemyselných komôr; I. Československá skupina Medzinárodnej obchodnej komory; J. Gremiálne a pracovné porady OPK v KE; K. Československé zmiešané komory; L. Povinná záujmová hospodárska samospráva; M. Zveľad'ovanie živností; N. Hospodárske spravodajstvo; O. Súdne záležitosti; P. Finančné a majetkové záležitosti; R. Správy o činnosti OPK v KE; S. Správy o hospodárskych pomeroch obvodu OPK v KE; T. Správy sekretariátu; U. Záležitosti zamestnancov; V. Príspevky a podpory; X. Blahoželania, poďakovania, reprezentácia, oslavy; Y. Obežníky OPK v KE; Z. Zasadnutia závodného výboru OPK v KE.

Poradie pri prvých šiestich fondových skupinách bolo určené na základe vzťahu podriadenosti a nadriadenosti medzi správnymi orgánmi komory, ale zároveň zohľadňuje aj ich vývojovú a časovú následnosť. Fondové skupiny G–Z boli vytvorené a zoradené na základe dôležitosti a významu ich obsahu.

Fondové pododdelenie administratívnych spisov má rozsah približne 0,5 bm. Člení sa na 15 fondových skupín vytvorených zväčša podľa jednotlivých oddelení – referátov na základe organizačnej štruktúry pôvodcu fondu (A, B, C, D, E,

F, G, H, K, L, M, N),¹⁴⁹ v menšej miere však aj na základe pertinencného princípu (I, J, O): A. oddelenie pre priemysel; B. oddelenie pre vnútorný obchod; C. oddelenie pre zahraničný obchod; D. dopravné a tarifné oddelenie; E. oddelenie sociálno-politické; F. daňové a finančné oddelenie; G. štatistické a plánovacie oddelenie; H. oddelenie pre veci učňovské; I. adresy; J. zásobovanie; K. živnostensko-právne oddelenie; L. oddelenie živnostenských známk a vzoriek; M. cenové oddelenie; N. oddelenie pre osídľovanie; O. stavba komorskej budovy.

Fondové oddelenie účtovných písomností má rozsah približne 0,8 bm. Delí sa na osem fondových skupín: A. Účty týkajúce sa zamestnancov OPK v KE; B. Účty OPK v KE; C. Cenné papiere; D. Viazané vklady; E. Rozpočty; F. Záverečné účty; G. Hlavná kniha; H. Pokladničná kniha.

IV. fondové oddelenie Maďarskej obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach (Kerületi Kereskedelmi és Iparkamara Kassa) má rozsah približne 0,4 bm. Písomnosti, ktoré sa v ňom nachádzajú, vznikli ako výsledok pôsobenia MOPK v Košiciach počas maďarskej okupácie územia južného Slovenska. Fondové oddelenie sme rozdelili na trinásť fondových skupín: A. Poradná komisia MOPK v KE; B. Organizačné záležitosti MOPK v KE; C. Personálne záležitosti; D. Korešpondencia zamestnancov MOPK v KE; E. Odborné školstvo; F. Záujmová hospodárska samospráva; G. Majetkové a finančné záležitosti; H. Blahoželanía a pozdravy; I. Záverečné účty; J. Hlavná kniha; K. Pokladničný denník MOPK v KE; L. Kniha nájmov; M. Kniha príjmov Penzijného fondu úradníkov OPK v Košiciach.

O skartácii, ktorá by bola vykonaná u pôvodcu fondu, nemáme bohužiaľ žiadne informácie. Na základe poznatku o zničení veľkej časti písomností košickej komory počas druhej svetovej vojny a tesne po jej skončení, ako aj vychádzajúc zo zachovania písomností po roku 1945, môžeme vysloviť predpoklad, že žiadna výrazná skartácia písomností OPK v Košiciach sa po jej zrušení neuskutočnila. Počas usporadúvania dokumentov archívneho fondu sme uskutočnili ich hodnotenie. Keďže sme chápali, že ide o proces nevratný, ako aj kvôli zlomkovitosti zachovaných dokumentov, k danej problematike sme pristupovali veľmi obozretne. Skartované boli multiplikáty, prázdne obaly, dosky a písomnosti bez trvalej dokumentárnej hodnoty.

Po skartácii a usporiadaní materiálu sme pristúpili k jeho inventarizácii. Za inventárnu jednotku sme si zvolili súbor dokumentov obsahovo, alebo formálne príbuzných. Vo fondovom oddelení Pomocné knihy tvorí jediná inventárnu jednotku Index miestny a vecný referátu obchodu. Vo fondovom pododdelení Prezidiálne spisy, ktoré je súčasťou fondového oddelenia Spisy, sme si pri zápisniciach valného zhromaždenia, správnej komisie, predsedníctva, živnostenskej a priemyselnej sekcie, jednotlivých odborných komisií, poradného zboru, závodného výboru, ako i pri zápisniciach z gremiálnych a pracovných poradách OPK v Košiciach zvolili za inventárnu jednotku ročník zápisníc príbuzného pôvodu. Podobne sme postupovali aj pri správach o hospodárskych pomeroch obvodu

¹⁴⁹ SNA, f. OPK KE, inv. č. 48.

OPK v Košiciach, keď inventárnou jednotkou sa stal ročník týchto správ. Pri fondových skupinách správy o činnosti OPK v Košiciach a správy sekretariátu OPK v Košiciach sme si za inventárnu jednotku zvolili každú jednotlivú správu. Pri ostatných fondových skupinách nachádzajúcich sa vo fondovom pododdelení prezidiálnych spisov je inventárnou jednotkou súbor dokumentov príbuzného obsahu. Inventárnou jednotkou sa vo fondovom pododdelení administratívnych spisov a vo fondových oddeleniach účtovných písomností a Maďarskej obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach (Kerületi kereskedelmi és iparkamara Kassa) stala jednotlivina so špecifickým obsahom, či formou, alebo súbor archívnych dokumentov obsahovo príbuzného charakteru. Jedinú výnimku predstavuje inventárna jednotka číslo 114, kde sa inventárnou jednotkou stal ročník zápisníc (i keď v tomto konkrétnom prípade ide o jediný exemplár zápisnice pochádzajúci z roku 1942).

Archívny fond Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach 1872–1949 má rozsah 3,2 bežného metra a skladá sa zo 126 inventárnych jednotiek. Je uložený v 19 archívnych škatuliach. Okrem toho je jeho súčasťou i sedemnášť účtovných kníh.

4. Význam a využitie fondu

Archívny fond Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach určite nepatrí svojim rozsahom medzi najväčšie archívne fondy v Slovenskej republike. Pri porovnaní s archívnymi fondmi podobných organizácií, ako sú napríklad Obchodná a priemyselná komora v Bratislave alebo Obchodná a priemyselná komora v Banskej Bystrici zistíme, že rozsahom je niekoľkonásobne menší. Pre každého bádateľa zaoberajúceho sa regionálnymi dejinami východného Slovenska však predstavuje neoceniteľný zdroj informácií z rôznych oblastí hospodárstva a umožňuje mu spoznanie činnosti miestnych hospodárskych záujmových organizácií.

Medzi najcennejšie, vo fonde zachované dokumenty, patria správy o činnosti a správy sekretariátu Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach, ktoré nám poskytujú základný prehľad o jej organizácii a spisovej manipulácii, ako aj základné informácie o rokovaniach jednotlivých komisií a rozbor činnosti jednotlivých odborov – referátov.

K všeobecnému zoznameniu sa s vývojom hospodárstva východu republiky a k spoznaniu javov, ktoré ho ovplyvňovali, môžu bádateľovi veľmi dobre poslúžiť Správy o hospodárskych pomeroch obvodu Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach.

Pomerne podrobné informácie o fungovaní komory, jej rozhodovacích procesoch, a taktiež o činnosti jej členov a zamestnancov nám prinášajú zápisnice zo zasadnutí valného zhromaždenia, správnej komisie, predsedníctva, jednotlivých odborných komisií, závodného výboru, či poradného zboru. Každodennú prácu komorskej kancelárie nám zasa približujú zápisnice z gremiálnych porád.

Pozoruhodné údaje o stave živností a obchodu, o živnostensko-právnych nedostatkoch, o dopravnej situácii, o distribúcii tovarov, ale tiež o počte obyvateľov a o priemyselných podnikoch nám podávajú zápisnice z komorských dní.

O jednotlivých živnostiach a zákonoch, ktoré ovplyvňovali súkromné podnikanie po druhej svetovej vojne nám prinášajú zaujímavé informácie najmä písomnosti živnostensko-právneho oddelenia OPK v Košiciach.

Pri tvorbe biografického slovníka o predstaviteľoch hospodárskeho života, ale aj slovenskej literatúry, môžu jeho tvorcovia využiť osobné spisy zamestnancov košickej komory.

Význam Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach nespočíva však len na písomnostiach uložených (alebo predurčených k uloženiu) v jej fonde. S dokumentmi, ktoré vyprodukovala počas svojej takmer storočnej existencie sa môžeme stretnúť prakticky na všetkých stupňoch hospodárskej správy štátu a dúfame, že i táto práca poslúži k ich identifikácii a hlbšiemu pochopeniu.

Príloha

Zoznam funkcionárov OPK v Košiciach 1850–1948 (1949)

Zoznam predsedov Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach	
Eduard Bujanovics	1850–1852
Štefan Koppy	1852–1860
Jozef (Wolfgang) Moll st.	1860–1868
Ján Müller	1869–1875
Alexander Novelty st.	1875–1896
Karol Szakmáry	1896–1902
Július Andrej (Gyula Andor) Síposs	1904–1918
Henrik Otto Jacobs (Jakobs)	1918–1919

Zoznam predsedov Správnej komisie obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach a v Prešove	
Václav Kunzo	1923–1925
Milan Maxoň	1925–1936
Pavol Ušiak	1936–1938
Teofil Bošniak	1940–1945

Zoznam podpredsedov Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach	
Štefan Kopyy	1850–1852
Jozef (Wolfgang) Moll st.	1852–1860
Vladimír Goszoviczer	1860–1865
Jonáš Ungár	1865–1875

Zoznam predsedov obchodnej sekcie Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach	
Alexander Anton Gleviczky	1875–1878
Emil Schirger	1878–1886
Karol Szakmáry	1886–1896
Baltazár Dick (Deme)	1896–1910
Karol Beller	1910–1916
Leo Ignác Weisz	1916–1919

Zoznam predsedov obchodnej sekcie Správnej komisie obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach a v Prešove	
Július Kustra	1923–1936
Eduard Džatko	1936–1938 a 1940–1943
Karol Bosák	1943–1945

Zoznam predsedov priemyselnej (živnostenskej) sekcie Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach	
Ján Bakos	1875–1881
Michal Halyko ml.	1881–1904
Štefan Kovalkovits	1904–1907
Július Sztudinka st.	1907–1909
Ján Kozák	1909–1919

Zoznam predsedov priemyselnej (živnostenskej) sekcie Správnej komisie Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach a v Prešove	
Arnošt Jacobs ŽPS a PS ¹⁵⁰	1923–1936 a 1940–1943
František Tajmr ŽPS	1936–1938
František Vojtek ŽS ¹⁵¹	1940–1945

¹⁵⁰ ŽPS – Živnostenská a priemyselná sekcia, PS – Priemyselná sekcia.

¹⁵¹ ŽS – Živnostenská sekcia.

Zoznam predsedov sekcie pre Podkarpatskú Rus Správnej komisie Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach	
Konštantín Hrabár	1924–1935?
Anton Horák	1935?–1938

Zoznam vládnych a správnych komisárov Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach	
Ján Ruman	1923–?
Josef Dvořák	1930–1937
Václav Staňek	1937–1938
Gejza Fritz	1938–1940 a 1940–1945?
Igor Makovický	marec–apríl 1945
Bohuslav Šolc	1945–1946
Ján Solčány	1946–1948
Andrej Kaboš	1948

Zástupca vládneho komisára	
Pavol Drocár	1946–1948

Zoznam predsedov poradného zboru Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach	
Bohuslav Šolc	1945–1946
Ján Solčány	1946–1948
Andrej Kaboš	1948

Zoznam vedúcich tajomníkov (generálnych sekretárov) Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach a v Prešove	
Imrich Szabó de Lipcse	1850–1871
Eugen (Jenő) Deil	1872–1908
Aladár Síposs	1908–1938 a 1945
Jindřich Kynčl	1938–1939 a 1945
Vojtech Marenčin	1939–1945
Bohuslav Šolc	1945–1948
Alexander Mochnay	1948
Ľudovít Roškoványi	1949

Zoznam pokladníkov Obchodnej a priemyselnej komory v Košiciach	
Adolf Maurer	1875–1905
Šimon Letzter	1905–1911
Alexander Kissváry	1911-?

THE CHAMBER OF COMMERCE AND INDUSTRY IN KOŠICE
(HISTORY OF THE ORIGINATOR AND ANALYSIS OF THE ARCHIVAL FUND)

Pavol Pytlík

The establishment of the Chamber of Commerce and Industry in Košice (1850–1948) was enabled by the loosened economic policy of the Habsbourgh monarchy in 1848. Being a compulsory interest organisation, it united merchants, craftsmen and representatives of industry, who contributed to its functioning by means of a subcharge to income direct tax. Its aim was to reconcile the interests of various interest groups in the area, and to assist in solving economic problems of the region. On the basis of its competence extension according to the article of the Law No. VI from 1868, the original organisation of economic autonomy had been gradually transformed into an institution of economic authority as well. Its tasks included e.g. administrating commercial registry, recording trademarks and samples, and approving members of stock exchange boards. With the founding of Czechoslovakia, the chamber lost its independent features almost completely, as it was administered by the commission and the representatives appointed by the Minister of Economy. However, it was gradually obtaining further powers, for instance those regarding economic schooling; in addition it also proposed the appointments of members of the tax and conciliation boards, and during the World War II, as well as afterwards, it was authorized to distribute various shortage raw materials. The beginning of the new political regime after February 1948 was also a portent of the end of this economic institution. The Chamber of Commerce and Industry in Košice perished in the connection with the reorganization of economic administration in 1948.

In the first part of the paper, the author attempts to inform concisely on the subject of founding and development of the Chamber of Commerce and Industry in Košice, analyzing also the relevant acts and provisions that regulated its activities and powers. Furthermore, the aim of the paper is to elucidate the often complicated territorial-administrative development of the Chamber of Commerce and Industry in Košice, and to introduce to readers its representatives, as well as the fund originator's bodies and their development.

Diplomatic analysis of the written documents in the funds of the Chamber of Commerce and Industry in Košice aims in giving the information on the production of the chamber office, as well as on various types of documents derived from its activity.

In the third part, the author discusses especially the subject of naming, time delimitation, elaborating and inventorying archival funds, and he expresses the basic problems

that he was obliged to solve during the process of creating its inner structure, caused by the bad preserved state of the writing production of the fund originator. Despite the fact that the fund covers only a little portion of the originator's written agendum, its studying is inevitable for any researcher who wishes to deal with the regional economic history of Eastern Slovakia seriously.

Translated by Michal Švec

PROBLÉMY S OSOBNÝMI FONDAMI V ÚSTREDNOM ARCHÍVE SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

LÝDIA KAMENCOVÁ – JOZEF KLAČKA

Kamencová, L. – Klačka, J.: Problems with Personal Funds in the Central Archives of the Slovak Academy of Sciences. *Slovenská archivistika*. Vol XLII, 2007, No 1, p. 92–99.

The authors initiate the discussion on accuracy of using the term ‘personal fund’, and they express the necessity of informational connection between the funds of state and private provenance in the same archive. They inform on the contemporary Central archives of SAS’s practice of acquiring and making available the documents of personalities of science who worked in scientific institutions and universities.

Archival science. Personal funds. Delimitation of a personal fund. Fragment of a personal fund.

Mgr. Lýdia Kamencová – PhDr. Jozef Klačka, Ústredný archív SAV, Dúbravská cesta 9, 841 05 Bratislava

V Ústrednom archíve SAV sú uložené osobné fondy vedcov a skúsenosti s ich získavaním, spracúvaním a využívaním sa zásadne nelíšia od fondov osobností pôsobiacich v iných odvetviach spoločenského života (kultúrni a politickí činitelia, umelci, literáti, vojaci atď.) Veď aj vedec pôsobí ako pedagóg, expert, funkcionár, politik, má svoje záľuby v umení, športe a pod. Archívne problémy však nie sú vo vecnom obsahu dokumentov osobného fondu. Týkajú sa definície osobného fondu (úplnosť, fragment), získavania, spracovania a využívania (väzby na fondy úradnej proveniencie, na iné osobné fondy a zbierky archívu).

Pojem „osobný fond“

Osobný fond (pozostalosť, Nachlass, hagyaték, spuščižna, ličnýj fond) bol definovaný H. O. Meisnerom v *Zásadách archívnej terminológie*¹ ako registratúra, alebo archív fyzickej osoby, ako písomný a iný dokumentárny materiál spojený s fyzickou osobou a súhrnom jej tvorivej činnosti. Táto definícia je príliš široká na to, aby sme mohli jednoznačne povedať, čo možno považovať za fond, čo za fragment. Nielen dnes sa nad tým zamýšľame. Už v 20. rokoch minulého storočia nastolil tento problém L. Dehio pri spracúvaní pozostalostí politikov z 19. storočia uložených v Pruskom štátnom archíve.² Zaoberal sa ním napr. aj zjazd poľských historikov vo Varšave v roku 1960 pri riešení otázok pomocných

¹ Zásady sú publikované v časopise *Archivmitteilungen* 1960, s. 134–152.

² DEHIO, L.: Politische Nachlässe des 19. Jhds im besitz der preussischen Staatsarchive... In: *Korrespondenzblatt des Gesamtvereins der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine*, 72, 1924. Ale aj KOLANKOWSKI, Z.: Hranice archívnej pozostalosti. In: *Slovenská archivistika*, roč. VII, 1972, č. 1, s. 9–27.

historických vied. Dospelo sa k záveru, že na rozdiel od fondov úradnej proveniencie, kde v predarchívnom, registratúrnom štádiu je každý dokument evidovaný, a tým presne zaradený do štruktúry registratúry, dokumenty osobného fondu vznikajú neorganizovane, majú rôznych pôvodcov a tvorca fondu ich zhromažďuje nesystematicky. Táto nesystematickosť je príčinou, že v archívnej polohe prakticky nemožno použiť vyjadrenie, že máme kompletný (úplný) celok (dnes osobný fond). Ak zachované materiály dokumentujú hlavné smery činnosti pôvodcu fondu a obsahujú jeho biografické materiály, iným slovami, ak existuje isté kvantum dokumentov, ktoré charakterizujú a určujú verejný, alebo súkromný život danej osoby, ktoré si sama o sebe, alebo prostredníctvom niekoho zhromaždila a dostali sa do archívu, potom používame pre ne označenie osobný fond, hoci vieme, že by bolo vhodnejšie použiť označenie fragment osobného fondu. Ostala by napr. otvorená možnosť pre zaradenie neskôr získaných dodatkov z iných zdrojov. Na druhej strane označenie fragment by zahmlievalo situáciu, keď osobný fond obsahuje dokumentáciu len jednej oblasti pôsobenia pôvodcu, prípadne iba malé množstvo dokumentov (list, rukopis práce, fotografie, excerptá a pod.). Poznáme situácie, keď ani pojem osobný fond, ani pojem fragment nevystihujú reálny stav, keď zachované dokumenty sa týkajú len jednej (aj to nie hlavnej) činnosti pôvodcu.³ Rozlíšenie týchto kvantitatívnych i kvalitatívnych rozdielov by si žiadalo terminologické spresnenie. V praxi nášho archívu ho zatiaľ nepotrebuje, pretože našim prvoradým kritériom pre prevzatie osobného fondu do archívu je samostatná vedecká hodnota pôvodcu i dokumentov.⁴ Skôr by teda na základe praxe Ústredného archívu SAV bolo treba doplniť definíciu osobného fondu, že materiály v ňom majú samostatnú vedeckú hodnotu.⁵

Definovať osobný fond znamená aj vymedziť jeho chronologické hranice. Poďľa provenienčného princípu by prvá hranica bola narodenie fyzickej osoby. Ak život vedca nadväzoval na predka pôsobiaceho v tej istej vednej disciplíne⁶ dokumenty v osobnom fonde predchádzajú narodenie pôvodcu. Druhá chronologická hranica by mala byť úmrtie pôvodcu. Aj tá je v našej praxi prekročená. Po smrti pôvodcu sú zachované nekrológy, vzniknú materiály pokračujúce v jeho výskumoch, završujú sa ním rozpracované výskumy,⁷ vydávajú sa nepublikované práce, súbor prác. Často do týchto procesov vstupujú pozostalí, ktorí spolupracujú s výskumníkmi, korešpondujú s vydavateľstvami, vzniká kvantitatívne významná masa dokumentov. Pri prekročení prvej i druhej hranice osobného fondu dochádza k zásadnej zmene: uplatňuje sa pertinenciálny princíp. Má svoje

³ Napr. osobný fond historika T. Lamoša obsahuje len excerptu edícií listín a kópie dokumentov pre pripravovaný diplomatár Domínium zvolenské. Niet ani biografických dokumentov.

⁴ Napr. samostatná vedecká hodnota v praxi viedla k rozčleneniu jedného prevzatého osobného fondu na viacero fondov, ba dokonca k vytvoreniu (sformovaniu) fondu úradnej proveniencie.

⁵ V Ústrednom archíve SAV to potvrdzuje viacero osobných fondov z jednej vedeckej disciplíny.

⁶ Geológ D. Andrusov bol synom geológa v ruskej petrohradskej akadémii. Nielen zachoval, ale pokračoval a rozpracoval výskum predchodcu.

⁷ Napr. Húščavova metrológia.

nebezpečenstvá napr. keď sa s odstupom času ocitnú v archíve fondy výskumníkov, pozostalých, vydavateľov, mali by sa tieto pertinenčne zaradené materiály vyňať z osobného fondu a zaradiť do nových fondov. Dokáže to archívár? Je o tom prehľad? Dalo by sa to napr. vyriešiť odkazmi. Treba striktno trvať na provenienčnom princípe? Je tu totiž ďalší problém. Vedné disciplíny, ktoré vo svojom výskume používajú tímovú prácu, laboratóriá, produkujú materiály, kde je zložité určiť pôvodcu, ale ich spoluproducentom je pôvodca fondu (záznamy, merania, vyhodnotenia, čiastkové správy). Tieto materiály naozaj patria do osobného fondu bez ohľadu na ich formálnu stránku, teda či sú v korešpondencii, alebo v posudkoch, či v dokumentácii. Opäť ich sem priraduje pertinenčný princíp a správnosť jeho použitia potvrdzuje najúplnejšie uspokojenie bádateľských požiadaviek, záujmov a potrieb.

Z toho, čo sme uviedli k otázke definície osobného fondu vyplýva spochybnenie, či je osobný fond archívnym fondom z provenienčného hľadiska. Určite nie je „klasickým“ archívnym fondom, ale je to celok spoločného pôvodu, vzťahujúci sa na pôvodcu, na jeho život a činnosť. V tomto zmysle sa ukazuje, že je výstižnejšie, bezkontraverzné prv používané označenie „archívna pozostalosť“, zahŕňajúce provenienčné i pertinenčné dokumenty týkajúce sa pôvodcu. A k definícii tohto pojmu patrí aj podmienka, že archívna pozostalosť má svoju samostatnú vedeckú hodnotu.

Akvizícia

Získavanie osobných fondov sa riadi rôznymi kritériami. Predovšetkým je to otázka ponuky, resp. dopytu. Úlohu tu zohráva niekoľko faktorov: je to informácia, alebo konkrétna vedomosť o existencii materiálu a o možnosti ho získať. Archívár môže rozhodnutie ovplyvniť tým, že hľadá a nadviaže kontakt s pôvodcom, rodinou, prípadne priateľmi a informuje ich o záujme archívu získať a zachovať príslušný písomný materiál, o postupoch a forme jeho spracovania a sprístupnenia. Ako veľmi efektívne sa ukázali referencie a odporúčania osôb, ktoré z vlastnej skúsenosti vysoko hodnotia výsledný produkt spracovanej archívnej pozostalosti – inventáre osobných fondov. Ich prekvapené reakcie potvrdzujú, že nielen verejnosť, ale často aj sami pôvodcovia fondov majú len veľmi skreslené predstavy o hodnote a možnostiach využitia písomnej pozostalosti profilujúcich vedeckých pracovníkov. Osobný rozhovor s pôvodcom fondu, resp. jeho vlastníkmi, ilustrovaný archívnou pomôckou zvyšuje záujem i dôveru k inštitúcii a kladne pôsobí na rozhodnutie zveriť písomnosti do jej opatery. Citlivým bodom môže byť aj načasovanie prejavenia záujmu, alebo stretnutia. V prípade úmrtia pôvodcu fondu je treba zvoliť citlivý prístup a primeraný časový odstup prijateľný pre pozostalých, nie však príliš dlhý, aby neohrozil fyzické zachovanie a kompletnosť písomného materiálu. Tu sa ukazuje ako dôležité, či a do akej miery si vlastníci písomnej pozostalosti uvedomujú jej historickú a výpovednú hodnotu nielen z hľadiska osvetlenia ľudského, odborného a spoločenského profilu pôvodcu, ale aj z aspektu využitia materiálu pre ďalší výskum v danej disciplíne.

Pri získavaní osobných fondov treba mať na zreteli dôležité špecifikum. Väčšina osobností, o ktoré sa Ústredný archív SAV zaujíma a ktorých profesionálna činnosť je spojená so SAV, zároveň pôsobila aj na vysokých školách, v rezortných výskumných ústavoch a neraz sa angažovala v politickom, resp. spoločenskom živote. Niekedy nie je možné striktne oddeliť a kvantifikovať podiel činnosti konkrétnej osobnosti v jednotlivých vedeckých inštitúciách, prípadne stanoviť prioritu v oblastiach spoločenského života. Z uvedeného vyplýva, že aj pri najlepšej snahe sa nikdy nedosiahne optimálny stav. Preto v záujme zvýšenia informovanosti a prehľadu by bolo azda užitočné zverejniť celoslovenskú databázu osobných fondov s miestami ich uloženia.⁸ Táto viacrozmernosť osobností vyvoláva prirodzený záujem o ich písomnú pozostalosť aj v rezortných, univerzitných, či štátnych archívoch. Týka sa to najmä Archívu literatúry a umenia SNK (predtým Matice slovenskej), archívov univerzít, či Slovenského národného archívu. Vzniká tak možnosť „konkurenčného boja“ medzi archívnymi inštitúciami. Týka sa to aj Ústredného archívu SAV. Napriek podobným záujmom archívy rešpektujú nepísaný úzus, že pozostalosť konkrétnej osoby získa archív inštitúcie, ktorá bola jej „domovskou“ inštitúciou. Prirodzene, rozhodujúce slovo vo výbere archívu má sám pôvodca fondu, resp. jeho dedičia. Niekedy to vedie k paradoxnej situácii, že napr. písomný materiál vedeckého pracovníka SAV sa dostane do Archívu literatúry a umenia SNK, kým osobný fond vysokoškolského profesora sa ocitne v Ústrednom archíve SAV a pod. Ústredný archív SAV sa snaží rešpektovať princíp celistvosti fondu. Ak má vedomosť o tom, že časť fondu sa už nachádza v inom archíve, upozorní na vhodnosť jeho doplnenia v ňom. Vyskytnú sa však prípady, že to pôvodca napriek upozorneniu odmietne a vtedy v záujme záchrany materiálu ho archív prevezme do svojej opatery aj za cenu porušenia princípu celistvosti fondu. Istou nevýhodou Ústredného archívu SAV, podobne ako u väčšiny archívov (snáď okrem MS) je skutočnosť, že z priestorových dôvodov nemôže prijať do svojich zbierok zväčša aj bohaté knižnice významných vedeckých pracovníkov, čo môže negatívne ovplyvniť rozhodnutie majiteľa písomností o ich uložení. Napokon knihy nie sú archívnym materiálom. (Výnimku tvoria vlastné publikácie a práce dedikované tvorcovi fondu/pozri nižšie vecnú skupinu I. a VI./). V snahe „poistiť“ si a zachovať pozostalosť už Ústredný archív SAV súhlasil i s postupným preberaním písomností po častiach. Ved' možnosť priameho kontaktu s jeho pôvodcom najlepšie vysvetlí okolnosti vzniku a hodnotu jednotlivých druhov písomností.

V súčasnosti Ústredný archív SAV spravuje vyše 50 osobných fondov, ktoré začal zhromažďovať od konca 60. rokov minulého storočia. Zbierka sa rozrástá v súlade s kvalitatívnym i kvantitatívnym rozvojom vedy na Slovensku. Je však otázne, či tento trend bude pokračovať aj v budúcnosti, keďže klasický písomný prejav sa stále viac nahrádza elektronickým spôsobom komunikácie a práce vôbec.

Vzhľadom na široké zameranie pracovísk SAV (technické, prírodovedno-biologicko-lekárske a spoločenskovedné), by sa dalo očakávať ich viac-menej

⁸ Na terajšej webovej stránke je rozvrhnutá podľa archívov.

rovnomerné, teda približne tretinové zastúpenie v zbierke osobných fondov. Skutočnosť je však iná. Najviac osobných fondov je z oblasti spoločenskovedného výskumu (cca polovica). Má to svoju logiku. Už pred vznikom SAV sa vedecký výskum na Slovensku najintenzívnejšie rozvíjal práve v oblasti spoločenských vied a tu sa aj vyprofilovalo najviac významných osobností. Okrem toho aj zo samého charakteru práce spoločenskovedných pracovníkov vyplýva systematická produkcia písomného materiálu predurčeného na archivovanie. Najvýraznejšie sa to prejavuje v etnológii, histórii, literatúre. V oblasti prírodných, ale najmä technických vied napriek ich dynamickému a stále viac preferovanému rozvoju už samotný spôsob výskumu neprodukuje také množstvo „klasického“ písomného materiálu vhodného na trvalú úschovu v archíve. Svoju úlohu tu nesporne zohráva aj subjektívny faktor týkajúci sa potenciálnych pôvodcov fondov. Nie všetci si totiž dostatočne uvedomujú aj perspektívny historický rozmer svojej práce. Nezanedbateľná je aj ľudská povaha – jej zmysel pre systém, všeobecný, širší rozhľad, prípadne sebareflexiu.

Ústredný archív SAV bol od začiatku budovania zbierky osobných fondov v úzkom kontakte s Ústredným archívom ČSAV (dnes Archív Akadémie vied Českej republiky). Kontakty sa neprerušili ani po rozdelení spoločného štátu a úplnom organizačnom osamostatnení SAV. Zistujeme, že oba archívy akadémii vied majú pri získavaní a spracovaní osobných fondov veľmi podobné, niekedy až identické, skúsenosti. Napriek snahe o systematické budovanie zbierok osobných fondov⁹ sme spoločne konštatovali, že v tomto procese hrá značnú úlohu náhoda a subjektívny prístup pôvodcov fondov a najmä ich dedičov.

Štruktúra osobného fondu

Napriek svojej osobitosti aj usporiadanie osobného fondu vyžaduje pevne stanovenú vnútornú štruktúru. Jej vytvorenie je jednou z náročných metodických úloh archivára. Obsahová i formálna rôznorodosť materiálu osobných fondov neumožňuje ich triedenie podľa zásad používaných pri fondoch úradnej proveniencie. Ústredný archív SAV zvolil štruktúru vnútorného členenia osobného fondu, ktorá však nie je a ani nechce byť všeobecne záväzná a ostáva aj v domácich podmienkach flexibilná. Používa sa pri základnom sprístupnení formou inventára. Jeho prvú časť tvoria základné informácie o pôvodcovi fondu, predovšetkým z pohľadu jeho vedeckého rastu a najdôležitejších dosiahnutých vedeckých výsledkov. Za tým je náčrt štruktúry usporiadania fondu so stručnou charakteristikou jej jednotlivých vecných skupín, niekedy odkaz na literatúru, alebo poznámka o predchádzajúcom spracovaní a spôsobe získania fondu. Materiály fondu sú usporiadané do ôsmich základných vecných skupín, ktoré sa vo väčšine ďalej členia na podskupiny.

Prvú a z hľadiska významu najcennejšiu vecnú skupinu tvoria materiály z vedeckej činnosti. Obsahuje tieto podskupiny: *rukopisy nepublikované* (štúdie, články, posudky, prednášky, príležitostné vystúpenia, expertízy, patenty), *publi-*

⁹ Predsedníctvo SAV v každoročnom rozpise rozpočtu prideluje stabilnú finančnú čiastku na nákup osobných fondov.

kované rukopisy (monografie, štúdie, články, anotácie, recenzie), *tlačené práce*. *Vedeckú dokumentáciu* tvoria výpisy z literatúry, kartotéky, poznámky, novinové výstrižky, tabuľky, diagramy, záznamy z pokusov, fotokópie a pod. – tzv. „dielenský“ materiál. Do prvej vecnej skupiny patrí ešte aj dokumentácia o účasti na vedeckých podujatiach a služobných cestách (pozvánky, programy, referáty, správy). Druhú vecnú skupinu tvoria materiály z pôsobenia vo funkciách. Člení sa na funkcie vedecké (v medzinárodných organizáciách, v ČSAV, v SAV, v rezortoch, v komisiách a vedeckých spoločnostiach), pedagogické (z pôsobenia na vysokých školách), spoločenské funkcie (v zastupiteľských orgánoch, komunálnej politike, v kultúre a športe a pod.) a na funkcie redaktorské (členstvo v redakčných radách a redakciách). Treťou vecnou skupinou sú biografické materiály. Pozostáva z viacerých podskupín: z osobných dokladov (rodný list, sobášny list, vysvedčenia, správy o zdravotnom stave); z pracovných zmlúv (s pracoviskom, s vydavateľstvami); z menovaní a odvolaní z funkcií (dekréty); zo životopisov a dotazníkov (vlastné); z výkazov a hlásení o činnosti; z vlastnej bibliografie, z udelení vedeckej hodnosti a priznání kvalifikačného stupňa a z ocenení a vyznamenaní. Štvrtou vecnou skupinou je korešpondencia (súkromná i úradná s právnickými i fyzickými osobami bez členenia na prijatú a odoslanú). Piatou skupinou sú fotografie (z osobného života, z vedeckých podujatí, pracovných stretnutí); šiestou vecnou skupinou sú materiály o pôvodcovi fondu (hodnotenia, posudky, nekrológy, medailóny, jubilejné články). Vyskytuje sa ešte siedma vecná skupina obsahujúca práce iných autorov (venované pôvodcovi) a ôsma vecná skupina, materiály rodiny (osobné doklady členov rodiny, genealogické údaje a poznámky o ich pôsobení). Táto štruktúra osobného fondu je flexibilná a v nejednoznačných situáciách rozhodnutie je na spracovateľovi fondu. Môže ho urobiť aj po konzultácii s pôvodcom fondu, alebo s pomocou odborných spolupracovníkov, resp. nástupcov v príslušnom vednom odbore.

Ako nedoriešený problém pociťujeme riešenie zaradenia trojrozmerných materiálov (medaily, plakety a odznaky sú uložené v osobitnej zbierke a v inventári je na ne príslušný odkaz). Je otázkou, či vytvárať zbierky aj pre iné trojrozmerné predmety ako napr. keramické či kovové emblémy z kongresov, magnetofónové kazety, CD nosiče a pod. V budúcnosti treba počítať práve s ich nárastom aj v osobných fondoch.

Využívanie osobných fondov

Problematiku využívania osobných fondov treba vidieť z dvoch strán, pohľad bádateľa a vnútroarchívne väzby. Zo strany bádateľov súčasné formy sprístupnenia osobných fondov v Ústrednom archíve SAV v plnom rozsahu pokrývajú informačné nároky bádateľov a ako sme už uviedli prostredníctvom týchto foriem sa zvyrazňuje odborný význam a hodnota dokumentovanej vedeckej osobnosti. Aj Predsedníctvo SAV využíva a pozitívne hodnotí formu sprístupnenia osobných fondov a v spolupráci s Ústrednou knižnicou SAV a Univerzitnou knižnicou v Bratislave každoročne¹⁰ organizuje výstavu *Slovenskí vzdelanci*, ktorej ťa-

¹⁰ Doctissimi Slovaciae má už 5 ročníkov.

žiskom bývajú dokumenty z osobných fondov Ústredného archívu SAV. Tieto fondy sa využívajú aj pri oceneniach „Osobnosti roka“ prevažne pre tú časť vedcov, ktorí získavajú ocenenie *In memoriam*. Na takéto účely¹¹ možno využiť osobné fondy vo všeobecnosti. Osobné fondy vedcov však dokumentujú najmä úroveň výskumu a poznania v príslušnej vednej disciplíne v danom časovom úseku. Z tohto hľadiska v rámci štruktúry osobného fondu predmetom bádateľského záujmu bývajú najčastejšie materiály patriace do prvej vecnej skupiny, nepublikované rukopisy v celom už uvedenom rozsahu, potom správy zo služobných ciest, biografické materiály a korešpondencia. Objemovo značné množstvo v osobných fondoch vedcov predstavuje vedecká dokumentácia. Metodická rozdielnosť vedeckého výskumu v každej vednej disciplíne znásobená špecifickými rozdielmi v jej realizácii jednotlivými výskumníkmi v podstate komplikujú, ba dokonca znehodnocujú toto objemové množstvo dokumentácie. Bádateľsky je minimálne využívané. Výnimkou sú osobné fondy etnológov, kde si pôvodcovia osobných fondov ukladali vedeckú dokumentáciu podľa predmetov záujmu (kraslice, keramika, Habáni, výšivka, drotári a pod.). Z nich sa bez ohľadu na vnútorné usporiadanie v rámci predmetu dá použiť údajová báza pre ďalší výskum. Bádateľmi je využívaná aj korešpondencia,¹² ktorá dokumentuje teritoriálnu i generačnú previazanosť výskumu.

Pri vnútroarchívnom pohľade na využívanie sústredených osobných fondov narážame na otázku informačného prepojenia archívnych fondov. Musíme priznať, že nie je, alebo že ho čiastočne supluje osoba archivára. Ak má fond súkromnej proveniencie doplniť obsahovo fondy úradnej proveniencie, žiadala by sa nadfondová pomôcka využívajúca doterajší informačný aparát archívu. Mohli by sme ju pomenovať konkordančný register archívu zostavený na základe fondov úradnej proveniencie s odkazmi na fondy neúradnej a zbierkovej proveniencie. Podobne by bolo treba konkordanciu použiť i v spracovávaní osobných fondov. Teraz ju používame len čiastočne, keď napr. podľa nosičov preradujeme fyzicky niektoré dokumenty do účelových zbierok,¹³ no v inventári osobného fondu majú svoje zaradenie v tematickej skupine s odkazom na miesto v zbierke a v zbierke zasa odkaz na pôvodcu. Žiaľ, ani v úvode k inventáru osobného fondu neuvádzame možnosti doplnenia fondov úradnej proveniencie. Pri konzultáciách s inými archívmi opatrujúcimi osobné fondy vyvstala aj otázka vyradovania písomností v osobných fondoch. Vždy sa zdôrazňovala veľká opatrnosť, súhlasilo sa s vyradením multiplikátov. Súhlasíme, no navrhujeme väčšiu voľnosť pri posudzovaní ponechania celého rozsahu vedeckej dokumentácie. Naše stanovisko vychádza jednak zo skúseností z bádateľského záujmu, ale najmä z usporiadania tejto skupiny, ak pôvodca ho nevytvoril, keď jeho rukopisné poznámky sú zle čitateľné, keď do pozostalosti sa dostali dokumentárne bezcenné písomnosti ako napr. slovníčky písané pri učení sa cudzieho jazyka (2 banánové škatule).

¹¹ Medailóny, laudácie.

¹² Nediferencuje sa prijatá od odoslanej.

¹³ Medaily a plakety, filmy, zvukové dokumenty.

V našom príspevku sme sa pokúsili nastoliť niektoré metodologické problémy, s ktorými sa v Ústrednom archíve SAV stretávame pri získavaní, formovaní, sprístupňovaní a využívaní osobných fondov. Túto tému nepovažujeme za vyčerpanú, pretože prax prináša a zrejme aj v budúcnosti bude prinášať nové podnety, otázky i riešenia.

LES PROBLEMES CONCERNANT LES FONDS PERSONNELS DÉPOSÉS
DANS LES ARCHIVES CENTRALES
DE L'ACADÉMIE SLOVAQUE DES SCIENCES

Lýdia Kamencová – Jozef Klačka

Les auteurs attirent l'attention sur le fait de discuter certains problèmes théoriques et méthodologiques qu'on rencontre dans le cas des fonds personnels dans les Archives centrales de l'Académie slovaque des Sciences (SAV). C'est la notion du fonds personnel qui appartient aux problèmes théoriques parce qu'elle est en contradiction avec la théorie des fonds d'archives de la provenance administrative, surtout dans le domaine de la limitation chronologique et du classement des matériaux provenant d'autres auteurs. Dans cet ordre d'idées, on résoud aussi le contenu de la notion du fragment des fonds. Ce qui représente aussi le problème, c'est la connection intérieure d'information entre les fonds de la provenance administrative et privée déposés dans une archive, son nom et sa définition. A présent, il est suppléé par les expériences d'un archiviste. Les problèmes méthodologiques existants concernent le système de l'acquisition des fonds personnels, la représentation des branches scientifiques, les opinions différentes d'un archiviste – historien et d'un scientifique – spécialiste s'occupant de valeur d'un fonds personnel, le système des groupes généraux déposés dans un fonds personnel.

Traduit par Kristína Kapitáňová

LITERATÚRA

RECENZIE A REFERÁTY

ERBOVÉ LISTINY (PATENTS OF ARMS). Zostavil Milan Šišmiš. Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť 2006. 236 s.

Publikácia vyšla ako zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, s rovnakým názvom, ktorá sa konala v dňoch 19.–20. októbra 2005 v priestoroch Slovenskej národnej knižnice v Martine. Podujatie zorganizovala Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť v Martine v spolupráci so Slovenskou národnou knižnicou. Podujatie sa uskutočnilo s veľkým záujmom odbornej aj laickej verejnosti. So svojimi príspevkami tu vystúpili autori zo Slovenska, Česka a Maďarska.

Kniha, obsahujúca príspevky z tejto konferencie, patrí navonok, ale aj svojím obsahom, k najvydarenejším počinom v rámci edície *Bibliotheca heraldica Slovaca*. Hutnosť diela dokumentuje aj bohatosť záberu prispievateľov spomínanej konferencie. Rôznorodosť príspevkov, samozrejme v rámci témy, umožňuje čitateľovi vo všeobecnejšej, ale aj konkrétnejšej podobe preniknúť do problematiky tvorby, udeľovania a výskumu erbových listín nielen na Slovensku, ale aj v Česku, či Maďarsku.

Úvod publikácie tvorí krátky príhovor zostavovateľa Milana Šišmiša, v ktorom stručne hodnotí zameranie a prínos konferencie. Nasledujúci príspevok nestora slovenskej heraldiky prof. Jozefa Nováka bol úvodným príspevkom konferencie, a tak je aj koncipovaný. Autor prináša cenné zovšeobecňujúce údaje o vzniku erbových listín v rámci Uhorska a Európy. V krátkosti zhrnul aj poznatky získané výskumom erbových listín. V širšej časti svojho príspevku sa venuje potrebe súpisu armálesov na Slovensku a jeho potrebu dokumentuje vlastnými skúsenosťami pri výskume pôvodu prvkov na pôvodných a súčasných etiketách šumivého vína Hubert.

Rozsiahla štúdia Frederika Federmayera k vývinu erbu uhorského magnátskeho rodu Ilešháziocov z Eliášoviec prináša závery veľmi detailného a široko koncipovaného sfragistického výskumu v Slovenskom národnom archíve a v štátnych archívoch v Trnave, Bratislave, Trenčíne, Modre. Prezentovaný výskum je bohato konfrontovaný so staršou literatúrou, pričom v úvode ostro spochybňuje aj tvrdenia niektorých súčasných autorov. Aj keď štúdia s témou erbových listín súvisí len čiastočne, jej kvality sú nesporné, a preto je veľmi hodnotnou a prínosnou pre ďalšie bádanie v oblasti rodovej heraldiky.

Príspevok Juraja Roháča o armálese Pavla Holého z Hradnej prezentuje okolnosti a udalosti, ktoré predchádzali jeho vydaniu. Svojím popisom nemecko-slovenského národnostného konfliktu v Trnave v 15. storočí, ale aj životných míľnikov adresáta armálesu a jeho potomkov, až po vymretie rodu na začiatku

16. storočia, prezentuje možnosti obrovského prínosu detailného rozboru zachovaných armálesov.

Štúdia Radoslava Ragača o dnes už neexistujúcej erbovej listine Fabriciovcov zo Slovenskej Ľupče sa venuje heraldickému aspektu pri výskume erbovej listiny. Prezentuje zriedkavý príklad prenikania mestskej symboliky do šľachtickej heraldiky. Veľmi zaujímavá je analógia podobných zistených príkladov v rámci Slovenska a cenné sú aj zistené údaje o vyúčtovaní poplatkov za vydanie listiny kráľovskej kancelárii.

Armálesom meštianskeho rodu Hainovcov z Levoče sa zaoberá štúdia mladého archívára Martina Bartoša. Je zaujímavou genealogickou sondou k pôvodu a potomkom rodu Gašpara Haina, autora tzv. Hainovej kroniky o udalostiach v Levoči a okolí od obdobia Gepidov až do roku 1684. Autor sa pri rozbere miniatúry armálesu opiera aj o tri zachované pečate rodu. Doplnok textu tvorí farebný obrázok miniatúry erbu rodu, pričom autor konštatuje, že erb Hainovcov nebol doteraz publikovaný.

Zaujímavé údaje k rodu hlavného komorského grófa Karola Mitrovského z Nemyše, prináša štúdia Eleny Sikorovej, ktorá sa venuje erbovej listine vydané Leopoldom II. pre tohto významného banského odborníka. Na rozdiel od predchádzajúcich príspevkov, ktoré prezentovali vzorky armálesov zo 16. a 17. storočia, štúdia o armálese Karola Mitrovského prináša detailný preklad erbovej listiny z konca 18. storočia, z roku 1790. Štúdia vyzdvihuje informatívnu hodnotu armálesov z tohto obdobia.

Zatiaľ čo väčšina príspevkov sa pochopiteľne vo väčšej miere venuje erbovým listinám rodov, príspevok Boženy Malovcovej rozoberá erbovú listinu Mateja Korvína pre mesto Kežmarok z roku 1463. Po genéze udeľovania mestských výsad Kežmarku sa autorka venuje špecifikám tejto erbovej listiny, akým je aj umiestnenie miniatúry erbu uprostred listiny. Po rozbere erbu zobrazeného na miniatúre autorka porovnáva niektoré prvky v erbe Kežmarku s prvkami erbov iných miest z tohto obdobia a konštatuje, že kežmarský mestský erb patrí v kontexte Uhorska do typológie mestských erbov 15. storočia.

Zaujímavá je rozsiahla štúdia Dušana Burana s názvom *Medzi dvorom a radnicou – medzi radnicou a kapitulou*. Zaoberá sa ďalšími aspektami výzdoby erbových listín hornouhorských miest v 15. storočí. Osobitne sa zameriava na erbové listiny Košíc, Kežmarku a Bratislavy. Na miniatúrach týchto listín dokumentuje vývin gotického maliarstva strednej Európy. Motívy v rámci miniatúr a erbových listín zo 14. a 15. storočia porovnáva s motívmi zobrazenými na dobových umeleckých predmetoch, ako napríklad miniatúru erbu pre Bratislavu s prvkami zobrazenia na nohe z jednej z najväčších monštrancií na Slovensku, Bratislavskej monštrancie, pochádzajúcej z čias okolo roku 1450. Štúdia je vhodne doplnená farebnými fotografiami.

Veľmi pozoruhodná je štúdia prof. Leona Sokolovského o armálese Klenovca z roku 1853. Je prínosom do mladšej mestskej heraldiky v slovenskom kontexte. Rozoberá vývin symbolu Klenovca a dôsledne sa venuje písomnostiam dokumentujúcimi okolnosťami vzniku mestského erbu Klenovca v roku 1853.

Tematike stoličných erbov sa venuje príspevok Šarloty Drahošovej. Rozoberá v nej tri armálesy udelené Tekovskej stolici v rokoch 1552, 1668 a 1846, z ktorých prvé dva sú uložené v Štátnom archíve v Nitre. Miniatúry erbov sú farebne zobrazené v texte. Autorka štúdie sa snažila odhaliť identitu troch kostolov zobrazených v rôznych variantoch stoličného erbu. V závere rozoberá snaženia stolice v roku 1891 o nápravu erbu v súvislosti s požiadavkou použitia stoličných erbov pri výzdobe novopostavenej budovy parlamentu v Budapešti.

Štúdia Vladimíra Rábika prináša výsledky pomerne detailného výskumu výsad miest a mesteciek o používaní farby pečatného vosku na území Slovenska. Konštatuje, že najviac privilégií bolo vydaných na používanie červeného pečatného vosku, ale zaoberá sa aj výsadami oprávňujúcimi používanie zeleného a bieleho vosku pri pečatení písomností. Svoje výsledky prezentuje aj v prehľadnej tabuľke v závere textu štúdie a prepisom listín s krátkym registrom, kde sa spomína privilegium pečatenia rôznou farbou vosku.

Situáciu pri udeľovaní erbu a stavu v českom zemskom práve pred a po Bielej hore sleduje vo svojej štúdii Marek Starý. Zaoberá sa spôsobom povyšovania do rytierskeho a panského stavu a popisuje spory medzi šľachtou a mestami v 16. storočí, ktorý bol poznamenaný snahou starých rytierskych rodov o vytlačenie zo svojich radov novopečených erbových pánov. Popisuje stabilizovanie systému, keď erby udeľoval výhradne panovník a prijatie do stavu sa dialo na základe súhlasu stavovskej inštitúcie. Výsledky svojho bádania dokladá viacerými konkrétnymi príkladmi.

Tomáš Krejčík sa vo svojej štúdii zaoberá diplomatikou erbových listín vydaných českou panovníckou kanceláriou v priebehu 14. až 18. storočia. Rozsiahla štúdia je členená na tri časti. Prvá popisuje diplomatiku v období do 15. storočia. Rozoberá spôsob umiestnenia miniatúry v texte týchto listín. Druhá časť popisuje vývoj erbových listín od počiatku 15. storočia do začiatku 16. storočia a konštatuje, že ku veľkým zmenám v tomto období nedošlo. Popisuje len drobné zmeny vo vyobrazeniach miniatúry a vydavateľoch. Tretia časť sa venuje vývinu diplomatiky erbových listín od začiatku 16. storočia do roku 1918. Táto časť je zameraná na vnútorné a vonkajšie znaky erbových listín zo spomínaného obdobia, proces nobilitácie a vlastný spôsob vyhotovenia listiny.

Vývoju erbu významného českého rodu Slavatovcov z Chlumu a Košumberka sa venuje štúdia Karola Maráza. Popisuje erbové miniatúry rodového erbu v listinách z rokov 1616, 1621, 1629 a 1642. Štúdia je doplnená farebnými kópiami miniatúr erbov rodu. Popisuje aj ďalšie erbové listiny, medzi ktorými nechýba ani listina španielskeho kráľa Filipa IV. Adresátom všetkých erbových listín je jeden člen rodu – Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka.

Príspevok k českej barokovej heraldike autorov Jiřího Brňovjána a Pavla Hruboňa s názvom *Erbovní návrh a erbovní censura v českých nobilitacích císaře Karla VI. (1712–1740)* vychádza zo štúdia nobilitačných spisov českej dvorskej kancelárie uložených v Národnom archíve v Prahe. Autori sa dôsledne venujú spôsobom cenzúry návrhov erbov a ďalším schvaľovacím procesom pred vytvorením vlastnej miniatúry. Funkciu erbového cenzora v popisovanom období vykonával William O'Kelly of Aghrim, írsky emigrant a vzdelaný heraldik.

Vo svojej štúdií autori popisujú viacero konkrétnych zásahov cenzora do návrhov erbov žiadateľa.

Heraldickými predpismi rakúskeho cisárstva sa zaoberá štúdia Jana Županiča. Rakúska monarchia nikdy nemala jednotný súbor predpisov týkajúcich sa šľachtického práva a šľachtické ani heraldické právo neboli v skutočnosti nikdy jednotne kodifikované. Štúdia popisuje ako sa v rámci monarchie riešili problémy v šľachtických otázkach a popisuje najdôležitejšie ustanovenia a predpisy z tejto oblasti. Popisuje odlišnosti v erboch v súvislosti so šľachtickým postavením a zmeny v tejto oblasti.

Nobilitačnými spismi ako prameňom k dejinám štátneho úradníctva na Morave a v Sliezske v prvej polovici 19. storočia sa zaoberá štúdia Zbyňka Žouželku. Autor venuje pozornosť postupom nobilitačného procesu na základe štúdia nobilitačných spisov a uvádza okruh informácií, ktoré v nich možno o štátnych úradníkoch získať. Na záver vymenúva vybraný súbor nobilitovaných úradníkov v spracovanom období.

Tesné vzťahy medzi heraldikou a faleristikou rieši štúdia odborníka na túto problematiku Igora Grausa s názvom *Armálesy z hľadiska faleristiky*. Zaoberá sa symbolmi radov v konkrétnych miniatúrach erbových listín. Venuje sa aj kategórii panovníckych a záslužných radov, ktoré sa dali získať spolu s povýšením do šľachtického stavu.

Štúdia maďarského odborníka na genealógiu a heraldiku Attilu Pandulu je podobne zameraná a zaoberá sa faleristickými východiskami jednotlivých armálesov. Výskum dokumentuje popisom šiestich konkrétnych listín, v ktorých nobilitovaní boli už držiteľmi radov, alebo ich prostredníctvom armálesu zároveň získali.

Príspevok českého odborníka na heraldiku Karola Müllera s názvom *Nad súpismi erbových listín* sa v úvode zaoberá genézou vzniku takýchto súpisov a popisuje nedávne aj súčasné postupy pri erbových súpisoch.

Zdenko G. Alexy sa vo svojom príspevku zaoberá informačnou základňou o slovacikálnych erbových listinách. Popisuje pramennú bázu maďarských archívov a inštitúcií, kde sa dajú získať erbové listiny vzťahujúce sa k územiu Slovenska.

Záver zborníka tvorí krátky príspevok Radoslava Ragača k armálesom v súkromných zbierkach.

Publikácia je na záver obohatená anglickým resumé všetkých príspevkov a menným, miestnym a predmetovým registrom, ktoré sú doslova nevyhnutné v takýchto prácach.

Zborník *Erbové listiny* sa zaraďuje k ďalším vynikajúcim dielam, ktoré za posledné roky na Slovensku v oblasti heraldického bádania vyšli. Jeho kvalitu podporuje široké spektrum a najmä vysoká fundovanosť prispievateľov. Aj bohatá pramenná báza štúdií, na ktorej sú založené, zvyšuje ich kvalitu. Je azda na škodu, že pri niektorých príspevkoch, zrejme pri záverečnom technickom spracovaní, vypadol poznámkový aparát. Bolo možno vhodné ho vydať formou opráv (errata) a vložiť ho do publikácie tak, aby čitateľ alebo následný bádateľ nebol ochudobnený aj o tieto údaje.

Všetky spomínané hodnoty, ktoré dielo nesporne má, zvyšuje aj kvalita technického spracovania. Aj keď sa kniha grafickým spracovaním netají súvisom s predchádzajúcimi publikáciami, vydanými Slovenskou genealogicko-heraldickou spoločnosťou, preda ich v mnohom prevyšuje, a to už navonok tvrdou väzbou a vo vnútri veľmi bohato a kvalitne pripravenými obrázkami v texte. Samozrejme, že na bohatosti doplnenia textu majú zásluhu v prvom rade samotní autori, ale za kvalitu pri zalamovaní textu je potrebné pochváliť aj technického spracovateľa.

Na záver je potrebné dodať, že dielo spĺňa všetky požiadavky na moderný zborník odborných štúdií a bez ostychu je možné pochváliť sa s ním aj v zahraničí, kam nepochybne bude smerovať.

Peter Vítok

GENEALOGICKO-HERALDICKÝ HLAS 1/2006, 2/2006. Zostavil Milan Šišmiš. Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť 2006. 60 s., 68 s.

Číslo 1 Genealogicko-heraldického hlasu otvára štúdia Przemysława Stanka *Príbuzenské vzťahy oravského župana Jána z Dubovca a Kôz*. Ján z Dubovca (* cca 1508, † pred 7. 3. 1550) pochádzal z vetvy hornosliezského rodu Kornicovcov, konkrétne zo Slopovcov (Szłop) z tešínskej obce Dubovec (Dębowiec). Po boku Mikuláša Kostku zasiahol do bojov o trón medzi Ferdinandom Habsburským a Jánom Zápoľským. V roku 1534 získal za zásluhy donáciu na Oravský hrad a županský titul. Predal rodové majetky v osvienčimskom kniežatstve a na Orave sa trvalo usadil. Pre uhorské dejiny je významná jeho prestavba Oravského hradu dokumentovaná aj viacerými erbami a príchod familiarity – hlavne Zmeškalovcov do Uhorska. Po Jánovej smrti, ktorý zomrel bez potomkov a asi nebol ani vôbec ženatý, získali hrad Turzovci. V prílohe je genealogická tabuľka od začiatku 15. storočia. Martin Bartoš sa vo svojom príspevku *Počiatky Andrášiovcov na Gemeri* podrobne venuje zakladateľovi krásnohorskej rodovej vetvy Petrovi Andrášimu. Peter Andráši (* cca 1533, † 1591) bol pôvodom Sikul a pochádzal z obce Szentkirály (dnes Sâncrăieni v Rumunsku). Do Uhorska ušiel po nezdare povstania Štefana Békeša v roku 1575. V roku 1578 sa stal krásnohorským cisárskym kapitánom. Napriek intrigám si funkciu udržal až do svojej smrti a po prietáhoch získal v roku 1582 do zálohu aj panstvo Krásna Hôrka ako náhradu za neudelený majetok. Prílohou je genealogická tabuľka. Vladimír Rábik v štúdiu *K vývoju Dolian a ich symbolov. Neznáma erbová listina z roku 1582* publikuje doteraz len zo strohej zmienky známe trhové privilegium spojené s udelením erbovej pečate pre Doľany z roku 1582. Listina panovníka Rudolfa II. sa zachovala len vo výtahu v kráľovských knihách. Našťastie sa zachoval blazon udeleného erbu, ktorého hlavná figúra – nahý chlapec držiaci vo

vystretých rukách po strapci hrozna, bola v Uhorsku zriedkavosťou. Autor sa venuje aj hospodárskym predpokladom povýšenia Dolian na mestečko počas vlastníctva červenokamenského panstva Fuggerovcami. Zaraďuje listinu do kontextu podobných výsad udelených dvom ďalším mestečkám panstva (Častá pred 1511 a 1560, Dolné Orešany 1490–1511) a do širšieho kontextu armálnych listín mestečiek – Oslany, Domaniža. Venuje sa aj sfragistickým dejinám Dolian. Opisuje predheraldickú fázu vývoja – osobná pečať (richtára?) z roku 1535. Zaujímavosťou je, že symbol z armálesu sa dostal na menšie pečatidlo Dolian. Obsah väčšieho je zatiaľ, žiaľ, neznámy. Na mladšom pečatidle Dolian z 18. storočia sa postava chlapca zmenila na figúru svätca (rovnako so strapcami v rukách) interpretovaného ako sv. Leonard, ktorému bola od stredoveku zasvätená miestna pútnická kaplnka. Ján Žilák sa v príspevku *Koloman Banšel a jeho korene* venuje geneológii tohto slovenského národovca – evanjelického kňaza a literáta. Banšelove korene siahajú do Sliezska. Na Slovensku je doložený pobyt jeho starého otca Pavla, ktorý bol pivovarníkom. Kolomanov otec Ján bol evanjelickým učiteľom vo viacerých novohradských obciach. Kolomanovu kňazskú dráhu zabrzдила choroba a jeho osud sa tragicky naplnil – spáchal samovraždu. Peter Novosedlík sa venuje identifikácii portrétu barónky Barbory de Prato, Zdenko G. Alexy heraldike pápeža Benedikta XVI.

Z rubriky Anotácie – glosy upozorňujeme na štatistiky týkajúce sa genealogického výskumu v sústave štátnych archívov v rokoch 2001–2005 od Júlie Ragačovej, prehľad genealogickej produkcie v rokoch 2004–2005 z pera autorskej dvojice Ján Lukačka – Milan Šišmiš a sumár komunálnej heraldiky na Slovensku a v Čechách v roku 2005 (Peter Kartous, Karel Müller). Z anotovaných prác vyberáme zborník *Problémy adaptácie cudzích mien v slovenčine* (zost. Ľ. Králik, Bratislava: Veda 2002) – súhrn súčasných názorov na túto stále aktuálnu otázku. Anotovaný je ročník 2005 časopisu Turul, jeden z príspevkov sa venuje erbú Sunegovcov (Jozef Novák). Z pera Radoslava Ragača pochádza anotácia dvojice katalógov maďarskej a slovenskej verzie výstavy venovanej Márii Habsburskej, jej dvoru a dvorskému umeniu (Historické múzeum Budapešť a SNG Bratislava). V maďarskej verzii *Habsburg Mária, Mohács özvegye (1526–1531)* (zost. O. Réthelyi – B. F. Romhányi – E. Spekner. – A. Véghe, Budapest – BTM 2005) je napríklad hodnotná štúdia venovaná armálnym listinám z obdobia panovania Ľudovíta II. Jagelonského, ako špecifickej forme heraldickej reprezentácie. A. Mikó opisuje jednotlivé umelecké okruhy, do ktorých patrili miniátori jednotlivých armálesov a ich zdroje. Venuje sa aj organizácii práce miniátorských dielní, ktorých del'bu práce môžeme označiť ako manufaktúrnú. Zaujímavá je aj štúdia Istvána Fazekasa o Máriinom kancelárovi Mikulášovi Oláhovi. V slovenskej verzii katalógu *Mária Habsburská (1505–1558)* (zost. Z. Ludiková, Bratislava – SNG 2006) je autorkin text venujúci sa armálnym listinám, so špeciálnym dôrazom na mytologické bytosti objavujúce sa v armálesoch vplyvom renesancie. V rámci výstavy bola v Slovenskej národnej galérii úplne zriedkavá možnosť vidieť vystavené aj viaceré skvostné originály predmoháčskych erbových listín so vzťahmi ku Slovensku, napríklad často reprodukovánú armálnu listinu pre Forgáčovcov. O armálnych listinách

mala zostavovateľka aj samostatnú sprievodnú prednášku. Rubrika obsahuje aj zamyslenie Milana Šišmiša *Spener a Slovensko* nad príspevkom Ludwiga Biewera *Philipp Jakob Spener als Heraldiker (Der Herold, h. 17–18/2005)* venované 300. výročiu úmrtia tohto nielen oceňovaného teológa, ale aj jedného zo zakladateľov vedeckej heraldiky v Európe a významného nemeckého genealóga. Uvažuje nad jeho možným vplyvom na pestovanie genealógie a heraldiky v Uhorsku. V rubrike Kronika je informácia o udelení štátneho vyznamenania – Pribinovho kríža III. triedy prof. Jozefovi Novákovi, o spomienkovom podujatí k 100. výročiu narodenia prof. Alexandra Húščavu a zaujímavý odkaz na užitočnú internetovú stránku www.army.cz/acr/vuapraha s databázou legionárov z prvej svetovej vojny a československých vojakov padlých v druhej svetovej vojne.

Číslo 2 prináša tému *DNA testy a genealógia*, ktorej je venovaná až trojica príspevkov. Štúdia Zdenky Vráblovej *Šľachtici z Konkola a Thege – Konkolyovci* je venovaná tomuto šľachtickému rodu pochádzajúcemu z Komárňanskej stolice – jeho genealógii a majetkovým pomerom. Autorka opisuje dejiny obce Konkol a jej vlastníkov Thege-Konkolyovcov. Významnými členmi rodu boli právnik Vojtech – kurátor reformovanej cirkvi a hlavne ďalší právnik a vedec v oblasti prírodných vied Mikuláš – astrofyzik a meteorológ – zakladateľ observatória v Hurbanove. Mikuláš bol aj ministerským radcom, poslancom Uhorského snemu, podporovateľom stavby železníc a regulácie Dunaja a riaditeľom Meteorologického ústavu. Prílohou sú viaceré genealogické tabuľky. Príspevok Kristíny Stančíakovej *Možnosti genealogického výskumu mníšok na príklade bratislavského kláštora klarisiek* je výťahom zo štúdie uverejnenej na stránkach Slovenskej archivistiky. Ide o metodológiu výskumu v prostredí ženských reholí. Predstavuje pramennú základňu, v prípade bratislavských klarisiek ochudobnenú o protokoly konventu, ktorý sa nezachoval. Ťažiskom bol archívny výskum – matriky, protokoly hodnoverného miesta, korešpondencia. Ako najväčšie úskalia identifikovala rádové mená, opomínanie mníšok v genealogických tabuľkách a malú spracovanosť meštianskych rodov. Tieto faktory spôsobili, že zo 63 klarisiek z rokov 1650–1680 sa jej pozitívne podarilo identifikovať len 36. Venuje sa aj ich národnostnému, sociálnemu zloženiu a miestu pôvodu. Príspevok *Insignia Osztrozithiana. Opis ostrožičovského rodového erbu od Mateja Gažúra* z pera Radoslava Ragača sa venuje latinským smútočným veršom z pohrebu baróna Pavla Ostrožiča v roku 1652. Verše vyšli tlačou v exulantskej tlačiarni Benjamína Odháje pôsobiacej v Trenčíne. Ich súčasťou je aj veršovaný opis rodového erbu, ktorý autor príspevku prebásnil do slovenčiny.

V rubrike Anotácie – správy upozorňujeme až na dve správy o medzinárodnom podujatí zorganizovanom Maďarskou genealogickou a heraldickou spoločnosťou *Interkongress Nagykanizsa* z pera slovenských účastníkov prof. J. Nováka (ref. Súčasná heraldická tvorba na Slovensku) a Zdenka G. Alexyho (ref. Erby tatranských lokalít z roku 1958). Okrem nich mali slovacikálne príspevky aj traja maďarskí referenti. T. Körmendy a A. Szemán sa venovali problematike štítonosičov erbov v stredovekom uhorskom mestskom prostredí. M. Szluha zmapoval armálesy v Štátnom archíve v Nitre. Prof. J. Novákovi

bola udelená medaila *Medzinárodnej konfederácie pre genealógiu a heraldiku* za celoživotné dielo. Zdenko G. Alexy anotuje české genealogické a vexilologické periodiká za rok 2005.

Kronika informuje o X. archívnych dňoch v Levoči, o konferencii *Pečate a ich používatelia* a o výstave o symbolike Brezna a obci breznianskeho okresu v Horehronskom múzeu v Brezne.

Radoslav Ragač

PIETA, K. – RUTTKAY, A. – RUTTKAY, M. (ed.): *BOJNÁ. HOSPODÁRSKE A POLITICKÉ CENTRUM NITRIANSKEHO KNIEŽATSTVA. WIRTSCHAFTLICHES UND POLITISCHES ZENTRUM DES FÜRSTENTUMS VON NITRA*. Nitra 2006. 250 strán ilustrovaného textu + 44 strán farebných príloh.

Biografický slovník zvonolejárův činných na Slovensku v druhom tisícročí zverejnil v roku 2002 domnienku, že zvony zneli na našom území už pred prvým tisícročím. Publikovaný názor verifikoval nečakane náhle najpovolanejší overovateľ historických pohybov, o ktorých sa nedostali do archívov žiadne spisovnené správy, a to Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied.

Spomenutým ústavom a Ponitrianskym múzeom v Nitre vydané pokračovanie edície *ARCHEOLOGICA SLOVACA MONOGRAPHIAE TOMUS IX* pozostáva zo štyroch častí. Úvodná obsahuje *predhovory* editorov, predsedu Nitrianskeho samosprávneho kraja, biskupa stojaceho na čele Nitrianskeho biskupstva, primátora Nitry a Herwiga Friesingera. Rakúsky vedec, pôsobiaci na univerzite vo Viedni ako profesor pravekých dejín a včasne stredovekých dejín, zdôrazňuje najmä prínos odbornej spolupráce, ktorá spája už desaťročia Archeologický ústav SAV, Institut für Ur- und Frühgeschichte der Universität Wien a Prähistorische Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften pri skúmaní spoločných dejín území medzi riekami Dyje, Morava, Váh a Dunaj.

Ďalšiu, a to hlavnú časť monografie nazvali editori *Hradisko Bojná a jeho historické zázemie*. Zaradili do nej osem príspevkov od desiatich slovenských aj nemecky píšucich autorov (*Bojná – mocenské a christianizačné(!) centrum Nitrianskeho kniežatstva, Správa o konzervácii zlatých plakiet z Bojnej, Nález zvona na hradisku z 9. storočia v Bojnej* atď.). Obsahové zameranie nadväzujúcej časti publikácie ohlasuje nadpis *Nové výskumy na hradiskách Nitrianskeho kniežatstva*. Zastrešuje tri príspevky, a to o Nitrianskom hrade v 9. storočí, o archeologickom výskume včasne stredovekého hradiska v Majcichove (okr. Trnava) a zamyslenie o možnosti prezentácie veľkomoravských archeologických pamiatok na Bratislavskom hrade. Údajovú bohatosť monografie umocňuje *príloha* s takmer 180-timi fotografiami terénu a doteraz odkrytých artefaktov.

Samostatnú oceňujúcu zmienku si zasluhuje fakt, že kniha sprístupnila objavné nálezy z hradiska v Bojne v doslova najkratšom možnom čase. Jej očakávaný medzinárodný ohlas podporí nepochybne tiež rozhodnutie uverejniť všetky príspěvky v simultánnej slovensko-nemeckej alebo nemecko-slovenskej podobe.

Oživme si v pamäti, že hradisko, o ktorom recenzovaná monografia informuje, bolo vybudované na starobylej komunikačnej spojnici Ponitria s Považím. Jeho pozostatky sa nachádzajú na strednom Ponitří, vo východnom predhorí Považského Inovca, a to v katastri obce Bojná (okr. Topoľčany). Záujem archeológov (žiaľ, tiež nežiadúcich sliedičov s detektormi) o túto síce známu, ale systematicky ešte neprebádanú archeologickú lokalitu s mnohovravnými stopami včasne stredovekého osídlenia vzpružil (súkromný!) nález plakiet z pozláteného medeného plechu aj odkrytie takmer funkčného zvona uliateho z bronzu v 9. storočí.

Na štyroch kruhových plaketách a dvoch plaketách pripomínajúcich symetrický kríž, sú zobrazené *en face* stojace okridlené bytosti. Na dvoch kruhových plaketách ich sprevádza trojica a päťica majuskulných litier, ktorých oznamovacie poslanie nie je ešte dešifrované. Odlišnosť litier na oboch plaketách upozorňuje, že ich tepali dvaja rôzni zlatníci. Súbor dopĺňajú tri obruby z rovnakých kovov. Podľa Karola Pietu a Alexandra Ruttkaya patrili asi k nájdeným plaketám, nedá sa ale ani vylúčiť, že obruby boli súčasťou iných (neznámych) plakiet. V súvislosti s hrotitými klinčekmi s plochými pozlátenými hlavičkami, z ktorých niektoré sa zachovali priamo v otvoroch na plaketách, dospeli obaja autori k názoru, že sú časťami výtvarnej výzdoby bývalého prenosného oltára alebo plakety, mohli byť pribité tiež na relikviári. Plakety a obruby patria v kultúrnom dedičstve a bohatstve Slovenskej republiky medzi najvzácnejšie včasne stredoveké artefakty. Slúžili totiž na našom území pre spomenuté alebo podobné účely zrejme už pred príchodom solúnskych bratov Konštantína a Metoda. Treba snáď iný dôvod pre Pamiatkový úrad Slovenskej republiky, aby inicioval administratívne konanie, ktoré zavŕši ministerstvo kultúry vyhlásením súboru pozlátených medených plakiet a obrúb z Bojne za národnú kultúrnu pamiatku?

Azda netreba osobitne vysvetľovať, prečo zaujala recenzenta najviac štúdia Jiřího Janošíka a Karola Pietu o bronzovom zvone, ktorý prečkal spolu s kyjakovite ukutým železným srdcom a zvyškami upevňovacieho remienka (zachovanými tak v slzovitej železnej príchytke vo vnútornej hornej časti zvona, ako aj v závesnom očku srdca) v zemi zaniknutého hradiska takmer dvanásť storočí.

Metalografická analýza zvona vyjavila, že jeho bronz obsahuje 87,3 percent medi, 9,25 percent cínu a 1,6 percent olova. Preukázala v ňom aj stopové množstvá železa (0,7 %) a striebra (0,4 %). Nadväzujúc na ňu pripomíname si príspevok *Chemické složení zvonů v průběhu věků*, ktorý bol publikovaný v Prahe v roku 2002 (In: Rozpravy Národního technického muzea... 177 – Z dějin hutnictví 32). *Prekvapivý nález zvona nie je však na hradisku osamotený. Na bližšie nelokalizovaných miestach vnútorného areálu sa našli... fragmenty z plášťov ďalších [dvoch väčších] bronzových zvonov (125, obr. 3/1 a 3/2), ku ktorým sa ešte vrátíme.*

Nie je tajomstvom, že Jiří Janošík ani Karol Pieta nepublikujú kampanologické vyjadrenia. Neprekvapuje preto, že pred datovaním zvona z Bojnei venovali nemalé úsilie heuristike *o výskyte a používaní zvonov v minulosti*, ako aj *historickému pozadiu nálezu zvona v Bojnei*. Možno konštatovať, že nimi zhromaždené opisy archeologických nálezov sú vítaným prehľadom informácií aj pre autorov, ktorí sa používaniu zvonov (zvoncov) na profánne, kultové alebo sakrálne účely venujú častejšie. Upriamujeme v tejto súvislosti pozornosť aspoň na ich pripomenutie nálezov z Carnunta, vrátane piatich bronzových zvoncov, z ktorých jeden sa typovo zhoduje so zvončekom nájdeným na západnom Slovensku v Malých Karpatoch (127). Iné rímske bronzové zvonce asi zo zaniknutého Brigetia (alebo jeho okolia?) spravuje Múzeum maďarskej kultúry a Podunajska v Komárne (tamže). Jiří Janošík a Karol Pieta neopomenuli ani hrobové nálezy, o. i. malý kužeľovitý bronzový zvonček s kruhovým závesným okom, ktorý bol nájdený v Nitre – Lupke medzi kolenami dospelého muža a považuje sa za predmet kultového charakteru z mladšej etapy veľkomoravského obdobia (139). Dva nálezy na hradisku Zvon pri Lazisku (okr. Liptovský Mikuláš) dokladajú od rokov 1991 a 2005, že na našom území sa vyrábali a aj používali už v 5. storočí zvonce zlitované zo železného plechu (128, obr. 6).

Vráťme sa však k zvonom ako liturgickým predmetom, medzi ktorými plnia funkciu bicích hudobných nástrojov. Apologéti ich považovali už v 2. storočí za symboly ohlasovania evanjelia. Slovné spojenie *signum tangere* treba chápať ako oznam o zvonení nepochybne najskôr od čias biskupa a liturgika Caesaria z Arles (* 470, † 542). Najstarší známy doklad výslovného zaradenia zvonov medzi neživých služobníkov katolíckej cirkvi možno hľadať asi v spisoch svätého Gregora, biskupa v Tours (* 538/539, † 594?). Svedčia, že *signum ecclesiae* sa ustálilo ako ohlasovanie obety Novej zmluvy až v priebehu 6. storočia. Využitie biskupovho svedectva na konštatovanie, že *do kresťanskej liturgie sa zvony dostali po roku 313* (128), pôsobí preto v príspevku len deklamačne a je v ňom zbytočné. Náležitú výpovednú hodnotu má iba publikovaný odkaz na bulu pápeža Sabiniána z roku 605 o potrebe zvolávať veriacich na bohoslužby zvonením, ako aj upozorňovať zvonením na tzv. *hodinky*, čiže na sedem kánonických častí dňa. Takisto zodpovedá skutočnosti, že *v západokresťanských kostoloch v Európe sa zvony začali vo väčšom rozsahu používať až po koncile v Aachene... v roku 801*. Chýrmy včasne stredoveký liturgik Amalarius (doložený v rokoch 809–813 ako arcibiskup v Trieri a v rokoch 835–838 ako arcibiskup v Lyone) povýšil vo svojej príručke liturgie *zvony na ústa a ich srdcia na jazyky kazateľov*.

Prichodí pripomenúť, že najstaršie (neveľké!) západokresťanské zvony vznikali kutím a nitovaním medeného plechu, železného plechu alebo bronzových platní a paralelne tiež liatím tečúceho bronzu do vopred pripravených odlievacích foriem. *Lexikon des Mittelalters* (München 2003, 24 000 biografických, geografických a iných hesiel s údajmi z rokov 300–1500) uvádza ako najvzácnejšie ukuté zvony tzv. *Gallusglocke* z omalovaného železného plechu z Bregenzu (teraz v St. Gallene), zvon užívaný pravdepodobne sv. Patrikom (teraz v írskom národnom múzeu v Dubline) a zvon prezývaný *Saufang*, ktorý (prinies-

li asi na nemecké územie vandrujúci írski alebo škótski mnísi) a teraz ho prezentuje mestské múzeum v Kolíne nad Rýnom. Spomína zároveň zvon z Canina pri Viterbe, ktorý sa považuje za najstarší zachovaný kontinentálny západokresťanský zvon z bronzu (uliaty v 8. až 9. storočí, teraz v zbierkovom fonde múzei vo Vatikáne), zvon z 9. až 10. storočia pripisovaný pikardskému rodákovi a misiónárovi Ansgarovi, ktorý prečkal zánik vikingského prístavu a obchodného strediska Haithabu (teraz v Archeologickom múzeu v severonemeckom Schleswigu) a zvon z 10. až 11. storočia, ktorý vyorali v roku 1966 na severozápade Maďarska v chotári obce Csolnok. Renomovaný nemecký kampanológ Kurt Kramer tuší jeho pôvodcu tiež medzi vandrujúcimi *insulárnymi* mníchmi. Ten istý znalec zvonov označil v spomenutom lexikóne všetky tri zvony za nezastupiteľných svedkov *für die weitere Entwicklung der europäischen Glockenform und Glockenrippe von fundamentaler Bedeutung* (heslo *Glocke, 4, 1497–1501*).

Autor citovaného hodnotenia zaradil v roku 1988 zvon Konkatedrály sv. Martina v Bratislave, nazývaný generáciami obyvateľov *Wederin* (dolný Ø 1 557 mm; uliaty v roku 1674 Baltazárom Heroldom) medzi výnimočné doklady úrovne európskeho zvonolejárstva (KRAMER, Kurt: *Glocken und Geläute in Europa*. München s. d.). Po vydaní monografie o nálezoch v Bojnej upriami isto záujem znova na Slovensko. Musí totiž rozšíriť trojicu najstarších západokresťanských (kontinentálnych) zvonov uliatych z bronzu artefaktom z hradiska na našom území a zaradiť ho vzhľadom na predpokladaný vek a tvar hneď za zvon z Canina. Takisto by malo byť verejným záujmom, aby tiež náš štát zabezpečil zvonu z Bojnej, a to prostredníctvom Pamiatkového úradu Slovenskej republiky a nadväzujúceho rozhodnutia príslušného ministerstva, ďalšiu existenciu v oprávnenom postavení národnej kultúrnej pamiatky.

Jiří Janošík a Karol Pieta vyhradili v spoločnom príspevku značný priestorčasne stredovekým zvonom ukutým alebo uliatym v Írsku, zároveň tiež národnému svätcovi *zeleného ostrova*, Patrikovi (* 385, † 461). Výslovne oznamujú: *Pretože z írskoho prostredia vychádzala rozsiahla misijná činnosť do veľkej časti Európy, prispela táto skutočnosť značnou mierou k všeobecnému používaniu zvonov v európskych kláštoroch a od konca 6. storočia aj v mnohých kostoloch* (129). Pri heuristike však nepostrehli existenciu viacerých *hovoriacich relikviárov*, čiže bohato zdobených schránok, v ktorých sa prenášali v 8. až 15. storočí zvony (*Glockenschrein*). Rozličné maľby dokladajú, že kniha (Biblia), pútnická palica a (príručný) zvon boli v stredoveku rekvizitami putujúcich mníchov aj pustovníkov. Vyjadrovali ich zvestovateľské poslanie a duchovnú autoritu. Ako ilustrácia povedaného môže poslúžiť nástenná maľba sv. Antona pustovníka s malým zvonom v pravej ruke zo 14. storočia v Kostole sv. Jakuba v Levoči.

Okrem nespokojencov, ktorí požadovali v roku 1061 Bela I., aby kresťanské kostoly boli zbúrané a zvony rozbité (nedostal sa zvon v Bojnej práve vtedy do zeme?), spomínajú autori príspevku aj ženatých zvonárov Lenkadna a Mesu vedno s druhom Saulom, ktorých daroval opátstvu v Bzovíku (okr. Krupina) *pro remedio animarum suarum* panovníkov švagor Lampert s manželkou a synom. Škoda, že neprevzali správu Bibiany Pomffyovej z roku 2005 o zvonárovi (zvonároch) žijúcich v šiestom decéniu 12. storočia v zaniknutej stredovekej dedine

Bratke pri Leviciach, ktorá patrila k najstarším a najvýznamnejším sídlítnym útvarom v južnej časti Slovenska. Už v roku 1156 daroval málo známy Euzinus tamojšiemu Kostolu sv. Martina vedno s pôdou, paramentmi a liturgickými knihami aj zvonára (*pulsatorem unum nomine Kusid*). Iná listina z roku 1158 (v ktorom získali Bratku benediktíni z Hronského Beňadika) vymenúva medzi užívateľmi tamojšej pôdy už viacerých zvonárov (*terra sacerdotis ac pulsatorum*). V súvislosti s najstarším písomne doloženým zvonom (zvonmi?) v Lelesi (okr. Trebišov) prichodí upriamiť pozornosť na správu Ferdinanda Uličného st., že miestne premonštrátske prepošstvo (známe z dejín Slovenska ako *hodnoverné miesto*) založil po roku 1188 vacovský biskup Boleslav s rehoľníkmi pozvanými na Potiskú nížinu z materského kláštora v Prémontré. Donátor poručil, a to v testamente písomnenom okolo roku 1190, kláštornému Kostolu Nájdenia sv. Kríža o. i. aj zvonára. Jiří Janošik ani jeho spoluautor si Uličného príspevok nevšímli.

Snaha oboch nahradiť kampanologickú autopsiu plošnou heuristikou je v príspevku badateľná. Prebleskuje v ňom uprednostňovaním mimoslovenských údajov aj absenciou odlišenia dôležitosti zhromaždených údajov. Chýba v ňom napríklad čo i len zmienka o testamente spišského prepošta Mutimíra (Mothmera) z roku 1273. Nebolo treba oznamovať, prečo vzdelaný cirkevný hodnostár choval včely, že med nepoužíval iba ako sladidlo, asi aj na robenie medoviny, ani, že ho mohol ako graduovaný lekár odporúčať už počas pôsobenia na panovníkovom dvore ako dermálny prípravok, pri ošetrovaní nehojacich sa rán aj liečení infekcií. Stačilo pripomenúť, že v závete poručil miestnemu zvonárovi Janovi so synom desať jutár zeme, kravy, voly, ovce, ošipané a polovicu včelstiev s podmienkou, že ostane zvoniť v sídle Spišskej kapituly (teraz ako Spišská Kapitula, časť mesta Spišské Podhradie v okr. Levoča). Veľkorysé obdarovanie zvonára súviselo iste s vedomím, že čas bol v stredoveku *hlavně časem církevním a kněžským*. Cirkevným najmä preto, že rok bol liturgickým časomerným celkom. Časom knážskym preto, že duchovenstvo určovalo výpočtom pohyblivých sviatkov hranice jeho častí... a pohyb času oznamovali dennodenne počas celého cirkevného roku aj kalendárneho roku zvony ovládané zvonármi (LE GOFF, Jacques: *Kultura středověké Evropy*. Praha 2005, 250–251).

Autori mali dôslednejšie prihliadať na skutočnosť, že dvojazyčná monografia je určená tiež pre zahraničných historikov, vrátane kampanológov. Preto mali nahradiť napríklad oznam, že *najstarším datovaným exponátom najväčšej zbierky zvonov na Slovensku... v Západoslovenskom múzeu v Trnave je gotický zvon z roku 1491* (132) fundovanou informáciou o Konrádovi Gaalovi. Zakladateľská osobnosť najvýznamnejšej gotickej (už mimokláštornej!) lejárne na Slovensku je písomne doložená od roku 1357 do roku 1379, v ktorom založil v Spišskej Novej Vsi špitál. Jeho nástupca Ján Weygel, príbuzní Konráda a miestny rodák Ján Wagner (*Iohannes de nova villa*) tvarovali v rodinnej dielni tečúci bronz do roku 1513. Vošli do dejín európskeho zvonolejárstva veľkými zvonmi s ušľachtilým profilom a lahodným hlasom, tiež ako pôvodcovia dvojdielných kalichovitých krstiteľníc s bohatou výtvarnou výzdobou. Ani jedna z nich nechýba v katalógu európskych bronzových krstiteľníc zo 14. až 16. storočia, ktorý zostavil v Berlíne Klaus Lutze (v tlači). Dodávame, že nič nebránilo spomenúť zo zvonov

spišskonovoveskej proveniencie, ktoré existujú doteraz, ako výsledky majstrovského zvládnutia vedomostne aj fyzicky náročného remesla napríklad zvon uliaty v roku 1375 pre Kostol sv. Kataríny z Alexandrie v Kysaku (okr. Košice – okolie), dva zvony uliate Jánom Weygelom pre *Kosciól Mariacki na Rynku głównym* v Krakove počas pobytu v sídelnom meste poľských kráľov (v rokoch 1382–1390) či zvon, ktorému dal podobu a hlas prasynovec Konráda Gaala Pavol Gaal spoločne s Jánom Wagnerom v roku 1475 (čiže 16 rokov pred vznikom spomenutého muzeálneho exponátu). Nachádza sa vo veži Kostola Nanebovzatia Panny Márie v Ľubici (okr. Kežmarok). Práve ich prostredníctvom mohli Janošík s Pietom naznačiť vývoj liatych zvonov od nevelkých bronzových artefaktov z poslednej štvrtiny prvého tisícročia (pripomínajúcich pletené úle) cez väčšie signálne nástroje s homolovitým tvarom až k veľkým zvonom s gotickým profilom. Povedané inými slovami, práve ich prostredníctvom mohli naznačiť, ako sa zmenili zvony v stredoveku zo signálnych predmetov na hudobné inštrumenty (Kramer, Kurt: *Glocken in Geschichte und Gegenwart I.–II.* Karlsruhe 1986/1997).

Viacero dutín po vzdušných bublinách v spodnej časti bronzového zvona, ktorý nevybrali zo zeme v Bojnej archeológovia, nabáda spolu s nálezom dvoch zlomkov z väčších bronzových zvonov (s dolným Ø asi 230 mm a s dolným Ø asi 300 mm), ako aj so zvyškami kovolejárskej činnosti na území toho istého hradiska vysloviť domnienku, že nájdený zvon nie je oným artefaktom, ktorý priniesli k nám cudzokrajní misionári. Považujeme za pravdepodobnejšie, že bronz nelial do jeho formy skúsený páter – lejár v domovskom kláštore, ale jeden z misionárov, ktorý sa iba učil pri ňom liať zvony a v 9. storočí ich robil v menej vyhovujúcejších podmienkach misijnej stanice.

Pretože počas stáročí sa ustálil názor, že zvony môžu pomáhať cirkvi ako neživí služobníci iba po osobitnom prevzatí medzi *liturgické inštrumenty*, vžil sa (asi) po roku 712 zvyk (najprv v Španielsku) ich posväcovať. Vzhľadom na to, že *consecratio signi* prináleží (ešte stále!) biskupovi, že v Bojnej sú doložené tri zvony (čo bol vo včasnom stredoveku počet odporúčaný pre sídlo biskupa) a že neďaleko od Bojnej (v Nitrianskej Blatnici) je doložená súdobá rotunda, neváhame vysloviť domnienku, že v zrejme viacčlennej skupine misionárov bol tiež rehoľník s postavením infulovaného člena rádu, čiže mohol požehnať nové zvony (*benedictio signi*) priamo na rozľahlom pôsobisku.

Bez ohľadu na to, či oné tri zvony používané na hradisku v Bojnej priniesli misionári alebo ich urobil jeden z nich priamo na pôsobisku, sú výrečnými svedkami spätosti územia terajšej Slovenskej republiky so západoeurópskym kresťanstvom a jeho duchovnou aj materiálnou kultúrou už v 9. storočí. Svedčia, že sme vstúpili do spoločenstva európskych krajín viac ako tisíc rokov predtým, než vymeníme tradičné koruny za eurá. *Apropos* eurá. Archeologický ústav SAV by mal spoločne s Historickým ústavom SAV, prípadne samo Predsedníctvo SAV by malo osloviť v náležitom časovom predstihu prostredníctvom guvernéra Národnej banky Slovenska jej bankovú radu, aby prvá slovenská pamätná zlatá eurominca prezentovala zvon z Bojnej. Veríme, že návrh podporí aj Slovenská numizmatická spoločnosť. Hradisko v Bojnej tezuruje totiž fakty, ktoré majú

schopnosť mierniť dogmatizmus v myslení vlastných *technokratov* aj oslabovať vitalitu cudzích neprajníkov vidiacich v nás iba novoveký prívesok Európy bez noblesy historických koreňov. Nepochybne netreba preto napovedať navrhovateľom ani schvaľovateľom dôvody, ktoré povýšia platidlo, vyrazené pri neopakovateľnej príležitosti a s takýmto námetom, na mnohovravný symbol.

Odporúčame obohatiť monografiou príručnú knižnicu každého archívu. Napriek terminologickým prešľapom (nie *christianizácia* ale *kristianizácia*, nie *paleografia* ale *epigrafia*, nie *kapitálka* ale *kapitála* alebo *majuskula* a pod.), ako aj vyhnutiu sa najnovšej kampanologickej literatúry prispieva jej obsah k hodnovernosti legendy súvisiacej s posolstvom kniežata Rastislava v roku 862 k byzantskému cisárovi Michalovi III.: *boli prišli k nám učitelia mnohí, kresťania z Vlách... i z Nemiec, učiac nás rozlične...* (137).

Juraj Spiritza

DENNÍKY A SPOMIENKY VOJAKOV Z VÝCHODNÉHO FRONTU 1941–1944: Z PRAMEŇOV K DEJINÁM I. SLOVENSKEJ REPUBLIKY 1939–1945 II. Zost. Martin Lacko. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave 2006. 216 s.

Dejiny nepredstavujú len čiru faktografiu, topografiu, súbor menných, či osobnostných údajov, prípadne chladnú, neadresnú štatistiku. Popri výklade jednotlivých častí politických, hospodárskych a sociálnych dejín nachádzajú stále väčší priestor v našej historiografii aj edície prameňov, a to aj z najnovších dejín. *Denníky a spomienky vojakov z východného frontu 1941–1944* (ďalej *Denníky a spomienky...*) predstavujú druhý diel edície *Z prameňov k dejinám I. Slovenskej republiky 1939–1945*. Kým v prvom diele zostavovateľ publikoval situačné hlásenia okresných náčelníkov v čase tesne pred a počas SNP,¹ v prípade tohto dielu upriamil pozornosť na úplne odlišný typ prameňa. Ako už samotný názov napovedá, základom tejto publikácie sa stali denníky a spomienky bývalých vojakov východného frontu, ktorí sa zúčastnili vojenského ťaženia proti ZSSR už od roku 1941.

Východný front predstavoval v časoch vrcholu II. svetovej vojny najdôležitejšie a najťažšie bojisko, kde umierali státisíce vojakov oboch bojujúcich strán. Slovenskí vojaci sa bojov na východnom fronte zúčastnili ako súčasť jednej z dvoch divízií, ktoré istý čas pôsobili na východnom fronte, najmä v oblasti Bieloruska a Ukrajiny. Prvou bola *Rýchla divízia*, druhou *Zaisťovacia divízia*. Tá prvá patrila k zväzu nemeckých armád *Juh* a bojovala tak od svojho vzniku v ro-

¹ Situačné hlásenia okresných náčelníkov január–august 1944: *Z prameňov k dejinám I. Slovenskej republiky 1939–1945*. I. diel. Zost. Martin Lacko. Trnava: Katedra histórie Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave 2005. 270 s. (recenzia). In: *Slovenská archivistika*, roč. XLI, 2006, č. 2, s. 135–137.

ku 1941 na fronte až do svojho postupného stiahnutia z frontu v roku 1944, odkedy už vystupovala len ako technická divízia, pôsobiaca v Maďarsku. *Zaistovacia divízia*, ktorá rovnako vznikla v roku 1941, plnila prevažne strážnu úlohu. Pôsobila hlbšie v tyle nemeckého frontu, no v roku 1943 bola presunutá do Talianska. Hrôzy vojny sa tak priamo dotkli aj slovenských vojakov. Mnoho z nich padlo, mnohých vojnové útrapy poznačili na zvyšok života.

Denníky a spomienky... možno označiť za prameň ponúkajúci v mnohých smeroch až detailný pohľad na spôsob života a vnútorné pocity niektorých slovenských vojakov na východnom fronte. Poukazuje na to práve skrz ich vlastné denníky a zápisníky, ktoré vznikli v čase výkonu vojenskej služby na Ukrajine, Bielorusku, či západnom Rusku. Samostatne stoja spomienky troch vojakov, ktorí sa zúčastnili vojnového ťaženia proti ZSSR, ktoré však, na rozdiel od spomenutých denníkov, vznikli s odstupom niekoľkých desaťročí.

Publikácia je rozdelená do dvoch základných častí, doplnených prílohou. Prvá časť tvoria štyri denníky. Denníky, či zápisníky patria k významným autentickým prameňom. Patria bezpochyby k najdôležitejšej časti tejto edície. Bezprostredné dojmy, pocity, nálady, ktoré do svojich denníkov zaznamenali Ľudovít Kompas, Ján Balint, Ján Gašpar a Rudolf Kubiš sugestívne poukazujú na tvrdý život jednoduchých ľudí, ktorí sa ocitli vo víre vojnových udalostí na východnom fronte. Už v prvom denníku Ľ. Kompara jasne vidieť, že také pocity ako strach, chýba domov, či rodine patrili ku každodenným myšlienkam a pocitom sužujúcim azda väčšinu vojakov. Potvrdzujú to aj denníky ostatných troch vojakov. Denník Ľ. Kompara nám čiastočne priblížil pomery a podmienky vojakov *Rýchlej divízie*. Neskryto dal tento vojak viackrát najavo silnú túžbu odísť z frontu domov. Zo zápiskov J. Balinta možno vycítiť rovnaký postoj. Tento, neskôr desiatnik, spojár, patrilo k *Zaistovacej divízii*. Pôsobil v okolí Terebova a mesta Chojníky. Detailnejšie opísal viaceré bojové strety s miestnymi partizánmi. Denník J. Gašpara poukázal na častejšie úteky slovenských vojakov k partizánom. Tento moment sa stal príčinou prehĺbujúcej sa nedôvery nemeckých vojakov voči slovenským, čo viackrát v službe slovenskí vojaci pocítili. J. Gašpar patrilo, rovnako ako J. Balint, k *Zaistovacej divízii*. Pôsobil v Bielorusku v oblastiach Kopcevič a Ptič. V Jeľskej oblasti pôsobil R. Kubiš, ktorý rovnako ako predchádzajúci dvaja vojaci patrilo k *Zaistovacej divízii*. V jeho denníku sa bližšie dozvedáme aj o vojnu zdevastovaných mestečkách, či celých oblastiach, ktorými prechádzal. J. Balint, J. Gašpar a R. Kubiš slúžili v rovnakom čase, hoci na rozličných miestach.

Spomienky z hľadiska presnosti a vierohodnosti, či úplnosti rozhodne nemožno postaviť na roveň zápiskom, denníkom vzniknutým priamo na východnom fronte. Predstavujú však bezpochyby zaujímavý „výklad“ troch bojujúcich vojakov, Jána Ščibrana, Ľudovíta Michalka a už spomínaného Rudolfa Kubiša.

J. Ščibran opísal svoju vojenčinu na Kryme, v Dnepropetrovsku, Nikolajeve, ako aj v Odese, kde postupne pôsobil ako spojár 1. pešej divízie (predtým *Rýchla divízia*) od roku 1943. Spomenul aj rýchly ústup pred sovietskou armádou cez Rumunsko a svoj príchod na Slovensko. Podobne spomienky Ľ. Michalka opisujú vojenskú službu a boje s partizánmi v okolí Ovrúče a v Jeľskej oblasti.

Na nižšiu hodnovernosť a spoľahlivosť spomienok, ktoré s odstupom času prirodzene degradujú a človek po mnohých desaťročiach na mnohé zo zažitého zabudne, poukazujú spomienky J. Kubiša. Ten ich písomne zaznamenal v roku 1986. Vzhľadom k dobe, v ktorej vznikli, do istej miery ani neprekvapí „dobové nazeranie na problematiku II. svetovej vojny“ a svojej vlastnej vojenčiny. Napriek tomu, že z vyššie spomenutého denníka J. Kubiša necítiť napríklad nijaký odpor voči vtedajšej slovenskej garnitúre, či slovenskému štátu, spomienky z roku 1986 vyznievajú opačne a možno ich charakterizovať ako silno ideologicky podfarbené. Tu však treba povedať, že zrejme nie je správne automaticky generalizovať a jednoducho uviesť, že „...*najhodnovernejšie spomienky pochádzajú najmä od tých, ktorí sa v komunistickom režime významnejšie neangažovali. U všetkých, ktorí sa s ním stotožnili, dochádzalo aj po rokoch k ideologickým deformáciám. Pravdu, teda to, o čom boli skutočne presvedčení, povedali najskôr tí, ktorí žili život „radového“ človeka.*“ (s. V.–VI.). Hodnovernosť a pravdivosť výpovede totiž nemožno odvodzovať len od politického presvedčenia jednotlivca.

V prílohe zostavovateľ publikoval viacero piesní, básní a obrázkov z jednotlivých denníkov, ktoré vhodne dopĺňajú pramenný materiál a dokumentujú vnútorné rozpoloženie vojakov.

Publikované denníky, ale aj spomienky boli opatrené potrebnými doplňujúcimi a vysvetľujúcimi poznámkami zostavovateľa (časté nárečové prvky v textoch denníkov), ako aj uvádzaním súčasných topografických názvov rôznych lokalít. Pri druhej časti „*Spomienky*“ zostavovateľ v poznámkach viackrát upozornil na chyby uvedené v jednotlivých spomienkach a opravil tak ich pôvodné texty. Treba vyzdvihnúť práve tento kritický prístup zostavovateľa. Možno by však bolo vhodné pri opravách takýchto faktografických údajov uviesť prameň, resp. pramene, o ktoré sa zostavovateľ pri opravách opieral. Vhodné by bolo oboznámiť čitateľa, vzhľadom k vzácnosti tohto typu prameňov, ale aj čisto z praktických dôvodov, v ktorom archíve, archívnom fonde, či súkromnej zbierke sa tieto dokumenty nachádzajú.

Podľa úvodu zostavovateľ priamo do textovej časti zasahoval len minimálne. Zásahy do textov autentických denníkov sa týkali len „...*hrubších pravopisných a štylistických chýb*...“ a dátumy boli vyznačené kurzívou (s. VII.). Publikáciu dopĺňa potrebný zoznam skratiek, v ktorom sa zväčša nachádzajú skratky vojenských hodností. Menný a miestny register tvoria záver práce a uľahčujú prípadné rýchle vyhľadávanie.

„Oral history“ patrí v posledných rokoch k stále častejším spôsobom bádania a prezentovania najnovších slovenských dejín. *Denníky a spomienky*... možno sčasti charakterizovať aj ako príspevok k tomuto prúdu v historiografii. Problém so „živými spomienkami“ sa však jasne odráža aj v tejto publikácii. Dokladá to viacero kritických (opravných) poznámok zostavovateľa.

Celkovo možno túto publikáciu charakterizovať ako ďalšiu vydarenú tematickú edíciu prameňov k dejinám slovenskej armády, k životu jednoduchých vojakov na východnom fronte.

Pavol Tišliar

ŽUPANIČ, J.: *NOVÁ ŠLECHTA RAKOUSKÉHO CÍSAŘSTVÍ*. Praha: Agentura Pankrác 2006. 456 s.

Anotovaná monografia je vyústením autorovho viacročného záujmu o novú šľachtu. Ako sám názov napovedá, skúmal obdobie 19. storočia s dôrazom na rody nobilitované, či povyšované v jeho priebehu. Vzhľadom na absenciu podobných prác z nášho prostredia ide o základnú prácu aj pre výskum uhorskej šľachty v tomto období. Jej hlavná hodnota tkvie v systematickom archívnom výskume vo viedenských archívoch – množstve preštudovaných archívnych dokumentov, z ktorých niektoré doposiaľ unikali bádateľskému záujmu. Najlepšie to hodnotí sám autor v úvode (10–11) – „...*Některými problémy, jež jsou řešeny v této práci, se nikdo doposud podrobněji nezabýval, v řadě případů pak autoři využívali pouze zlomku dostupných materiálů nebo přebírali nepřesné informace.*“

Ide o komplexný pohľad, rozdelený do ôsmich častí. Prvú kapitolu nazvanú *První a druhá společnost* autor venuje hierarchii *starej šľachty*, podmienkam jej pôsobenia, cisárskemu dvoru a konzervativizmu, ktorý predstavovala. Jej doménou až do pádu monarchie zostal pevne zošnúrovaný panovnícky dvor a sféra dvorských funkcií, ktorým sa autor taktiež venuje. Ako protipól predstavuje spoločenskú a sociálnu štruktúru rakúskej *novej šľachty*. Opisuje mnohokrát takmer neprekonateľné spoločenské bariéry, ktoré musela zdolať. Napriek tomu ona tvorila slovami autora – *skutečné mocensko-kulturní elity říše*. Zaujímavé sú štatistické tabuľky, ktoré jasne dokazujú zreteľný úpadok *starej šľachty* v druhej polovici 19. storočia. V roku 1918 *nová šľachta* zastávala už takmer polovicu postov v diplomacii (44 %) a v správnych úradoch (43 %) a celé tri štvrtiny postov v generalite.

Rozsiahla stať *Vznik rakouské šlechty* je pohľad na jednotlivé krajiny podunajskej monarchie pred vznikom Rakúskeho cisárstva. Autor popisuje tamojšie pomery a veľmi citlivé problémy so začlenením šľachty jednotlivých krajín do jednotného systému. Rakúsky dvor vyvinul nemalé úsilie, avšak napríklad v prípade lombardsko-benátskej šľachty nikdy nedospel k všeobecne akceptovanému riešeniu. Dlhotrvajúce ťahanice, prehmaty a spory boli jedným z dôvodov, že tamojšie elity sa cítili často oprávnené ukrivdené a od Habsburgovcov sa úplne odvrátili. V prípade Bukoviny išlo o úplne inú organizáciu miestnych elít. Kapitola *Udílění šlechtických titulů* opisuje systém šľachtických titulov v Predlitavsku a Zalitavsku. Na viacerých konkrétnych prípadoch opisuje možnosti postupu, niekedy veľmi závažného moderným slovom korupcia. Veľmi podnetná je rozsiahla kapitola *Kancelářská praxe*. Je to podrobná sonda do systému ták, ktorých úhrada sa stala podmienkou udelenia titulov, administratívneho pozadia nobilitácie a predpisov centrálnych úradov monarchie viažucich sa k tejto otázke. Základom bolo nariadenie Márie Terézie z roku 1752 potvrdené v roku 1817 a upravujúce podobu znakov, pravidiel pri ich udeľovaní a rozdiely medzi jednotlivými stupňami. Na heraldické otázky, hlavne na korekciu predložených návrhov, od začiatku 18. storočia dohliadal úradník šľachtického odboru – erbový cenzor – *Wappenzensor*. Prepracovaný systém poplatkov sa postupne stal z pô-

vodnej taxy za fyzické vyhotovenie listiny poplatkom za udelenie šľachtictva nejakého stupňa. Definitívne ich upravil tzv. taxový zákon z roku 1840. Postupne v priebehu 19. storočia však boli v čoraz väčšej miere odpúšťané. Osobitne boli vybrané poplatky za prídomok (10 % taxy), čestný titul (10 % taxy) a vyhotovenie diplomu. Zaujímavosťou je, že časť príjmov za vyhotovovanie listín slúžila, ako vedľajší príjem rozdeľovaný medzi úradníkov šľachtického odboru c. k. ministerstva vnútra. Nejasný vzťah sa vyvinul medzi vyhotovením erbovej listiny, udelením šľachtického titulu a zaplatením taxy. Nejasnosti, či je listina nevyhnutná, na čom trvali centrálné úrady a hlavne šľachtický odbor i z vyššie uvedených prozaických dôvodov, neboli definitívne vyriešené až do rozpadu monarchie. Ostala skupina nobilitovaných, ktorí nikdy o vydanie listiny nepožiadali (napríklad zomreli, nemali záujem), alebo im napriek záujmu nebola vyhotovená. Výber prídomku, ktorý navrhoval sám žiadateľ, bol tiež upravený presnými pravidlami. Niektoré zdôvodnenia návrhov sú úsmevné. Spomenieme podplukovníka Gustáva Hoscheka, ktorého jeden z návrhov z roku 1916 *von Addafels* neodkazuje na severotalianske bojisko (rieka Adiža), ale na domáci variant mena jeho milovanej manželky Adeline. Na priezvisko manželky, ktorá bola rodená Taubenthalerová, odkazovali aj navrhované figúry erbu – holubica a údolie. Začiatkom 19. storočia zanikli (1818) v Predlitavsku erbové listiny pre nešľachticov a do roku 1918 už nebolo napriek rôznym pokusom ich vydávanie obnovené. Kapitola *Šľachtická privilegia v nové době* mapuje rozsiahle zmeny v tejto oblasti po revolúcii v roku 1848. Po nich sa šľachtické výsady zúžili hlavne na: možnosť používať tituly a prídomky v predpísaných formách, používanie erbu, právo na čestné úrady, kde sa vyžadovalo osvedčenie o pôvode, možnosť zriadiť fideikomisy, dôchodky, štipendiá a príjmy z nadácií, miesta v ústavoch pre šľachticov, katedrálnych kapitulách a niektorých vzdelávacích inštitúciách. Léna definitívne zanikli v rokoch 1867–1868. Cirkevný patronát prežil v jozefínskej podobe až do pádu monarchie. Školský patronát zostal po roku 1862 (ríšsky zákon o obciach z 5. 3. 1862) zachovaný len v súkromných školách.

Kapitola *Židovská šlechta* sa venuje zaujímavému fenoménu – vysokému počtu šľachty židovského pôvodu v monarchii v porovnaní s Európou. Až do konca 18. storočia boli zriedkavé povýšenia do šľachtického stavu pre Židov podmienené okrem mimoriadnych zásluh aj predchádzajúcou konverziou. Prvý nepokrstený Žid, Izrael Hönig, bol nobilitovaný až v roku 1789 a krátko po ňom v roku 1790 Joachim Popper. Zlomom boli napoleonské vojny. Tie boli spolufinancované bankárskymi rodmi Arnsteinovcov, Eskelesovcov a Rothschildovcov. Všetci získali šľachtický titul. Vypracovali sa na medzinárodné finančné impériá. V prvej polovici 19. storočia napríklad spolu bojovali o ovládnutie rakúskej železničnej dopravy. Od konca 18. storočia výrazne prispela postupná liberalizácia školstva k rastu počtu nobilitovaných aj z radov židovských intelektuálnych elít. Ďalšou z možností hlavne pre židovských priemyselníkov, finančníkov a bankárov bolo získanie rádov spojených s možnosťou povýšenia do rytierskeho alebo barónskeho stavu. Rast vplyvu a emancipácia stáli aj pri zrode moderného antisemitizmu.

Kapitola *Renabilitace a renobilitační procesy* sa venuje procesu obnovenia šľachtictva. Popisuje zaujímavé spôsoby dobových falšovateľov a korupciu na ministerstve vnútra, novinové útoky a procesy pre nactiutľhane. Výsledkom bolo v rokoch 1902–1903 viacero odsúdených, o šľachtický titul prišlo viac ako 20 rodín. Na ministerstve prišlo k masovému prepúšťaniu a penzionovaniu úradníkov a k podstatnému sprísneniu procedúr. Falšovatelia spolupracovali aj s viacerými, žiaľ v texte nemenovanými, uhorskými archivármi.

Používaniu titulov, ktoré bolo upravené dekrétom spojenej dvorskej kancelárie z roku 1827 sa venuje kapitola *Neoprávněné používání, ztráta a rušení šlechtických titulů*. Maximálnym trestom bola vysoká finančná pokuta alebo niekoľkotýždňové väzenie. Najčastejšími prehreškami bolo užívanie vyššieho stavu, používanie erbov nešľachticmi a neoprávnené používanie plášťov a korún a manipulácia s cudzími šľachtickými titulmi. Typickým príkladom bol taliansky titul Conte úmyselne chybné prekladaný ako gróf, či dokonca knieža. Šľachtictvo mohlo zaniknúť rezignáciou, zánikom a súdnym zrušením. Trestné právo poznalo ako vedľajší trest aj tzv. neschopnosť dosiahnuť šľachtictvo – v ťažších prípadoch aj mnoho rokov po uplynutí doby trestu.

Autor v úvode vyjadril obavu, že ho bude skúmaná látka zvädzať k popisnosti. Podľa môjho názoru sa mu podarilo tento problém úspešne prekonať. Vznikla plnohodnotná fundovaná publikácia, ktorej niektoré pasáže, hlavne tie venované otázkam falšovania, majú v sebe okrem nespornej odbornej hodnoty aj črty detektívneho románu a dajú sa prečítať jedným dychom. Preto ju odporúčam do pozornosti nielen záujemcom z radov odbornej verejnosti!

Radoslav Ragač

LAKOS, J.: *A MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR TÖRTÉNETE*. Budapešť: Maďarský krajinský archív 2006. 538 s. + 38 farebných príloh.

Dejiny Maďarského krajinského archívu, rozsiahla monografia z pera Jánoša Lakosa, bývalého riaditeľa tohto archívu, vyšla v roku 2006, keď si tento archív pripomenul 250. výročie svojho vzniku. Keďže do rozpadu rakúsko-uhorskej monarchie mal Archívum regni celouhorský charakter aj vzhľadom na archívne dokumenty týkajúce sa Slovenska, je táto publikácia isto zaujímavá a prínosná nielen pre našich archivárov, ale aj bádateľov.

János Lakos sa vznikom a historickým vývojom krajinského archívu začína zaoberať od roku 1723, keď Uhorský snem zákonom č. 45 začal de jure jeho existenciu pod názvom Universale Archivum Regni. Prijatiu tejto právnej normy však predchádzal stáročný vývoj spisomňovania v Uhorsku, ktorý autor približuje v prvej kapitole venovanej historickým koreňom krajinského archívu v stredoveku a osudmi krajinských písomností od Moháča až po počiatky činnosti uhor-

ského kráľovského archívu v roku 1756 v kapitole druhej. Veľké zásluhy na budovaní a rozvoji jeho činnosti mal predovšetkým palatín Ľudovít Batáň (Batthyány). Do jeho rúk zložil 2. marca 1756 prísahu krajinský vicearchivár Imrich Csintó (Csintó), ktorý deň predtým obdržal inštrukcie obsahujúce popis jeho pracovných úloh archivára. Prvé sídlo mal Archivum Regni v Bratislave, v bývalom dome uhorského snemu na Laurinskej ulici, a to až do leta roku 1784, keď bol presťahovaný na základe rozhodnutia panovníka Jozefa II. do Budína. Autor tiež podrobne popisuje spôsoby získavania, zhromažďovania a vyhotovovania súpisov archívnych dokumentov ochraňovaných v tomto archíve.

Tretia, rozsiahlejšia kapitola je venovaná podrobným dejinám a činnosti samotného kráľovského archívu od jeho vzniku až do roku 1874. Záver tejto kapitoly venuje porovnaniu uhorských pomerov predovšetkým s Viedňou, kde Mária Terézia už v roku 1749 založila Haus-, Hof- und Staatsarchiv, ale tiež archívnemu vývoju v západnej Európe.

Zriadenie „nového“ krajinského archívu a obdobie jeho histórie, keď patril pod dozor ministerstva vnútra (1874–1922) sú predmetom štvrtej kapitoly. J. Lakos venuje pozornosť nielen právnym normám podmieňujúcim konštituovanie krajinského archívu, budovaniu jeho nových priestorov, ale aj jeho personálnemu a organizačnému budovaniu a pracovným výsledkom pod vedením jednotlivých riaditeľov archívu v danom období.

Ďalšia kapitola je venovaná obdobiu rokov 1922 až 1949. Autor podrobne rozoberá organizačnú reformu archívu, zákon o budovaní všeobecného zbierkového systému v Maďarsku pod vedením ministerstva kultúry v tomto období. Pozornosť venuje aj zariaďovaniu a výzdobe nového stánku Maďarského krajinského archívu v Budíne. Podrobne popisuje všetky pracoviská a oblasti činnosti tejto inštitúcie vrátane jej podielu na príprave archívneho zákona, ako aj medzinárodných kontaktov. Pripomína aj vojnové obdobie, najmä škody, ktoré postihli archív v roku 1945. Približuje úsilie archivárov o ich odstránenie a rozoberá prvé obdobie činnosti tohto archívu pod vedením Győzőa Embera.

Obdobie do roku 1970 je predmetom ďalšej, v poradí šiestej kapitoly, venovanej činnosti Maďarského krajinského archívu v časoch centralizovaného socialistického systému. Obdobiu od roku 1970 po súčasnosť venuje autor najkratšiu, siedmu kapitolu a zaoberá sa najmä jeho organizačnou štruktúrou (rozdeleniu archívu na dva a opätovnému vytvoreniu jedného krajinského archívu), vybudovaním novej, modernej archívnej budovy, činnosťou významných osobností archívu aj rozvojom jeho pracovísk a ich pracovných činností. Rozsiahlu publikáciu dopĺňajú menný register a zoznam skratiek archívnych prameňov a odbornej literatúry použitých v poznámkach monografie.

Pozornosť čitateľa upútajú aj prílohy – prvá obsahuje menné zoznamy pracovníkov archívu podľa štruktúry jeho pracovísk od roku 1930 približne v päťročných intervaloch až do roku 2005. Druhá je obrazová príloha zahŕňajúca 102 mimoriadne kvalitných fotografií z 250-ročnej existencie tohto archívu. Nájdeme tu jeho prvé sídlo v Bratislave, portréty významných osobností podieľajúcich sa na jeho budovaní a rozvoji, kópie najvzácnejších dokumentov archívu, budovy archívu aj jeho skladové priestory až po moderné digitalizačné pracovisko.

Na záver by som chcela odporučiť túto publikáciu do pozornosti aj našim archívárom nielen preto, že aj napriek delimitáciám archívnych dokumentov je práve tento archív zo všeobecne známych dôvodov nenahraditeľným zdrojom prameňov k dejinám Slovákov a Slovenska, ale je súčasťou vývoja aj nášho archívnictva. Mali by sme sa preto bližšie oboznámiť s jeho históriou.

Júlia Hautová

DIE HANDGEZEICHNETEN KARTEN DES STAATSARCHIVS BAMBERG BIS 1780. Bearbeitet von Richard Winkler. BAI 48 (Bayerische Archivinventare 48. Schriften zur heimatpflege in Oberfranken, Reihe I Nr. 4). München-Bayreuth 2005. 574 (+ 9) strán, 32 farebných reprodukcí.

Štátny archív v Bambergu patrí medzi deväť štátnych archívov nemeckej spolkovej krajiny Bavorsko. Má vyhradenú pôsobnosť na vládny obvod Horné Fransko. Je v ňom sústredených okolo 19 tisíc bežných metrov a cca 2 milióny jednotlivín archívnych dokumentov. Medzi jednotlivinami je približne 75 000 listín a 18 000 máp a plánov. Spomedzi cca 2 500 kusov rukopisných máp a plánov bolo vybraných 896 pre sprístupnenie v tomto inventári.

Rukopisné mapy a plány arcibiskupstva Bamberg, kniežatstva Brandenburg-Kulmbach-Bayreuth a ďalších pôvodcov nachádzajúce sa v Štátnom archíve Bamberg v roku 1896, pripravil na vydanie formou inventára Dr. Richard Winkler už v roku 1994. Z finančných dôvodov bolo vydanie inventára viackrát odsunuté, nakoniec vyšiel v roku 2005. Prof. Dr. Hermann Rumschöttel, generálny riaditeľ štátnych archívov Bavorska, ďakuje v predhovore k tejto publikácii Dr. Winklerovi za trepezlivosť, ale aj vysokú odbornosť a vedeckú presnosť, opisuje tiež postupné dopĺňanie predlohy, vyzdvihuje mravenčiu prácu ďalších archívárov, spomína zásluhy neúnavného propagátora starých máp a plánov, historika kartografie Dr.-Ing. Hansa Volleta. Poukazuje na význam týchto dokumentov nielen pre výskum kartografie, ale aj dejín štátu, hospodárstva, techniky, správy a spoločnosti, na ich umeleckohistorickú hodnotu a pod. Dr. Günther Denzler, prezident snemu (*Bezirkstagpräsident*) vládneho obvodu Horné Fransko, tiež vyjadril podporu vydaniu tejto publikácie, stručne opísal okolnosti vzniku predmetných máp, ocenil ich výpovednú hodnotu a význam takéhoto sprístupnenia pre verejnosť a kultúrnu propagáciu regiónu.

Číslovaním arabskými číslicami začína vlastný *inventár*. Ten, tak ako u nás, začína *úvodom*. Na 91 stranách sú textové aj tabuľkové informácie, ktoré približujú všetko podstatné o vzniku, vývoji, súčasnom stave a spracovaní zbierky. Rozdelené sú do niekoľkých častí:

O histórii zbierky máp a plánov a rukopisných máp v Štátnom archíve Bamberg. Zbierka máp a plánov Štátneho archívu v Bambergu obsahuje dnes ruko-

pisné obrazové záznamy rôznej proveniencie. Najväčšia časť pochádza z archívov a registratúr úradov arcibiskupstva Bamberg, ktoré boli poštátnené v rokoch 1802/3 a z kniežatstva Brandenburg-Kulmbach-Bayreuth, ktoré bolo v roku 1810 pričlenené k bavorskému kráľovstvu. Menší počet máp prišiel z kláštorov na území Bambergu, ktoré boli zrušené v roku 1803. Cez rôzne úrady dnešného vládneho obvodu Horné Fransko, ojedinele aj prostredníctvom odkazov a darov súkromných osôb, dostali sa v roku 1812 do Ríšskeho archívu v Mníchove, pobočky v Bambergu.

K histórii častí zbierky pochádzajúcej z bamberského arcibiskupstva chýbajú podklady. Existuje len zmienka archivára J. W. Heybergera, ktorý v roku 1775 zavádzal nový spôsob usporiadania arcibiskupského archívu, o niekoľkých geografických mapách uložených v spodnej zásuvke skrine Q v miestnosti A.

Oveľa lepšie sa dá sledovať vývoj mapových súborov brandenbursko-kulmbaško-bayreutskej proveniencie. Z obdobia 1661–1781 sa zachovalo viacero súpisov, ktoré informujú o mapách uložených v registratúre dvorskej rady, v registratúre tajnej rady, či v tajnom archíve, o ich úbytkoch, prírastkoch, autoroch a pod. Predtým ako autor podrobnejšie rozobral jednotlivé súpisy, vysvetlil krátko historický vývoj registratúr a archívov centrálnych úradov v kniežatstve Brandenburg-Kulmbach-Bayreuth. V súčasnosti sa v Štátnom archíve Bamberg nachádza okolo 550 rukopisných máp a plánov (zemepisné, banské, stavebné) tejto proveniencie, z ktorých je však len menej ako 1/3 zapísaná v zachovaných súpisoch.

Autor podrobne mapuje zmeny správneho začleňovania predmetného územia a s tým súvisiace presúvanie máp a plánov aj v nasledujúcom „pruskom“ a „bavorskom“ období. Samozrejme pribúdali aj nové jednotliviny a nové druhy – vojenské a chotárne mapy, mapy poľovníckych revírov, architektonické výkresy, tlačene mapy, atď. Napr. v období 1879–1959 zaznamenal Štátny archív v Bambergu prírastok 1 700 rukopisných máp. Spôsob získania bol rôzny: prevzatím z úradov, kúpou, darom, hľadaním po antikvariátoch a i. Veľkým prínosom bolo najmä získanie 505 kusov máp a plánov z pozostalosti významného zberateľa Emila Marschalka von Ostheima (†1903), medzi ktorými boli aj cenné práce bamberského kartografa Petra Zweidlera (†1613). V roku 1924 boli mapy a plány zaradené podľa formátu do troch skupín: veľké rolky, rolky a tabuľový formát. V roku 1949 boli vyňaté ozdobnejšie kusy a zaradené do zbierky obrazov. Naopak, do zbierky rukopisných máp a plánov pribudlo okolo 150 kusov, ktoré boli vybraté zo spisov. Štátnemu archívu v Bambergu v rokoch 1980–1994 ubudli niektoré mapy a plány a pribudli iné v súvislosti s „vyčisťovaním fondov“ medzi štátnymi archívmi Horného Franska.

Prehľady

Z máp a plánov, ktoré sa v období 1661–1781 nachádzali v Tajnom archíve, resp. registratúre Bayreuth sú vyhotovené tri prehľady. V prvej prehľadnej tabuľke (15–29) sa autor pokúša identifikovať dodnes zachované mapy na základe 12, resp. 14 dobových súpisov. V prehľadnej tabuľke č. 2 (30–38) sú uvedené

rukopisné mapy a plány, ktoré sa pravdepodobne stratili a v prehľade č. 3 (39–41) stratené rytiny a tlače.

Proveniencia a staré signatúry

Z 896 inventarizovaných rukopisných máp sa dá celkovo 504 kusom pripísať proveniencia Kniežatstva Brandenburg-Kulmbach-Bayreuth. Z toho 132 je zachytených už v súpisoch z rokov 1661–1781 a ďalšia veľká časť je na zadnej strane označená čiernym odtlačkom okrúhlej pečate „BAYREUTHER ARCHIV“. Konkretizované sú aj ďalšie prírastky. Väčšina máp a plánov je označená viacerými starými signatúrami na prednej aj zadnej strane, často veľmi necitlivo umiestnenými. Na základe signatúr a dobových súpisov sa jednoznačne dal určiť pôvod 409 (399?) dokumentom, pri zostávajúcich 105 (95?) bola príslušnosť k tomuto kniežatstvu určená podľa obsahu. Podobne sa o pôvode a starých signatúrach píše aj pri 341 listoch z Bamberského kniežatstva. Celkový počet rukopisných máp doplnia 35 kusov z kláštorov Bamberského kniežatstva a 16 kusov zo zbierky Marschalka von Ostheim (tie, ktoré sa nedali zaradiť do predchádzajúcich skupín).

Slovný opis dopĺňajú tabuľkové prehľady predmetných máp a plánov rozdelených podľa proveniencie (44–82). U každej mapy je uvedené inventárne číslo, archívna signatúra, staré signatúry I a II, príslušnosť k spisu a rok vzniku.

Predmet a systematika inventára

V zbierke máp a plánov Štátneho archívu v Bambergu je okolo 2 500 rukopisných máp a plánov rôznych typov od prvej štvrtiny 16. storočia až do polovice 19. storočia. Vzťahujú sa predovšetkým na dnešný vládny obvod Horné Fransko a susediace oblasti. Do predloženého inventára boli zaradené len topografické zobrazenia v počte 896 jednotlivín, ktoré boli usporiadané chronologicky. Plány pevností, banské mapy, technické výkresy ako aj kresby architektúry a pohľady na civilné a sakrálne stavby budú spracované v ďalšom inventári. Bokom zostali aj plány pozemkov, akési predobrazy katastrálnych máp z 19. storočia, ktoré sa v dost' veľkej miere vyskytujú v urbároch a knihách nehnuteľného majetku jednotlivých panstiev.

Čo sa týka časového ohraničenia, rok 1780 nesúvisí so žiadnym kartografickým alebo administratívno-správnym prelomom. Táto hranica vyplynula z vopred stanoveného rámca inventarizácie archívnych dokumentov v ich archíve a aj z existencie spomínaných pôvodných súpisov rukopisných máp brandenbursko-kulmbaško-bayreutskej proveniencie.

V ďalšej časti úvodu je opísaný zdĺhavý a namáhavý proces výberu dokumentov podľa stanovených kritérií z celej zbierky máp a plánov, zo spisov a zväzkov dokumentov rôznych úradov, prehliadanie repertórií spisov rôznych starých fondov a vyberanie tých spisov, kde bola poznámka o mapovej prílohe. Napriek veľkej snahe predpokladajú, že aj v budúcnosti sa objavia „nové“ rukopisné mapy, ktoré si časom vyžadujú vydanie dodatku k tomuto inventáru.

Inventárny záznam nie je tvorený podľa určeného vzoru, ale má vlastnú štruktúru pozostávajúcu z 15 bodov:

1. Inventárne číslo a titul mapy
(pôvodný v úvodzovkách, rozsiahly nemecký názov v skrátenej podobe, latinský alebo francúzsky v plnom znení; keď názov mapy chýba, bol doplnený pri spracovaní)
2. Dátum vzniku
(rok, mesiac, deň; odvodené datovanie je dávané do zátvoriek spolu s krátkym vysvetlením)
3. Zhotoviteľ
(ten, kto mapu v teréne zameral alebo ju podľa podkladov načrtol, prípadne nakreslil; keď je to možné, uvádzajú sa aj ostatné osoby podieľajúce sa na vzniku mapy; pri nesignovaných mapách je meno pravdepodobného zhotoviteľa, resp. kresliča dávané do zátvoriek spolu s krátkym vysvetlením)
4. Podnet a účel zobrazenia
(keď je jasný z titulu mapy, tento bod sa nevyplňa)
5. Spôsob/forma zobrazenia
(upozorňuje sa aj na kartografické značky a zobrazovacie prostriedky – tieňovanie, šrafovanie, kopčekovanie a pod.)
6. Predmet/objekt zobrazenia
(vypisujú sa všetky zobrazené objekty dôležité pre históriu krajiny, miesta, národopisný výskum a pod. – napr. hranice územia, správnych celkov, pozemkov, hrady, zámky, kostoly, mlyny, huty, hámre, bane, toky, cesty a pod.)
7. Zobrazené sídla
(keď sú rozoznateľné ich typické znaky a nie sú zobrazené len schematicky; v prípade verného zobrazenia niektorého sídla sa k jeho názvu dáva do zátvorky výkričník; poznámka „u. a.“ znamená, že ostatné sídla zobrazené na mape sú uvedené v bode 8 ako hraničné body; názvy obcí sú písané podľa platného spôsobu písania; zaniknuté, pripojené alebo neidentifikované lokality sú uvedené v pôvodnej forme a označené hviezdikou)
8. Hraničné body zobrazeného územia
(sídlá, vodné toky, vrchy a pod.; ak sú už uvedené v bode 7, tu sa vynechávajú)
9. Orientácia mapy
označuje sa sever – napr. „vľavo“, „hore“; keď nie je orientácia označená na mape, určí sa porovnaním s modernou mapou – vtedy sa opis dáva do zátvorky)
10. Mierka
(uvádza sa stará jednotka a jej súčasná hodnota v cm; z dôvodu veľkej rozmanitosti starých mier a problémov s použitím porovnávacej metódy pri výpočte vzdialeností vybraných fixných bodov za pomoci moderných map upustili od prevodu grafických mierok na číselné)

11. Kartografické doplnky, dekorácie, štafáž
(kreslené ozdôbky na spestrenie podoby mapy, parergy)
12. Proveniencia
(v prípade máp z pozostalosti Maršalka von Ostheim je pôvodca daný do prehnutých zátvoriek)
13. Stupeň a forma vyhotovenia
(náčrt, originál, kópia – keď sa zachovali viaceré stupne vyhotovenia tej istej mapy sú zaradené pod jedným inventárnym číslom a označené písmenami malej abecedy v zátvorkách; súbor listov jednej mapy, ako aj obsahom či pôvodom veľmi úzko späté mapy sú tiež zaradené pod jedno inventárne číslo a označené rímskymi číslicami v zátvorkách; v tomto bode sa opisuje aj nosič – napr. papier, papier na plátne; kresliarska technika – napr. perokresba, kolorovanie; zaznamenáva sa poškodenie, reštaurátorské zásahy; veľkosť mapy a v zátvorkách aj veľkosť vlastného mapového obrazu sa udáva v centimetroch výška × šírka)
14. Archivná signatúra
(popri aktuálnej signatúre zbierky máp a plánov sa podľa možnosti uvádzajú aj signatúry spisov, z ktorých boli v minulosti mapy vybraté; v prípade, že mapa je aj dnes súčasťou nejakého spisu alebo úradnej knihy, uvádza sa príslušná archivná signatúra; v tomto bode sa uvádzajú aj staré signatúry z máp, ktoré odkazujú na spisy vo voľakedajšom Tajnom archíve Bayreuth)
15. Odkazy na literatúru a vyobrazenia
(opakovane citované údaje sa uvádzajú v skrátenej podobe)

Po zozname literatúry (89-90), monogramistov (90) a zozname skratiek (91) nasleduje súpis inventárnych jednotiek.

Inventár

V prvej časti inventára, inv. č. 1–593 (93–455), sú opísané mapy a plány, ktoré sa zachovali v originálnom vyhotovení. Druhú časť záznamov, inv. č. 594–624 (456–475), tvorí opis máp a plánov zachovaných len vo forme kópií. Inventárne číslo je písané tučným písmom v strede riadka. Rozdiel medzi uvádzaným množstvom 896 inventarizovaných máp a plánov a 624 inventárnymi číslami vznikol „vďaka“ tomu, že pod niektorými inventárnymi číslami je zahrnuté niekoľko jednotlivín: buď jedna mapa v rôznych stupňoch vyhotovenia alebo súbor listov jednej mapy. Jednotlivé body inventárneho záznamu sú radené pod sebou. Nie vždy ich je všetkých pätnásť. Keď sa niektorý údaj nedal zistiť, vynechalo sa aj jeho poradové číslo. K inventáru sú vyhotovené všetky druhy registrov: osobný (476–485), register miest a zemepisných názvov (486–562), vecný register (563–574). Usporiadateľ je písaný tučným písmom, ďalšie časti hesla a podheslá sú písané normálnym písmom. Farebné prílohy sú na konci inventára na kvalitnejšom papieri. Tiráž a obsah sú na prvých listoch publikácie. Väzba je

brožovaná, na prednej aj zadnej strane obálky sú farebné reprodukcie z inventarizovaných archívnych dokumentov.

Inventár vyšiel v roku 2005 s finančnou podporou vládneho obvodu Horné Fransko. Vydalo ho Generálne riaditeľstvo štátnych archívov Bavorska v edícii Inventáre archívnych fondov z bavorských štátnych archívov (Bayerische Archivinventare) pod číslom 48. Je druhým inventárom tohto druhu po inventári Dr. P. Fleischmanna *Rukopisné mapy Štátneho archívu Norimberg do r. 1806* vydanom v roku 1998. Ako je už uvedené, autor a jeho spolupracovníci sú si vedomí neúplnosti predkladaného inventára a sľubujú vydanie dodatku i samostatných inventárov ďalších druhov máp a plánov Štátneho archívu v Bambergu. Bude zaujímavé porovnať napr. sprístupnenie banských máp a plánov. Z tohto inventára je inšpiratívne napr. systematické evidovanie máp a plánov tvoriacich prílohy spisov. V ŠÚBA sa to robí zatiaľ len náhodnými objavmi a aj v metodickom návode sa uvádza, že mapy a plány, ktoré sú súčasťou spisov sa uvádzajú v inventárnom zázname jednotky, v ktorej je zaradený príslušný spis. Podobne naša šablóna nepredpisuje zaznamenanie orientácie mapy. Hoci málokedy je sever „hore“, väčšinou je označený slovne, šípkou, kresbou buzoly a pod. priamo na mape. Určovanie orientácie pomocou súčasných kartografických diel by si pri banských mapách vyžadovalo odborníka iného zamerania, nie archivára. Alebo podnet a účel zobrazenia – niekedy je uvedený aj na našej mape či pláne rukou tvorcu, no skúmať to pri každej inventárnej jednotke v spisoch by bolo časovo nezvládnuteľné a neefektívne. Podobne porovnávanie zachovaných starých máp a plánov s dobovými súpismi by bolo účelnejšie pri inom stupni vedeckej činnosti ako pri inventarizácii. V každom prípade je veľmi užitočné porovnať a vyhodnotiť spôsob sprístupnenia jedného druhu archívnych dokumentov kolegami rôznych archívnych škôl. Inventár Dr. Winklera zo Štátneho archívu v Bambergu je vzorom precíznosti a skutočne vedeckého prístupu k spracovaniu starých rukopisných máp pre potreby odbornej i laickej verejnosti.

Elena Kašiarová

KOLANOVIĆ, J. – ŠUMRADA, J.: *NAPOLÉON ET SON ADMINISTRATION EN ADRIATIQUE ORIENTALE ET DANS LES ALPES DE L'EST. GUIDE DES SOURCES*. Zagreb: Archives nationales de Croatie 2005. 1078 s.

Bývalý riaditeľ Štátneho archívu Chorvátska Dr. Jozef Kolanovič spolu s profesorom Slovinskej univerzity v Maribore Jozefom Šumradom boli riešiteľmi medzinárodného výskumného projektu *Napoleon a jeho správa východného pobrežia Jadranu a na území východných Alp v rokoch 1806–1814*. Jedným z výstupov výskumu je sprievodca po zachovanom archívnom materiáli, po archí-

voch a fondoch, v ktorých sa tento materiál nachádza. Predslov k sprievodcovi napísala Marie-Paule Arnauld z Národného archívu v Paríži.

Obsiahly sprievodca v historickom prehľade uvádza právne akty, na základe ktorých sa územie o rozlohe vyše 55 000 km² s viac ako poldruha miliónom obyvateľov dostalo pod správu Napoleona I. Z viacerých pohľadov popisuje právny status a organizáciu administratívy provincie Ilýria, jej začlenenie do francúzskeho cisárstva.

Francúzska časť sprievodcu uvádza fondy centrálnej štátnej správy, osobné fondy a zbierky v Národnom archíve (57–120), v Archíve Ministerstva zahraničných vecí (121–140), v Service historique de la Defense (Dokumentačné stredisko obrany) pozemného vojska (141–160) a námorníctva (161–168), vo Francúzskej národnej knižnici (169–172), v Municípálnej bibliotéke a Múzeu Bertranda (173–176) a v Municípálnom archíve v Chatillon na Seine (177–184).

Počas relatívne krátkeho obdobia 9 rokov (1806–1814) pripadla veľká časť chorvátskeho územia pod francúzsku vládu. Bratislavským mierom (uzavretým medzi Rakúskom a Francúzskom 26. decembra 1805) Rakúsko odstúpilo Francúzsku Dalmáciu, Istriu a Boku Kotorskú (ktorú v roku 1806–1807 mali obsadenú Rusi). Tieto krajiny sa stali súčasťou napoleonského Talianskeho kráľovstva so sídlom v Miláne. Schönbrunnským mierom (14. októbra 1809) sa k nemu pričlenilo i územie Ilýrskej pokrajiny. Celé tieto územia mali v rokoch 1806–1813 vlastné správne, súdne i vojenské orgány, z ktorých činnosti sa zachovalo množstvo archívnych materiálov. Možno ich rozdeliť na dve časti: materiály Talianskeho kráľovstva (1806–1809) a materiály Ilýrskej pokrajiny (1809–1814). Dokumentujú obranu územia, vojenské operácie i politickú situáciu vrátane problémov novej verejnej správy. Najlepšie je zachovaný materiál v stredisku Dalmácie, v Zadare, lebo Dalmácia mala už od 17. st. dobre zorganizovanú archívnu starostlivosť. K sledovanej problematike sa nachádzajú archívne fondy a zbierky v Štátnom archíve Chorvátska (201–276), v Arcibiskupskom archíve v Záhrebe (277–290), v štátnych archívoch v Dubrovniku (291–310), Karlovaci (311–314), v Pazine (315–354), v Rieke (355–380), v Splite (381–396) a v jeho depozite na Hvare (397–402), v Zadare (403–504) a v jeho pobočke v Šibeniku (505–510), vo vedeckých knižniciach v Dubrovniku (511–512) a v Zadare (513–518), v Národnej a univerzitnej knižnici v Záhrebe (519–522), v Archeologickom múzeu v Splite (523–526), v Mestskom múzeu v Karlovaci (527–528) a vo františkánskom kláštore v Karlovaci (529–530).

V talianskych štátnych archívoch je doložená napoleonská správa vo fondoch v Miláne (531–546), v Terste (547–592), v Bologni (593–614) a Gorízii (619–622).

V Rakúsku je zachovaná dokumentácia francúzskej správy vo fondoch Korutánskeho krajinského archívu v Klagenfurte (633–668) a Tirolského krajinského archívu v Innsbrucku (669–674).

V slovinských archívoch sú to fondy v Republikovom archíve Slovinska v Ľubláne (687–770), v oblastných archívoch v Koperi (771–802) a v Novej Gorici (803–806) a v mestskom archíve v Ľubláne (807–848), kde sa sledovaná problematika koncentruje v osobných fondoch a zbierkach.

V archívoch Srbska a Čiernej Hory sú dokumenty o francúzskej správe vo fondoch Štátneho archívu Čiernej Hory, najmä v oddeleniach Historický archív Kotor (857–880) a Herceg Novi (881–884).

V sprievodcovi každá z vymenovaných krajín má historický náčrt charakteristiky francúzskej správy a jej špecifik v oblasti súdnictva, finančnictva, školstva, náboženstva, žandárstva a pod. Je tu všeobecný pohľad charakterizujúci zachovanú dokumentáciu a potom podrobné informácie o príslušnom archíve (názov, adresa, telefón, e-mail, bádateľské hodiny, sviatky, spôsob vyžiadania a množstvo predkladaného materiálu, stručná história archívu a bibliografia o ňom. Každý fond je uvedený poradovým číslom v rámci krajiny, značkou fondu, názvom, časovým rozsahom, množstvom, názvom pôvodcu, históriou fondu, popisom materiálu, údajom o jazyku dokumentov, orientačnými pomôckami a bibliografiou, niekde aj odkazom na fondy, ktoré môžu doplniť pramene.

Za informáciami o prameňoch sú tabuľky vnútorného správneho rozdelenia Napoleonom zriadenej Ilýrskej provincie podľa kantónov s údajmi o príslušných občinách, do nich spadajúcich počtoch dedín a o počte obyvateľov. K tabuľkám je pripojený konkordantný abecedný index názvov obcí (887–923). Nasleduje súbor tabuliek pomenovaný *Chronologia* (927–944), v ktorom sú uvedené závažné udalosti, opatrenia a rozhodnutia v oblasti politiky, ekonomiky, vojenstva a administratívy týkajúce sa Napoleona I. v období 1796–1814. Pre Slovensko je osobitne zaujímavá rubrika o kultúrnych stykoch Ilýrskej provincie, kde sú uvedené viaceré slovenské mestá a inštitúcie. Na s. 947–1037 je bibliografia k sledovanej problematike a v jej rámci súpis vydaných normatívnych aktov, zákonov a nariadení (1017–1037). Za tým nasleduje *Metodická tabuľka* (1041–1073), v ktorej podľa krajín, kde sa nachádzajú archívne fondy k napoleonskej správe, sú rozdelené fondy do vecných skupín: verejná správa, súdnictvo, militária, hospodárstvo a bankovníctvo, kultúra, veda a informatika, cirkevné fondy, rodové, rodinné a osobné fondy, zbierky (matriky, mapy, tlače a i.) a zbierky dopĺňujúce archívne fondy. Sprievodcu uzatvára zoznam ilustrácií (1075–1078).

Svojou špecifickou metodikou je uvedený sprievodca prinajmenej zaujímavou informačnou pomôckou.

Jozef Kláčka

COMPANION TO THE HISTORY OF THE NEO-LATIN STUDIES IN HUNGARY. Edited by István Bartók. Budapest: Universitas Publishing House 2005. 138 p.

Predmetom odboru klasická filológia nie sú iba neprekonateľné vzory antických klasikov, hoci táto oblasť zostane jej základnou platformou, z ktorej musí vychádzať. Klasickí filológovia za predmet svojho výskumu pokladajú aj latin-

ské historicko-literárne pramene z obdobia stredoveku, humanizmu a baroka, až po súčasnosť. Celá táto oblasť výskumu sa odborne označuje ako novolatinské štúdiá. Novolatinskí filológovia analyzujú, vydávajú, a tak predstavujú odbornej a laickej verejnosti rukopisné a tlačené historické alebo literárne pramene. Veľmi úzko spolupracujú s historikmi a odborníkmi histórie národných literatúr. Na Slovensku sa v súčasnosti novolatinské štúdiá bohato rozvíjajú. V archívoch a knižniciach sa totiž zachovalo veľa latinských prameňov, a to najmä preto, lebo v Uhorsku bol latinský jazyk úradným jazykom až do roku 1844.

Od roku 1971 sa usiluje zastrešiť novolatinské štúdiá Medzinárodná spoločnosť pre novolatinské štúdiá (*International association for neo-latin studies*, ďalej IANLS). Každé tri roky spoločnosť organizuje konferenciu v niektorom štáte sveta. Posledná konferencia, už trinásta, sa konala 6.–13. augusta 2006 v Budapešti. Zodpovedným za jej organizovanie bol určený vedúci katedry novolatinských štúdií na Segedínskej univerzite László Szörényi, jeden z viceprezidentov IANLS. Samotná konferencia sa uskutočnila s podporou Maďarskej akadémie vied a v spolupráci s Ministerstvom národného kultúrneho dedičstva a univerzitou v Segedíne a Debrecíne (pozri www.ianls.org).

Téma konferencie bola *Varietas gentium – Communis Latinitas (Népek sokfélesége – latinitás közössége)* a počas piatich dní sa prednieslo 199 príspevkov v niekoľkých sekciách. Zo Slovenska sa na konferencii zúčastnila Katedra klasických jazykov Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity, ktorej členovia vo svojich príspevkoch predstavili výsledky svojej niekoľkoročnej špecializácie na novolatinské štúdiá diel z produkcie tlačiarne 1. Trnavskej univerzity, tzv. tyrnáviká. Pracovníci a študenti katedry publikujú svoje práce z klasickej, medievalistickej a novolatinskej filológie v zborníku pod názvom *Sambucus*.

Súčasťou dôkladnej prípravy na konferenciu bolo aj vydanie recenzovanej Príručky histórie novolatinských štúdií v Maďarsku (*Companion to the history of the neo-latin studies in Hungary*). Príručka informuje čitateľa o vzniku a výskume latinských dokumentov v Maďarsku v celom rozsahu, ako vznikali. Počiatky spisomňovania latinských dokumentov sa kladú do obdobia vlády Štefana I. a usídlenia benediktínov v Uhorsku. Dokumenty, ktoré môžu byť predmetom novolatinských štúdií, vznikali teda v časovom rozsahu viac než tisíc rokov.

Príručka sa po formálnej stránke skladá z dvoch častí. Prvá časť sprostredkúva obraz o výskume historicko-literárnych prameňov v Uhorsku až po súčasnosť. Druhá časť encyklopedicky podáva biograficko-bibliografické údaje o 75 autoroch s dôrazom na ich novolatinské práce.

Príručka je v prvej časti rozdelená na šesť kapitol podľa storočí. Prvá kapitola opisuje začiatky maďarskej vzdelanosti za vlády Žigmunda I., potom na dvore kráľa Mateja I., kde sa sústredila humanistická elita okolo kráľovskej knižnice, a nakoniec v jagelovskom období za Ladislava II. Dôkazom priaznivých okolností pre vzdelanosť bolo založenie univerzity v Bratislave v roku 1467 a tvorba humanistického básnika Jana Pannonia, ktorý sa stal neskôr osobitným kultom vydavateľov, práve tak ako *Tripartitum* Štefana Verbóciho alebo Bonfiniho dejiny Uhorska. Autor tejto kapitoly Barnabás Guitman pri opise obdobia po moháčskej bitke zdôrazňuje obnovenie kníhtlače a vplyv Erazma Rotterdaského

s Melanchthonom na uhorskú inteligenciu, z ktorej osobitne uvádza Mikuláša Oláha, Jána Sambuca a iných. Prvý preklad Nového Zákona do maďarčiny dal podnet pre ďalšie preklady do národných jazykov. Medzi týmto literárnym úsilím sa presadzovalo vydávanie latinských slovníkov, gramatík a učebníc pre školské potreby.

V druhej kapitole István Bartók predstavuje latinské texty 17. storočia, ktoré slúžili praktickým náboženským a školským potrebám. Luteráni a kalvíni, napr. vydávali svoj katechizmus. Významným vydavateľom kalvínskych textov bol Juraj Martonfalvi Tóth. Podobne jezuitská univerzitná tlačiareň v Trnave vydala katechizmus Petra Kanízia. V kapitole sa ďalej opisuje vydávanie učebníc, osobitne manuálov a kompendií z gramatiky, logiky a rétoriky, a to osobitne podľa konfesii. V pomocných knihách pre vyučovanie latinského jazyka a rétoriky sa vysvetľovalo používanie stylistických prostriedkov v jednoduchých rečiach s biblickou tematikou. Trnavská tlačiareň v 17. storočí vydávala diela z morálnej filozofie a teórie štátu. Jezuiti tu zbierali a vydávali historické a hagiografické pramene. Záver kapitoly rozoberá preklady z latinčiny a iných jazykov do maďarčiny.

Eva Knapp a Gábor Tuskés sa v ďalšej kapitole zaoberajú predchodcami novolatinskej filológie a histórie národnej literatúry v 18. storočí. Dominantné postavenie cirkevnej histórie klesalo a presadzoval sa výskum umeleckej literatúry a poézie. Historici literatúry tvorili diela viac v sebaobrane voči nízkemu zahraničnému hodnoteniu uhorskej vedy. V 18. storočí sa objavuje znova snaha kriticky vydávať elégie a epigramy Jana Pannonia a vtedy známe historické pramene. Významní vydavatelia historických prameňov boli Matej Bel a na katolíckej strane košickí a trnavskí jezuiti a piaristi. Kritika vzdelania v Uhorsku vyvolala vydávanie katalógov, lexikónov a zoznamov spisovateľov, ktorí žili a tvorili na území Uhorského kráľovstva, a to bez ohľadu na ich náboženskú príslušnosť, národnosť alebo vedný odbor. Dokonca sa vydávali aj zoznamy sedemohradských autorov – antitrinitárov (unitárov). V prekladateľskej oblasti prevažovalo viac praktické hľadisko ako filologické. Jezuiti napríklad prekladali z latinčiny aj do latinčiny divadelné hry pre školské predstavenia.

Kapitola o histórii novolatinskej filológie v 19. storočí, ktorú spracoval László Takács, upozorňuje na prenikanie osvietenských myšlienok aj do klasickej filológie. Národy už nehľadajú vo svojej minulosti spojitosť s antickou kultúrou, naopak hľadajú svoju národnú identitu. O publikovanie stredovekých prameňov sa zaslúžili napr. György Fejér, Karol Szabó alebo László Fejérpataky. Maďarská akadémia vied, ktorú založil v r. 1825 gróf Štefan Sečeni, rozšírila svojimi periodikami možnosti pre publikovanie historicko-literárnych prameňov a štúdií. K priaznivým okolnostiam pre vedu prispelo otvorenie Národného múzea a Národná Sečeniho knižnica. Založenie Filologickej spoločnosti v Budapešti v roku 1874 a vydávanie Filologického bulletinu (*Philológai Közlöny*) dokazuje uznanie klasickej filológie ako samostatnej vedy, ktorá tak tvorila základ pre rozvíjajúcu sa novolatinskú filológiu.

Posledné dve kapitoly o histórii novolatinských štúdií v 20. a 21. storočí sú obsažné a podrobne opisujú myšlienkové tendencie súčasných novolatinských

filológov. V prvej polovici 20. storočia významne pôsobila škola Jenő Ábela, a jej reprezentanti István Hegedűs, Jozef Huszti, ktorého žiakmi boli László Juhász a Tibor Kardos. Osobitne Jozef Huszti počas svojho pôsobenia na Segedínskej univerzite rozvinul novolatinské štúdiá na úroveň samostatnej vedy, ktorá mala tendenciu osamostatniť sa od klasickej filológie. Témy dizertačných prác, ktoré Jozef Huszti viedol, naznačujú smerovanie segedínskej katedry. Za podrobným spracovaním kapitoly, ktorú pripravil Farkas Gábor Kiss, pozorujeme snahu sprostredkovať dnešným klasickým a novolatinským filológom spojenie s predchádzajúcou generáciou, ktorá bola počas komunistického režimu zbavená možnosti odborne pracovať.

Posledná kapitola predstavuje súčasnú scénu maďarských klasických a novolatinských filológov. Autor László Havas obišiel maďarské univerzity a inštitúty Maďarskej akadémie vied, archívy a knižnice tak, aby nezabudol na nikoho a oboznámil medzinárodnú verejnosť s ich súčasnou prácou a smerovaním.

V dodatku príručky ako pomôcka slúži register osobných mien a zemepisných názvov. V mnohonárodnostnom Uhorsku boli mestá známe pod viacerými názvami, preto je vítaná tabuľka (s. 137–138) s ekvivalentnými názvami miest v latinskom, maďarskom, slovenskom, rumunskom a nemeckom jazyku. V texte sa používajú maďarské historické názvy miest. Portréty, medirytiny a frontispice starých tlačí sú vhodným doplnkom. Úroveň spracovania neznižujú ani nedostatky tlače – vypadnuté písmená v slovách na s. 30, 51, 76, 82 a 112.

Pre slovenských novolatinských filológov je táto príručka histórie novolatinských štúdií výzvou podobne spracovať biograficko-bibliografické údaje o auto-roch, ktorí sa zaoberali výskumom a vydávaním latinských, slovenských historických a literárnych prameňov. Posilnilo by to identitu slovenskej novolatinskej filológie a určilo jej ďalšie smerovanie.

Martin Zborovjan

BIBLIOGRAFICKÝ PREHĽAD ZAHRANIČNÝCH ARCHÍVNYCH PERIODÍK

THE AMERICAN ARCHIVIST. Published semi-annually by the Society of American Archivist, Spring/Summer 2006, Volume 69, No 1.

Číslo 1. Randall C. Jimerson, *Embracing the Power of Archives*: (19–32). Príhovor novozvoleného prezidenta Spoločnosti amerických archívárov, s ktorým vystúpil na 69. výročnej konferencii spoločnosti v New Orleans. V imaginatívnej úvahe venuje pozornosť trom základným funkciám archívnej práce: akvizícii, ochrane a spracúvaniu archívnych dokumentov. Archív si predstavuje ako studnicu pamäti a nevyčerpatel'ného zdroja poznania. – Ian Craig Breaden, *Sound Practices: On-line Audio Exhibits and the Culture Heritage Archive* (33–59). Publikovaná štúdia bola odmenená cenou T. C. Peasa, ktorú časopis každoročne udeľuje najlepšej študentskej práci. Jej autor sa podujal na preverenie funkčnosti 25 webových stránok ako zvukového média na pozadí meniacej sa povahy archívov vo veku virtuálneho prístupu k primárnym prameňom. Každý webovej stránke udeľuje určitý počet bodov podľa stupnice merajúcej špecifické aspekty zvukového dokumentu. V ďalšej časti štúdie analyzuje, porovnáva a komplexne spracúva obodované stránky a na základe takto získaných poznatkov predkladá návrh súboru štandardov, ktoré archívár môže použiť pri práci so zvukovými dokumentmi. – Laura Millar, *An Obligation of Trust: Speculations on Accountability and Description* (60–78). Úvaha o úlohe vypracúvania opisov inventárnych jednotiek archívnych dokumentov ako nástroja inštitucionálnej a spoločenskej zodpovednosti. Autorka štúdie sa vo svojej analýze zameriava na porovnanie zodpovednosti za opisy archívnych dokumentov tradične vyhotovené v archívoch s opismi kontinuálne vyhotovovanými počas registrátorneho štádia ich života. Autorka odporúča považovať obidva prístupy za hodnoverné nástroje dokumentárnej zodpovednosti, avšak ani jeden z nich osamote nemôže zabezpečiť čo najširšiu zodpovednosť inštitúcie za seba alebo všeobecne za spoločnosť. Iba možná najrozsiahlejšia organizačná a spoločenská zodpovednosť môže zabezpečiť integritu registrátorných i historických záznamov, rovnako ako široké spektrum aktivít úradov zodpovedných za formovanie a úschovu týchto záznamov. – Patricia Galloway, *Archives, Power, and History: Dunbar Rowland and the Beginning of the State Archives of Mississippi (1902–1936)* (79–116). Dejiny archívov majú mimoriadnu vypovedajúcu hodnotu, pretože ich akvizičná činnosť bezprostredne ovplyvňuje úroveň historickej spisby. Autorka štúdie venuje pozornosť raným dejinám mississippského štátneho archívu na základe skúmania činnosti a odborných aktivít D. Rowlanda, jeho prvého archívára. D. Rowland bol nielen jedným z členov zakladajúcej generácie archívárov južanských štátov, ale zároveň aj významným plantážnikom a jeden z kandidátov podieľajúcich sa na rozvoji archívnej teórie a praxe a na výklade dejín amerického Juhu. Rowlandova osoba je dôkazom, že samotná práca

archivára, ktorá sa venuje formovaniu spoločenskej pamäti, môže byť odrazom doby, v ktorej žil. – Kyong Rae Lee, *Political Democracy and Archival Development in the Management of Presidential Records in the Republic of Korea* (117–138). Stručné dejiny Archívu prezidenta, ktorý začal so systematickým spracúvaním archívnych dokumentov a ich poskytovaním bádateľom až na základe moderného archívneho zákona, prijatého kórejským parlamentom až roku 1999. Prijatý zákon je výsledkom demokratického vývoja politického systému krajiny a je príkladom úzkeho vzťahu medzi týmto systémom a verejnými archívmi v moderných dejinách Kórey. Aby sme mohli skúmať tieto vzťahy treba najprv prebádať dejiny archívneho fondu kancelárie prezidenta republiky v jeho troch časových periódach: za obdobie autoritatívneho režimu (roky 1948–1993), za obdobie ustanovenia základných princípov správy registratúry prezidenta republiky počas dvoch civilných vlád (roky 1993–2003) a za obdobie nových perspektív verejného archívniectva po nastúpení súčasnej vlády (od roku 2003). – Reagan W. Moore, *Building Preservation Environments with Data Grid Technology* (139–158). Je vhodné, aby prostredie na úschovu digitálnych záznamov bolo také, aby boli tieto v každom prípade nezávislé od pôvodnej infraštruktúry. A práve technológia paralelného spracovania dát, ktorá podporuje správu záznamov pomocou využitia paralelných úložných systémov, ponúka softvér nevyhnutný pre vybudovanie nezávislej infraštruktúry. Článok popisuje možnosti použitia technológie paralelného spracovania dát poskytujúcej vhodnú úschovu digitálnych záznamov. – Margaret L. Hedstrom, Christopher A. Lee, Judith S. Olson, and Clifford A. Lampe, „*The Old Version Flickers More*“: *Digital Preservation from the User's Perspective* (159–187). Väčšina kritérií hodnotiacich stratégie úschovy digitálnych záznamov sa opiera o potreby a nároky stanovené archivármi. Projekt s názvom CAMiLEON si kladie za úlohu upozorniť na potrebu skúmať tieto stratégie z hľadiska predpokladaných budúcich užívateľov záznamov. Štúdia predkladá výsledky dvoch experimentov, predmetom ktorých bolo prostredníctvom vybraných osôb – užívateľov preskúmať, aké formáty uprednostňovali pri úschove digitálnych záznamov. – Wendy M. Duff, Amy Marshall, Carrie Limkilde, and Marlene van Ballegoie, *Digital Preservation Education: Educating or Networking?* (188–212). Jednou zo základných súčastí celoživotného odborného vzdelávania archivára je jeho príprava na úseku ochrany digitálnych záznamov. Článok je vlastne správou o výsledkoch výskumného projektu zameraného na zhodnotenie efektivity trvale prebiehajúceho vzdelávania archivárov zameraného na osvojovanie si zručností na úseku ochrany digitálnych záznamov a ich schopnosti využívať tieto zručnosti priamo pri práci s archívnym materiálom. Výskumný projekt hodnotí výsledky získané zo 4 tvorivých dielní (workshopov) a 5 seminárov s konštatovaním, že iba malý počet účastníkov bol po návrate do archívu schopný využiť osvojené zručnosti vo svojej práci. – *Reviews* (213–242) – *Society of American Archivists* (243–255).

Peter Draškaba

V druhom ročníku periodika sa dodržiava nový systém členenia príspevkov. V prvej časti sú *Štúdie a články* (7–194), ktoré sa venujú najprv *Archívnej teórii a praxi* (7–144) a potom *Dejinám inštitúcií* (145–194). Druhú časť tvoria *Udalosti* (145–250), tretiu *Posudky a recenzie* (251–312) a v závere je informácia o *Prírastkoch* (313–326).

Nela Kušanić, *Standardizacija službe, jedan od osnovnih preduvjeta učinkovita djelovanja arhiva kao ustanove* (7–13). Spoločnosť chorvátskych archivárov zorganizovala odbornú poradu o štandardizácii chorvátskeho archívniectva ako o jednom zo základných predpokladov účinného pôsobenia archívu ako inštitúcie. Úvodné slovo k problematike predniesla pracovníčka Štátneho archívu v Siseku. Základné kritériá pre pôsobenie chorvátskeho archívniectva sú vymedzené v zákone o archívoch z roku 1993 a v zákone o archívnom materiáli z roku 1997. Detailnejšie ich rozpracovávajú vykonávacie smernice: smernica o využívaní archívneho materiálu z roku 1999, smernica o evidenciách v archívoch z roku 2002, smernica o hodnotení a preberaní archívneho materiálu z roku 2002, smernica o odovzdávaní archívneho materiálu do archívov z roku 2002, smernica o odborných skúškach z archívniectva z roku 2004, smernica o odbornom vzdelávaní a o previerkach odbornej spôsobilosti pracovníkov registratúr z roku 2004, smernica o ochrane archívneho a registratúrneho materiálu mimo archívov z roku 2004, smernica o podmienkach ukladania, starostlivosti, ochrany a spracovania archívneho materiálu, počtu a štruktúry odborných pracovníkov archívu z roku 2004. Prvých šesť rozpracováva metodiku a kvalitu archívnej činnosti a stanovuje minimálne personálne predpoklady pre jej zvládnutie. Posledné dve zasa stanovujú základné nároky na ukladanie archívneho materiálu v archívoch a registratúrach a minimálne nároky na personálne a kvalifikačné obsadenie archívov. Tieto minimá však nevytvárajú podmienky na rozvoj, naopak, podľa skúseností archívu v Siseku, pôsobia skôr stagnačne tak v snahách o skvalitňovanie pracovných podmienok, ako aj pri zvyšovaní odbornosti pracovníkov. Odporúča používať minimálne požiadavky smerníc ako východisko pri plánovaní priestorových a personálnych náležitostí archívu. – Silvija Babić, *Drugo izdanje norme ISAAR (CPF) – odnos prema evidencijama stvaratelja i imatelja gradiva* (15–27). Autorka vysvetľuje klady a nedostatky formulára evidencie pôvodcov písomností vo väzbe na skvalitnenie predarchívnej starostlivosti o správu registratúry. V Štátnom archíve Chorvátska (ďalej ŠACH) sa vedie: matričná kniha – súpis všetkých pôvodcov fondov, spis pôvodcu fondu, kartotečná evidencia v zmysle základných a odkazových lístkov (abecedne názvy pôvodcov, abecedne pôvodcovia podľa odvetví, chronologické väzby – predchodca – nástupca). Druhé vydanie medzinárodnej normy pre evidenciu pôvodcov umožňuje prepojenie evidencie pôvodcov muzeálnych, knižničných a archívnych fondov. – Marina Skalić, *Kako je organizirana pismohrana Hrvatskoga sabora* (29–44). Niekde sú parlamentné archívy zaradené ako špeciálne archívy, inde sú ich fondy súčasťou fondov štátnych archívov. Túto skutočnosť rešpektuje i Medzinárodná rada archívov. V Chorvátsku od roku 1963 pôsobilo

pri sneme Riaditeľstvo spoločných služieb neskôr premenované na Úrad pre služby snemu a vlády, pri ktorom pôsobil aj „Snemový archív“ – sklad písomností z činnosti snemu, vlády a republikových orgánov. V sklade sa písomnosti ukladali v poradí, v ktorom ich pôvodcovia odovzdávali. Tak sa písomnosti snemu premiešali s písomnosťami Výkonného výboru, Republikového protokolu, Republikovej volebnej komisie a rôznych republikových rád z rozličných rokov, bez akejkoľvek evidencie o materiáli. Riaditeľ ŠACH zapožičal svojho pracovníka na základné rozčlenenie fondov. V rokoch 1990–1996 sa podarilo úlohu zvládnuť. V roku 1996 prevzal ŠACH písomnosti vlády, Úradu pre spoločné služby, Štátneho protokolu, Štátnej volebnej komisie a republikových rád. V roku 1998 získal Snemový archív novú budovu a troch odborných zamestnancov. Autorka popisuje normatívne akty vydané archívom (registratúrny poriadok a registratúrny plán, štruktúru fondov). – Vesna Čučić, *Dubrovačke matične knige-dragocjen izvor za povijesna istraživanja* (45–54). Po krátkom úvode o počiatkoch vedenia matrik v Európe od Tridentského koncilu (1545) cez definíciu matriky a informáciu o farských matrikách niektorých chorvátskych miest z predkoncilového obdobia (Umag 1400, Omiš 1488, Hvar 1516, Labin 1536, Buje 1539 a pod.) sa ťažiskom štúdie stal prameň príbuzný matrikám, evidencia chovancov v sirotinci Dubrovníka. Jeho počiatky siahajú do 13. st. a je spojený s Kláštorom sv. Kláry. Štátnu záštitu nad sirotincom prevzal Senát republiky Dubrovnik v roku 1432. Sirotinec zanikol v roku 1927. Zaujímavý je štatistický pohľad na vek chovancov a príčiny úmrtia. V matrike Dubrovníka z roku 1806 je zaujímavý vojnový denník, ktorý v nej viedol tamojší farár don Miko Radilovič. Je mimoriadne cenným záznamom o priebehu bojov Rusov a Francúzov na území Dubrovnickej republiky, najmä v oblasti prímoria. V matrikách Dubrovníka sú početné zaujímavé záznamy (najstarší súpis mužských obyvateľov Dubrovníka vo veku medzi 15. a 70. rokom života z roku 1323, o katastrofálnom zemetrasení v roku 1667 a i.). – Mario Stipančević, *Korespondencija Milovana Gavazzija u Hrvatskom državnom arhivu* (55–68). M. Gavazzija bol chorvátsky etnológ. Zo zachovanej korespondencie autora zaujala štruktúra fyzických a právnických osôb, s ktorými pôvodca korešpondoval o svojich kultúrno-antropologických výskumoch. V štúdiu je fotokópia listu Richardovi Jarabekovi, profesorovi na Masarykovej univerzite v Brne, o výmene publikácií a príprave výmennej exkurzie študentov. Medzi korešpondentmi uvádza autor ešte českého archeológa Lubora Niederleho a českého muzikológa Ludvíka Kubu. Korešpondencia (1 368 korešpondentov, 11 900 listov) dokumentuje, že M. Gavazzija bol najväznejším etnológom bývalej Juhoslávie. – Deana Kovačec, *Standardni postupci u obradi i zaštiti zbirki fotografija* (69–82). Fotografia z pozície ilustrácie postúpila na post primárneho historického prameňa. Aby bola čo najlepšie prístupná bádateľom, treba stanoviť všeobecne platné zásady sprístupnenia (spracovania a ochrany) fotografických zbierok. Zo skúseností ŠACH autorka sumarizuje, že pri spracovaní fotozbierok sú isté základné informácie (číslo akvizície, názov zbierky, časový rozsah, číslo fondu, množstvo jednotlivín, orientácia v zbierke), no každá zbierka má svoje špecifiká, ktoré určujú mieru a hĺbku spracovania. Uvádza príklad, podľa ktorého katalogizácia zbierky

500 000 fotografií by potrebovala 130 pracovných rokov, preto je nutné vytvárať a zaradiť jednotliviny do vecných skupín a tieto katalogizovať. Význam týchto vecných skupín určuje aj stupeň starostlivosti o ne (najcennejšie sa digitalizujú, čím sa aj podrobnejšie sprístupňujú). S digitalizáciou začal ŠACH už pred desiatimi rokmi, stále však v praxi cítiť nedostatok povedomia, že fotografia je plnohodnotný historický dokument, ktorý si ale vzhľadom na svoju krehkosť vyžaduje oveľa väčšiu starostlivosť ako písomnosť. – Dražen Vlahov, *Prilog diskusiji o Istarskom rozvodu* (83–100). D. Vlahov sa pokúša určiť autora chorvátskoglagolského prameňa o rozdelení majetkov istrijských obcí medzi cirkevných feudálov a Benátčanov. Originál vyhotovený v chorvátčine, latinčine a nemčine a datovaný do roku 1325 sa nezachoval. Zachovali sa len dva chorvátskoglagolské odpisy zo 16. storočia (Kršanský a Momjanský). Autor určil, že odpisy zhotovil Levac Križanić, pričom Momjanský rukopis vyhotovil asi o 30 rokov skôr. – Diana Mikšić, *Ruski ratni zarobljenici u Prvom svjetskom ratu prema gradivu Hrvatskog državnog arhiva* (101–114). V Moskve sa v roku 2004 konala medzinárodná konferencia na tému „Rusko a okolitý svet počas prvej svetovej vojny v dokumentoch ruských a zahraničných archívov“. Autorka vystúpila na konferencii s informáciou o dokumentoch v ŠACH. Väčšina citovaných dokumentov hovorí o priateľskom postoji chorvátskeho a srbského obyvateľstva k zajatým Rusom a o pomoci zajatcov pri poľnohospodárskych prácach. – Paulina Radonić, *Uporaba arhivskoga gradiva u statutima dalmatinskih gradova Split, Zadar, Trogir, Šibenik, Skradin, Brač, Hvar, Korčula, Lastovo* (115–130). Štatúty dalmátskych miest sa zachovali od 13. a 14. storočia. Príčinou ich vzniku bol spoločensko-ekonomický a právno-politický rozvoj miest. Vznikajú mestské kancelárie a notári. Mestské štatúty veľmi podrobne stanovujú spôsob ochrany a usporiadania významných písomností mestskej kancelárie. Určujú rozsah a vybavenie priestorov, ich protipožiarna a bezpečnostné zabezpečenie, prístup k archivovaným materiálom. Od 15. storočia sú záznamy o povinnej inventarizácii dokumentov v mestských archívoch. Týkajú sa aj materiálov súkromnej povahy, ak pochádzajú z činnosti mestského notára a jeho kancelárie. – Anka Ranić, *Izgradnja zbirke arhivske knjižnice* (131–143). Autorka sa zaoberá faktormi ovplyvňujúcimi budovanie archívnej knižnice. V prvom rade by mala poskytovať čo najkompletnejšiu dokumentáciu vzniku, vývoja a pracovnej náplne zriaďovateľa archívu (zbierka predpisov a príručiek), potom odbornú archívnu literatúru a literatúru doplnujúcu opatrovaný materiál tak, aby bádateľ mal k dispozícii čo najkompletnejšiu informáciu o sledovanej problematike. Neosvedčilo sa odkazovať bádateľa v archíve na špecializované a veľké knižnice. Zo 14 štátnych archívov v Chorvátsku má 13 svoju knižnicu. Ich rozsah je od 2 100 zväzkov vo Varaždíne, do 160 000 zväzkov v ŠACH (český Národný archív má 462 000 zväzkov). V praxi však prevláda nesytemové budovanie archívnej knižnice, najčastejšie kúpou, alebo darovaním súkromných knižníc, získaním knižníc po zaniknutých inštitúciách, múzeách, kláštoroch (autorka chybne uvádza, že aj „v SNA je zbierka kódexov z bratislavských kláštorov“, čo nie je ale súčasťou knižnice). Tento spôsob budovania knižnice zásadne vplýva na jej neúmerňný rozsah i na ich zastarávanie. Autorka navrhuje šesťstupňové kritériá na

vyradovanie zastaranej literatúry a navrhuje ho začať od šiesteho stupňa. – Dubravka Kolić, *Mjesno starješinstvo Makarske (Imperile Regia Superiorita locale di Macarsca) 1798–1806* (145–168). Miestne starešinstvo bolo prvostupňovým administratívno-súdnym orgánom v období tzv. Prvej rakúskej správy Dalmácie v rokoch 1797–1806. Storočná vláda Benátskej republiky v Dalmácii sa skončila mierom v Campo Fornio. Rakúsko ním získalo benátsky diel Lombardie, Istriju, Kvarnerské ostrovy, Dalmáciu a Boku Kotorskú. Autorka hovorí o pracovnej kompetencii tohto správneho orgánu, o jeho väzbách na iné štátne orgány a rozoberá obsahovú stránku zachovaných písomností. V dvoch prílohách ilustruje formálnu (knihy, spisy) i vecnú štruktúru zachovanej agendy. – Siniša Lajnert, *Ustrojstvo željeznica u narodnooslobodilačkoj borbi (1941–1945)* (169–193). Na základe dokumentov zachovaných v troch archívnych fondoch uložených v ŠACH rekonštruje autor organizáciu železničnej dopravy na území bývalej Juhoslávie v rokoch druhej svetovej vojny.

V časti *Udalosti* je správa o 2. kongrese chorvátskych historikov v Pule v roku 2004 na tému „Chorvátsko a Európa – integrácia v dejinách“ (195–197), o 14. medzinárodnom archívnom dni v slovinskom Maribore v roku 2004 (198–200), o 8. seminári „Archívy, knižnice, múzeá – možnosti spolupráce na tvorbe globálnej informačnej infraštruktúry“ v Poreči 2004 (201–205), o záhrebskom archívnom dni venovanom praktickej realizácii zákona o práve prístupu k informáciám (206–210), o 50. výročí pôsobenia Centrálného konzervačného a reštaurátorského laboratória v ŠACH (211–212), o 6. medzinárodnom stretnutí zaoberajúcom sa digitalizáciou knižníc (213–217), o novom živote starých chorvátskych filmov na 51. festivale hraných filmov v Pule (218–220), o úlohách národných knižníc v budovaní vedomostnej spoločnosti v jednotlivých krajinách (221–224), o 22. porade Archívnej spoločnosti Slovinska a Krajinského archívu v Maribore o ochrane archívnych dokumentov súkromnej proveniencie (225–227), o 2. kongrese chorvátskych archivarov na tému „Archívy a spoločnosť – výzva súčasnosti“ (228–235), o dňoch mediteránneho filmu, ktoré predchádzajú Festivalu mediteránnych filmov v Carloforte (236–238), o seminári „Archívy, knižnice, múzeá“, ktorý rokoval o možnostiach spolupráce pri tvorbe globálnej informačnej infraštruktúry (239–244), o medzinárodnom trojtýždňovom pracovnom stretnutí v Paríži, ktoré sa okrem problematiky „Archívna teória a prax“ venovalo aj financovaniu a ekonomike kultúry, kultúrnej politike, projektovej problematike v knižniciach, elektronizácii knižníc, ochrane kultúrneho dedičstva v archeológii, architektúre a urbanizme a organizácii divadelných predstavení pod holým nebom (245–248) a o medzinárodnej konferencii o úlohe filmu v turizme (249).

V časti *Posudky a recenzie* (251–312) sú anotácie odborných periodík (Der Archivar 2004, Archives 2003, Atlanti 2004, Archivaria 2003, Rassegna degli Archivi di Stato 2002, Journal of the Society of Archivists 2003, 2004, Archives and manuscripts 2004, ôsmich zväzkov ročenky Spolku historikov Záhrebského arcibiskupstva „Tkalčić“ a recenzie knižných publikácií (Sprievodca po správe, hodnotení a ochrane elektronických dokumentov, 2. vydanie r. 1999; M. Pandžić: Archívy v období Chorvátskej kráľovskej rady 1767–1779 (2005); B. A. Soderquist: Netokracia, nová elita moci a život po kapitalizme (2003); Ritzen-

halter- Munoff-Long: Spravovanie zbierky fotografií (2004); J. Žontar: Archívna veda v 20. storočí (2003); S. Lazanin: Príručka k nemeckej paleografii (2004); J. Popović: Právny systém ochrany archíválií v Republike Srbsko a Čierna hora (2003); Europríručka I&D o rozdieloch v kvalifikácii profesionálnych informatikov a dokumentaristov (2005).

V časti *Prírastky* (313-318) je prehľad prírastkov ŠACH za rok 2005 z úradnej proveniencie, z kúpy, darov, prírastky filmov.

Na s. 319-324 je bibliografia vydaní ŠACH za obdobie 1899–2005. Na s. 325 sú redakčné informácie pre spolupracovníkov (autorov príspevkov) o kategorizácii, rozsahu a technických náležitostiach príspevkov, ktoré redakcia požaduje.

Jozef Kláčka

ARCHEION CVII. Naczelna dyrekcja archiwów państwowych. Warszawa 2004.

Kazimierz Schmidt, *Dlaczego numer poświęcony informatyzacji?* (5–14). Toto číslo časopisu Archeion je venované všeobecne chápanej informatizácii. Autori chcú začať diskusiu rôznych inštitúcií o rozvoji a úlohách archívov v 21. storočí. Archívy budú budovať už nielen archívári. Zväčší sa počet tvorcov dokumentov, používateľov archívov a inžinierov, informatikov. – Hartmut Weber, *Skorzystaj z klucza i zagraj rolę – archiwa w społeczeństwie informacyjnym i kształcącym się* (15–26). H. Weber, prezident nemeckých archívov, opisuje úlohu a podiel archívov v budúcej globalizovanej informačnej spoločnosti a vytyčuje ich najdôležitejšie strategické zámery: jednoduchý prístup k archívnym materiálom, nové metódy archívneho opisu, využitie internetu, informácie o archíve, informácie o jeho archívnych materiáloch, prístup k archívnym materiálom v digitálnej podobe. – Frank M. Bischoff, *Wpływ technik cyfrowych na profil zawodowy archiwisty – wyzwania w zakresie kształcenia i szkolenia archiwistów* (27–38). F. M. Bischoff, profesor na archívnej škole v Marburgu, ktorá je školiacim centrom v oblasti elektronickej komunikácie a digitálnej archivizácie, oboznamuje s novými smermi pri vzdelávaní archívárov, ktorí budú musieť ísť v ústrety výzvam 21. storočia. Ich úlohou bude vykonávať klasické práce (napr. archívne inventáre, evidencie, karty, registre, atď.) pomocou digitálnych systémov, naučiť sa tzv. archívny know-how, byť partnerom v kontaktoch s verejnou administratívou, ktorá bude odovzdávať elektronické záznamy do archívu na trvalú úschovu. – Nils Bruebach, *Elektroniczny dostęp do informacji archiwalnych: standardy opisu – korzyści i przyszłe możliwości* (39–46). Z výskumu N. Bruebacha zo saského archívu v Drážďanoch vyplýva, že v 21. storočí sa bude všeobecne používať internetová technológia. Bádateľov archívnych dokumentov zaujíma predovšetkým ich obsah a jemu vlastný kontext, preto dochádza

ku zmene v stratégii kvality viacúrovňového opisu, prístupom „zhora”. Autor predkladá kritickú štandardu ISAD (G) a nové verzie štandardu komisie Medzinárodnej rady archívov: ISAAR – CPF, pre tvorbu sprievodcov po archívoch, kde opisy dávajú rámec pre kontextové informácie. Druhá verzia ISAAR je rozšírená o položku „príbuzné zásoby”. Používa sa pri súboroch archiválií roztrúsených po rôznych archívoch. Bádateľovi umožňuje vytvoriť si celistvejší pohľad na skúmaný problém. Budúcnosť ukáže, ako a kým budú štandardy využívané. Internetová technológia pomocou systému odkazov a liniek umožňuje dôkladnejší opis súborov. – Neil Beagrie, *Narodowe inicjatywy w zakresie przechowywania cyfrowego. Przegląd przedsięwzięć w Australii, Francji, Holandii i Wielkiej Brytanii oraz działalności międzynarodowej w tym obszarze* (47–116). N. Beagrie, riaditeľ digitálneho programu uchovávania materiálov v Joint Information Systems Committee – JISC (Komisia spoločných informačných systémov) spracoval pre americký národný program infraštruktúry a systémov uchovávania digitálnych informácií (NDIIPP) a uverejnil všeobecný prehľad národných iniciatív ochrany digitálneho dedičstva v Austrálii, Francúzsku, Holandsku, Veľkej Británii a ich medzinárodnej spolupráce. Z národných iniciatív: vo Veľkej Británii sú známe napr.: DPC (Digital Preservation Coalition), z medzinárodných iniciatív pre výmenu informácií: ERPANET (Electronic Resource Preservation and Access Network), PADI (Preserving Accessing to Digital Information) a iné. Digitálna kultúra je najviac rozšírená v Austrálii. Tu z národných iniciatív je známa napr. PANDORA – pre národnú zbierku dokumentov online komerčných vydavateľstiev, ďalej KINETICA, austrálska báza bibliografických dát a iné, uvedené v obsiahnej prehľadnej tabuľke štúdie. Všeobecne bola prijatá štandarda pre uchovávanie digitálnych materiálov: OAIS (Open archival information system). Okrem iniciatív autor oboznamuje so skúmanými inštitúciami, otázkami financovania, sprístupňovania digitálnych informácií, bibliografiou a užitočnými www stránkami. – Kazimierz Schmidt, *Prace przygotowawcze do archiwizacji dokumentów elektronicznych – doświadczenia australijskie i brytyjskie* (117–148). Vychádzajúc z definície klasického archívneho dokumentu na papierovom nosiči, autor opisuje snahy o štandardizáciu elektronickej dokumentácie vo Veľkej Británii a v Austrálii. Aj tu bude dôležitý obsah elektronickeho dokumentu a o procese archivizácie elektronickej dokumentácie bude treba myslieť už v momente ich vzniku. – Eric Ketelaar, „Cyfrowe życie” w archiwum dla ludzi (149–160). E. Ketelaar opisuje víziu „digitálneho života” v archíve „pre ľudí”. V archíve to bude vyžadovať „nové služby”, informačný servis. Digitálne dokumenty cez virtuálnosť a hypermediálnosť už nebudú „originálmi”, ale len rôznymi predstavami vznikajúcimi v danom momente, v spôsobe „just in time”. Informácia bude predstavovaná každému používateľovi v každej chvíli, v rôznej forme a s rôznym obsahom. – Tomasz Goban-Klas, *Od A do B, czyli archiwa wkraczają w erę bitową* (161–170). Autor podáva prehľad zmien v jednotlivých epochách v dokumentovaní ľudskej a spoločenskej pamäti. Poslednou je bitové alebo digitálne kódovanie, vyjadrené v matematickej forme ako stále binárne čísla. Ich materiálny zápis nie je spojený s formou prvotného záznamu, slovného, zvukového, fotografického či videozáznamu. Je

spoločnou úrovňou, platformou, pre všetky záznamy. – Anna Laszuk, *Stan informatyzacji archiwów państwowych* (171–204). Z článku sa dozvedáme, aký je súčasný stav informatizácie v poľských archívoch, akú cestu už prešli a tiež o ich koncepčných prácach. V súčasnosti ako štandardy opisu archíválií sa používa ISAD(G) a vlastný, poľský FOPAR. Pre systém evidencie archívnych fondov sa využíva báza dát SEZAM, pre knihy prírastkov a úbytkov KANAPA. Táto báza dát zároveň informuje o pohybe archívnych materiálov. Pre tvorbu inventárov sa používa IZA a pre dokumenty do 18. storočia báza dát SCRINIUM. Bohato sa využíva internet s modemovým spojením dial-up a aj s bezprevodovým. Vnútorne siete používajú architektúru peer-to-peer. – Wojciech Sylwestrzak, *XML ... a informatyzacja archiwów. Po co informatyzować archiwów?* (205–218). Autor oboznamuje s jazykom opisu dokumentov, XML (eXtensible Markup Language) z pohľadu praktického využitia v archívoch. – Rafał T. Prinke, *Standardy i formaty danych w digitalizacji zasobów archiwalnych i bibliotecznych* (219–236). V štúdiu autor opisuje štandardy (ISO, ANSI, PKN, W3C, TEI) a formáty dát (TIFF, LZW, ZIP, CCITT, JPEG, PNG, GIF), ktoré sa používajú pri digitalizácii archívnych a knižničných fondov. – Ewa Rosowska, *Norma międzynarodowa ISO 15489. Zarządzanie dokumentami* (237–244). Článok autorky o medzinárodnej norme ISO 15489, regulujúcej spôsob postupovania s dokumentáciou je dobrým doplnením diskusie okolo prác na archívnom predpolí. – Bohdan J. Naumienke, *Podstawy interaktywnego dostępu do zasobów archiwalnych* (245–258). V štúdiu teoretických modelov objektov autor oboznamuje čitateľa s ťažkým hermetickým jazykom informatiky. – Justyna Adamus, *Problematyka języków informacyjno-wyszukiwawczych w komputerowym systemie informacji archiwalnej w Polsce* (259–284). Autorka analyzuje možnosti použitia umelých informačno-vyhľadávacích jazykov, pričom prezentuje jazyk KABA a knižničný katalóg NUKAT. – Roman Kusyk, *Digitalizacja archiwaliów. Dylematy prawne. Digitalizacja a prawo* (285–300). Autor opisuje problém chytákov a právnych dilem, ktoré sú spojené s informatizáciou. – Teresa Kantor, *Przepisy kancelaryjno-archiwalne jednostki organizacyjnej wytwarzającej dokumenty elektroniczne* (301–308). Autorka podáva pohľad „z archívu” na kancelársko-archívne predpisy organizačnej jednotky, ktorá vytvára elektronické dokumenty. Organizačná štruktúra jednotky a z nej vyplývajúca archívna štruktúra musia nájsť svoj odraz v počítačovom programe vytvorenom pre jej obsluhu v sieti a v jej kancelársko-archívnych predpisoch. – Kajetan Wojsyk, *Czy możliwe jest obecnie przygotowanie instrukcji kancelaryjnej uwzględniającej istnienie dokumentu elektronicznego?* (309–324). V článku autor privádza čitateľa na archívne predpolie a predstavuje váhavosť informatika v úrade, v ktorom sa už tvorí archívna budúcnosť. Dokumentácia, ktorá sa vytvára dnes podľa pravidiel, bude mať v budúcnosti vlastnosti usporiadanej informácie. – Aleksandra Czapelska, *Elektroniczne archiwa ikonograficzne w praktyce – doświadczenia i postulaty użytkowników* (325–332). Autorka podáva pohľad na možnosti internetu, zameraný na digitálne zobrazenie objektov. – Joanna Wojdon, *Internetowe zasoby archiwów w nauczaniu historii – marzenia i rzeczywistość* (333–353). Autorka, didaktička dejepisu, analyzuje prospeš-

nost' „archívnych“ internetových servisov pre výučbu dejepisu. – Marek Niezgódka, *Polska Biblioteka Wirtualnej Nauki: program i jego perspektywy* (354–362). V článku autor približuje realizovaný projekt poľskej knižnice virtuálnej vedy.

Archívne znanectvo

Janusz Łosowski, *Staropolskie akta sądów szlacheckich i miejskich województw lubelskiego i bielskiego oraz ziemi chełmskiej w archiwach Moskwy i Jarosławla* (363–376). J. Losowský opisuje cennú, ale pomerne málo známu zbierku staropoľských dokumentov mestských súdov, lublinského, bielskeho vojvodstva a Cheľmu, ktorá sa nachádza v archívoch v Moskve a v Jaroslavlí.

Poloniká

Myron Momryk, *Polskie zbiory archiwalne w Bibliotece i Archiwum Kanady*. Autor oboznamuje s dejinami národnej knižnice a archívu v Kanade, poľskými archívnyimi zbierkami, ktoré sú tu uložené, ako aj s dejinami Poliakov v Kanade, ktoré zbierka poskytuje. – Jerzy Gaul, *Polonika w Bundesarchiv-Militärarchiv we Freiburgu* (391–397). J. Gaul uvádza poloniká z obdobia 2. polovice 19. stor. a začiatku 20. stor., ktoré sa nachádzajú v Spolkovom vojenskom archíve vo Freiburgu. – Michał Kozieł, *Polonika w Archiwum Obwodowym w Iwano-Frankowsku (Ukraina)* (398–400). V ukrajinskom archíve v Ivano-Frankovsku M. Kozieł našiel cenné poloniká z rokov 1918–1939 (41).

Medzinárodné odporúčania

Darja Nałęcz, *Rekomendacje Rady Europy* (401–422). Autorka uvádza odporúčania Rady Európy v oblasti prístupu k úradným záznamom a odporúčania týkajúce sa archivizácie elektronických záznamov v právnom sektore.

Správy

XV Międzynarodowy Kongres Archiwów, Wiedeń (23–28 VIII 2004 r.) (423–485). Kongresu sa zúčastnilo 51 poľských archivárov. Prezentovali svoje úspešné výsledky z viacerých oblastí, ako ohodnocovanie archívnych dokumentov, vzdelávanie archivárov, účasť na prácach CITRA, uchovávanie a reštaurovanie netypických objektov, ochrana archívnych dokumentov v rámci medzinárodného verejného a súkromného práva, rozptýlené kultúrne dedičstvo v strednej a východnej Európe, vzťahy archívov k dedičstvu, pamäti, tradícii, štandardizácia archívnych opisov, digitálne archívy, prístup k elektronickej dokumentácii, uchovávanie a sprístupňovanie zvukových dokumentov, etika archivárov. – Ewa Rosowska – Maria Śliwińska, *Europejski projekt badawczy Sieć Doskonałości Bibliotek Cyfrowych* (486–492). Autorky opisujú európsky bádateľský projekt siete digitálnych knižníc DELOS, jeho ciele a formy činnosti. – *Recenzje*

(493–519) – *Przegląd czasopism* (521–541) – *Kronika* (543–575) – *Bibliografie* (577–578).

Valéria Hrtánková

DER ARCHIVAR. Mitteilungsblatt für deutsches Archivwesen. Herausgegeben vom Landesarchiv Nordrhein-Westfalen. 59. Jahrgang, 2006. Heft 1–4.

Zošit 1. – *Organisationsreformen und ihre Auswirkungen auf die archivische Arbeit – Baden – Württemberg und Nordrhein-Westfalen im Vergleich. 65. Südwestdeutscher Archivtag in Lindau i. Bodensee* (3–18). Archivné dni juhozápadných nemeckých archivárov v roku 2005 v Lindau sa zaoberali dôsledkami správnej reformy na archívnu prax v spolkových krajinách Baden-Württemberg a Nordrhein-Westfalen a jej dopadov na spoluprácu s mestskými archívami. Mechthild Black-Veldtrup sa dotkla nových foriem spolupráce medzi štátnymi archívami a oddeleniami Krajinského archívu Nordrhein-Westfalen. Pozitívum vidí aj v spoločne využívaných reštaurátorských a reprografických laboratóriách a v synergických efektoch vnútornej reorganizácie štátnych archívov. Robert Kretzschmar informoval o novoformovanej identite Krajinského archívu Baden-Württemberg a jeho úlohách a spolupráci. Manfred Wassner hovoril o spolupráci medzi okresnými archívami a Krajinským archívom Baden-Württemberg na úseku hodnotenia, novokonštituovaných organizácií verejnej správy a prístupu k archívnym dokumentom. Thomas Wolf prezentoval historický prehľad doterajších štátnych a mestských zriaďovateľov mestských archívov vo Vestfálsku. Tiež informoval o možnostiach spolupráce na úseku hodnotenia archívnych dokumentov medzi Krajinským archívom a mestskými archívami. Predmetom panelovej diskusie boli otázky hodnotenia, znižovania nákladov v dôsledku správnej reformy a redukcie kvantity archívnych úloh. Diskutovalo sa aj o spolupráci archívov s funkcionármi štátu a politikmi. – *Archivgut als bewegliches Kulturgut* (19–28). 19. 11. 2004 sa uskutočnila v Archívnej škole v Marburgu panelová diskusia k ochrane kultúrneho majetku v Nemecku. Klaus Oldenhage sa na nej podelil o svoje skúsenosti z ochrany archívnych dokumentov ako predmetov hnutel'ného kultúrneho dedičstva. Kerstin Odenhahlová predstavila východiská právnych systémov ochrany súkromných a verejných archívnych dokumentov. Zverejnenie oboch vystúpení uzatvára prehľad najnovšieho vývoja v oblasti výskumu a legislatívy, vrátane textu strategického dokumentu prijatého archivármi Nemecka už 21. 9. 1999. – Robert Kretzschmar, „*Das deutsche Archivwesen und der Nationalsozialismus*“. *Der 75. Deutsche Archivtag 2005 in Stuttgart* (28–33). Správa o 75. zjazde nemeckých archivárov, ktorý sa konal v dňoch 27.–30. septembra 2005 v Stuttgarte. Jubilejné snemovanie nemeckých archivárov rokovalo o dejinách nemeckého

archívniectva a osobitne nemeckých archivárov počas obdobia nacistického Nemecka. Téma súvisela so 60. výročím konca II. svetovej vojny a vzbudila aj veľkú pozornosť nemeckých médií. Hlavnými témami rokovaní v pléne, sekciách, pracovných skupinách, krúžkoch a v pódiovej diskusii boli aspekty národnosocialistickej archívnej politiky, štátne a mestské archívy, nemecká archívna politika v obsadených územiach, archívna kontinuita po roku 1945. – *Berichte zu den Sektionssitzungen und zur Podiumsdiskussion auf dem 75. Deutschen Archivtag* (33–45). – *Berichte zu den Arbeitssitzungen der Fachgruppen und Arbeitskreise auf dem 75. Deutschen Archivtag* (46–62). – *Archivtheorie und -praxis* (62–91). – *Auslandsberichterstattung* (91–102). – *Literaturbericht* (102–121). – *Personalnachrichten* (121–124). – *Nachrufe* (124–125). – *Kurzinformationen, Verschiedenes* (125–134).

Zošit 2. – Edgar Büttner, *Personenbezogene Unterlagen militärischer Provenienz im Bundesarchiv* (143–146) informuje o zániku ústredného miesta pre poskytovanie personálnych preukazných informácií vojenského zamerania Spolkového archívu v Aachene – Kornelimünsteri. Stalo sa tak 60 rokov po skončení vojny a 50 rokov po jeho integrácii do Spolkového archívu. „Personálne militáriá“ sa rozčlenili do dvoch oddelení Spolkového archívu – Deutsches Reich a Deutsche Dienststelle, obe v Berlíne a do Vojenského archívu vo Freiburgu. Aj keď tieto spisy stratili definitívne svoju aktuálnosť, zostávajú cennými dokumentmi v oblasti „spomienkovej kultúry“. – Andreas Kunz, *Die Unterlagen der Zentralen Stelle der Landesjustizverwaltung zur Aufklärung nationalsozialistischer Verbrechen in Ludwigsburg: dauerhafte Sicherung und Nutzbarmachung durch das Bundesarchiv* (146–153) pozitívne hodnotí význam archívnych dokumentov koncentrovaných v Krajinskej justičnej správe v Ludwigsburgu pre objasňovanie zločinov z éry nacizmu v Nemecku. Ich hodnotu nemožno merať iba počtom a výškou trestných opatrení, ale aj ich prínosom pre formovanie spoločenského vedomia o hitlerovskom barbarstve. Materiál v súčasnosti má nezastupiteľnú funkciu v pedagogicko-didaktickom využití. – Jürgen Rainer Wolf, *Das Sächsische Staatsarchiv: Neuformierung des Staatlichen Archivwesens in Sachsen* (154–159) oboznamuje so zásadnou reformou štátneho archívniectva v Sasku. Zavíšil sa proces, ktorý sa začal v roku 1990, po zániku NDR, a 1. 1. 2005 vstúpil do platnosti zákon, ktorým sa sformoval Saský štátny archív v Drážďanoch, s pobočkami v Chemnitzi, Freiburgu a v Lipsku. – Werner Moritz, *„Moderieren in der Nische! – The Situation of the University Archives in Western Germany* (160–166). Po 50. rokoch po zverejnení šokujúceho prehľadu Franza Gulla o situácii nemeckých univerzitných archívov, ich súčasná situácia v starých spolkových krajinách je lepšia, i keď diferencovaná, či už ide o staré alebo novo založené univerzity. Pre mnohé z nich je však charakteristická finančná poddimenzovanosť, čo súvisí s celkovým prístupom škôl a ich zodpovednosťou za existenciu a správu archívov. – Jürgen Bacia a Dorothee Leidig, *Geschichte von unten im Abseits. Plädoyer für Stärkung freier Archive* (166–172) sa zamýšľajú nad problematikou archivovania písomností neštátneho charakteru, ktoré dokladajú nové spoločenské hnutia v Nemecku, a ktoré sa ne-

dostávajú klasickými cestami do štátnych archívov, resp. zmienka o nich je v týchto archívoch minimálna. Vznik akýchsi nezávislých, občianskych archívov je finančne málo zrealizovateľná. Autori pripomínajú 20-ročnú existenciu tzv. Archívu pre alternatívne písomnosti a význam jeho dokumentácie pre súčasné dejiny Nemecka. – Sabine Richter, *Vergleich der Formalkatalogisierung in Bibliotheken mit der Verzeichnung in Archiven für ein gemeinsames Datenangebot beider Sparten* (172–176) porovnáva katalogizáciu v knižniciach so sprístupňovaním archívnych dokumentov a konštatuje, že súčasné metodické postupy neumožňujú vytvárať relevantné spoločné databázy oboch odvetví pre potreby bádateľov. – Matthias Weber, *Archivbericht Niederlande 1995–2005: Zugänglich und Publikumsorientierung als Paradigmen und die Entstehung der Regionale Historische Centra* (176–179). V správe o činnosti holandského „Rijksarchieef“ sa okrem iného konštatuje, že organizačná prestavba tohto Národného archívu v holandských provinciách znamená aj koniec hierarchickým vzťahom medzi Národným archívom v Haagu a jeho „satelitmi“ v provinčných hlavných mestách. Rijksarchieef, ako primus inter pares, má len výsadné miesto v otázkach konzervovania a digitalizovania a je zodpovedný za medzinárodné kontakty. – *Archivtheorie und -praxis* (179–192). – *Auslandsberichterstattung* (192–200). – *Literaturbericht* (200–219). – *Personalnachrichten* (219–220). – *Nachrufe* (22–223). – *Kurzinformationen, Verschiedenes* (223–234).

Zošit 3. – Robert Kretzschmar, *Dr. Peter Dohms und „Der Archivar“ in den Jahren von 1990 bis 2006* (243). Poďakovanie dr. Petrovi Dohmsovi pri príležitosti jeho odchodu do dôchodku za 16-ročné vedenie časopisu *Der Archivar*. – *Archive in Essen* (244–259). Viacerí autori oboznamujú s dejinami a štruktúrou archívnych fondov a archívnych zbierok archívov a dokumentačných centier sídliacich v Essene. Ide o Mestský archív, Fotoarchív Porýnskeho múzea, Archív Ernsta Schmidta, Biskupský archív, Historický archív firmy Krupp, Zámocký archív Hugenoet (259–264). – Angelika Menne-Haritz, *E-Governance und elektronische Aufzeichnungen* (259–264) konštatuje, že elektronická komunikácia v administratíve je omnoho viac ako výmena elektronických dokumentov. Elektronické médiá sa používajú na to, aby zjednodušili komunikáciu, ale spravidla nie sú ovplyvnené požiadavkami tvorby dokumentov a ich archivovania a prístupu k nim. V článku sú uvedené príklady programu ERA Národného archívu vo Washingtone. Koncepcia, ktorá sleduje tento projekt je osobitne zaujímavá, lebo jej cieľom je poskytnúť nepretržitý prístup ku každému záznamu, bez ohľadu na jeho formát a systém. To znamená, že ide o výzvu pre archívy na prístup k elektronickým záznamom v kontexte e-governance v budúcnosti. – *DFG – Positionspapier: Ziele und Struktur des Förderprogramms Kulturelle Überlieferung* (264–267) zverejňujú sa odporúčania podvýboru pre kultúrne dedičstvo a výboru pre vedecké knižnice a informačné systémy o cieľoch a štruktúre podporného programu – kultúrne dedičstvo. Týka sa tvorby a ochrany kultúrneho dedičstva, jeho digitalizácie, sprístupnenia rukopisov, pozostalostí, špeciálnych fondov a zbierok, sprístupňovania tlače 17. storočia atď. – Thomas Müller – Angela Ullmann, *Dann klappt auch im Archiv...*

(267–269) komentujú novú úpravu a spoluprácu v oblasti správy registratúry a vyradovania v ústrednej spolkovej správe – systém správy dokumentov, ktorý ako konštatujú autori vytvára predpoklady aj pre hodnotenie, preberanie, sprístupňovanie a prístup k archívnych dokumentom. – Peter Csendes, *Das österreichische Archivwesen während des letzten Dezenniums* (269–271) hodnotí kľúčové momenty rakúskeho archívnictva za ostatných desať rokov – legislatívu, priestorové budovanie archívov, vplyv elektronických záznamov na prácu archívov, archívne vzdelávanie, archívne dni. – *Archivtheorie und -praxis* (271–288). – *Auslandsberichterstattung* (288–290). – *Literaturbericht* (290–303). – *Personalnachrichten* (304–306). – *Nachrufe* (306–307). – *Kurzinformationen, Verschiedenes* (307–314).

Zošit 4. – Ulrich Niess, Michael Wettengel a Robert Zink, *Digitalisierung von archivischem Sammlungsgut* (323–329). Vychádzajúc zo skúseností mestských archívov v Mannheime a Ulme zverejňujú odporúčania spolkovej konferencie komunálnych archívov pri nemeckom mestskom sneme o digitalizácii archívneho zbierkového materiálu. – Ulrich Fischer, Wilfried Reinhaus, *DFG – Vorstudie „Retrokonversion archivischer Findmittel“* (329–333) poskytujú najdôležitejšie výsledky projektu, ktorý umožňuje konverziu klasických archívnych pomôcok na digitálne údaje využiteľné aj v internete. – Andreas Zekorn, *Vorschläge zur Bewertung der Unterlagen der Landratsämter in Baden-Württemberg in einem geschlossenen Internetforum* (334–341). Asociácia okresných archívov v Baden-Württembergu vypracovala návrh hodnotenia písomností okresných úradov s cieľom vytvoriť synergické efekty a vyhnúť sa duplicite. – Birgit Schneider-Bönninger „*Ran an die Quellen*“: *Das archivdidaktische Modell in Wolfsburg* (342–348) oboznamuje s archívno-didaktickým modelom Mestského archívu vo Wolfsburgu, ktorého hlavným motívom je orientácia na užívateľov archívu, osobitne školskú mládež. Ide o prezentáciu archívnych dokumentov širokému publiku, v rámci ktorej dominujú vyučovacie hodiny v archíve, prednášky, výstavy, súťaže študentov a exkurzie. – Peter Müller a Elke Koch, *Archivpädagogik ohne Archivpädagogen? – neue Wege der kulturellen Jugendbildung im Staatsarchiv Ludwigsburg* (348–355) informujú o niektorých modifikáciách „service éducatif“ tak, aby splnili očakávania nielen pedagógov, archívárov, ale aj žiakov. Ponuka archívu má byť vždy atraktívna a poskytnuté archívne dokumenty majú byť vždy nové. To, čo sa študenti dozvedia v archíve, má byť pokračovaním a doplnením poznatkov zo školského vyučovania. – *Archivtheorie und -praxis* (355–380). – *Auslandsberichterstattung* (381–385). – *Literaturbericht* (385–397). – *Nachrufe* (400–402). – *Kurzinformationen, Verschiedenes* (403–417).

Peter Kartous

ARCHIVEN PREGLED. Glavno upravljenje na archivite pri Ministerskija sâvet, Sofija 2006, č. 1–2.

Číslo 1–2. Rubrika – medzinárodná spolupráca, Rumjana Nedjalkova, *Archivite v epochata na globalizacijata* (5–13). XXXVIII. medzinárodná konferencia archívov za okrúhlym stolom v Spojených arabských emirátoch (Abú Zabí) koncom roka 2005 bola prvou konferenciou, ktorá sa zaoberala otázkou globalizácie a z toho vyplývajúcimi úlohami v oblasti archívniectva. Zúčastnilo sa jej 155 účastníkov zo 74. krajín. Doložené sú odporúčania (uznesenia) z tejto konferencie, adresované vládám jednotlivých krajín a nadnárodným spoločnostiam, aby podporovali archívne inštitúcie a ich rozvoj. Ďalej v tejto rubrike Rumjana Nedjalkova opisuje stretnutia bulharských a rumunských predstaviteľov, ktoré viedli v marci roku 2006 k podpísaniu Dohody o spolupráci medzi Hlavnou archívnu správou pri Rade ministrov Bulharskej republiky a Národným archívom pri Ministerstve vnútra Rumunska na úseku archívov. *Otčet za dejnostta na Glavno upravljenje na archivite prez 2005 g.* (14–60). Správa o činnosti Hlavnej archívnej správy MV za rok 2005 s priloženými tabuľkami.

Stefka Petkova, *Etičnijat kodeks na archivista* (61–70). Analyzuje prácu archívára v súvislosti so zachovaním a sprístupňovaním archívnych fondov a poskytovaním získaných poznatkov historickej bádateľskej verejnosti. Je v záujme národa, aby sa bohatstvo archívov v čo najobsiahlejšom obsahu a rozsahu dostalo k čo najširšej verejnosti. Priložený je etický kódex prijatý na medzinárodnom zhromaždení archívárov v Pekingu v septembri 1996. – Anna Kočankova, *Bâlgarski institucii: problemi na izsledvaneto v specialnost „archivistika i dokumentalistika“* (71–79). Už od začiatku 80. rokov 20. storočia sa na medzinárodnom fóre v odborných kruhoch diskutuje o príprave a zameraní štúdia aj na súčasné vzniknuté potreby. Na univerzite „Klimenta Ochridského“ v Sofii ku klasickému vyučovaniu na Katedre archívniectva a dokumentaristiky pribudla aj povinná výučba zameraná na „Inštitúcie a ich archívne fondy v novom a súčasnom Bulharsku“. – Nikolaj Ivanov, *Smesenata bâlgaro-grâckata komisija i dejnostta ji po ureždaneto na problema za grâckite cârkovni i učilištni imoti v Bâlgarija (1919–1931)* (80–96). V rubrike Istorija na instituciite N. Ivanov píše o činnosti Zmiešanej bulharsko-gréckej komisii pri riešení problémov týkajúcich sa gréckych cirkevných a školských majetkov v Bulharsku (1919–1931). Priložený je zoznam gréckych náboženských obcí v Bulharsku z roku 1928. *Dokumenti* (97–134) Asja Derilijeva Kiselinovska, *Spomeni i svedenija za Aprilskoto vâstanie ot archiva na Ivan Andonov*. Z archívu Ivana Andonova, účastníka revolučného hnutia v Starej Zagore od roku 1872 a Aprílového povstania 1876 autorka zverejňuje 16 dokumentov jeho spomienok na spolubojovníkov. – *Pregledi* (135–159) – *Recenzii i otzivi* (160–168) – *Novi postâplenija v archivite* (169–178). Stručná charakteristika nových fondov prevzatých do archívov. – *Chronika* (179–190).

Anna Christovová

IZVESTIJA NA DÂRŽAVNITE ARCHIVI. Glavno upravlenie na Archivite pri Ministerskija sâvet. Sofija 2006, č. 91. 130 godini ot aprilskoto vâstanie 1876. Zborník je venovaný 130. výročiu Aprílového povstania 1876.

Číslo 91. – Dojno Dojnov, *Otnovo za Gjurgevskija komitet i istoričeskoto mu delo* (3–19). V poslednom období sa diskutuje o prehodnení histórie, čo je prirodzené a logické, hlavne z pohľadu vývoja vedy a nástupu nového pokolenia. V niektorých prípadoch sú požiadavky oprávnené, no niektoré požiadavky podliehajú politickým vplyvom. Autor štúdie hodnotí činnosť Gjurgevského revolučného výboru vzniknutého koncom roka 1875, jeho legitimitu a prínos v národnooslobodzovacom boji. Blízko k ideám tohto výboru mal aj Christo Botev, ktorý v máji 1876 v bojoch zahynul. – Plamen Mitev, *Aprilskoto vâstanie 1876 g. (Istoriografski predizvikatelstva na vremeto)* (20–31). Autor vyjadruje svoj postoj k novodobej historiografii a súčasným bádateľom, ktorí skúmajú dokumenty týkajúce sa oslobodeneckého hnutia v Bulharsku. Na základe nedávno publikovaných dokumentov vzniká otázka opodstatnenia prijatia revolučných rozhodnutí vedúcimi činiteľmi v Gjurgu, spojitosť s Aprílovým povstaním s ohľadom na vtedajšiu medzinárodnú situáciu. – *Dokumenti* (32–256). – Emil Dimitrov, *Mitropolit Simeon i Aprilskoto vâstanie* (32–64). Varnensko-preslavský metropolita Simeon (1840–1937) a jeho významná úloha v národnooslobodzovacom hnutí. Vydaných je jeho 14 listov adresovaných exarchovi Antimonovi I. (od 11. mája do 29. októbra 1876), v ktorých informuje o zlom postavení kresťanov v Šumensku a svojvôli moslimov voči nim. – Vladimir Balčev, *Novootkriti pisma za dejnostta na Plovdivskata mitropolija sled potušvaneto na Aprilskoto vâstanie* (65–132). Autor konštatuje, že o činnosti Plovdivskej metropolii počas Aprílového povstania 1876 a po jeho potlačení sa doposiaľ vie veľmi málo. Zabúda sa, že prvé pravdivé opísanie tragických udalostí v Trácii je od plovdivského metropolitu Panareta bulharskému exarchovi v Carihrade zo 4. mája 1876. Prvou úlohou bola pomoc postihnutým, ktorí ostali bez prístrešia a najnutnejších životných potrieb. Publikovaných je 92 listov z Plovdivskej metropolitnej knihy (1. december 1876 – 1. júl 1877). Listy informujú o dobročinných akciách miestnych a zahraničných organizácií a diplomatov. – Nataša Michajlova, *Aprilskoto vâstanie ot 1876 g. v dokumentite na Archiva na vâšnata politika na ruskata imperija i Centralnija istoričeski archiv na Moskva* (133–152). Autorka poukazuje na postoj ruských diplomatov k situácii Bulharov, na ich aktívnu pomoc utlačovanému národu a výzvu k európskym veľmociam, aby zaujali postoj k riešeniu východoeurópskeho problému. – Mariana Lečeva, *Frenski dokumenti za Aprilskoto vâstanie* (153–174). Dokumenty francúzskych diplomatov o hrôzach páchaných na bulharskom ľude. Dokumenty (kópie) sú uložené v Štátnom ústrednom archíve v Sofii. – Svetla Levakova, *Avstro-ungarski diplomati v evropejska Turcija za nacionalnite stremlenija na Bâlgarite po vreme na Aprilskoto vâstanie* (175–184). Napriek oficiálnemu neutrálnemu postoju rakúsko-uhorskej monarchie k bulharskej otázke, niektorí diplomati sa od oficiálnej politiky dištancujú a informujú o krutostiach Turkov na obyvateľstve po potlačení Aprílového povstania (9 dokumentov). – Ljudmila

Marinkeva, *Italskijat konsul v Ruse E.de Gubernatis za Aprilskoto vâstanie* (185–192). Taliansky konzul v Ruse E. de Gubernatis informuje Ministerstvo zahraničia v Ríme o Aprílovom povstaní a udalostiach v krajine (2 listy z júna 1876). – Petâr Petrov, *Otvličannija i islamizacii prez 1876 g.* (193–250). Represálie a islamizácia bulharského obyvateľstva (dokumenty a ohlasy v zahraničnej tlači). – Penka Nikolova, *Nepublikovani pisma na chadži pop Georgi Tilev* (251–257). Publikované sú tri listy popa Tileva týkajúce sa udalostí v Pazardžiku počas národnooslobodzovacieho hnutia. – Saška Žečeva, *Kapitan Dagobert Englender i parachod ot „Radecki“ v dokumenti ot CDA* (258–285). 18 dokumentov súvisiacich s osudom a činnosťou kapitána Englendera, ktorého parník „Radecki“ vylodil na dunajskom brehu v Kozloduji 200-člennú Botevovu družinu. – *Dnevnic i spomeni* (286–319). – Cočo Biljarski, *Dnevnik na Marko Balabanov za Bâlgarskata diplomatičeska misija prez 1876 g.* (286–308). Denník bulharského diplomata Marka Balabanova (od augusta do novembra 1876), uložený v Ústrednom štátnom archíve v Sofii informuje o aktivitách bulharskej misie vyvíjaných na európskych vládnych predstaviteľov v záležitosti usporiadania pomerov v juhovýchodnej Európe. – Iva Burilkova, *Spomeni na Velčo Velčev za Aprilskoto vâstanie* (309–319). Spomienky významného bulharského publicistu Velča Velčeva na Aprílové povstanie sú svedectvom atmosféry a udalostí v Pazardžiku a Belove pred a počas povstania. *Po pâtja za knigata-Vâzpominanie za Aprilskoto vâstanie* (320–419). – Ruža Simeonova, *Neizvestni dokumenti za napisvaneto na „Istorija na Aprilskoto vâstanie“*. V roku 1907 v plovdivskej tlačiarni „Chr. G. Danova“ bola vydaná kniha *História Aprílového povstania*. Komisia pre vydanie tejto knihy vybrala na jej zostavenie Stefana Zaimova. Vydaniu knihy predchádzalo namáhavé zhromažďovanie dokumentov a získavanie finančnej podpory (doklady o príspevkoch a zaslaní dokumentov). – *Otzivi i recenzii* (420–437).

Anna Christovová

JOURNAL OF THE SOCIETY OF ARCHIVISTS. Published in association with the Society of Archivists, United Kingdom, Volume 27, No 1, April 2006.

Číslo 1. – Michael Cook, *Professional Ethic and Practice in Archives and Records Management in a Human Rights Context* (1–15). Článok obsahuje súhrn etických kódexov spoločností archivárov a registrátorov v anglofónnych krajinách prijatých v 90. rokoch minulého storočia a zároveň uvádza, že sa stali štandardmi, podľa ktorých sú nastavené ďalšie archívne normy. – Colin Gale, *Record-keeping as a Ethical Imperative* (17–27). Kľúčové miesto v profesionálnej príprave archivára a registrátora by mali zaujať etické aspekty práce s archív-

ným materiálom a to nielen preto, aby bol pripravený zvládať etické problémy vo svojej práci, ale aj vtedy, ak sa dá na podnikanie v archívnictve. Antikvárne alebo komerčné záujmy sami o sebe nezaručujú podnikanie s morálnym prístupom, preto etickým imperatívom pri práci s archívnym materiálom je zodpovednosť v tom najširšom zmysle slova. – Susan Thomas and Janette Martin, *Using the Papers of Contemporary British Politicians as a Testbed for the Preservation of Digital Personal Archives* (29–56). Zámerom projektu PARADIGM (Personal Archives Accesible in Digital Media) je skúmať, ako by archivári mohli preberať, spracúvať, ukladať, ochraňovať a sprístupňovať digitálne záznamy jednotlivých osôb tak, aby mohli byť využívané bádateľmi v budúcnosti. Projektový tím použil osobné dokumenty súčasných britských politikov ako testovací materiál, aby tak mohol stanoviť skutočné a predpokladané teoretické a praktické postupy, ktoré by mala vykonať archívna veda a správa digitálnych záznamov. Článok zasadzuje tento projekt do širšieho rámca podnetov digitálnej ochrany prebiehajúcich vo Veľkej Británii i v zahraničí, oboznamuje nás s jeho kľúčovými zámermi a predkladá prvé závery, ku ktorým dospel projektový tím. Ten sa musel vysporiadať aj s dôsledkami progresívneho nárastu tvorby digitálnych súborov venovaných osobnostiam spoločenského života. – Patrick Ngulube and Vivian Fuh Tafor, *The Management of Public Records and Archives in the Member Countries of ESARBICA* (57–83). Článok venovaný záverom prieskumnej štúdie realizovanej v rokoch 2004–2005. Jej zámerom bolo určiť, v akom rozsahu spravujú archívne inštitúcie združené v East and Southern Africa Regional Branch of the International Council on Africa (ESARBICA) registratúrne a archívne dokumenty. Efektívna správa registratúrnych záznamov a archívnych dokumentov je totiž základom pre zodpovednú a starostlivú správu verejných vecí. Autori získali údaje pre svoju štúdiu prostredníctvom osobných rozhovorov, ďalej obsahovou analýzou dokumentov a vyhodnotením dotazníkov, ktoré poslali 13 členským štátom združenia ESARBICA. Štúdia zároveň odhaľuje, že národné archívy tohto regionálneho združenia MRA disponujú pri zabezpečovaní jednotlivých funkcií správy záznamov a archívnych dokumentov iba obmedzenými zdrojmi, nepostupujú podľa zaužívaných štandardov, neriadia sa archívnym etickým kódexom a registrátori a archivári nedosahujú primerané vzdelanie. – Peter Lester, *Is the Virtual Exhibition the Natural Successor to the Physical?* (85–101). Na rozdiel od tradičných výstav, kde prím hrali a hrajú múzejníci, dnes internet ponúka archivárom zvoliť si čo najvhodnejšiu formu prezentácie dokumentov a využiť ich edukatívny potenciál vo vzťahu k najširšej verejnosti. – *Reviews* (103–117) – *Notices of New Publications Received* (119–120).

Peter Draškaba

LEVÉLTÁRI KÖZLEMÉNYEK. A Magyar Országos Levéltár folyóirata. Budapest 2005, Hetvenhatodik évfolyam, 1., 2. szám.

Číslo 1. – *A levéltári kiadványok helye és szerepe a történettudományi kutatásokban* (3–61). Štúdia vypracovaná pracovnou skupinou, ktorú vymenoval generálny riaditeľ Maďarského krajinského archívu v zložení Baráth Magdolna, Bősze Sándor, Horváth Richárd, H. Németh István, Ress Imre, Sipos András, Szabó Csaba a Tóth Ágnes za účelom výskumu publikačnej činnosti maďarských archívov z pohľadu jej miesta a úlohy pri bádani v oblasti historickej vedy. Výskum síce chronologicky nebol limitovaný, ale so zvláštnym zreteľom sa hlbšie zameral na výsledky z obdobia od roku 1990 do súčasnosti. Sledovali sa pramenné edície, monografie, tematické zborníky štúdií, archívne pomôcky, archívne periodiká tak v klasickej, ako aj v digitálnej podobe, ale aj možnosti využitia internetu. – Erdélyi Gabriella, *A „Sacra Poenitentiaría Apostolica“ hivatala és magyar kérvényei a 15–16. században (második közlemény)* (63–103). Druhý príspevok autorky, v ktorom spracúva výsledky výskumu vo Vatikánskom archíve vo fonde kancelárie Sacra Poenitentiaría Apostolica (prvý príspevok in LK 2003/1–2, anotácia SA 2005/1). Na inštitúciu, ktorá udeľovala milosti v záležitostiach porušenia základných cirkevných príkazaní, cirkevnoprávnych predpisov, ďalej oslobodenia od plnenia určitých predpisov alebo vysluhovania sviatostí, sa obracali so svojimi žiadosťami rovnako laici, ako aj klérus. Za obdobie od roku 1410 do 1559 z 19 uhorských cirkevných provincií zaevidovala kancelária 2 977 žiadostí, ktoré autorka analyzuje z viacerých aspektov: podľa spoločenského postavenia žiadateľov, kategorizácie duchovných osôb, geografického pôvodu žiadateľov, predmetu žiadosti, druhu a závažnosti previnenia. – Miskolczy Ambrus, *Horn Ede számvetéseiből 1850–1851* (105–131). Hodnotenie publikačnej činnosti významného predstaviteľa porevolučnej Kossuthovskej skupiny emigrantov. E. Horn (1825–1875) bol aj medzinárodne uznávaným publicistom hlavne z ekonomickej oblasti. V rokoch 1850–1851 vydal brožúru o Arthurovi Görgeyovi, ale aj k otázke rakúsko-uhorskej centralizácie; pravidelne publikoval články v časopise Die Gegenwart o maďarskej revolúcii 1848/1849, ako aj k aktuálnym problémom v novinách Die Grenzboten. – Katona Csaba, *Adatok Békés megye 18. század eleji jobbágy migrációjához (Különös tekintettel Békéscabára)* (133–164). Po ukončení tureckého panstva v Uhorsku sa do popredia dostávala otázka znovuosídlenia vyľudnenej časti kráľovstva. Na Dolnej zemi jednou z najviac vyľudnenej bola Bekešská stolica. Sem smerovali presuny poddaných z Novohradskej, Hontianskej, Gemerskej a Peštianskej stolice, prevažne slovenských evanjelikov. Napriek určitým výhodám poskytovanými novými zemepánmi tvrdé životné podmienky na dlhodobo neobrábanej pôde prinútili mnohých kolonistov opäť sa sťahovať. Väčšinou ich prijali zemepáni z Hevešskej, Biharskej, Boršodskej a Solnockej stolice. – Csoma Borbála, *Wesselényi Miklós levél – és naplórészletei a gräfenbergi gyógykúráról* (165–187). M. Wesselényi (1796–1850), politik reformného smeru v predrevolučnom Uhorsku, si liečil početné svoje choroby, k jeho veku ešte neprimerané, homeopatiou a vodoliečbou aj dlhodobým pobytom

v moravských kúpeľoch Jeseník. V liečebnom ústave Winzenza Priessnitzu strávil M. Wesselényi len s menšími prestávkami štyri roky (1839–1843) a významne prispel aj finančne na povznesenie kúpeľov. Autorka podklady čerpala jednak zo zápisok, kópia listov a korešpondencie M. Wesselényiho (in: Maďarský krajinský archív), ako aj doteraz z neznámej korešpondencie s W. Priessnitzom, ktorá sa nachádza v SOKA v Jeseníku (fond Priessnitz-Ripper). Päť listov v maďarskom preklade sú v prílohe publikované. – Csikány Tamás, *Török Ignác ezredes jelentése a komáromi sáncokról* (189–202). Komárňanská pevnosť zohrala významnú úlohu aj v maďarskej revolúcii 1848/1849 ako základňa domobrany. Z toho dôvodu nezávislá uhorská vláda venovala jej modernizácii primeranú pozornosť. Opevňovacie práce boli zverené skúsenému vojenskému inžinierovi plk. I. Törökovi. Hlásenie o vykonaných prácach predložil 27. decembra 1848 ministerstvu obrany v Budíne; uložené je však vo Viedni v Rakúskom štátnom archíve (Kriegsarchiv, Alte Feldakten), v prílohe je publikované v maďarskom preklade. – Soós László, *Hatvany Lajos egy meg nem jelent könyvének Bevezetése* (203–212). Maďarský spisovateľ, literárny kritik a historik L. Hatvany pre svoje politické názory žil v rokoch 1919–1927 v zahraničí. V emigrácii napísal a vydal knihu *Das verwundete Land* (1921), ktorej rozširovanie bolo v Maďarsku zakázané; v roku 1923 mal v úmysle napísať publikáciu o riešení maďarskej otázky v nástupníckych štátoch. Úvod poslal na posúdenie na Ministerstvo zahraničných vecí, za jeho obsah ho však obžalovali. Text úvodu sa zachoval, je uložený v Maďarskom krajinskom archíve a teraz v prílohe prvýkrát publikovaný. – *Irodalom* (213–238) – *Beszámoló* (239–263): V tejto časti je uverejnená výročná správa o činnosti Maďarského krajinského archívu v roku 2004 (*Beszámoló a Magyar Országos Levéltár 2004. évi tevékenységéről*). Správa informuje o personálnych a organizačných zmenách, resp. úpravách; čerpanie rozpočtu, obnove materiálo-technického vybavenia archívu s dôrazom na modernizáciu informatiky; ďalej o výsledkoch na úseku predarchívnej starostlivosti, prírastkoch archívnych dokumentov (stav k 31. 12. 2004 – 72 195 bm archívnych dokumentov, z toho prírastok 1 241 bm) a mikrofilmov vo filmotéke (62 262 986 záberov, z toho prírastok 1 275 746 záberov); výsledkoch na úseku ochrany archívnych dokumentov, v spracovaní a sprístupňovaní archívnych fondov, v bádateľskej a správnej agende (počet bádateľov: 2 709, bádateľských návštev: 20 467, vybavených žiadaniek: 22 410); medzinárodnej spolupráci, vzdelávacích aktivitách, vydavateľskej a publikačnej činnosti archívu, resp. zamestnancov archívu (zoznam vydaných a na vydanie pripravených publikácií, vrátane na elektronických nosičoch). – V závere čísla (265–269) sú uverejnené usmernenia redakcie časopisu pre autorov pri publikovaní.

Číslo 2. – Déri Balázs, „...*tenui pendentia filo...*“ *Ovidius-distichon egy Árpád-kori oklevélben* (5–12). O zaujímavej diplomatickej praxi vložiť do „prozaického“ textu stredovekej listiny na vyjadrenie predmetu „poetický“ citát antického autora. V tomto prípade v listine Ondreja II. z roku 1217 prosbu žiadateľa vyjadril kancelár Ugrin dvojverším z Ovidia (darovanie zeme Skalica – „Zaculcza“). Obdobne použil kancelár Ugrin aj v ďalšej listine Ondreja II. citát

z Horatia. Autor potom ďalej venuje pozornosť rastúcej obľube používať citáty antických autorov v stredovekých textoch. – Krisch András, *Adalékok a franciák magyarországi jelenlétéhez. A francia megszállás Ruszton 1809-ben* (13–22). V historickej Šopronskej stolici Napoleon obsadil v roku 1809 všetky tri slobodné kráľovské mestá – Šopron, Eisenstadt (Kismarton) a Rust (Ruszt). Rust, najmenší z troch miest (1055 obyvateľov), bol povýšený na slobodné kráľovské mesto za služby panovníkovi v roku 1681 a odvtedy plnil všetky povinnosti, ktoré z tohto titulu vyplývali, vrátane mimoriadne náročných, pri vojnových konfliktoch. Francúzske vojsko v uvedenom roku obsadilo Rust 31. mája a definitívne mesto opustilo 20. novembra – náklady na jeho „pobyt“ stáli mesto a mešťanov 38 873,22 Ft. – Garadnai Zoltán, *Franciaország és Kelet – Európa kapcsolatai a „békés egymás mellett élés“ – től az „enyhülés“ kezdetéig (1958–1962)* (23–49). Pohľad na zahraničnú politiku Francúzska vo vzťahu k východnej Európe na prelome päťdesiatych a šesťdesiatych rokov 20. storočia v rámci koncepcie politiky mierového spolunažívania. Autor podrobnejšie sleduje a analyzuje vzťah Francúzska k Poľsku, Československu, Rumunsku, Juhoslávii, Bulharsku a Maďarsku. – Kruppa Tamás, *Okmányok és iratok a tizenöt éves háború időszakából (1594–1597)* (51–92). Pätnásťročná vojna medzi Habsburgovcami a Turkami (1593–1606), ktorá zasiahla celé Uhorsko, má ešte veľa nevysvetlených otázok. Doteraz boli málo známe kontakty Sedmohradského kniežatstva a Osmanskej ríše v rokoch 1594–1597, ktoré so záujmom sledovalo Španielsko a Anglicko. Publikované archívne dokumenty (v pôvodnom jazyku) pochádzajú z rakúskych, talianskych a španielskych archívov. – Guszarova Tatjana, *A 17. századi magyar országgyűlések résztvevői* (93–148). Uhorské stavovské snemy v 17. storočí a jeho účastníci boli predmetom výskumu moskovskej historičky v Maďarskom krajiniskom archíve. Z fondu Uhorskej kráľovskej kancelárie pochádzajú zoznamy účastníkov zasadnutí snemu v rokoch: 1618 v Bratislave, 1649 v Bratislave, 1622 v Šoprone, 1630 v Bratislave, 1634/1635 v Bratislave, 1655 v Bratislave, 1681 v Šoprone; ďalšie dva zoznamy sú doplnené z denníkov vyslancov na snemoch konaných v Bratislave z rokov 1646/1647 a 1662, ktoré sa nachádzajú v Zbierke M. J. Kovachicha. – Strassenreiter Erzsébet, *Peyer Károly emigrációs levelezése politikus társaival (1948–1956)* (149–251). Korešpondenciu významného predstaviteľa maďarského sociálnodemokratického robotníckeho hnutia v medzivojnovom období a generálneho tajomníka maďarských odborov K. Peyera (1881–1956), ktorá vznikla po jeho nútenej emigrácii v novembri 1947, sústredila autorka príspevku. K. Peyerovi sa podarilo založiť v októbri 1948 v Paríži „Maďarskú sociálnodemokratickú stranu v emigrácii“, ktorej sa stal predsedom. Činnosť jednotlivých skupín písomne riadil, takže vznikla z toho bohatá a zaujímavá korešpondencia, z ktorej výberom je publikovaných tridsaťdeväť listov. – Baráth Magdolna – Feitl István, *Szovjet-magyar csúcstalálkozó 1953. december 3–4-én* (253–268). Kapitola z novodobých maďarských dejín: zo spoločného rokovania straníckej a vládnej delegácie Maďarska v Sovietskom zväze 3. a 4. decembra 1953. Protokol z rokovania zatiaľ nie je k dispozícii, na maďarskej strane sa však zachoval záznam zo zasadnutia Politického výboru Maďarskej strany pra-

cujúcich 10. decembra 1953. – *Irodalom* (269–284) – *In memoriam* (285–290) – *Díjazottak* (291).

Mária Stieberová

LEVÉLTÁRI KÖZLEMÉNYEK. MUTATÓ 1994–2004. Összeállította Szabó Anikó. Magyar Országos Levéltár, Budapest 2005, 62 s.

V roku 1995 bol vydaný pri príležitosti sedemdesiateho výročia časopisu Levéltári Közlemények, maďarského odborného archívneho periodika, bibliografický prehľad uverejnených príspevkov (1923–1993) a s odstupom desiatich rokov vychádza jeho organické pokračovanie – prehľad za ostatných desať rokov (1994–2004).

Spôsob zostavenia bibliografie je v podstate rovnaký ako u predchádzajúcej: základom je spojený obsahový register – *Összevont tartalommutató* (12–34) – v počte 278 položiek, t. j. príspevkov (štúdie, správy, pramene, recenzie, referáty, nekrológy) v abecednom usporiadaní podľa autorov, prípadne názvu, ak autor nebol uvedený.

Okrem spojeného obsahového registra sú v publikácii zaradené aj ďalšie „špeciálne“ bibliografické prehľady: publikovaných prameňov (samostatne i v rámci štúdie) – *Forrásközlések* (35–37); nekrológov, spomienok, zdravíc – *Nekrológok, megemlékezések, köszöntők* (38); bibliografií – *Bibliográfiák* (39); recenzií a referátov – *Ismertett művek cím és szerzőségi mutatója* (40–51) aj s odkazom na poradové číslo položky v spojenom obsahovom registri.

Záverečnú časť tvorí všeobecný register k spojenému obsahovému registru – *Általános mutató* (53–61), čo je vlastne spojenie menného, miestneho a vecného registra s odkazom na poradové číslo v spojenom obsahovom registri.

„Ceterum autem censeo...“ že bibliografia s tematickým členením a osobným registrom je prehľadnejšia.

Mária Stieberová

LEVÉLTÁRI SZEMLE. A Magyar Levéltárosok Egyesülete a Magyar Országos Levéltár és az Önkormányzati Levéltárak Tanácsa negyedéves folyóirata. LV. évfolyam 2005/ 1–4. szám.

Číslo 1. – Katona Csaba, Kerekes Dóra, Körmendi Lajos, Lakatos Andor, *Internet és levéltár* (3–24). Autori, pracovníci Maďarského krajín-

ského archívu (MKA), rozoberajú otázku vplyvu archívu a v nich uložených dokumentov na štát a spoločenský život. Pri riešení problematiky sa vracajú do 19. storočia, keď archívy plnia praktickú funkciu – právne zaručujú fungovanie štátu a verejnej správy, pokračujú obdobím prvej tretiny 20. storočia – vtedy sa archívy dostávajú do centra pozornosti profesionálnych bádateľov a stávajú sa „dielňami historikov“. Roky druhej svetovej vojny prinášajú právnu neistotu, listiny z jedného dňa na druhý strácajú právnu moc – vyvlastňovania, konfiškácie, zoštátnenia, 50. roky vnášajú do činnosti archívov nový fenomén – kultúrno-propagačnú činnosť –, ktorý sa prejavuje vydávaním zbierok dokumentov pre školy a usporadúvaním výstav. Hlavnú pozornosť však venujú obdobiu od 90. rokov minulého storočia, keď okrem demokratických zmien, ktoré vrátili archívnym dokumentom obidvoma diktáturami anulovanú právnu moc (napr. dohodám, zmluvám a vlastníckym listom), nastal aj prudký rozvoj informačných a komunikačných technológií – počítače začiatkom a internet v polovici 90. rokov –, ktoré výrazne ovplyvnili aj činnosť archívov. Tieto sa snažia prispôsobiť požiadavkám bádateľov, organizujú kurzy, vydávajú elektronické publikácie a náučné videozáznamy, resp. digitalizujú (VHS, CD, DVD) už vydané publikácie a archívne pomôcky a umiestňujú ich na sieť. V krajinách s bohatou archívnu minulosťou, akými sú Holandsko a anglosaské krajiny, dochádza k reorganizácii bádateľskej služby – napr. vytvorenie genealogického centra. Na záver predkladajú podrobný návod na vytvorenie vlastnej webovej stránky archívu. – Horváth J. András, *Kutató és kutatások Budapest Főváros Levéltárában, 2003-ban* (25–40). Prehľad o využívaní fondov Archívu hlavného mesta Budapešti (AHMB) bádateľmi v roku 2003. Z archívnych fondov a zbierok (24 637 bm) boli z celkového počtu 2 209 bádateľov najviac využívané: spisy orgánov štátnej moci a samosprávy 649 (29,38 %), justičných inštitúcií 459 (20,78 %) a zbierky (mapy, plány a matriky) 302 bádateľov (13,67 %). Z hľadiska predmetu bádania bol najväčší záujem o dejiny architektúry (773 bádateľov), dejiny a regionálne dejiny (519 bádateľov) a genealógiu (238 bádateľov). – Breinich Gábor, *Az eszmétől a megvalósulásig: Budapest Főváros Levéltára új épülete* (41–57). Správa o odovzdaní novej účelovej budovy AHMB (Teve utca č. 3) v XIII. obvode od výberu stavebného pozemku (1997), vyhodnotenia predložených projektov (1998), schválenia rozpočtu (1999), cez polozenie základného kameňa (2002) až po prevzatie novostavby do užívania dňa 20. 3. 2004. Prevoz archívneho materiálu (25 600 bm) začal v júni, dokončený bol 12. 11. 2004. – Lakos János, *Jelentés a Levéltári Szakfelügyelet 2004. évi működéséről és ellenőrzési tapasztalatairól* (56–63). Správa Odbornej archívnej komisie pri Ministerstve národného kultúrneho dedičstva (MNKD) o kontrole činnosti verejných a verejných súkromných archívov za rok 2004. Cieľom revízie bolo napr. preveriť: 1. využitie dotácií získaných z rôznych fondov na záchranu ohrozených archívnych materiálov; 2. činnosť reštaurátorských dielní pri archívoch; 3. vyradovacie konania registratúrnych záznamov. – Geccsényi Lajos, *Beszámoló a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Levéltári Kollégiuma 2004. évi működéséről* (64). Správa o činnosti Archívneho kolégia MNKD za rok 2004. – A Madas József, *Emlékkonferencia (2002. április 16–17.) válogatott előadá-*

sai. Zost. Font Márta, Vargha Dezső, Pécs 2003, 184 s. Tanulmányok Pécs Történetéből, zv. 15. Rec. Fedeles Tamás (65–66). Recenzia na príspevky uverejnené v zborníku vydanom na pamiatku Józsefa Madasa (1905–1988), regionálneho historika mesta Pécs. – Szőlőhegyi szabályzatok és hegyközségi törvények a 17–19. századból. Zost. Égető Melinda, Budapest 2001, 246 s. – *Hegytörvények forrásközléseinek gyűjteménye (1470–1846)*. Zost. Égető Melinda, Budapest 2002, 336 s. – *Hegytörvények és szőlőtelepítő levelek Győr és Sopron vármegyékből (1551–1843)*. Zost. Égető Melinda, Budapest 2004, 260 s. Rec. Iványos Szabó Tibor (67–70). Recenzia na trojzväzkovú zbierku prameňov k dejinám vinohradníctva v Uhorsku a v župe Győr-Sopron od polovice 15. do polovice 19. st. Publikované zbierky právnych predpisov – vinohradnícke poriadky (štátúty) a stanovy vinohradníckych cechov – poskytujú údaje nielen k hospodárskym dejinám, ale dokumentujú aj vzťahy Uhorska so susednými krajinami. – Valerij Viktorovics Platonov, *Levéltári kiállítás az orosz-magyar diplomáciai kapcsolatok felvételének 70. évfordulóján (71–73)*. Správa o výstave archívnych dokumentov usporiadanej pri príležitosti 70. výročia nadviazania diplomatických stykov medzi Maďarskom a ZSSR (6. 2. 1934 v Ríme), otvorenej 20. 10. 2004 v Ruskom kultúrnom stredisku v Budapešti. – Laczlavik György, *A magyar-bolgár kapcsolatok kezdetei 1879 után c. kiállítás a Magyar Országos Levéltárban (74–76)*. Správa o výstave *Začiatky maďarsko-bulharských vzťahov po roku 1879*, otvorenej 18. 11. 2004 v priestoroch MKA v Budapešti. – T. Bereczki Ibolya, *Megalakult az Országos Közgyűjtemények Szövetsége (77–78)*. Správa o založení Krajinského združenia zbierok dňa 19. 1. 2005 v meste Szentendre. Zámerom zakladateľov bola ochrana a propagácia zbierok uložených v múzeách, knižniciach a archívoch. – Péterné Fehér Mária, *Bírósági iratok a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára kiállításán (79–82)*. Správa o výstave *400 rokov súdnicstva v Kecskeméte*, otvorenej 16. 1. 2005 v priestoroch župného samosprávneho archívu v Kecskeméte. – Böör László, *A Hadtörténelmi Levéltár új igazgatója: Bonhardt Attila (83)*. Profesionálny životopis Attilu Bonhardtta (*1954), od 1. 9. 2004 nového riaditeľa Vojenského historického archívu v Budapešti. – Bösze Sándor, *In memoriam Kanyar József (84–88)*. Spomienka na Józsefa Kanyara (1916–2005), bývalého riaditeľa (1950–1988) Archívu župy Somogy so sídlom v Kaposvári. – Vonyó József, *In memoriam Szita László (89–90)*. Nekrológ na Lászlóa Szitu (1933–2005), bývalého riaditeľa (1971–1993) Archívu župy Baranya v Pécsi.

Číslo 2. – Karl Heinz, A Monasterium projekt (MOM) – www.monasterium.net (preklad Ólmosi Zoltán) (3–13). V januári 2002 bol zriadený Inštitút pre sprístupnenie a výskum cirkevných prameňov (Institut zur Erschließung und Erforschung kirchlicher Quellen), ktorého cieľom bola realizácia výskumných projektov v rámci rímskokatolíckej cirkvi. Program bol rozdelený na tri etapy: 1. digitalizácia už publikovaných listín a registov a ich umiestnenie na webovú stránku; 2. sprístupnenie doposiaľ nevydaných listín „in extenso“ alebo vo forme registárov; 3. naskenovanie listín a ich integrácia do existujúcej databázy. Po skončení projektu (2005) má databáza obsahovať asi 20 000 listín z obdobia

stredoveku až včasného novoveku fungujúcich i zrušených dolnorakúskych kláštorov. Využívanie prameňov, či už cez internet, alebo na digitálnych nosičoch (CD-Rom, DVD) uľahčí bádateľom prístup k prameňom. – Siptár Dániel, *A domonkos rend római központi levéltárának magyar vonatkozású és eredetű anyaga* (14–38). Správa o fondoch v Ústrednom archíve rádu dominikánov v Ríme (Archivio Generale dell'Ordine dei Predicatori), v ktorých sa nachádzajú archívne materiály (napr. pápežské buly, listy, registre, životopisy svätých) k dejinám dominikánov v Uhorsku/Maďarsku z rokov 1523–1938. Najvzácnejší materiál vo fondoch archívu objavil v rokoch 1999–2002 Tamás Szőnyi. Zbierka pozostávajúca z 13 fasciklov obsahuje písomnosti (kráľovské listiny, súpisy majetku kláštorov, vizitácie predstavených kláštorov, listy, zmenky a pod.) z rokov 1234–1932, ktoré sa do Ríma dostali z biskupského archívu v Košiciach (5 fasciklov niekedy po roku 1940), ústredného archívu rádu vo Vasvári a bývalého ústredného archívu Provinciae Hungariae v Budapešti po zrušení rádu v Maďarsku (1950). Niektoré písomnosti sa týkajú aj Košíc, Gelnice a Trnavy (fasc. č. IV.). Autor vyhotovil z celej zbierky, s výnimkou materiálov po roku 1934 (fasc. č. VII.–XII.), digitálne fotografie, ktoré budú uložené v archíve dominikánov vo Vasvári, v kláštore v Budapešti a v MKA. – Beke Margit, *A katolikus egyházi közigazgatás alakulása a Kárpát-medencében 1920–1947 között* (39–46). Analýza územných zmien v cirkevnej jurisdikcii rímskokatolíckej cirkvi, ktoré nastali na území Maďarska a nástupníckych štátov po podpísaní trianonskej zmluvy (1920), vienskej arbitráži (1938) až po rok 1947. – Szabadi István, „*Habent sua fata...*” *Adalékok a 20. századi tiszántúli református levéltártörténetéhez* (47–52). Príspevok k dejinám Dištriktu reformovanej cirkvi v Zátisí so sídlom v Debrecíne a jeho archívu od rozpadu rakúsko-uhorskej monarchie až po súčasnosť. – Köbel Szilvia, *A lelkiismereti és vallásszabadság jogi szabályozása néhány volt szocialista országban 1945–1986 között* (53–61). Rozbor právnych vzťahov medzi štátom a cirkvami v bývalých európskych socialistických krajinách v rokoch 1918–1990. Napriek tomu, že každá z ústav týchto štátov vo väčšej, či menšej miere deklarovala svojim občanom právo na slobodu svedomia a vierovyznania, ich spoločným cieľom bolo ustanoviť marxizmus-leninizmus za jediné štátnu ideológiu, v záujme ktorého sa snažili odstaviť cirkev od výkonu verejného práva a znížiť jej vplyv na spoločnosť. – *ACTA Tanulmányok I.* 2004. Zost. Csurgai Horváth József, Kovács Eleonóra. Székesfehérvár, 2004, 248 s. Rec. Katona Csaba (62–64). Recenzia na štúdie uverejnené v zborníku vydanom Historickou nadáciou Alba Civitas (ACTA, * 2003), tematicky zameranom na dejiny mesta a regiónu Székesfehérvár. – Gécz Lajos, *Egy hosszú per rövid története* (65–76). Správa o priebehu pracovnoprávneho sporu (1996–2004) medzi Archívom župy Csongrád so sídlom v Segedíne a prevádzkovateľom budovy (župná samospráva) o vyplatenie rizikového príplatku zamestnancom archívu pri vykonávaní práce v hubami kontaminovanom prostredí. – Szlabey Dorottya, *Beszámoló a Münchenben 2004. július 19–30. között tett tanulmányi látogatásokról* (77–84). Informácia o pracovnej ceste reštaurátoriek MKA a Széchényiho krajinskej knižnice, ktorú absolvovali v júli 2004 v reštaurátorských dielňach Bavorského štátneho archívu

vu, Bavorskej štátnej knižnici a Mestského múzea v Mníchove. – Márfi Attila, *A VII. Győri Levéltári Nap* (85-87). Správa o archívnom dni v Győri v roku 2004, ktorého témou bol vodný živel a spolunažívanie človeka s riekou. Jeden z referátov sa týkal aj začiatkov regulácie Dunaja v 16.-17. st. v obciach Medzičilizia na území Slovenska. – Pásztor Cecília, *A VI. Nógrádi Levéltári Nap* (88-89). Informácia o archívnom dni župy Nógrád v Salgótarjáne v roku 2004 tematicky zameranom na holokaust. – Sóber Péter, *Beszámoló az V. Bács-Kiskun Megyei Levéltári Napról* (90-92). – Správa o archívnom dni župy Bács-Kiskun v Kecskeméte v roku 2004 spojenom s konferenciou, ktorej mottom boli menšiny medzi Dunajom a Tisou.

Číslo 3. – Horváth J. András, *Módosuló társadalmi igények, új iratértékelési szempontok, intézményi reform (A 2004. évi XV. bécsi levéltári világgongresszus néhány előadása)* (3–11). V auguste 2004 sa konal vo Viedni XV. medzinárodný kongres archívov, ktorého hlavnou témou boli *Archívy, pamäť a poznanie*. Autor sa zamerail na zhodnotenie niekoľkých referátov plenárneho zasadnutia na tému *archívy a pamäť*. Napr. E. Ketellar sa v príspevku: *Archives, Authority and Memory in Historical Understanding: The Archival Divide* zamerail na objasnenie úlohy informačných technológií pri demokratizácii vo využívaní archívnych dokumentov. Digitalizáciou sa stáva členenie databázy údajov podľa miesta, času a druhu záznamu zbytočným, v prípade digitálneho záznamu generuje stratu originálu úplne odlišnú situáciu ako doteraz. Archív 21. storočia prestáva byť „prameňom historiografie“, stáva sa akýmsi „hodnoverným miestom“, vytvárajúcim zachytané body individuálnej a kolektívnej pamäti. M. Toma sa v *Oral History as a Mechanism for Dealing with the Past* zaoberala komplexnými metódami zachovania individuálnej a kolektívnej pamäti v čase vojnového konfliktu v bývalej Juhoslávii. B. M. Owens v *The Archives: Centre and Transmitter of Memory* vychádza pri definovaní pamäti z pohľadu archívu. – Kenyeres István, *A Nemzetközi Levéltári Tanács 2004. évi bécsi kongresszusa* (12–24). Anotácia vybraných príspevkov, ktoré odzneli na zasadnutiach hlavných sekcií XV. medzinárodného kongresu archívov vo Viedni (23.–29. 8. 2004). V prvej hlavnej sekcii *Archívy a pamäť* prebiehali paralelné zasadnutia sekcií zamerané na riešenie problémov: 1. *Pojem pamäte*, kde boli napr. vyhodnotené príspevky, uverejnené v odborných časopisoch v poslednom desaťročí, diskutovalo sa o vplyve archívu, resp. archivára na udržanie individuálnej a kolektívnej pamäti, ako aj o narastajúcom odstupe – archival divide – medzi historikmi a archivármi. 2. *Nebezpečenstvo, straty a rekonštrukcia*, na ktorej odzneli referáty zamerané na otázky súvisiace s ochranou fondov pri živelných katastrofách, vojnových konfliktoch a teroristických útokoch – povodne, zemetrasenia, požiare, cieľené útoky na archívy počas vojny v Juhoslávii, 11. 9. 2001. 3. *Ochrana virtuálnej pamäte*, kde okrem otázok súvisiacich s hodnotením, preberaním a ochranou elektronického archívu bol napr. prezentovaný projekt Európskeho vizuálneho archívu. V druhej hlavnej sekcii *Archívy a poznanie* odzneli referáty v sekciách: 1. *Odborná a postgraduálna výchova*, v ktorej sa diskutujúci vyjadrovali napr. k problematike vzdelávania archivárov a implementá-

cii Bolonského procesu v krajinách EÚ. 2. *Archívne normy a štandardné postupy*, jedna z preferovaných sekcií kongresu, prerokovávali okruh problémov archívnych noriem – ISAD(G), prvej medzinárodnej normy, a ISAAR (CPF), ktorej 2. vydanie bolo „načasované“ na zasadnutie kongresu. 3. *Vedeckovýskumná práca*, v ktorej polemizovali o otázke vzťahu histórie archívu a archivára k historikovi. V tretej hlavnej sekcii *Archívy a spoločnosť* rokovali v sekciami: 1. *V službách spoločnosti*, v ktorej sa prednášajúci zamerali napr. na otázku sprístupnenia záznamov orgánov totalitných režimov nacistického Nemecka, NDR a JAR. 2. *Verejnosť a sprístupnenie*, kde odzneli referáty týkajúce sa rodinnej histórie, genealógie, sprístupnenia dokumentov a nákladov spojených s ich digitalizáciou. 3. *Právne otázky*, v ktorej prerokovávali také praktické otázky ako harmonizácia archívnych zákonov s inými zákonmi, odovzdávanie e-spisov do archívu a ich sprístupnenie bádateľom, uplatnenie autorského práva v archívoch a pod. – Sipos András, *A Nemzetközi Levéltári Tanácsról* (25–34). Príspevok k dejinám Medzinárodnej rady archívov (ICA) od rozhodnutia Združenia belgických knihovníkov a archivárov v Bruseli (1910), založenia Stáleho výboru Medzinárodného kongresu knihovníkov a archivárov a jeho neúspechu pri zvolaní konferencie na rok 1915, cez obdobie stagnácie činnosti výboru v medzivojnovom období, iniciatívy S. J. Bucka, predsedu Združenia amerických archivárov, založiť pri UNESCO medzinárodné združenie archivárov, až po zasadnutie medzinárodnej konferencie v parížskom sídle UNESCO (29. 6.–3. 7. 1948), ktorá sa deklarovala ako zakladacie valné zhromaždenie MRA a prijala stanovy. Paríž sa stal sídlom MRA, funkciu predsedu zastával v tomto období riaditeľ Archives de France. Prvoradým predpokladom jej existencie bolo zabezpečenie plynulého toku informácií, čomu napomáhala sieť dopisovateľov a medzinárodný časopis Archiv (*1951). Potreba častejších pracovných stretnutí popredných odborníkov, ako každé 4 roky na kongresoch, si vynútila založenie fóra – Medzinárodnej konferencie archívov za okrúhlym stolom (CITRA, Paríž, 1954). Na koordináciu rozvojových programov, riešenie otázok vzdelávania, výmenu skúseností a na spoluprácu medzi krajinami jedného kontinentu boli vytvorené regionálne združenia (regional branch) – najskôr SARBICA, Regionálne združenie MRA pre krajiny JV Ázie (1968), a ako posledná EURBICA, Regionálne združenie pre Európu (2000). – ISAAR (CPF): *Szervezetek/testületek, személyek és családok levéltári azonosító leírásának (authority record), nemzetközi szabványa. Második kiadás* (35–70). Preklad 2. vydania Medzinárodného štandardu pre archívny, autoritatívny záznam pre korporácie, osobné mená a rodové mená ISAAR (CPF), schválenej v roku 2003 v Canberre (Austrália). Norma MRA štandardizuje postupy pri opise údajov týkajúcich sa pôvodcu archívneho fondu a archívnu identifikáciu korporácií, osôb a rodov nachádzajúcich sa v databáze (manuálnej alebo digitálnej) pôvodcov. – Lakos János, *A közlevéltárak illetékességi körére vonatkozó rendelkezések végrehajtása (helyzetkép és javaslatok)* (71–77). Výklad zákonných predpisov a noriem z rokov 1960–2002, ktoré určujú povinnosti verejných archívov pri preberaní a úschove záznamov pôvodcov do svojich fondov. – Haraszti Viktor, *Az országos hatáskörű és a dekoncentrált szervek levéltári illetékességéről* (78–99). V prvej časti príspevku podáva

autor prehľad o štruktúre a právomoci orgánov s celoštátnou pôsobnosťou (Maďarský erár, Maďarská národná banka, Ústredný štatistický úrad a i.) a decentralizovaných orgánov štátnej a verejnej správy (župné rady, daňové úrady, rady územného rozvoja župy a i.), v druhej časti rozoberá kompetencie verejných archívov pri usporiadaní, vyradovaní, preberaní a ochrane záznamov týchto pôvodcov. – *Dokumentumok II. Rákóczi Ferenc és társai újratemetéséhez (1873–1906)*. Zost. Halász Hajnal, Katona Csaba, Ólmosi Zoltán. Budapest 2004, 268 s. Rec. Bana József (100–101). Recenzia na zborník dobových dokumentov z fondov MKA vydanú pri príležitosti znovupočtovania Františka Rákócziho II. a jeho druhov v tureckej emigrácii v roku 1906 v Košiciach a Kežmarku. – Halász Csilla, *A Magyar Levéltárosok Egyesülete vándorgyűlése Egerben* (102–103). Informácia z putovného zasadnutia Spoločnosti maďarských archivárov v meste Eger v roku 2005. – Vass Előd, Bélay Vilmos (1919–2005). Spomienka na Dr. Vilmosa Bélayho, bývalého hlavného archivára MKA (1959–1985).

Číslo 4. – Künstler Ferenc, *A levéltárak közéleti informatikai stratégiája és feladatterve* (3–19). Začiatok 21. storočia charakterizujú ako mimoriadne rýchle technologické zmeny v procese správy záznamov, tak aj zvyšovanie nárokov a očakávaní voči archívom pri ich využívaní bádateľmi. Tieto výzvy nútia archívy k prehodnoteniu doterajších pracovných postupov a k zásadným zmenám vo vzdelávaní archivárov. Verejné archívy v MR nie sú na uskutočnenie týchto zmien pripravené najmä pre nedostatok finančných zdrojov, nedostatok odborníkov vzdelaných v informatike, nedostatočnej, resp. chýbajúcej koordinácii v odbornej, teoretickej a metodologickej práci a v nedostatočnej kompetencii archívov pri zriaďovaní vnútorného informačného systému. Kroky vedúce k zmierneniu účinkov týchto negatív rozložil autor na roky 2006–2010 a zameril ich na 4 oblasti: 1. archiváciu e-mailových záznamov; 2. vytvorenie databázy archívnych pomôcok; 3. digitalizáciu záznamov trvalej hodnoty, resp. ohrozených záznamov; 4. vytvorenie vlastnej e-mailovej správy záznamov v archívoch. Napr. na dosiahnutie úspechu v 1. oblasti je treba pri MKA založiť: a) metodicko-vzdelávacie centrum na výchovu informačného manažmentu (2006–2007), b) zriadiť laboratórium elektronickej archivácie (2008–2009) a c) položiť základy elektronickeho archívu (2010). – Mikó Zsuzsanna, *E-Archivum – az egységes levéltári nyilvántartási rendszer kialakításának szakmai dilemmái* (20–25). V zmysle ministerského nariadenia z roku 2002 bol MKA poverený vypracovaním zásad užívateľského programu pre archívnu evidenciu, jeho testovaním, zabezpečením školenia pre užívateľov a doručením programu k užívateľovi. Povinnosťou budúcich užívateľov bolo poskytnúť do 31. 12. 2005 do databázy programu potrebné údaje o archíve (evidenčné listy, knihy prírastkov, knihy úbytkov, knihy depozitov, knihy bádateľov a o.) a od 1. 1. 2006 viesť evidenciu len v tomto programe. Využitím údajov v evidenčnom liste program vygeneruje napr. zoznam a štruktúru fondov, pohyb záznamov, pretože je prepojený aj s bádateľskou agendou. Vstupovať do programu možno na troch úrovniach – referent, stredný riadiaci pracovník a riaditeľ. – Murber Ibolya, *A bécsi Collegium*

Hungaricum *ujjászervezése* (1963) (26–40). Príspevok venovaný znovuoctvoreniu (1963) centra maďarskej kultúry a vedy (Collegium Hungaricum) vo Viedni. Pôvodné sídlo CH bolo od roku 1923 na Museumstrasse 7. Počas svetovej vojny poškodenú budovu predalo Maďarsko v roku 1960 rakúskej vláde a zo získanej sumy nechalo postaviť na Hollandstrasse nové sídlo CH. – Viszket Zoltán, Zentai Katalin, *A hungarikakutatás és a Magyar Országos Levéltárban őrzött Hungarikajelentés-gyűjtemény* (41–57). Začiatky výskumu hungarík, ako aj ich evidencia sú spojené s Maďarskou akadémiou vied, ktorá sa v roku 1826 rozhodla vydať zbierku prameňov objavených v zahraničných knižniciach a archívoch, a v roku 1884 vypracovala projekt na ich systematické zhromažďovanie a evidenciu. Od 20. rokov 20. storočia sa začal organizovaný výskum formou zahraničných štipendií. Prelom vo výskume hungarík priniesla badenská dohoda uzatvorená v roku 1926 medzi Rakúskom a Maďarskom, ktorá určila pravidlá spravovania archívneho dedičstva habsburskej monarchie. Od roku 1979 vykonáva dohľad nad výskumom, evidenciou a sprístupňovaním hungarík MKA. V databáze Oddelenia mikrofilmov MKA bolo k 31. 12. 2003 uložených viac ako 8 mil. kusov záberov dokumentov z archívov 35 štátov celého sveta, najviac z Rakúska a zo Slovenska. – Felix Tobler, *A Burgenlandi Tartományi Levéltár* (prel. Ólmosi Zoltán) (58–66). Informácia o Burgenlandskom krajinom archíve v Eisenstadte (*1922), jeho fondoch a zbierkach. Osobitná pozornosť je venovaná fondom rodov, ktoré vlastnili panstvá v Uhorsku/Maďarsku (napr. v archíve kopčianskej vetvy Batthyányovcov sa nachádzajú aj písomnosti k panstvám v Diviackej Novej Vsi, Rohovciach, Čiližskej Radvani). – Szirácsik Éva, *Beszámoló a 2005. évi beszercebányai „Neogradica” kutatás eredményeiről* (67–70). Informácia o výskume fondu rodu Koháry-Coburg v Štátnom archíve v Banskej Bystrici v roku 2005. – Horváth Zita, Turbuly Éva, *A muraközi uradalom 17.–18. századi gazdaság – és társadalomkutatás forrásai* (71–79). Správa o výskumnom projekte panstva v Medzimurí v archívoch (Viedeň, Budapešť, Zala). Cieľom výskumu bolo objasnenie vlastníckych vzťahov, tohto najväčšieho a najhustejšie obývaného súvislého územia župy Zala v rokoch 1670–1720. Publikovaním zbierky prameňov v r. 2008 sa skončí 1. etapa výskumu. – Nagy Sándor, *Válóperek az erdélyi unitárius levéltárában (1869–1895)* (80–83). Výskum o rozvodovom konaní manželstiev v Sedmohradskom unitárnom archíve v Kluži. Skúmaného obdobia (1869–1895) sa týka asi 800 záznamov, z ktorých 85–90 percent tvoria prípady, keď jeden alebo obidvaja katolícki manželstvá prestúpili na protestantskú vieru, aby mohli byť rozvedení. – F. Tóth Tibor, Katona Csaba, *Magyar delegáció Törökországban Thököly Imre halálának 300. évfordulóján* (84–86). Informácia o návšteve maďarskej delegácie v Turecku v roku 2005 pri príležitosti 300. výročia úmrtia Imricha Thökölyho. – Kerekes Dóra, *Konferencia a bayreuthi Lastenausgleicharchivban (DAIMO)* (87–89). Informácia o konferencii a pracovnej porade zástupcov archívov v Bayreuthe v roku 2005. Cieľom spoločného zasadnutia bolo vypracovanie postupov pri sústreďovaní nemecky písaných dokumentov uložených v archívoch stredo-európskeho regiónu, schválenie jednotného formátu pri ich digitalizovaní a následného sprístupnenia občanom na webovej stránke. Projekt financovaný zo

zdrojov EÚ a Mellonovej nadácie (USA) bude realizovaný v rokoch 2006–2009. – Szabó Csaba, *Das Zwischenarchiv – Az átmeneti levéltár* (90–92). Správa z pracovného pobytu pracovníkov MKA v Bundesarchive v Berlíne, kde sa oboznámili so štruktúrou a činnosťou medziarchívov v SRN. – Farkas Andrea, *Beszámoló Budapest Főváros Levéltár napjáról* (93–94). Informácia o archívnom dni AHMB v roku 2005 na tému „Viedeň – Budapešť. Technický pokrok, inovácie a mestská infraštruktúra v 19. st.“ – Böör László, *Új megyei levéltár-igazgató: Erdész Ádám* (95). Pracovný životopis Ádáma Erdésza (*1956), od 1. 1. 2006 nového riaditeľa Archívu župy Békés so sídlom v Békéscsabe. – Hermann István, *In memoriam Körmeny József (1911–2005)* (96–97). Spomienka na Józsefa Körmenyho, bývalého riaditeľa (1972–1996) Biskupského archívu vo Veszpréme. – Á. Varga László, *In memoriam Kasján László (1955–2005)* (98–100). Zhodnotenie práce Lászlóa Kasjána (1955–2005), bývalého zástupcu riaditeľa Archívu župy Nógrád v Salgótarjáne. – Soós László, *In memoriam Kálniczky László (1955–2005)* (101). Nekrológ na Lászlóa Kálniczkeho, bývalého hlavného archívára (1999–2005) MKA. – *A magyarországi levéltárak kiadványainak 2004 bibliográfiája*. Zost. Kaszás Marianne (102–107). Bibliografia publikácií maďarských archívov vydaných v roku 2004. – Príloha. Správa o archívoch za rok 2004.

Viliam Csáder

MITTEILUNGEN DES INSTITUTS FÜR ÖSTERREICHISCHE GESCHICHTSFORSCHUNG 114/1–2, 3–4; 1–217, 219–489 + I–XIII. R. Oldenbourg Verlag Wien München 2006.

Prevažná časť štúdií obidvoch dvojzošitov sa venuje, ako zvyčajne stredoveku. Petra Rigner sa zaoberá recepciou mýtu o Helene zaradeného do rozprávania o Trójskej vojne, čo bolo vtedy v severozápadnom Francúzsku v stredovekej literatúre 11. a začiatku 12. storočia obľúbenou témou, pričom si všíma najmä dvoch spisovateľov Baudri de Bourgueil-a (1046–1130) a Godefroida z Remešu (†1195). Zdôrazňuje pri tom, že v skriptóriách Tours, Remeš (Reims) a Laon treba v tom čase počítať s istou znalosťou gréčtiny. No ak v tých časoch došlo k úbytku gréckych rukopisov z 8.–9. storočia stalo sa to skôr nedbanlivosťou, alebo pre nedostatočné rozšírenie znalosti gréčtiny. Katharina Rösler sa venuje analýze zachovaných listov (svätého) Bonifáca, ktorý napriek svojmu významnému pôsobeniu na európskom kontinente, po celý život bol spojený korešpondenciou so svojou ostrovnou domovinou Anglickom. Jeho dopisovateľkami v prvej polovici 8. storočia boli ženy z kláštorov – rehoľníčky a až od desiatich z nich sa zachovali listy, ktoré dokazujú, že tieto ženy boli vzdelané (latinský jazyk, znalosti Sv. Písma aj básnictvo). Niektoré z nich dočasne pôsobili ako po-

mocníčky Bonifáca aj na kontinente. Adelheid Krah ukazuje, ako vzbura syna Ota I. Liudolfa, ktorý bol švábskym vojvodom a dezinovaným nástupcom trónu spôsobila, že stredovekí kronikári preto tak na neho zanevrelí, že až vo dvoch životopisoch jeho starej matky Matildy, manželky kráľa Henricha I. a matky kráľa a cisára Ota I., sa vôbec nespomína.

Rouven Pons na príklade Cathariny, grófký Wackerbarth (1670–1719), pôvodne Cathariny Babiano, potom manželky Jána Michala Gabaleona, po jeho smrti (padol 1691) manželka Karola Filipa z Brandenburgu (pričom jej manželstvo s ním sa pokladalo za morganatické – stavovsky právne neprimerané) ukazuje, že žena mohla začiatkom 18. storočia plniť významné diplomatické funkcie. Jej tretí manžel, ríšsky gróf Christian August Wackerbarth (1662–1734), bol saským diplomatom pôsobiacim pri habsburskom dvore vo Viedni. Diplomatickú činnosť, bez úradného poverenia, vykonávala úspešne v zastúpení manžela počas jeho zdravotnej indispozície, lebo poznala dôverne situáciu a intrigy v dvorských kruhoch (ale napr. neúspešne sa spolu s manželom pokúšala o uznanie svojej dcéry za oficiálnu milenkú Jozefa I.). Thomas Stockinger, na základe prameňov z dolnorakúskych archívov, opisuje prvé voľby do ústavodarného Ríšskeho snemu v krajinách habsburskej monarchie roku 1848 (s výnimkou Uhorského a Lombardsko-Benátskeho kráľovstva). V prvej fáze išlo o zvolenie voliteľov, ktorí potom pre obvody s približne 50 000 obyvateľmi zvolili po jednom poslancovi. Voľby boli nariadené cisárskym patentom z 15. marca 1848 a realizovali sa 17. a 21. júna. Prakticky volebné právo malo 13–18 percent obyvateľov (ženy nemali volebné právo), no celkove z mužov nad 24 rokov malo volebné právo 50–70 percent. Herman J. W. Kuprian sa venuje vplyvu a vzťahu parížskych mierových zmlúv po prvej svetovej vojne na rakúsku historiografiu medzivojnového obdobia (1920–1938). Otto Brunner (1930) konštatoval, že strata postavenia Habsburskej ríše v Taliansku (od 1859), jej vylúčenie z Nemeckého spolku 1866 a vznik Nemeckej ríše 1871 obmedzili Rakúsko definitívne na dunajský priestor. Heinrich V. Srbik bol hlavným predstaviteľom vtedy rozvíjanej celonemeckej historickej koncepcie, ktorej cieľom bolo vytvorenie spoločného nemeckého národného povedomia (Volksbewußtsein) na základe spoločného historického vedomia. Naproti tomu Hugo Hantsch (1948) je presvedčený, že historické myslenie je od prirodzenosti zamerané do šírky. Z úzkeho okruhu celonemeckej historickej koncepcie (nás Rakúšanov) dejiny samé zamieravajú do širšieho priestoru európskeho a všeobecnodejinného. Recenzent k tomu poznamenáva; že ak to vezmeme doslovne tak: „Viva la storia“ (Nech žije história) na ceste medzi popieraním seba samých (Selbstverleugnung) a hľadaním identity.

V druhom dvojzošite Lukas Wolfinger sa v príspevku o politickom používaní (využívaní) svätého Vojtecha z Prahy zaoberá stredovekými predstavami o „svätej obci“ (civitas sancta). Autor sa usiluje poukázať na význam tohto svätca pre politické dejiny včasného stredoveku; podľa jeho názoru komplexný výskum dokazuje, že mnoho udalostí okolo roku 1000 sa dá vysvetliť konaním akoby sv. Vojtech bol ešte žijúcou osobou, takže spojenia už nebohého svätca s pozemským životom mali stále svoj význam. Georg Scheibelreiter analy-

zuje dvorské predstavy o dejinách. Predstava šľachtických kruhov o sebe sa podľa jeho mienky začala vytvárať častejším a dlhším pobytom šľachticov v rezidenciách kráľov a kniežat od prelomu 11./12. storočia; viedla k vývoju prvej, podľa kritérií svetskosti vytvorenej kultúry, ktorá sa odlišovala nielen od nižších vrstiev, ale aj od tých vlastných stavovských príslušníkov, ktorí nemali kontakt s dvorom. Širší horizont otvárali odvtedy šľachte aj krížové výpravy a prebudenie vnútorných literárnych schopností, umocnené začínajúcim používaním národného jazyka. V tejto novej kultúre sa po prvý raz stala na západe žena stredobodom spoločenského diania (v estetických a morálnych otázkach). Renate Spreitzer sa venuje genéze donačných a potvrdzovacích listín kráľa Žigmunda z roku 1421 pre jeho verného spojenca rakúskeho vojvodu Albrechta V. Poukazuje sa tu aj na vzťahy medzi Habsburgovcami a Luxemburgovcami. Po prvý raz už Rudolf Habsburský (ako nemecký kráľ) daroval 27. decembra 1282 svojim synom vojvodstvám Rakúsko, Štajersko, Korutánsko ako aj Kranjsko a Slovinskú (Vindickú) marku; to isté potom daroval 1. júna 1283 (len) svojmu najstaršiemu synovi Albrechtovi. Túto donáciu zopakoval aj nemecký kráľ Adolf z Nassau v novembri 1292, ktorý k tomu pridal aj panstvo Pordenone. Ďalší nemecký kráľ z rodu Habsburgovcov Albrecht to isté daroval svojim synom 21. novembra 1298, potom Henrich VII. z rodu Luxemburgovcov 17. septembra 1309, ktorý rakúskym vojvodom za vzdanie sa nárokov na českú korunu, pridal k tomu aj ríšske léna vo Švábsku a Alsasku. Ďalšie donácie sú z 1330, 1331, 1348, 1360, 1366 (atď.). Všetko toto opätovne potvrdil štyrmi listinami vydanými 24. marca 1421 nemecký kráľ Žigmund, čím bolo právne postavenie rakúskych vojvodov upevnené. Treba ale zdôrazniť, že tieto potvrdenia pre rakúskych vojvodov opakovali až do roku 1729 viacerí nemeckí králi a cisári z rodu Habsburgovcov (Karol V., Rudolf II., Ferdinand II. atď.).

Martin Scheutz v príspevku nazvanom „Piata kolóna“ skúma rozšírenie (tajných) protestantov v rakúskych krajinách, ich väznenie a internovanie v rokoch 1752–1775. Vážnejšie nepokoje sa prejavili v rokoch 1733 a 1752. Najkruťejšie bolo postavenie protestantov v Salzbursku, odkiaľ sa už (prevažne) v 17. storočí, potom ich zvyšok definitívne 1731–32 museli vystáhnovať. Zachoval sa predpis o 12 bodoch z roku 1756, ako sa má postupovať proti tajným evanjelikom v Hornom Rakúsku (krajoch za Enžou). Už 1752 od októbra vzniklo napr. v Korutánsku 26, v Štajersku 15, v Hornom Rakúsku (za Enžou) 31 misijných staníc, ktoré mali bojovať s touto „pliagou“ (Seuche) a zriaďovali sa „domy na obrátenie“, jestvujúce až do roku 1775, v ktorých boli tvrdohlaví protestanti internovaní a prevychovávaní. Gerald Lind v príspevku nadpísanom Satirici kontrolujú historických bádateľov sa venuje výmene názorov medzi historikom, publicistom a politikom Heinrichom Friedjungom (1851–1920) a satirickým spisovateľom Karlom Krausom (1874–1936), ktorý vydával časopis Fakľa (Die Fackel); medzi rokmi 1899–1936 až v 39 zošitoch kritizoval (satirizoval) konzervatívne názory H. Friedjunga.

V drobných príspevkoch Martin Wagendorfer kriticky glosuje publikácie vydané k 600. výročiu narodenia známeho humanistu Aenea Silvia Piccolominiho (1405–2005), potom pápeža Júlia II., pri čom sa najpodrobnejšie venuje edí-

ciám prepracovaného znenia rakúskych dejín z roku 1454 (*Historia Australis*) a českých dejín (*Historia Bohemica I–III*). Thomas Wallnig informuje o korešpondencii dvoch (bratov) benediktínov z Melku Bernharda (†1735) a Hieronyma (†1762) Pez-ovcov z rokov 1709–1715 s členom maurínskej školy Reném Massuetom (†1716), ktorý mal po Jeanovi Mabillonovi pokračovať v benediktínskych análoch po roku 1066, prepracovať Mabillonom zanechaný rukopis V. zväzku a zhromažďovať údaje k ďalším zväzkom. Bratia Pezovci mu poskytovali materiál z bavorských, švábskych a rakúskych kláštorov.

Z mnohých recenzií sa priamo slovenských dejín dotýka recenzia zborníka zredigovaného Hannesom Štekl a Elenou Mannovou (Viedeň 2003 – 445 strán) o hrdinoch, mýtoch a identitách, pri čom sa tu venuje pozornosť porovnávaníu rozličných konštrukcií identity v dvoch susedných malých štátoch (podľa mojej mienky však v pramennej základni a v stupni historického spracovania neporovnateľných!). Pôvodne bola časť príspevkov prednesená v Bratislave. Anotovaný zborník príspevkov k európskej diplomatike stredoveku, ktorého vydavateľmi sú Karel Hruza a Paul Herold (2005 – 307 strán) obsahuje aj príspevok Juraja Šedivého o začiatkoch spisomňovania (zlistiňovania) v stredovekej Bratislave, ktorý (podľa anotácie) ide chronologicky až do 15. storočia, teda veľmi ďaleko od „začiatkov“.

Richard Marsina

ОТЕЧЕСТВЕННЫЕ АРХИВЫ. Moskva 2006, No. 1–6. Vychádza od roku 1923.

Anotované čísla ruského odborného časopisu *Otečestvennyje archivy* (OA) z roku 2006 obsahujú svoje štandardné rubriky, z ktorých vyberám pre slovenského čitateľa najaktuálnejšie a snáď najzaujímavejšie články.

Číslo 1 dáva v úvode priestor ostrej polemickú diskusii s príspevkami uverejnenými v časopise *Nový literárny prehľad*. Jeho jedno číslo je venované kríze archívnictva. Články 45 ruských i zahraničných autorov obviňujú archívárov z pomalého tempa a zo spolitizovania odtajnenia dokumentov, resp. z ich znovu utajovania, zo zlého fyzického stavu archívov, z krízy archívnej teórie a metodológie. Ruskí archívári si vraj „monopolizujú“ archívy, pracujú podľa bývalého sovietskeho modelu, neochotne a nekvalifikovane poskytujú informácie, prípadne rady. Štyria archívári (T. F. Pavlovová, A. V. Jeľpat'jevskij, A. G. Čerešn'ja, I. E. Romašin) vo svojich odpovediach reagujú na kritiku nasledovnými argumentmi: kompetenciu na odtajnenie má len Medziministerská komisia pre ochranu štátneho tajomstva a nie archívy. Zmeny v politickom a hospodárskom živote a s nimi spojené administratívne reformy v 90. rokoch minulého storočia spôsobili, že novovznikajúce ministerstvá a úrady federálnych orgá-

nov vlády nie sú právnymi nástupcami likvidovaných inštitúcií a nemajú povinnosť postarať sa o ich materiály. K otázke opätovného utajovania: v roku 1992 odtajnené dokumenty neboli odtajnené ako celok, z komplexu fondov bolo treba vyčleniť podľa Federálneho zákona o štátnom tajomstve z roku 1993 konkrétne písomnosti. K „údivu“ nad skutočnosťou, že sa archívy zaoberajú vedeckým výskumom: bez neho nemôže archivár robiť výber na trvalú úschovu, zostaviť kvalitného sprievodcu či iné archívne pomôcky. Ochrana osobných údajov v dĺžke 75 rokov vychádza z priemernej dĺžky života a nevzťahuje sa na osoby, ktoré zomreli skôr. Archívy sa budovali a fungovali mnoho storočí, iba posledných 250 rokov ich využívajú pri výskumoch humanitné vedy. Ich strategická úloha spočíva v záchrane dokumentov v záujme štátu, vo vytvorení ideálneho „mikromodelu“ spoločnosti. Sami archivári konštatujú v súčasnosti tri roviny krízy: 1. spočíva v zanedbanosti a okrajovom ponímaní archívov spoločnosťou; 2. v kríze odcudzenia medzi archivármi a bádateľmi a 3. v systémovej kríze archívnictva a ruských archívov ako „inštitúcií pamäti“ (1–19). S vyššie uvedenou témou nepriamo súvisí aj článok Š. M. G o l a n d a, v ktorom ako právnik navrhuje predpismi upraviť platené služby a vôbec vzťahy medzi archívami a užívateľmi (26–29). A. V. G a n i n na základe prameňov sprístupnených v roku 1989 píše o osude archívov Orenburského kozáckeho vojska, ktoré sa vyznačovalo v porovnaní s ostatným Ruskom vysokou gramotnosťou. V dôsledku požiarov a chaosu v rokoch občianskej vojny sa zachovalo málo materiálu tejto proveniencie. Väčšina je sústredená v Ruskom štátnom vojenskom archíve, ale dokumenty z obdobia prvej svetovej vojny a emigrácie sú roztrúsené po svete, napr. na Stanfordskej univerzite, v Múzeu ruskej kultúry v San Franciscu, v knižniciach havajskej univerzity a univerzity v Melbourne (36–41). E. V. S t a r o s t i n konštatuje veľký pokrok v zverejňovaní prameňov z histórie Ruska, nachádzajúcich sa v zahraničných inštitúciách. Za významný prameň považuje rodinné albumy básní, kresieb, zápiskov a spomienok, zvyčajne silne emocionálne ladených. Konkrétnu pozornosť venuje albumu N. A. Z a l š u p i n o v e j, objavenému koncom 70. rokov minulého storočia v Národnej knižnici Francúzska. Emigrantka z bohatej kupeckej rodiny viedla v 20. rokoch minulého storočia v Berlíne literárny salón. Album obsahuje rukopisy Gorkého, Pasternaka, Achmatovovej a ďalších ruských literárnych osobností rôznych politických smerov. Ich porevolučné zápisky svedčia o narastajúcej nostalgii a nevyrovnanom duševnom živote v cudzine. Hoci mnohí z nich sa do Ruska vrátili a zohrali významnú úlohu v kultúre, trpké reminiscencie na Október ostali (54–56). L. I. D e m i n o v á publikuje zo zápiskov historika E. F. Š m u r l a. Pôsobil na Petrohradskej univerzite, udržiaval pracovné kontakty s vatikánskymi archívami. Po roku 1917 emigroval do Ríma, od roku 1925 žil v Prahe, kde založil a viedol Ruskú historickú spoločnosť, bol členom Ruskej akademickej skupiny v Československu, čestným členom Slovanského inštitútu v Prahe. Zomrel v roku 1934 v Prahe, kde je aj pochovaný. Publikované zápisky písané formou denníka z rokov 1889–1892 hovoria o atmosfére a vedeckom živote na Petrohradskej univerzite (72–99). Pozornosť nesporne upúta recenzia unikátneho vydania Stalinových zdravíc z rokov 1930–1952. Sú to stenografické a synchronne záznamy, úryvky spomienok,

interview s prípitkami, monológmi a replikami Stalina. Pochádzajú z osobných fondov Stalina, Vorošilova a Kaganoviča. Zaujímavé sú texty vo dvoch variantoch – pôvodnom a s vlastnoručnými úpravami Stalina. Zborník dopĺňajú úryvky z memoárov a interview ruských i zahraničných štátnych, straníckych, politických a diplomatických činiteľov, predstaviteľov vedy a kultúry a vojenských veliteľov, napr. de Gaulle, G. Dimitrov, W. Churchill a iní (102–105). V. M. Osin informuje o medzinárodnej konferencii o ekonomickej integrácii v Európe. Konferencia rozhodla vypracovať medzinárodný projekt informačného systému o dokumentoch RVHP za účelom ich sprístupnenia (116–117).

Číslo 2. Úvod tvorí bilancia výsledkov federálneho archívnictva za rok 2005. Správa uvádza faktory najviac ovplyvňujúce archívnu činnosť: administratívna reforma, zavedenie noriem Zákona Ruskej federácie o archívnictve, komplikované vzájomné vzťahy s Ministerstvom kultúry Ruska, nepriaznivá sociálna a materiálna situácia v archívnych inštitúciách (3–12). T. V. Bujevič informuje o fonde bývalých archívov oblastných výborov Komunistickej strany Bieloruska, sprístupnených v roku 1992 (24–31). Z. E. Gusakovová a A. S. Majorovová sa zaoberajú stále aktuálnou témou tvorby fondov. V súčasnosti je častými zmenami vo vládných orgánoch a vznikom nových foriem vlastníctva ohrozená celistvosť fondov. Problémom je absencia kontroly nad dodržiavaním zákonov v regiónoch, kde miestne orgány disponujú širokými právomocami (32–39). (Podobnej téme sa venuje vo štvrtom čísle I. G. Asfandiarovová.) L. A. Lykovová skúma štyri listy „oficera“ a odpovede členov cárskej rodiny, ktoré sfalšovali čekisti v súvislosti s popravou cárskej rodiny Romanovcov (39–44). A. M. Marčenkina zaujala paradoxy vo vzájomných vzťahoch sovietskeho štátu a ruskej pravoslávnej cirkvi v období tzv. „chruščovovho odmäku“ (45–52). T. S. Volkovová porovnáva právne normy ochrany a využívania dokumentácie prezidenta R. Nixona s tradičným prístupom k prezidentským písomnostiam pred aférou Watergate v USA (52–68). Z. D. Jasmanová publikuje z materiálov Štátneho historického múzea v Moskve záznamy akademika B. V. Raušenbacha, ktorý riadil práce na príprave kozmických aparátov pre let J. Gagarina do vesmíru. Zápisky pochádzajú z rozhovoru s Gagarinom o jednotlivých fázach letu (80–84). Zaujímavé sú aj recenzované úvahy V. M. Magidova, špecialistu na audiovizuálne dokumenty o praxi pri ochrane tohto druhu materiálu v štátnych archívoch a o logickom systéme ich triedenia (105–109).

Číslo 3 otvára informácia o prvom fóre tvorivej inteligencie zástupcov Spoločenstva nezávislých štátov v apríli 2006 v Moskve. Jeho cieľom bolo obrátiť pozornosť hláv štátov a vlád, profesionálnych, tvorivých a vedecko-vzdelávacích zväzov na nevyhnutnosť spolupráce a všestrannej podpory pri rozvoji intelektuálneho potenciálu, na ochranu národného materiálneho a duchovného dedičstva, na rešpektovanie názorov elít spoločnosti a na potrebu každoročného opakovania fóra a vytvorenia jeho nepretržite fungujúceho sekretariátu. Idea fóra je aktuálna aj pre archívy: spoločná minulosť spojená so spoločnou profesnou technológiou, totožné problémy, vyžadujúce rýchle riešenie (3–16). R. V. Ov-

činnikov poukazuje na využitie archívnych dokumentov ako najpresvedčivejších argumentov v polemike A. S. Puškina s vojenským historikom V. B. Bronevským, ktorý ho obvinil z faktických chýb a viacerých iných prehrškov v jeho *Histórii Pugačovovho povstania* (17–27). E. V. Buljulínová sa zaoberá osudmi stalingradských archívov v období druhej svetovej vojny. Už druhý deň vojny boli do Stalingradu evakuované archívy z Moldavska a Ukrajiny, neskôr z ďalších 28 štátnych a rezortných archívov, spolu 4,5 vagóna. Protirečivé príkazy nadriadených orgánov a miestnych činiteľov mali pre archívy osudné dôsledky. Absolútna väčšina materiálu, ktorá ostala v Stalingrade, bola zničená a v zachránenom materiáli sa celkom porušilo usporiadanie (28–33). S. F. Filipov hodnotí štátnu politiku a normatívy v oblasti ochrany majetku inštitúcií štátneho a republikového významu, ku ktorým patria i archívy. Za posledné dva roky sa uskutočnili výrazné reformy v medzirezortnej ochrane, je financovaná z federálneho rozpočtu. Zlepšenie celkovej situácie v ochrane kultúrnych a historických hodnôt vyžaduje vo výške 30 percent generálnu opravu technických zabezpečovacích prostriedkov (53–57). Na tému nadväzuje N. A. Zudin, keď konštatuje, že situácia v oblasti protipožiarnej ochrany archívov vyžaduje radikálne zmeny, možné len s podporou štátu (57–59). J. V. Varfolomejevová na príklade publikovaných dokumentov o súdnom procese s „tolstojovcami“ v roku 1916 poukazuje na kontroverznosť ich životnej filozofie pohybujúcej sa od slobodomyselnosti až po ideu sebaobetovania v mene ideálov dobra (80–98). Z recenzovaných prác zaujme zborník dokumentov o histórii jednej z prvých ruských škôl pre Tatarov v Rusku (106–108). L. A. Kobel'kovová informuje o zjazde Ruskej historicko-archívnej spoločnosti a o konferencii o problémoch ruskej archivistiky v rokoch 1991–2005 (112–115).

Číslo 4. Upozorňujeme najmä na článok A. I. Kostanova a J. M. Eskina o organizácii archívnictva koncom XVI. a začiatkom XVII. storočia na Sibíri a Ďalekom východe (3–18). I. A. Degtiarevová na základe federálneho zákona o osobných údajoch rozoberá otázku prístupu bádateľa k informáciám a vyčíta nedbanlivý postoj k archívnej terminológii, žiada konkretizovať termíny *osobné údaje*, *všeobecne prístupné údaje*, *zvláštne kategórie osobných údajov* a ďalšie (38–46). N. J. Čerepeninová hovorí o negatívnych skúsenostiach Ústredného štátneho archívu v Sankt Peterburgu v súvislosti s jeho klesajúcim informačným potenciálom. Od 90. rokov minulého storočia prichádza do archívu prevažne materiál o existencii pôvodcov fondu, ale nie o ich reálnej činnosti. Príčiny vidí v ekonomických a vlastníckych zmenách, v najnovších technológiách (počítače, fax a pod.). Množstvo informácií v písomnej forme vôbec nevznikne, alebo sa do archívov odovzdávajú kópie (46–50). M. V. Borisenko skúma a určuje archívne fondy, ktoré obsahujú informácie k problematike sociálno-demografických a rodinných zvláštností roľníctva (58–69). Riaditeľka Štátneho archívu vo Florencii informuje o štruktúre talianskeho archívnictva (70–74). T. I. Bondarevová porovnáva názory konkrétnych bádateľov v Štátnom archíve Ruskej federácie a vyjadrenia archivárov k práci federálnych archívov. V rokoch 1998–2004 študovalo v Štátnom federálnom archíve vyše 13 000

domácich a 1 700 zahraničných bádateľov (74–81). S. A. Frolovová reaguje na krízu súčasného vzdelávacieho systému a na rastúci záujem o rôzne modely vzdelávania. Publikuje dokumenty o viacerých druhoch internátneho vzdelávania v cárskom Rusku (82–102). M. E. Malevinskaja a V. S. Sobolevová publikujú dva listy gréckej kráľovnej, vnučky cára Mikuláša I. a manželky Juraja I. z roku 1922. Zachovali sa v dokumentácii Spoločnosti bývalých námorných dôstojníkov v Amerike a v polovici 90. rokov minulého storočia boli vrátené do Ruska (102–107). L. N. Malošenkova publikuje ukážky karikatúr z osobných fondov a sleduje zmeny v ich forme a obsahu. Začiatkom 20. storočia vyjadrujú boj politických oponentov, v 20. rokoch už upustili od politickej zloby a menia sa na mäkko ironizujúce, v 30. rokoch jasne vyjadrujú pozíciu autora vo vnútrostraníckom politickom boji.

Číslo 5. Ju. E. Večtomovová sa zaoberá katastrofálnym stavom v guberniálnych archívoch v 19. storočí. Autorka vychádza zo záverov III. celoruského zjazdu archeológov v roku 1874 v Kyjeve, kde vzišiel podnet na vytvorenie guberniálnych vedeckých archívnych komisií. Ich cieľom bolo „skoncovať s vandalizmom a nekultúrnosťou úradníkov“ a zároveň mali usmerňovať miestne úradnícke kádre. Vtedajší stav archívov a úsilie o nápravu ilustruje Ju. E. Večtomovová na konkrétnom príklade materiálov Vjatskej vedeckej archívnej komisie z rokov 1904–1920 (3–10). Na túto tému nadväzuje V. A. Gurkin v čísle 6 článkom o Simbirskej vedeckej archívnej komisii, založenej v roku 1895 (17–23). Otázkou archivovania netradičných „moderných“ skupín archívneho materiálu sa zaoberajú V. N. Batalin a G. E. Malyševová. Približujú vznik, organizáciu a pôsobenie Ruského štátneho archívu filmov a fotodokumentov od roku 1926 (11–21). Do oblasti teórie archívnictva možno zaradiť pokus E. A. Pleškeviča o právnu definíciu archívneho dokumentu a o určenie pojmu dokumentaristiky ako vednej disciplíny z historického aspektu (25–32). Súčasnej aktuálnej problematike archívnej praxe sa venuje A. V. Izvarin, ktorý analyzuje skúsenosti štátnych archívov so získavaním písomnej dokumentácie spoločensko-politických združení (politické strany, mimovládne organizácie a pod.). Autor poukazuje na problémy tohto procesu, ktoré možno riešiť adekvátnou legislatívou, ale aj osobnými kontaktmi s lídrami príslušných subjektov (39–44). O problematike sovietskej porevolučnej emigrácie píše autori dvoch štúdií. I. V. Troškinová informuje o prameňoch a fondoch z činnosti najvýznamnejších ruských exilových organizácií v Poľsku. V tejto krajine bola jedna z najpočetnejších emigrantských komunít, ktorú tvorila predovšetkým inteligencia a príslušníci bývalých bielogvardejských jednotiek (56–66). A. V. Antošin píše zasa o anarchistickom prúde ruskej emigrácie z rokov 1920–1960. Materiál čerpal z fondov Medzinárodného inštitútu sociálnej histórie v Amsterdame (66–72). Písomnosťami z činnosti exilových organizácií – ešte z predrevolučného obdobia – sa zaoberá aj 6. číslo OA. A. B. Obodovová v ňom informuje o fondoch dvoch spoločenských organizácií, ktoré na prelome 19. a 20. storočia pôsobili vo Veľkej Británii. Zaujímavosťou je, že sa tieto fondy postupne dostávali do vtedajšieho ZSSR (24–32). Permanentným neduhom archívov vo všeobec-

nosti – odcudzeniami a stratami archívneho materiálu – sa zaoberá V. P. Kozlov. Konštatuje, že tento jav v súčasných ruských archívoch je zapríčinený nedôstojným finančným a spoločenským ocenením odborných pracovníkov, ako aj nestabilným kádrovým vybavením archívnych inštitúcií ako celku (82–84).

V rubrike *Dokumenty* zaujme čitateľa publikovaná korešpondencia o kaukazskom zvykovom práve v 17.–18. storočí (85–94). Ďalšia publikovaná korešpondencia zhromaždená D. J. Arapovom a I. L. Alexejevom sa týka vzťahu sovietskej vlády k obyvateľstvu islamského vierovyznania v sovietskom Rusku. Ide o výmenu listov medzi vysokým štátnym činiteľom M. I. Kalininom a muftim R. Fachredtinovom (99–113). Cirkevnej problematike sa venujú aj dve recenzie. Prvá hovorí o edícii dokumentov, odrážajúcich postoje ruského pravoslávneho duchovenstva k zvrhnutiu cárskej monarchie v roku 1917 (114–117). A. N. Kazakevič recenzuje zborník dokumentov o vyvlastnení cirkevného majetku v Moskve v roku 1922 (118–121).

Číslo 6. Dominuje v ňom správa o súčasnom stave a problémoch sústreďovania, ochrany a využívania Archívneho fondu Ruskej federácie. Časopis informuje o verejných prednáškach vedúcich archívnych pracovníkov v Moskve v októbri 2006. Zúčastnili sa ich vysokí štátni a cirkevní predstavitelia. Jeden z nich, metropolita Kliment, vyjadril priam zdesenie nad zaostalými podmienkami v ruských archívoch v porovnaní s pomermi v zahraničí. Z prednášok vzišla výzva o pomoc pri riešení materiálno-technického a kádrového zabezpečenia archívov adresovaná najvyšším ústavným činiteľom štátu (3–16). A. A. Kapustin vo svojej štúdii podáva návrh na riešenie kompetencií medzi štátnymi a komunálnymi orgánmi z hľadiska potrieb archívov. Požaduje väčšie právomoci pre miestne orgány (32–44). Pre slovenské archívy môže byť podnetná informácia T. A. Varuchinovej o virtuálnej výstave archívnych dokumentov Národného archívu Karélie (49–53). N. N. Korotejevová nám predstavuje históriu a rozvoj lekárnictva v Rusku od 16. storočia (prvá lekárňa v Moskve v roku 1581), ale najmä po reformách roku 1861 z materiálov Štátneho archívu Kurskej oblasti (65–72).

V rubrike *Dokumenty* sú publikované dva materiály patriace do tzv. malej histórie. Jeden hovorí o intervenciách viacerých významných osobností sovietskej inteligencie adresovaných v roku 1920 ľudovému komisárovi A. V. Lunačarskému so žiadosťou o poskytnutie akademického potravinového prídeltu nádejnému 15-ročnému hladujúcemu hudobníkovi D. Šostakovičovi (96–100). Druhý materiál ilustruje kádrovnícku prax sovietskeho režimu v 20. rokoch. Ide o prípad zdravotnej sestry, poslucháčky straníckej školy, obvinenej, že pred revolúciou sa stýkala s dcérami cára Mikuláša II. (102–110). Z recenzií zaujme anotovaná bibliografia publikácií o Kataríne II. (113–118), ako aj zborník osmanských dokumentov k 1000-ročnému jubileu mesta Kazaň zostavený tureckými archivármi a paleografmi (118–120).

Lýdia Kamencová

SBORNÍK ARCHIVNÍCH PRACÍ. Vydává odbor archivní správy v Tiskárně Ministerstva vnitra, p. o. Praha 2006, ročník LVI, číslo 1, 2.

Číslo 1. – Marie Plevová, *Konfirmace privilegií města Jemnice v 17. a 18. století* (3–68). Autorka sa venuje špecifickému a zaujímavému typu listín, ktorými panovníci potvrdzovali platnosť privilegií vydaných ich predchodcami – konfirmáciám. Na príklade mesta Jemnice, ktorého počiatky sú späté s ťažbou striebra, opisuje jednotlivé etapy revízno-konfirmačného konania. V úvode štúdie stručne približuje historický vývoj mesta Jemnice a potom už nasleduje popis konfirmačného konania za vlády Ferdinanda III., Leopolda I., Karola VI., Márie Terézie, Jozefa II., Františka II. a Ferdinanda V. Na záver autorka eduje 16 listín, ktoré prepísala v plnom znení a zoradila ich chronologicky. Pretože sa zachovalo veľké množstvo písomností ku jemnickým konfirmáciám, autorka zvolila výber najdôležitejších dokumentov. Pri každom dokumente uvádza poradové číslo, dátum a miesto vzniku dokumentu, stručný regist obsahujúci pôvodcu a príjemcu dokumentu a jeho obsah. Za textom nasleduje údaj o mieste uloženia dokumentu (t. j. názov archívu, fond, signatúra, inventárne číslo a číslo evidenčnej jednotky), spôsob zachovania, použitý jazyk a počet fólií. Autorka vynechala podpisy, kancelárske poznámky aj popis pečatí. Čerpala najmä z archívnych fondov uložených v Národnom archíve (f. Česká dvorská kancelária), v Štátnom okresnom archíve v Třebíči (f. Mesto Jemnice) a v Moravskom zemskom archíve v Brne (f. Moravské miestodržiteľstvo, f. Gubernium v Brne, f. Veľkostatok Jemnice-Staré Hobzí). – Jíří Brňovják, *Nobilitační spisy České dvorské kanceláře z období vlády císaře Karla VI. (1712–1740)* (69–111). Autor sa v jednotlivých kapitolách štúdie zaoberá povyšovaním do šľachtického stavu; vnútornou štruktúrou českej šľachty a jej titulatúrou; procesom nobilitácie za vlády Karola VI. v Čechách v rokoch 1712–1740; stručným popisom Českej dvorskej kancelárie a jej personálnym obsadením v prvej polovici 18. storočia. Hlavným cieľom štúdie je diplomatická analýza písomností vzniknutých v priebehu nobilitácie, ktoré vybavovala Česká dvorská kancelária za vlády Karola VI. v podobe tzv. nobilitačného spisu a zachovali sa v jej archívnom fonde. Autor sa nevenuje originálom nobilitačných diplomov, ktoré neboli súčasťou nobilitačného spisu. Z metodologického hľadiska uprednostňuje genetickú metódu pred analytickou, pretože popisuje jednotlivé písomnosti zachované v nobilitačnom spise na základe rekonštrukcie priebehu nobilitačného konania. Nobilitačné spisy sú uložené v Národnom archíve v Prahe vo fonde Českej dvorskej kancelárie. Za 29 rokov vlády Karola VI. bolo úspešne vybavených 562 nobilitácií. Nobilitačné konanie sa začínalo podaním písomnej žiadosti záujemcu s uvedením všetkých motívov a najrozličnejších zásluh vykonaných pre blaho cisára a monarchie. Väčšina žiadateľov využívala služby tzv. dvorských agentov, ktorí ich zastupovali počas celého priebehu nobilitácie. Ich podpisy sa nachádzali pod registom žiadosti s prídomkom *Agens*. Najviac na tieto služby využívali Norberta Františka Haymerleho a jeho syna – nástupcu Václava Františka alebo Jana Karla Franza Velserna. Súčasťou žiadosti boli prílohy – *Attestata*, ktoré okrem farebného návrhu erbu obsahovali rôzne opisy a dobrozdania potvrdzujúce údaje v žiadosti. Počet príloh

bol rôzny a vypovedá aj o rýchlosti vybavenia žiadosti. Žiadateľov farebný návrh erbu sa väčšinou nezachoval, posudzoval ho heraldický znalec tzv. erbový cenzor (resp. erbový inšpektor), ktorý dal vyhotoviť profesionálnemu maliarovi, väčšinou z okruhu maliarskej dielne Ríšskej dvorskej kancelárie, nový erbový návrh. Ten sa používal v ďalšom procese nobilitačného konania a nakoniec bol predlohou k vytvoreniu erbovej miniatúry na origináli nobilitačného diplomu. Úrad erbového cenzora bol doživotný a okrem zaznamenávania erbov, titulov a predikátov neprávom používaných aj pečatil červeným voskom. V Ríšskej dvorskej kancelárii bol v roku 1707 prvým inšpektorom a skutočným znalcom erbov vymenovaný Wiliam O'Kelly of Aghrim. Dvorská kráľovská rada rokovala o žiadosti a rozhodla o jej ďalšom postúpení na taxáciu (stanovenie konkrétnych poplatkov taxátorom) a odborné posúdenie návrhu erbu (erbová cenzúra), o čom urobila latinskú poznámku na záverečnom fóliu žiadosti. Pod ňu sa pripisovala stručná poznámka o zaplatení taxy, zvyčajne neuvádza presnú čiastku. Informácie o presných taxách sa nachádzajú v iných písomnostiach v rámci nobilitačného spisu, napr. v žiadostiach o zníženie stanovených poplatkov alebo v kvitanciách. Správny výpočet taxy posudzoval kontrolór. Presné rozúčtovanie taxy podľa jednotlivých úkonov sa môžeme dozvedieť z taxových poriadkov, ktoré vydával cisár pre jednotlivé kancelárie. Napr. v roku 1722 bol vydaný univerzálny taxový poriadok, ktorý určoval výšku poplatkov (napr. udelenie erbu a prídomku 300 zl., polepšenie erbu o jednu otvorenú prilbu 100 zl. atď.). Po nadobudnutí potrebných podkladov, zaplatení poplatkov a vykonaní erbovej cenzúry vyhotovila kancelária vyjadrenie, tzv. *prednesenie kancelárie* (Vortrag). Predkladalo sa priamo cisárovi. Pokiaľ s ním a teda aj s vlastnou nobilitáciou cisár súhlasil, pripísal formulku *Placet* a podpísal sa. Tento úkon môžeme považovať za ukončenie nobilitácie a kancelária prikróčila k vypracovaniu konceptu nobilitačného diplomu a následne čistopisu pre samotného príjemcu. Autor v závere štúdie uvádza aj niekoľko príkladov nobilitačného konania. – Vlasta Mádllová, *Historický archiv I. třídy České akademie věd a umění v letech 1892–1918* (112–147). Cieľom štúdie je zmapovať počiatky vydávania edičnej zbierky *Historický archiv*, sledovať postup vydávania jednotlivých zväzkov edície prostredníctvom posudkov a konkrétnych žiadostí autorov od roku vzniku *Historické komise I. třídy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění* (od roku 1918 *Česká akademie věd a umění*) až po rok 1918. Autorka čerpala poznatky najmä z fondu Českej akademie vied a umení a z osobných fondov uložených tak v Archíve Akadémie vied ČR ako aj v Archíve Národného múzea, Národného archívu, v Literárnom archíve Památnika národného písennictví, v Zemskom archíve v Opave a v Moravskom zemskom archíve v Brne.

Rubrika *Materiály* prináša dva príspevky. – Marie Salabová, *Prameny k českým dějinám v centrálním bádenském archivu (Generallandesarchiv) v Karlsruhe*. Autorka prináša v úvode stručný popis vzniku a vývoja centrálného bádenského archívu. Potom opisuje konkrétne pramene k českým dejinám, ktoré tu bádateľ nájde. Postupuje chronologicky a pri každom súbore archívnych dokumentov uvádza v zátvorke aj fond/zbierku a signatúru. – Zdeněk Šamberger, *Archivní itinerář profesora Polišenského (1962–1965)* (172–220). Pri prí-

ležitosti nedožitých deväťdesiatin univerzitného profesora Josefa Polišíenského zverejňuje Z. Šamberger časť z pozostalosti profesora Polišíenského – 24 správ z jeho výskumných ciest z rokov 1962–1965, ktoré vyhotovil pre dekanát Filozofickej fakulty Karlovej univerzity. Správy sú súčasťou osobného fondu profesora a okrem popisu bádateľskej činnosti prinášajú dôležité dobové informácie o jednotlivých archívoch – organizačné členenie, lokalizáciu fondov a ich skladbu a stav spracovania, neunikli mu ani medziľudské vzťahy a popis celkovej atmosféry, ktorá v tom období prevládala. Zmienil sa v nich aj o študentských exkurziách, ktoré organizoval, nevynechal ani archívny výskum a spomenul aj priateľské vzťahy so slovenskými archívármi a historikmi (napr. P. Ratkoš, B. Varsik, D. Lehotská). Napríklad na sklonku roku 1962 navštívil archívy v Bratislave, Pezinku a Skalici alebo v roku 1963 zorganizoval pre študentov histórie a archívniectva exkurziu, ktorej cieľom bolo predstaviť im najdôležitejšie archívy, ústavy, knižnice a múzeá v Bratislave a na strednom Slovensku. Správy sú zoradené chronologicky a dodatočne označené poradovými číslami 1–24.

V rubrike *Recenzie* upozorňuje prof. Ivan Hlaváček na niektoré tituly zo zahraničných diplomatických noviniek, ktoré by nemali uniknúť pozornosti archivárov (221–240). Záver čísla tvorí farebná obrazová príloha k štúdiu J. Brňovjaka.

Číslo 2. – Josef Kollmann, *Politické probuzení českých stavů (sněm 1790–1792)* (251–344). Štúdia sa zaoberá pamätným snemom z rokov 1790–1791, na ktorom stavy po dlhej dobe – po 170 rokoch – vystúpili so svojimi požiadavkami. Tento snem bol najvýznamnejší z obdobia rokov 1627–1848, pretože jeho rokovanie sa neobmedzilo len na daňový postulát a povznesenie katolíckeho náboženstva, ale rokoval o širokom spektre zemských záležitostí – napr. o voľbe, fungovaní, inštrukcii, platoch a pôsobnosti zemského výboru. V úvode autor prináša stručný prehľad štátoprávneho vývoja od obnovenia zemského zriadenia až po koniec vlády Jozefa II. V prílohe uvádza zoznam stavovských dezidérií. – Jan Županič, *Vznik jednotné rakouské nobility* (345–416). Štúdia vykresľuje proces vzniku rakúskej šľachty po vzniku Rakúskeho cisárstva v roku 1804. V štúdiu sa nachádza aj podkapitola venovaná vývoju uhorskej šľachty v 18.–19. storočí. Takisto mapuje situáciu aj v ďalších dedičných rakúskych krajinách – v Tirolsku, Salzbursku, Lombardsko-Benátsku, Haliči, Bukovine, Dalmácii, v Prímorí, Chorvátsku a samozrejme v Čechách.

Rubrika *Dokumenty*. – Jiří Pešta, *Dodatky k rožmberskému listáři pro léta 1437–1472. Edice a diplomatickosprávní zhodnocení* (417–507). Štúdia prináša informácie o súbore 47 písomností, ktoré neboli doteraz známe. Listy (46 čistopisov, 1 koncept) pochádzajú z rokov 1437–1472. Sú súčasťou fondu Veľkostatek Orlick nad Vltavou (škat. 261, sig. VII G β 7), ktorý je uložený v Štátnom oblastnom archíve Třeboň. J. Pešta podrobil listy diplomatickému rozboru. Pri ňom napr. identifikoval na 17 listoch fragmenty filigránov, ktorých popis a aj nákras uvádza v prílohe k štúdiu. Na základe ich analýzy dokázal, že polovica filigránov a teda aj papier je talianskej proveniencie. Súčasťou rozboru je identifikácia pisárskych rúk a aj popis zachovaných pečatí vydavateľov listov.

Súbor písomností analyzuje autor aj po obsahovej stránke. Väčšina listov sa vzťahuje k záležitostiam rožmberského panstva. Záver štúdie prináša samotnú edíciu listov a prílohy (okrem slovného popisu a vyobrazenia filigránov tu čitateľ nájde 6 ukážok písárskych rúk, mapu lokalít, ktoré vystupujú v edícii a zobrazenie zachovaných pečatí).

Rubrika Materiály. Aleš Valenta, *Z korespondencie české šlechty v 18. století. Listy Štěpána Kinského bratru Františku Ferdinandovi z let 1719–1720* (508–546). Autor rozoberá, ako to už vyplýva aj z nadpisu štúdie, korespondenciu medzi bratmi Kinskými – Štefanom a Františkom Ferdinandom, ktorá zachytáva boj o dedičstvo po otcovi, najvyššom dvorskom kancelárovi Václavovi Norbertovi Oktaviánovi Kinském, ktorý zomrel na začiatku roku 1719. Zverejnených je 38 listov z rodového archívu Kinských z rokov 1719–1720. Originály listov napísaných nemeckým jazykom sú uložené v rodovom archíve Kinských v Štátnom oblastnom archíve v Zámrsku. Popri majetkových problémoch sú v nich uvedené aj ďalšie záležitosti súvisiace so životným štýlom českej barokovej šľachty. Štúdia prináša aj stručnú genealógiu rodu a na záver registry jednotlivých listov. – Marie Skopalová, *Krajská prokurátura Hradec Králové 1949–1993* (547–656). Štúdia zachytáva vývoj krajskej prokuratúry v Hradci Králové v dvoch etapách – do roku 1960 a po roku 1960. Tretiu podkapitolu autorka venovala aj popisu náplne práce prokuratúry a vývoju jej spisovnej služby v danom období.

Rubrika Recenzie prináša príspevok prof. Ivana Hlaváčka *Z nemecké diplomatické medievistiky posledních několika let* (657–677), v ktorej si autor bližšie všima týchto päť publikácií – Otfried Kraft: *Papsturkunde und Heilig-sprechung. Die papstlichen Kanonisation vom Mittelalter bis zur Reformation. Ein Handbuch*; J. F. Böhmer: *Regesta Imperii III. Salisches Haus 1024–1125, IV. Lothar III und ältere Stauffer; Urkundenbuch des Zisterzienserklosters Altzelle; Die Urkunden und Akten der oberdeutschen Städtebünde vom 13. Jahrhundert bis 1549*; Christian Friedl: *Studien zur Beamtschaft Kaiser Friedrichs II. im Königreich Sizilien (1220–1250)*.

Júlia Ragačová

SPRÁVY

VEDECKÁ KONFERENCIA PEČATE A ICH POUŽÍVATELIA

Sekcia archívniectva a pomocných vied historických Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV aj v roku 2006 potvrdila, že svoje programové vyhlásenie, systematicky mapovať stav poznania v jednotlivých pomocných historických vedách a iniciovať ich ďalší rozvoj, chce dôsledne uskutočňovať. V spolupráci so Slovenskou genealogicko-heraldickou spoločnosťou, Občianskym združením SIGILLVM a svojim tradičným partnerom, odborom archívov a registratúr MV SR, pripravila ďalšie odborné podujatie – vedeckú konferenciu venovanú tentoraz sfragistike. Konferencia nazvaná *Pečate a ich používatelia* sa konala v dňoch 12.–13. septembra 2006 v priestoroch Slovenskej národnej knižnice v Martine, ktorá bola zároveň jej spoluorganizátorom.

V otváracom prejave predseda sekcie Juraj Roháč poukázal na základné funkcie, v ktorých sa pečať prejavovala a pôsobila po niekoľko tisícročí v dejinách ľudskej spoločnosti, na význam interdisciplinárnej spolupráce pomocnej historickej vedy – sfragistiky – s ostatnými historickými vedami a potrebu skúmania pečatí a ich funkcie v širokom kultúrohistorickom kontexte.

Účastníkov konferencie privítal v centre Turca, historickom Martine, viceprimátor mesta Ladislav Bevilacqua. V mene slovenského archívniectva pozdravil rokovanie riaditeľ odboru archívov a registratúr MV SR, Peter Kartous.

Júlia Ragačová vo svojom príspevku analyzovala pečate Martina do konca 19. storočia. Okrem sfragistického materiálu si všimla aj záznamy v mestskej knihe z polovice 17. storočia, ktoré informujú o protokolárnom odovzdávaní pečatidiel po zvolení nového richtára.

Peter Štofanič sa najskôr stručne dotkol problematiky prešovských pečatí a potom podrobne analyzoval sfragistické pamiatky mesta Sabinova do začiatku 16. storočia.

O pečatiach obcí Abovskej stolice informoval vo svojom vystúpení Gabriel Szeghy. Autor vychádzal z archívneho materiálu Štátneho archívu v Košiciach a na základe istých špecifických a charakteristických znakov sa pokúsil určiť základné etapy vývoja a používania obecných pečatí v tejto samosprávnej inštitúcii.

O nových objavoch obecných a mestských pečatí v Liptove referoval Peter Vítek. V zachovaných pečatiach liptovských obcí prevládajú najmä symboly vyjadrujúce zamestnanie obyvateľstva (poľnohospodárstvo, baníctvo, lesníctvo, plníctvo). Nové objavy pečatí pochádzajú z archívnych fondov okresných súdov a školských inšpektorátov, uložených v liptovsko-mikulášskej pobočke Štátneho archívu v Bytči.

Peter Kartous hovoril o problematike súčasnej komunálnej heraldiky na Slovensku a uplatňovaní princípu historickej – t. j. rešpektovaní historických

prameňov pri obnove a konštituovaní mestských a obecných symbolov. Informoval aj o činnosti Heraldickej komisie MV SR a o završení projektu Heraldického registra SR.

Veronika Nováková predniesla príspevok venovaný pečatiam obcí dnešných okresov Šaľa a Galanta.

Erika Javošová sa zaoberala ojedinelým javom spečatovania listín – zavesenou pečaťou v uhorskej diplomatickej praxi. Konštatovala, že tento spôsob spečatovania bol v domácej diplomatike zriedkavým a atypickým.

V závere prvého dňa rokovania referovala Elena Machajdíková o pečatidlách, ktoré sa nachádzajú v zbierkach Slovenského národného múzea. Autorka tu zistila 186 typárií zo 17.–19. storočia – upozornila najmä na niektoré zaujímavé obecné pečatidlá (Očová, Hrochoť, Brezno) a na osobné prsteňové pečatidlá šľachticov.

Rozhodne nemožno nespomenúť diskusiu – na tejto konferencii nebola len povinným a formálnym appendixom, ale živou a neobyčajne prínosnou súčasťou – účastníci často polemicky reagovali na prednesené príspevky, ba v niektorých prípadoch ich aj korigovali a doplnili! Zaujal i objav doposiaľ neidentifikovanej sfragistickej zbierky, ktorú vo fondoch Archívu literatúry a umenia SNK našiel a na konferencii prezentoval Ľubomír Jankovič.

Diskusia potom pokračovala v menej oficiálnej či odbornej rovine aj na spoločenskom stretnutí v hoteli Turiec.

Na dopoludnie druhého dňa konferencie (13. 9.) pripravili organizátori naozaj zaujímavú a aj nevšednú exkurziu po pamätihodnostiach a malebných zákutiach Turca. Najskôr účastníci konferencie zavítali do obce Turčianske Jaseno, kde si prezreli pamätnú izbu miestneho rodáka humanistu Jána Jessenia a pozoruhodné fresky v ranogotickom Kostole sv. Margity. Nečakaným prekvapením bola ukážka stredovekých listín z obecného archívu. V Necpaloch všetci obdivovali (a pokúšali sa interpretovať) jedinečný oltárny obraz Speculum Iustificationis (pôvodne Turzov oltár z kaplnky Oravského hradu), ktorý sa dnes kompletne zreštaurovaný nachádza v evanjelickom a. v. kostole z 19. storočia. Prezreli si i niektoré šľachtické kúrie v tejto obci – žiaľ, mnohé sú dnes v naozaj dezolátnom stave! Napokon zavítali do Múzea Karola Plicku v Blatnici.

Pracovná časť konferencie potom pokračovala v popoludňajších hodinách. Najskôr Leon Sokolovský analyzoval stav výskumu pečatí a erbov stolíc na Slovensku a aj v Maďarsku. Konštatoval, že táto problematika nebola v minulosti v centre bádateľského záujmu. Nová situácia nastala v roku 2006, keď Katedra archívniectva a PVH Filozofickej fakulty UK v Bratislave získala grant na projekt Stoličné, mestské a obecné pečate na Slovensku. L. Sokolovský pripomenul, že okrem heuristickej problematiky bude v rámci tohto projektu treba vyriešiť aj viaceré metodologické problémy.

O najstaršej podobe a vývoji pečate Nitrianskej stolice hovoril Peter Keresteš. Autor priniesol zaujímavé informácie o podobe najstaršej, doposiaľ neznámej pečati z roku 1551 (najstarší odtlačok tohto stoličného pečatidla sa zachoval na listine z roku 1571).

František Žifčák sa vo svojom príspevku zaoberal pečaťami Stolice desiatich spišských kopijníkov.

Objavné informácie priniesol vo svojom referáte Radoslav Ragač, ktorý sa venoval analýze jedinečnej pečate Liptovskej stolice zo 14. storočia. V koroborácii listiny z roku 1331 je táto pečať identifikovaná ako pečať celej šľachtickej pospolitosti liptovskej provincie. Autor hypoteticky uvažuje o možnosti, že vznik tohto pečatidla mohol ovplyvniť vznik pečatidla susedného spoločenstva spišských Sasov.

Vladimír Rábik skúmal postavenie pečate v stredovekom uhorskom zákonodarstve. V centre pozornosti uhorského zákonodarstva bola problematika autenticity pečate, jej pôsobnosti a jej prípadného narušenia. Východiskom jeho práce bola zbierka uhorského zvykového práva – Tripartitum, ktorá podrobne zaznamenáva rozsiahlu problematiku pečatí a ich funkcií.

Na zaujímavé možnosti datovania písma pomocou písma ich legiend upozornil príspevok Juraja Šedivého.

Frederik Federmayer demonštroval vo svojom referáte na konkrétnom sfragistickom materiáli perspektívy jeho využitia pre potreby archontológie a genealógie. Analyzoval pečatidlá, ktoré počas svojho života používal uhorský magnát Juraj Turzo z Betlanoviec, rozdelil ich do štyroch základných etáp Turzovho života a poukázal na ich výpovednú hodnotu pre poznanie jeho životných osudov.

Technickou stránkou prípravy pečatidla sa zaoberal Peter Zoričák. Upozornil na viaceré paralely a podobnosti s výrobou mincového razidla, skúmal postup pri rytí negatívneho obrazu reliéfu, pri ktorom niekedy dochádzalo k chybám a omylom.

Na tento príspevok tematicky nadviazal referát Daniela Kianičku o rytcoch kremnickej mincovne, z ktorých boli viacerí aj tvorcami pečatidiel.

V záverečnom slove predseda sekcie stručne zhodnotil prínos vedeckej konferencie – konštatoval, že v súčasnosti prežíva sfragistika na Slovensku svoju renesanciu. Mladá generácia slovenských historikov (viacerí z nich boli účastníkmi tohto podujatia) aplikuje v sfragistickom bádání nové prístupy a pohľady, realizuje interdisciplinárny výskum a prichádza s modernou a najmä objavnou interpretáciou získaných poznatkov, čo je pre slovenskú sfragistiku príslubom jej ďalšieho rozvoja a napredovania.

Vedecká konferencia *Pečate a ich používatelia* nebola teda len zaujímavá a príjemne stráveným časom, ale sľubným impulzom a podnetom pre ďalšie sfragistické bádanie. Podujatie bolo výborne pripravené (v tradičnej réžii manželov Ragačovcov, ktorým zdatne sekundoval Milan Šišmiš), neskoré leto v Martine lákalo k prechádzkam po tomto malebnom meste, alebo k vychádzkam po turčianskej záhradke. Každý, kto na toto podujatie zavítal, určite čoskoro zistil, že sa ocitol v správnom čase na správnom mieste! Ostatných o tom nepochybné presvedčí avizovaný zborník prednesených príspevkov.

Juraj Roháč

ZVOLENSKÝ ŠTÁTNY ARCHÍV V NOVÝCH PRIESTOROCH

Po mnohých rokoch čakania a niekoľkých neúspešných pokusoch o umiestnenie štátneho archívu do vhodného objektu na území mesta Zvolena, konečne môžeme konštatovať, že Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka Zvolen už pôsobí v účelovej budove.

Počiatky zvolenského archívu siahajú do roku 1954, keď časť archívneho materiálu bola uložená v troch miestnostiach Zvolenského zámku a písomnosti vzniknuté v priebehu stáročí z činnosti mestskej samosprávy vo Zvolene sa nachádzali v priestoroch bývalej radnice.

V dislokácii archívneho materiálu nastala zmena, keď sa v roku 1958 prikrčilo k rekonštrukčným prácam Zvolenského zámku. Všetok archívny materiál bol presťahovaný do administratívnej budovy bývalej továrne na výrobu plechov Union.

Ďalším medzníkom vo vývoji archívu bol rok 1960, keď po zrušení krupinského okresu boli zlúčené okresné archívy v Krupine a vo Zvolene a sídlom Štátneho okresného archívu sa stal Zvolen. Časť písomností bývalého Okresného archívu v Krupine bola presunutá do Zvolena a v priestoroch terajšieho Mestského úradu v Krupine (vtedy Mestský národný výbor Krupina) zostala len archívna dokumentácia mesta Krupiny. Boli to tieto fondy: Mesto Krupina, Obvodný notársky úrad v Krupine, Mestský národný výbor v Krupine, rôzne spolky a spoločenské organizácie mesta a osobné pozostalosti. Tento stav trvá do súčasnosti.

Po krátkom čase priestory používané okresným archívom v meste svojou úložnou kapacitou prestali vyhovovať. Preto sa v roku 1965 rozhodlo o definitívnom umiestnení Štátneho archívu do kaštieľa v Ostrej Lúke. Renesančný kaštieľ, kedysi patriaci zemianskemu rodu Ostrolúckych, dal postaviť roku 1636 Melichar Ostrolúcky. Až do konca druhej svetovej vojny bol sídlom posledného člena ostrolúckej vetvy zemianskeho rodu, Mikuláša Ostrolúckeho. Po jeho smrti, v roku 1947, boli do kaštieľa presťahovaní príslušníci piatich rodín z obce Lešť, ktorí z dôvodu vybudovania vojenskej strelnice a výcvikového priestoru na území a v okolí obce, museli opustiť svoje domovy. Po ich odchode priestory kaštieľa užívalo miestne roľnícke družstvo.

Štátny okresný archív vo Zvolene pôsobil v renovovanom kaštieli od roku 1970 do roku 2000. V priebehu tohto obdobia došlo ku konsolidácii pomerov v archíve zásluhou riaditeľov Jána Ludhu a predovšetkým Kataríny Poprócsiovej. Najväčšia pozornosť sa venovala sústredovaniu a spracúvaniu písomného materiálu miest a mestečiek, notárskych úradov, miestnych národných výborov, základných a stredných škôl, jednotných roľníckych družstiev, výrobných podnikov a spoločenských organizácií, lebo mimo archívu im hrozilo nebezpečenstvo poškodenia a zničenia. Vypracovali sa prvé archívne pomôcky, ktoré poskytovali bádateľskej verejnosti neoceniteľné služby.

Po roku 1989, v dôsledku ďalekosiahlych spoločenských zmien, sa stalo prvoradou úlohou definitívne vyriešenie umiestnenia štátneho archívu v objekte na území mesta Zvolena. Napriek vynaloženému úsiliu trvalo ešte ďalších desať ro-

kov, kým sa nám podarilo získať na okraji mesta (sídliisko Podborová) budovu bývalej pracovne Sovietskej armády, ktorá ju využívala v rokoch 1985–1990. Neskôr, až do roku 2000, v nej sídlila zvolenská nemocnica.

Pôvodne jednoposchodová budova si na plnenie nového účelu vyžadovala nemalé stavebné úpravy. Vďaka zložitosti majetkovoprávných vzťahov súvisiacich s pozemkami, na ktorých sa nachádza celý areál archívu, samotná rekonštrukcia budovy sa začala v júli 2002. Celý postup výstavby bol prispôbený možnostiam štátneho rozpočtu, z čoho vyplynula etapizácia, zvýšené náklady, posuny termínov i ukončenia stavby. Pôvodným investorom rekonštrukcie bol Okresný úrad vo Zvolene, od roku 2003 túto povinnosť prevzalo Ministerstvo vnútra SR. Na základe projektovej dokumentácie Ing. arch. Tibora Jákliho z Bratislavy bola vypísaná verejná súťaž, ktorej víťazom sa stala firma UNIOS, s. r. o. vo Zvolene. Rekonštrukcia stavby bola ukončená k 31.12.2004, ale v odstraňovaní chýb a nedostatkov sa pokračovalo až do júna 2005. Aj napriek týmto skutočnostiam v súčasnosti už archív vykonáva svoju činnosť v plnej miere.

Celkove budova pozostáva z administratívnej časti a z časti depotov. V administratívnej časti na poschodí sa nachádzajú pracovne zamestnancov archívu, kancelária riaditeľa archívu, kuchynka, sociálne zariadenie, knižnica a menšie skladové priestory. Na prízemí sú umiestnené ďalšie sociálne zariadenia so sprchovacím kútom, ešte nezariadené ubytovacie priestory, študovňa, konferenčná miestnosť, priestory pre fotolaboratórium a filmotéku a vrátnica. Žiaľ, do týchto miestností sa nám ešte nepodarilo získať vhodný nábytok. Depoty s kapa-

citou 7 500 bm sú rozdelené na 5 miestností (3 väčšie a 2 menšie), kompaktné regály sú nainštalované v jednom veľkom a dvoch menších depotoch. Pri depotoch je umiestnená aj plynová kotolňa.

Prestavbou vnútorných priestorov sa celkový vonkajší tvar budovy nezmenil, ani pôdorysné riešenie sa nezväčšovalo. Išlo o prispôbenie jestvujúceho objektu do novej funkcie bez zásahu do nosných konštrukcií, okrem novej roznášacej železobetónovej podlahovej dosky v priestoroch depotov.

Do budovy sa vchádza hlavným vchodom, kde je zádverie ako čakací priestor pri vrátnici. V zadnej časti budovy sa nachádza druhý, prevádzkový vchod prispôbený na príjem materiálu. Na dopravu archívnych dokumentov na poschodie slúži hydraulický výt'ah.

Statické riešenie celého objektu si vyžiadalo úpravy len v administratívnej časti budovy. V miestnosti pre knižnicu, kde sa stropný panel zosilňoval, sa napili uhlíkové lamely.

Celý objekt je napojený na poplašný systém hlásenia narušenia na centrálny pult polície s elektrickou požiarou signalizáciou.

Žiaľ, nedoriešené majetkovoprávne vzťahy k pozemkom neumožňujú úpravu prístupovej cesty k archívu, ktorá hlavne v daždivých jesenných a zimných mesiacoch robí nemalý problém tak zamestnancom, ako aj návštevníkom archívu.

Odovzdaním vynovených priestorov do užívania sa začína nová etapa v existencii zvolenského archívu. Vytvorili sa vhodnejšie a primeranejšie podmienky na trvalé uloženie archívnych dokumentov a ich celkovú ochranu a bezpečnosť. Nemenej dôležitá je aj skutočnosť, že sa konečne zlepšilo aj pracovné prostredie zamestnancov archívu.

Alexander Adam

XXXIX. MEDZINÁRODNÁ KONFERENCIA ARCHÍVOV ZA OKRÚHLYM STOLOM NA OSTROVE CURAÇAO

XXXIX. medzinárodná konferencia Table ronde des Archives sa konala v hlavnom meste Holandských Antíl Wilemstade v dňoch 20.–24. novembra 2006. V rámci hlavnej témy konferencií v období rokov 2005–2007 *Archívy, rôznorodosť a globalizácia*, bolo témou stretnutia vedúcich predstaviteľov archívniectva členských štátov Medzinárodnej rady archívov *Spoločné úsilie o zachovanie pamäti v časoch globalizácie*. Holandské Antily a osobitne ich najväčší ostrov Curaçao je multikultúrna a multietnická krajina s bohatou archívnu tradíciou a prirodzenou otvorenosťou. Aj preto bola cielene vybraná za miesto konferencie pre tému, ktorej hlavnou úlohou bolo hľadať v dnešnom globalizovanom svete metódy a spôsoby tvorby a aktivizácie historickej pamäti a dejín aj v otázkach migrácie, vyst'ahovalectva, otroctva, kolonizácie a dekolonizácie.

Ani dnes v mnohých častiach sveta nie je možné objektívne informovať o týchto bolestných stránkach svetových dejín. Konferencia riešila aj problém prístupu k historickým prameňom a k archívnych dokumentom, ktoré umožnia rekonštruovať historickú pamäť a dejiny ľudstva od 15. storočia dodnes.

Program konferencie, po úvodných prejavoch sira Shridatha Ramphala, bývalého ministra Commonwealthu a Iana Wilsosna, archívára Kanady, sa tak sústredil na troch plenárnych zasadnutiach na tri historické fenomény – vysťahovalectvo a migráciu obyvateľstva, otroctvo, transfer ľudí a marginalizáciu minoritných, „zabudnutých“ národov a procesy kolonizácie a dekolonizácie. Pramene, ktoré dokumentujú tieto javy sú početné, mnohoraké, majú kontext národný aj medzinárodný, charakter verejný a súkromný. Ich ochrana, spracovanie a prístup k nim je často problematický, ale informačné technológie dneška poskytujú riešenia týchto ťažkostí. Rokovalo sa aj o spoločných projektoch a typoch archívnych pomôcok so širokým autorským kolektívom, ktoré uľahčia štúdium zvolenej témy s pramennou bázou viacerých archívov a ďalších pamäťových inštitúcií. Prerokovala sa aj vzájomná pomoc pri poskytovaní archívnych dokumentov v ich digitalizovanej podobe alebo prostredníctvom mikrofilmu a iných kópií. Konferencia tak nadviazala na „okružle stoly archívov“ v Cagliari (1977), Thessalonikách (1994) a vo Washingtone (1995), ale bez dôrazu na reštitúcie archívnych dokumentov.

Diskusia prebehla decentralizovane po skupinách, podľa teritoriálnych, jazykových a záujmových súvislostí. V nej sa prebral fenomén globalizácie, jeho historické korene siahajúce už do konca 15. storočia, ako aj jeho pozitívne a negatívne stránky v súčasnosti. Pre naplnenie cieľov konferencie treba využiť revolučné zmeny v technológiách (digitalizácia, internet), v komunikáciách a doprave, ktoré uľahčujú požadovanú spoluprácu archívov v celosvetovom kontexte. V diskusii sa podrobnejšie prerokovali spoločné projekty edícií prameňov k dejinám otroctva a migrácie, kolonializmu a procesom dekolonizácie, a to podľa svetových regiónov, jazyka dokumentov a bývalých koloniálnych mocností – najmä Veľkej Británie, Francúzska, Španielska, Portugalska a Holandska. Obsah archívnych dokumentov a iných historických prameňov by sa zverejňoval a spracovával bez narušenia ich fondovej integrity a miesta súčasného uloženia, a to predovšetkým prostredníctvom ich digitalizácie a internetu. V diskusii k vysťahovalectvu vystúpil Peter Kartous na tému *Vysťahovalectvo Slovákov do západnej Európy a Ameriky*, s cieľom poukázať na zložitosť formovania archívnej základne k dejinám Slovákov v zahraničí.

V rezolúcii sa zdôraznila potreba prístupu bývalých kolónií k archívnym dokumentom, ktoré vznikli na ich území a neskôr sa presunuli do archívov bývalých koloniálnych mocností. Navrhol sa aj mnohostranný plán spolupráce, ktorý by sprístupnil informácie o prameňoch dokumentujúcich fenomény otroctva, obchodu s černochoťmi, migrácie, kolonializmu a dekolonizácie, umožnil by spracovať podrobné rešeršné pomôcky a prisun archívnych dokumentov ich reprodukciou a zverejňovaním. Rezolúcia žiada UNESCO a príslušné štáty, aby finančne podporili všetky projekty, ktorých cieľom je systematický súpis prameňov, ich reprodukcia a zverejňovanie, ktoré dotvoria spoločnú pamäť krajín

s rovnakou minulosťou. Ďalšie časti prijatej rezolúcie sa týkali archívnej deontológie, etiky archívára, osobitne v krajinách, kde archívári pôsobia pod politickým a ekonomickým tlakom. Ďalej sa zdôraznil význam archívov bývalých represívnych režimov a potreba aktualizácie štúdie z roku 1995 o nich. Rezolúcia odporúča, aby Medzinárodná rada archívov vyzývala členské krajiny každý rok organizovať Medzinárodné dni archívov, ktorých dátum by sa každý rok upresňoval.

Po skončení konferencie sa uskutočnilo Valné zhromaždenie Medzinárodnej rady archívov, ktorého sa zúčastnil aj zástupca Slovenskej republiky. V prvej časti zhromaždenia boli plénu predstavení noví členovia Výkonného výboru Medzinárodnej rady archívov, komisie pre audit a byra CITRA. Prítomným sa prihovoril aj prezident rady prof. Lorenz Mikoletzky z Rakúska. V druhej časti programu sa prerokovali a schválili správy z Valného zhromaždenia rady v roku 2005, správy prezidenta rady o jej činnosti za obdobie 2005.

Peter Kartous

PORADY VEDÚCICH PREDSTAVITEĽOV
RIADIACICH ORGÁNOV ARCHÍVNICTVA
ČLENSKÝCH ŠTÁTOV EURÓPSKEJ ÚNIE V ROKU 2006
(EBNA, Viedeň, Helsinky)

Aj v roku 2006 sa porady predstaviteľov riadiacich orgánov archívniectva členských krajín Európskej únie uskutočnili pod záštitou archívneho orgánu predsedníckej krajiny Európskej únie.

Viedenskému zasadnutiu (6.–7. apríla) predsedal generálny riaditeľ rakúskych štátnych archívov Lorenz Mikoletzky. Na rokovaní sa zúčastnili aj zástupcovia Bulharska a Macedónie; svojho zástupcu nevyslali z členských krajín Portugalsko a Cyprus a z prístupujúcich Rumunsko. Medzinárodnú radu archívov zastupoval generálny tajomník rady Joan van Albeda, zástupca Európskej komisie Frank Brady sa rokovaní nezúčastnil. Slovenskú republiku zastupoval riaditeľ odboru archívov a registratúr Ministerstva vnútra SR PhDr. Peter Kartous, CSc.

Pred začatím rokovaní rakúski hostitelia umožnili účastníkom porady prehliadku budovy archívu spojenú s výkladom o vzniku a súčasnej štruktúre Rakúskeho štátneho archívu. Z pohľadu poskytovania služieb verejnosti archív taktiež účtuje poplatky za vyhotovenie kópií archívnych dokumentov; za poplatok umožňuje aj vyhotovovanie xerokópií samotným bádateľom. Archív vydáva za poplatok bádateľom bádateľský preukaz platný jeden rok, jeden mesiac alebo jeden týždeň.

Rokovania porady otvoril L. Mikoletzky. Ako prvý bod programu odznela informácia zástupcu Poľska o výsledkoch dotazníkovej akcie o ochrane osobných údajov v jednotlivých krajinách. Účelom dotazníka bolo zistiť súčasný stav a zistiť súlad archívnej praxe so smernicami EÚ. Informácie o prístupe k osobným údajom v archívnych dokumentoch sú potrebné aj z hľadiska prípravy a zverejňovania digitalizovaných archívnych dokumentov na portáloch jednotlivých krajín. Na dotazník z 19 oslovených krajín odpovedalo 12 krajín vrátane Slovenska. Predmetom skúmania bol prístup k matričným údajom, súdnym spisom, zdravotným záznamom, osobným spisom zamestnancov a údajom zo sčítaní. Z odpovedí vyplynulo, že vo všetkých krajinách sú tieto údaje predmetom ochrany s malými výnimkami (Slovinsko, Nemecko – sčítanie ľudu, Fínsko – súdne spisy, Švajčiarsko – matričné údaje). Predmetom dotazníka bola aj problematika existencie lehoty prístupu k osobným údajom v archívnych dokumentoch ustanovenej archívnu legislatívou, ako aj možnosť prístupu k záznamom bezpečnostných služieb. V diskusii odzneli podrobnejšie informácie všetkých zúčastnených.

Druhým bodom rokovania bola informácia zástupcu Švédska o postupe prác pri vypracovaní odporúčaní o prevencii proti krádežiam archívnych dokumentov od porady v novembri 2005 v Londýne. Pracovná skupina sa zaoberala právnymi aspektmi navrátenia ukradnutých archívnych dokumentov, otázkou dokazovania vlastníctva, problematikou spolupráce s políciou a preventívnymi opatreniami (výchova zamestnancov archívu a verejnosti). Pracovná skupina rozošle v júli 2006 nový dotazník, do ktorého budú zahrnuté otázky týkajúce sa vypracovania profilu krádeže (vnútri archívu, verejnosť a typ dokumentu); dotazník bude obsahovať aj problematiku aplikovania 2. protokolu Haagskej konvencie – ochrana kultúrneho dedičstva počas ozbrojených konfliktov, existencia a činnosť národných komitétov Blue Shield). Výsledky dotazníkovej akcie skupina predstaví na jeseň roku 2007. V diskusii odzneli názory na nevyhnutnosť vypracovať smernice a štúdie týkajúce sa preventívnych opatrení proti krádežiam, ako aj k žiadostiam o vrátenie ukradnutých archívnych dokumentov; zreteľ a hodným prvkom je aj obchod s kultúrnymi predmetmi.

Stav prípravy programu prevencie a ochrany archívnych dokumentov pred následkami katastrof ako tretí bod programu porady predstavil zástupca Nemecka. Na úvod skonštatoval, že do národného nemeckého programu NORA je už zapojených 150 nemeckých archívov. Predmetom jeho informácie bol rozbor hodnotenia rizík vzniku katastrof, ich príčin, ich predchádzaniu, ako aj následkov na archívne dokumenty. Nemecká strana plánuje uskutočniť k danej problematike konferenciu v rámci predsedníctva Európskej komisie.

Informáciu o výsledkoch rokovaní DLM Fóra (Viedeň 4.–5. apríla 2006) predniesol zástupca Rakúska. Predmetom rokovaní DLM Fóra bola príprava MoReq2 (Model requirements for electronic records management). Revidované vydanie MoReq2 bude obsahovať moduly pre praktické použitie vo vzťahu na technické požiadavky správy registratúry. Základný modul bude obsahovať minimum potrebné na zabezpečenie autenticity digitálnych archívnych dokumentov, ďalej dlhodobého uchovávanie digitálnych záznamov. Dôležitým prv-

kom je aj vzdelávanie a praktický tréning v oblasti správy registratúry v elektronickej forme. Konečný text bude v roku 2007 publikovaný na stránke DLM Fóra. Účastníci porady upozornili na skutočnosť, že súčasťou úradnej komunikácie sú v stále väčšom rozsahu aj elektronická pošta a SMS.

V piatom bode programu referoval zástupca Poľska o prvom zasadnutí pracovnej skupiny EK pre program Európskej digitálnej knižnice. Pracovnú skupinu expertov zriadila Európska komisia – generálne riaditeľstvo pre informačnú spoločnosť a médiá. Z pohľadu archívnictva by základným príspevkom do knižnice bola databáza základných dokumentov „spoločnej pamäti európskych štátov“. Treba definovať jej obsah, rozsah – hĺbku informácie, chronologický rozsah ako aj rozsah digitalizácie – výber dokumentov. Problematické zostáva financovanie programu zo strany EK – pravdepodobne v budúcnosti uhradí náklady na technické zabezpečenie jedného bodu prístupu k databáze. Z pohľadu archívnictva je zmätočný aj názov programu – „knižnica“. Jeho obsahom budú nielen materiály z knižníc, ale aj archívov a múzeí. Odznel názor navrhnúť jeho premenovanie namiesto knižnice „repozitórium“. V rámci diskusie jednotliví účastníci informovali o digitalizačných projektoch, ktoré prebiehajú alebo sa začínajú uskutočňovať v členských krajinách. Slovensko ako prvý digitalizačný projekt pripravuje digitalizáciu archívnych dokumentov, ktoré vznikli do roku 1526 a archívne pomôcky.

Zástupca Francúzska podal informáciu o projekte databázy právnych predpisov z pohľadu jej budúceho využitia a funkcie. Mala by plniť funkciu dohľadu nad praxou prístupu a súčasne by mala byť metodickým materiálom. Z tohto dôvodu by sa mala publikovať v čo najväčšom počte jazykov. Opätovne je problematické jej financovanie, francúzska strana doteraz zo svojho rozpočtu uhradila 200 tisíc eur.

Rakúsko predstavilo účastníkom porady program SCOPE – archívny informačný systém o fondoch Rakúskeho štátneho archívu.

V ďalšom bode rokovania odzneli informácie účastníkov o najdôležitejších projektoch z hľadiska ich európskeho významu alebo významu pre danú krajinu. Z pohľadu Slovenska, okrem digitalizačného projektu, je najdôležitejšie zabezpečenie začatia výstavby novej účelovej budovy pre Archív hlavného mesta SR Bratislavy.

Vzhľadom na neúčast' zástupcu Európskej komisie informácia o prvom zasadnutí Združenia archívov Európy (Brusel, 28. 4. 2006) sa informácia predsedu porady obmedzila iba na základné údaje týkajúce sa mandátu združenia a programu rokovania.

Druhé rokovanie porady EBNA sa uskutočnilo počas predsedníctva Fínska v Helsinkách 9.–10. novembra 2006 s hlavným bodom „*Postavenie Združenia archívov Európy a jeho dopad na činnosť EBNA*“.

Zasadnutiam porady predsedal generálny riaditeľ Národného archívu Fínska Jussi Nuorteva. Na rokovaní sa z prístupujúcich krajín zúčastnili zástupcovia Bulharska; svojho zástupcu nevyslali z členských krajín Taliansko, Portugalsko, Malta, Veľká Británia a Cyprus a z prístupujúcich krajín Rumunsko. Medzinárodnú radu archívov zastupovali generálny tajomník rady Joan van

Albada a David Leitch, zástupca Európskej komisie Frank Brady sa rokovaniu nezúčastnil. Slovenskú republiku zastupovala PhDr. Mária Španková.

Ani fínski hostitelia nepremeškali príležitosť predstaviť účastníkom porady budovu archívu, oboznámili ich aj s charakterom starších archívnych fondov do roku 1917. Samotné rokovania porady fínsky organizátor rozdelil do troch zasadnutí.

Ako prvý bod rokovania odznela informácia o výsledkoch medzinárodného auditu Národného archívu Fínska. Jeho cieľom bolo posúdiť ďalší rozvoj archívu v kontexte fínskej informačnej spoločnosti. Výsledná správa obsahuje 38 odporúčaní smerujúcich k posilneniu jeho postavenia v oblasti verejnej správy a politiky. Za najdôležitejšie z hľadiska uplatnenia sa považujú oparenia na zníženie lehoty uloženia registratúrnych záznamov s trvalou archívnu hodnotou u pôvodcu zo 40 rokov na 25 rokov. Jedno z opatrení navrhuje uchovávať archívne dokumenty pochádzajúce z činnosti rezortu obrany v Národnom archíve a nie osobitne v archíve rezortu: ďalej sa odporúča zvýšenie štátnej pomoci na podporu súkromných archívov. Audítori navrhli vytvoriť jedno národné digitalizačné centrum. Kontrolný audit sa uskutoční cca o dva roky.

Aj v druhom bode rokovania vystúpil zástupca Fínska. Predstavil stratégiu fínskej vlády v oblasti informačných technológií, jej cieľom je zvýšiť úroveň služieb verejnej správy obyvateľstvu v súvislosti s jej reformou v roku 2000. Dôvodom je aj znižovanie počtu zamestnancov verejnej správy v dôsledku odchodu do dôchodku bez možnosti ich náhrady pri poklese počtu obyvateľstva. Súčasťou stratégie sú aj programy produktivity práce vlády a jednotlivých ministerstiev so zameraním na využitie IT. V súčasnosti ako pozitívny príklad využitia IT sa uvádzajú centrálné databázy obyvateľstva, nehnuteľného majetku, spoločností, vozidiel. Informačné technológie sa využívajú v bankovníctve, pri spracovaní údajov zo sčítaní ľudu ako aj daniach. Občanom je k dispozícii centrálny portál umožňujúci prístup k viac ako 100 vládnym organizáciám a 200 orgánom samosprávy. V budúcnosti fínska vláda počíta so zvýšením miery centralizácie tohto druhu služieb harmonizovaním ich štruktúry v rámci vládných orgánov, ďalej zvýšením miery bezpečnosti a zodpovednosti prevádzkovateľa za vlastné systémy.

Správu o činnosti pracovnej skupiny EBNA k problematike predchádzania katastrof v podmienkach archívov od viedenského zasadnutia predniesol zástupca Nemecka. Pracovná skupina uskutočnila rešerš o dopade klimatických zmien, ďalej o úlohách zamestnancov archívu v prípade núdzovej situácie, ako aj k možným rizikám informačných systémov.

Informáciu o stave príprav zasadnutia DLM Fóra (Helsinki, 16.–17. novembra 2006) predložil zástupca Fínska. Hlavným cieľom je rozšíriť uplatnenie Moreq, jeho rozpracovanie v nadväznosti na najnovšie normy, napr. ISO 15489, zabezpečiť testovateľnosť požiadaviek a vypracovať testovacie moduly. Požiadavky Moreq musia byť flexibilné vo vzťahu k ich využitiu v rôznych prostrediach. Rozpracovanie Moreq bude obsahovať kontrolu dokumentov webových stránok, má zabezpečiť vyššiu mieru prepojenia s pracovným procesom a elektronickým podpisom. Nové prepracované vydanie Moreq2 sa očakáva až v pr-

vom štvrtého roku 2008 (na viedenskom zasadnutí sa ako termín vydania uvádzal koniec roka 2007).

O stave príprav vybudovania a správy internetového portálu pre dokumenty a archívne dokumenty v Európe referoval zástupca Španielska. Ako je známe cieľom portálu je zriadenie centrálného bodu prístupu osobitne občanov Európy ku všetkým zverejneným archívnym informáciám. Ide prakticky o zriadenie virtuálnej bádateľne umožňujúcej prístup k archívnym dokumentom v krajinách EÚ. Má poskytovať aj služby odbornej komunite. V prvom rade treba zabezpečiť prijatie odborných noriem pre opis ISAD(g) a ISAAR, z technických noriem sú dôležité XML štruktúra údajov, EAD, EAC, EAG a METS. Predkladateľ predstavil aj základnú modelovú štruktúru portálu: sprievodca po fondoch a zbierkach národných archívov krajín EÚ (prepojenia na jednotlivé národné archívy, definovanie obsahu pre každú krajinu, jednotný formát), tematické databázy (na základe záujmu občanov a požiadaviek – genealogický výskum, migrácia a pod.), vyhľadávací stroj (pracuje s údajmi poskytnutými krajinami, slúži aj na otestovanie s cieľom zhromažďovať odporúčania na zlepšenie a identifikovanie anomálií). Modelová štruktúra obsahuje aj pilotný projekt vrátane jeho technickej štruktúry.

Opatrenia na predchádzanie krádežiam v archívoch – informácia zástupcu Švédska bola výsledkom dotazníkovej akcie v členských štátoch (odpovede poskytlo aj Slovensko). Konštatovanie, že krádeže v archívoch nie sú ojedinelým javom, nie je prekvapením. Respondenti ohlásili 108 prípadov zistených krádeží. Záverečnú správu gestor predstaví na berlínskom zasadnutí EBNA v apríli 2007.

Z pohľadu archívov nie práve najpriaznivejšie prijímaný projekt bol ďalším bodom rokovania prvého zasadnutia porady. Po úvodnom vystúpení zástupcu Európskej komisie nasledoval „okrúhly stôl“ účastníkov, ktorí podali sumárnu informáciu k postupu digitalizácie vo svojich krajinách. Vystúpenia jednotlivých delegátov vychádzali z vopred vypracovanej a organizátorom zaslanej písomnej správy.

Ako posledný bod prvého zasadnutia prezentoval generálny tajomník MRA činnosť Medzinárodného výboru *Blue Shield*. Cieľom tohto výboru je ochrana kultúrneho dedičstva v čase vojnových konfliktov. J. van Albeda opätovne požiadal účastníkov porady, aby v tých členských krajinách, v ktorých ešte Výbor *Blue Shield* nevznikol, podporili jeho vznik. Upozornil na skutočnosť, že návrh nových kritérií zaradovania kultúrneho dedičstva, ktoré pripravilo UNESCO, sú neakceptovateľné pre hnutelné dedičstvo – teda aj pre archívne dokumenty. Požiadal, aby jednotlivé členské krajiny EÚ tento návrh nepodporili.

Aj úvod druhého zasadnutia patril hostiteľom – prezentácii projektu *Sähke* – projektu elektronickej registratúry. Základom projektu je aplikovanie modelových požiadaviek správy elektronických záznamov (MOREq).

Druhým bodom rokovania bola problematika výstavby účelových archívnych budov; úvodnú informáciu predniesol zástupca Dánska, ktorý zovšeobecnil postupy a skúsenosti pri plánovaní a projektovaní výstavby novej účelovej budovy národného archívu. K problematike výstavby účelových budov účastníci porady pripravili stručnú informáciu o projektoch vo svojich krajinách.

Na treťom záverečnom zasadnutí sa opätovne preberala otázka vzťahu medzi EBNA a Združením archívov Európy (orgán EK); odzneli kritické slová na pomalý postup prác na plnení úloh vyplývajúcich z odporúčaní Rady o prioritných činnostiach zameraných na prehĺbenie spolupráce v oblasti archívov v Európe (14. 11. 2005). Zopakovali sa konštatovania o nevyjasnených vzťahoch a pôsobnosti týchto dvoch orgánov, ako aj o miere ich spolupráce.

Projekt databázy právnych predpisov gesturuje Francúzsko. Ide v podstate o projekt MRA – regionálneho združenia EURBICA. Gestor požiadal EK o odbornú a finančnú spoluprácu s negatívnym výsledkom. Po tejto informácii nasledoval „okrúhly stôl“ účastníkov, kde odzneli informácie k legislatívnym úpravám týkajúcim sa prístupu k archívnym dokumentom. Gestor predstaví novú verziu databázy na zasadnutí Združenia archívov Európy v Bruseli (december 2006).

Záver rokovaní porady patril už tradične stručnému vyhodnoteniu rokovaní predsedajúcim hosťiteľom.

Zástupca Nemecka, predsedníckej krajiny v prvom polroku 2007, pozval členov EBNA na jej zasadnutie do Berlína (26.–27. apríla). V tom istom termíne sa v Berlíne uskutoční aj 3. európska konferencia k využívaniu medzinárodných štandardov EAD, EAC a METS (Encoded Archival Description, Encoded Archival Context, Metadata Encoding and Transmission Standard) v oblasti digitalizácie. V Berlíne sa uskutoční aj zasadnutie regionálneho združenia MRA pre Európu EURBICA, ako aj zasadnutie členov DLM Fóra.

Mária Španková

MEDZINÁRODNÁ KONFERENCIA PRAGMATICKE PÍSOMNOSTI V KONTEXTE PRÁVNOM A SPRÁVNOM

Pod uvedeným názvom usporiadala Katedra pomocných vied historických a archívneho štúdia Filozofickej fakulty Karlovej univerzity v spolupráci s Národným archívom a Archívom hlavného mesta Prahy v dňoch 26.–28. októbra 2006 medzinárodnú konferenciu. Toto podujatie označované organizátormi skromne len ako *vedecké zasadanie* sa počas prvých dvoch dní konalo v prednáškovej sále Národného archívu na Chodovci a tretí deň na menovanej katedre v budove Filozofickej fakulty na námestí J. Palacha.

Ako prvá vystúpila vedúca usporiadateľskej katedry z Prahy profesorka Marie Bláhová. Vo svojom úvodnom referáte vymedzila *pragmatické písomnosti* a zdôraznila potrebu ich ďalšieho bádania, najmä v konfrontácii s ich významom a uplatnením v právnej a správnej praxi. Nečakané súvislosti medzi *pragmatickými písomnosťami a epigrafiou* potom odhalil doyen katedry profesor Ivan Hlaváček. Nasledoval referát Józefa Dobosza a Magdalény Binias-

Szkopek z Poznane o *legitimizácii falzifikátov* dokumentov v Poľsku v 12. a 13. storočí. Po nich hovoril o úlohe dokumentu a listu v stredovekom kronikárstve a analýstike Wojciech Morozowicz z Vroclavu.

Po prestávke druhú časť rokovania otvorila Renáta Modráková z Prahy. V príspevku o písomnostiach abatis Kláštora sv. Juraja na Pražskom hrade v 13. a 14. storočí vymedzila úzke *hranice medzi diplomatikou a kodikológiou*. Dominik Budský a Martina Maříková, obaja taktiež z Prahy, predstavili *niekoľko príkladov úradných kníh* Pražskej metropolitnej kapituly z predhusitskej doby. Osobitne sa pritom zamerali na *Protokol prijímania nových kanonikov* a písomnosti správy spoločnej pokladnice. Nasledujúci referát Beaty Wojciechowskej pôsobiacej v poľských Kielcach sa ťažiskovo dotýkal *tvorcov a príjemcov exkomunikačných dokumentov* v stredovekom Poľsku. Napokon Blanka Zilynská z Prahy osvetlila úlohu a podobu *písomností pri obsadzovaní cirkevných benefícií* v stredoveku.

Na začiatku popoludňajšieho rokovania vystúpila so svojim referátom jedna z dvoch hlavných organizátorov tohto vedeckého podujatia docentka Hana Pátková. Analyzovala v ňom *privilegiá na vedenie mestských kníh* v stredovekých Čechách. Potom už nasledoval prvý zástupca slovenskej historiografie Vladimír Rábik z Trnavskej univerzity. Prítomným priblížil *mestské účtovné knihy* farnosti sv. Mikuláša v Trnave z rokov 1481 a 1495. Hana Jordánková z Brna a Ludmila Sulitková z Ústí nad Labem, respektíve z Prahy, naznačili fungovanie najvyššieho mestského správneho orgánu vo svetle pamätných záznamov brnianskych mestských pisárov.

Posledný blok prvého rokovacieho dňa uviedol druhý hlavný organizátor konferencie doktor Zdeněk Hojda. Predmetom jeho záujmu bolo *vydávanie a používanie pasov* v 16.–18. storočí ako pragmatických písomností. Následne zaznel diskusný príspevok Waldemara Kowalského z Kieliec tykajúci sa „*listov o dobrom pôvode*“ v kancelárskej praxi mestských rád Aberdeenu a Krakova koncom 16. a v prvej polovici 17. storočia. Ostatný referát pred diskusiou predniesol Jiří Brňovják z Ostravy. Hodnotil v ňom *byrokratickú stránku nobilitácie* ako spoločenského vzostupu, a to na základe nobilitačného spisu a ďalších relevantných prameňov z 18. a 19. storočia.

Rokovanie druhého dňa konferencie začal ďalší slovenský zástupca Leon Sokolovský z Katedry archívniectva a pomocných vied historických Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Zaoberal sa problematikou *súkromných a úradných pečatí v diplomatickej produkcii samosprávnych stolíc* na Slovensku. Potom nastúpila Mlada Holá z Prahy, ktorej predmetom záujmu bolo *vratislavské hajtmanstvo a jeho kancelária* za vlády Jána Luxemburského a Karola IV. Ako tretí v poradí a súčasne posledný pred prestávkou sa postavil za pomyselný rečnícky pult Jan Kahuda, takisto z Prahy, aby prítomných oboznámil s *dvoma neznámymi pokusmi o český diplomatár*.

Prvým z trojice referentov po prestávke bol Jan Kilián z Mělníka. Venoval sa fondu *Militare* v archíve spomínaného mesta. Potom Vít Šmerha z Prahy načrel do *písomností pražskej polytechniky* po roku 1832. Rozoberal úradnú a súkromnú korešpondenciu medzi riaditeľstvom a krajinským výborom a elabo-

ráty z konkurzov na miesta vyučujúcich v reálnej škole v Prahe. Napokon si Ivana Ebelová z Prahy všimla *pisomnosti hromadnej povahy* v ranom novoveku.

Popoludňajšie zasadanie druhého dňa otvoril Eduard Mikušek z Litoměřic a jeho referát *o volebných lístkoch z roku 1848*. Lýdia Michalska-Bracha z Kieliec sa zamerala na politický kontext pragmatických dokumentov a demonštrovala ho na policajných správach o situácii v poľských krajinách na prelome 19. a 20. storočia. Reflexiu *konania bánk v písomnostiach* uskutočnil vo svojom príspevku pod názvom *Jednané a zapsané* Jiří Šouša z hostiteľskej katedry. Celkom aktuálnu tému si zvolil Stanislav Balík z Brna. Vo svojom príspevku si „posvietil“ na *advokátove prehlásenie pravosti podpisu* podľa novely zákona Parlamentu Českej republiky o advokácii z roku 2004, a to nielen z aspektu verejného práva, ale aj novodobej diplomatiky.

Po ukončení predchádzajúceho bloku rokovania sa pre účastníkov konferencie konala organizovaná *návšteva Archívu hlavného mesta Prahy*, ktorý je integrálnou súčasťou tzv. archívneho areálu na pražskom Chodovci. Jej súčasťou bola prehliadka tematickej výstavy približujúcej spomínaný archív a jeho najvzácnejšie archívne dokumenty, ako aj vlastných študijných i technických priestorov situovaných v novej účelovej budove.

Záverečná časť konferencie sa uskutočnila v dopoludňajších hodinách tretieho dňa pod moderátorským vedením L. Sokolovského. Prvý bod jej programu naplnil Zdeněk Martínek z Pelhřimova, ktorý sa venoval najmä otázke *profesionalizácie úradníctva a kancelárie* dotyčného mesta v 18. storočí. Na toto vystúpenie nadviazala jeho manželka Lenka Martínková, ktorá na príklade postu pelhřimovského dekana v rokoch 1700–1800 sledovala vývinovú líniu vzťahu *mešťan – duchovný – úradník*. Predmetom nasledujúceho referátu v autorskom prednese Zbyňka Svitáka z Brna sa stal dohľad nad úradníctvom na Morave v čase tereziánskych reforiem. Posledný pripravený a plánovaný príspevok na konferencii prezentovala Marie Macková z Pardubic. Týkal sa *vzťahu úradníka k jeho písomnostiam* a priblížila ho na príklade úradovania finančnej stráže koncom 19. storočia.

Na záver každého z prezentovaných rokovacích blokov prebehla zaujímavá diskusia. Striedali sa v nej otázky aj pripomienky, z ktorých viaceré boli určite prínosné nielen pre samotné auditórium, ale aj pre pôvodcov jednotlivých referátov. Záujemcovia o podrobný obsah prednesených príspevkov by mali v dohľadnej budúcnosti dostať k dispozícii zborník referátov. Treba len dúfať, že jeho vydanie (ako to už v takýchto prípadoch býva takmer pravidlom!) sa nebude príliš dlho predlžovať.

Pražská konferencia o pragmatických písomnostiach bola zaujímavá aj prínosná. Podčiarkla aktuálnu nevyhnutosť venovať sa im nielen z diplomatického hľadiska, ale aj z aspektu právneho, historicko-správneho a historického v širšom zmysle slova. A ešte jeden moment tohto podujatia sa žiada zdôrazniť. Aktívne sa na ňom podieľali Česi, Poliaci, Slováci. Moderovanie, referáty, odborná diskusia i kuloárne debaty sa viedli „krížom-krážom“ po česky, po poľ-

sky, po slovensky. To všetko bez tlmočníkov. Ich pomoc jednoducho nik nepotreboval.

Leon Sokolovský

SLOVENSKÝ ARCHÍV NA OTTAWSKEJ UNIVERZITE

Slovenský archív na Ottawskej univerzite je siedmym hlavným repozitóriom slovenských archívnych dokumentov v Severnej Amerike. Ďalšími miestami sú: Immigration History Research Center na Minnesotskej univerzite v Minneapolise, Slovenský ústav v Clevelande, Jankolova knižnica v Danville v štáte Pensylvánia, Balch Institute for Ethnic Studies pri Pennsylvania Historical Society vo Filadelfii, Multicultural History Society of Ontario v Toronte a Kanadský národný archív v Ottawe. Keďže o týchto repozitóriách som sa už stručne zmienil na inom mieste, sústredím sa na priblíženie slovenských fondov na Ottawskej univerzite.¹

V súvislosti s Memorandom o dohode uzavretým medzi Ottawskou univerzitou a Nadáciou Katedry slovenských štúdií, ktoré bolo podpísané 26. januára 1989, univerzita prisľúbila vytvorenie Katedry slovenských dejín a kultúry pri historickom odbore, ako aj pomoc popri inom, „pri napomáhaní rozvoja knižničných a archívnych zbierok so vzťahom k slovenskej histórii a kultúre s cieľom slúžiť aj ako národný (kanadský) zdroj”.² Katedra začala svoju formálnu existenciu v apríli 1990. Jej vedúcim sa v máji 1991 po medzinárodnom konkurze stal Dr. Marián Stolárik, predseda a výkonný riaditeľ Balch Institute for Ethnic Studies so sídlom vo Filadelfii, ktorý od januára 1992 začal svoje pôsobenie ako profesor.³ Onedlho po svojom príchode M. Stolárik pripravil návrh zbierkotvornej činnosti katedry, ktorý schválil Jean Leblanc, riaditeľ Morissetovej knižnice Ottawskej univerzity.⁴ Vyčlenenie primeraných priestorov a príprava personálu pre slovenskú zbierku v rámci archívov a osobitných zbierok Morissetovej kniž-

¹ „Slovak Archives in the USA and Canada,” a „Some Archival Problems and their Resolution,” od editora Milana Rechcigla, v publikácii *Czech and Slovak American Archival Materials and their Preservation* (České Budějovice: Prague Edition, 2004), 111–115, 156–157.

² „Memorandum of Agreement” z 26. januára 1989 medzi Ottawskou univerzitou a Nadáciou Katedry slovenských štúdií. Kópia je v autorovom vlastníctve, originál vo zväzku Dr. Antoine d’Loria, vtedajšieho rektora univerzity.

³ Pozri zväzok týkajúci sa Katedry slovenských dejín, Historický odbor, Ottawská univerzita.

⁴ Memorandum Jeana Leblanca z 9. marca 1992 týkajúce sa Stolárikovho návrhu zbierkotvornej činnosti Katedry slovenských dejín a kultúry. Originál je v autorovom vlastníctve, kópie sa nachádzajú v zbierke katedry v archive a v špeciálnych zbierkach Morissetovej knižnice na Ottawskej univerzite.

nice boli následne predmetom rokovani Dr. M. Stolárika s Richardom Greenom, hlavným knihovníkom univerzity.

Ihneď po ubezpečení, že univerzita plne podporuje aktivity vedúceho novovzniknutej katedry pri zakladaní slovenských knižničných a archívnych zbierok, bolo započaté s ich vytváraním. Keďže M. Stolárik mal už predchádzajúcu skúsenosť so zbieraním takýchto materiálov už ako postgraduálny študent na Minnesotskej univerzite v rokoch 1968–1972 a neskôr aj pre už spomenutý Balch Institute v období 1979–1991, tento druh zberateľskej a bádateľskej činnosti si získal uznanie medzi slovenskou komunitou v Severnej Amerike. V článkoch uverejnených v slovenskej tlači ako aj v novovytvorenom periodiku *Communiqué/Newsletter* Katedry slovenských dejín a kultúry, M. Stolárik vyzýval svojich spolurodákov k darcovstvu ich knižníc a archívov v prospech Ottawskej univerzity.⁵ Tieto výzvy našli svoju odozvu a Ottawská univerzita sa môže pýšiť tým, že vlastní najväčšiu zbierku kníh v Kanade, ak nie v celej Severnej Amerike. Navyiac, univerzita uschováva aj najdôležitejšiu archívnu zbierku na tomto kontinente.

Juraj Frajkor, Marek Hudačko, Alojz Tkáč a Marián Stolárik (zľava doprava) v Archíve Ottawskej univerzity, rok 2005

Prvým, kto reagoval na Stolárikove výzvy, bol Dr. Jozef Staško (1917–1999) z New Yorku. J. Staško bol bývalý člen parlamentu Československej republiky

⁵ K tomu pozri napríklad článok „Library Collections” v *Communiqué/Newsletter* vydávanom Katedrou slovenských dejín a kultúry, zväzok 1, číslo 1 (leto, 1993), s. 5.

v Prahe po druhej svetovej vojne za Demokratickú stranu. Bol uväznený a prenasledovaný komunistickým režimom, z vlasti utiekol so svojou rodinou v roku 1962. J. Staško sa usadil v New Yorku, stal sa knihovníkom mestskej verejnej knižnice, začal sa zúčastňovať na živote slovenskej komunity a postupne nadviazal kontakt so slovenskou politickou emigráciou po celom svete. Po založení Svetového kongresu Slovákov v roku 1970, J. Staško, ktorý sa stal jeho aktívnym členom, navrhol prezidentovi kongresu, multimilionárovi Štefanovi B. Romanovi z Toronta, aby táto ustanovizeň založila a podporovala vznik slovenského knižničného a archívneho centra v Amerike.⁶ Hoci Š. Roman túto myšlienku nikdy priamo neodobril, J. Staško napriek tomu započal so zbieraním archívov svojich priateľov a známych z radov politických emigrantov. Keď v roku 1988 Štefan Roman zomrel, J. Staško usúdil, že slovenská komunita nikdy nedospeje k založeniu takéhoto centra. Z tohoto dôvodu sa v lete roku 1992 rozhodol darovať svoju kompletnú zbierku (40 škatúl) vedúcemu Katedry slovenských dejín a kultúry na Ottavskej univerzite.

Staškova zbierka je veľmi bohatá i po obsahovej stránke. Zbierka obsahuje písomnosti ôsmich prominentných slovenských emigrantov vrátane veľmi podrobných písomností básnikov Jana Doranského (1911–1973) a Františka Šubíka (Andrej Žarnov, 1903–1982). F. Šubík, pôvodnou profesiou lekár, sa popri svojej funkcii prezidenta Spoločnosti slovenských spisovateľov a básnikov v zahraničí, zúčastnil ako expert-patológ na vyšetrení miesta masakry v Katyni objavenom Nemcami, ktoré sa uskutočnilo pod záštitou Medzinárodného výboru Červeného kríža. J. Staško takisto zrealizoval interview s pätnástimi prominentnými americkými a kanadskými Slovákami vrátane už spomenutého J. Doranského, rovnako aj s novinárom a zakladateľom Slovenskej záhrady na Floride Karolom Belohlávkom, ex-diplomatom Jozefom Mikušom a s kanadským obchodníkom Kornelom Piačekom a ďalšími. Kolekcia tiež obsahuje početné písomné zápisy zo stretnutí Svetového kongresu Slovákov a nespočetné brožúry a iné publikácie vyhotovené a vydané slovenskými komunitami na západe.⁷

Doplňok k Staškovej zbierke predstavujú fondy Jozefa A. Mikuša (1909–2005), ktorý bol ako jeden z mála Slovákov zamestnaný na Ministerstve zahraničných vecí Československej republiky v Prahe pred druhou svetovou vojnou.⁸ Počas existencie prvej Slovenskej republiky (1939–1945) J. A. Mikuš pôsobil vo funkcii chargé d'affaires v Madride. V období tretej Československej republiky (1945–1948) bol poradcom Slovenskej národnej rady v Bratislave, tri razy bol uväznený a po prevzatí moci komunistami v roku 1948 ušiel so svojou rodinou na západ. V rokoch 1948–1952 žil v Paríži a pripojil sa k Slovenskej národnej

⁶ Autorova konverzácia s Dr. Staškom niekedy v osemdesiatych rokoch.

⁷ Pre viac informácií týkajúcich sa tejto zbierky pozri „The Joseph Staško Fonds” (Fonds Jozefa Staška), Inventory of a Fonds in the Slovak Collection, ARCS 92-3, Archives and Special Collections, University of Ottawa Library Network, 1996. Dostupné aj na webovej stránke <http://www.biblio.uottawa.ca/archives/index-e.html>.

⁸ Počas existencie prvej Československej republiky Ministerstvo zahraničných vecí v Prahe zamestnávalo 1246 Čechov a 33 Slovákov. K tomu pozri VENOHR, Wolfgang: *Aufstand in der Tatra*. Königstein: Athenäum 1979, s. 12.

rade v zahraničí, ktorá svoju činnosť zasvätila obnoveniu slovenskej samostatnosti. V roku 1952 sa presídlil do Washingtonu, kde pôsobil ako lobista Slovenskej ligy v Amerike, ktorá tiež presadzovala právo Slovákov na samostatnú existenciu. Od roku 1961 do roku 1974, keď odišiel do dôchodku, prednášal dejiny a politické vedy na St. John's University v Jamaice v štáte New York a na Georgian Court College v Lakewood, v štáte New Jersey. V roku 1970 sa stal jedným z prvých zakladateľov Svetového kongresu Slovákov ustanoveného v New Yorku a mnoho rokov pôsobil vo funkcii predsedu jeho Výboru pre politické záležitosti. Po smrti svojej manželky v roku 1991 Jozef Mikuš nasledoval príklad svojho priateľa a kolegu Jozefa Staška a daroval svoj rozsiahly archív slovenskej katedre na Ottawskej univerzite.⁹

Mikušova zbierka je významná pre svoj politický obsah. Keďže J. Mikuš bol aktívny členom Slovenskej národnej rady v zahraničí, Slovenskej ligy v Amerike a Svetového kongresu Slovákov, písomnosti obsahujú jeho rozsiahlu korešpondenciu s ďalšími členmi týchto asociácií. Navyše zbierka obsahuje mnoho záznamov zo stretnutí týchto organizácií a ich publikácie, osobitne rôzne vyhlásenia a požiadavky slovenskej samostatnosti. J. Mikuš takisto zozbieral aj slovenské periodiká – najmä tie, ktoré vydávali uvedené organizácie. Pre každého bádateľa, ktorý sa zameriava na štúdium hnutia za slovenskú samostatnosť, je nevyhnutné, aby sa s týmito dokumentmi oboznámil.

Po pri dokumentoch vzťahujúcich sa k politickým aktivitám J. Mikuša v zahraničí archív obsahuje aj dokumenty so vzťahom k slovenským politikom a náboženským disidentom v komunistickom Československu. Osobitne sa medzi nimi vynímajú listy Msgr. Viktora Trstenského a Pavla Čarnogurského, ktorý viedol katolícku opozíciu voči komunistickému režimu v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch. J. Mikuš takisto zozbieral informácie týkajúce sa slovenských a československých politických vodcov či už z tlače alebo od priateľov, ktorí ich poznali. V prípade záujmu o zostavenie publikácie „Kto je kto“ v slovenskej politike doma i v zahraničí by táto zbierka takisto poslúžila ako zdroj potrebných materiálov.

Zbierka dokumentuje aj jeho samotný zápas o presadenie sa v Amerike. J. Mikuš uschoval všetku korešpondenciu a poznámky vzťahujúce sa k jeho pokusom nájsť primerané zamestnanie v Spojených štátoch. Záznamy a korešpondencia dokladajú jeho akademickú kariéru, nachádzajú sa tu aj originály všetkých jeho početných publikácií. V tomto ohľade táto zbierka predstavuje dobrý počiatočný bod pre štúdium zápasu povojnového intelektuála o nový domov a uplatnenie sa v Spojených štátoch.

⁹ Pozri *Cleveland Plain Dealer* z 27. mája 2005; „In memoriam J.A.M.” autora Jozefa M. Rydla, e-mail od rydlo@nexta.sk Stolárikovi stolarik@uottawa.ca z 20. mája 2005 (v autorovom vlastníctve), a „Dr. Jozef A. Mikuš. Biografický náčrt”, v „The Jozef A. Mikuš Fonds,” Inventory of a Fonds in the Slovak Collection, ARCS 95-1, Archives and Special Collections, University of Ottawa Library Network, 1999. Dostupné tiež na webovej stránke <http://www.biblio.uottawa.ca/archives/index-e.html>.

V istom kontraste ku zbierkam J. Staška a J. Mikuša stoja písomnosti Imricha Stolárika (1909–2000) z Ottawy.¹⁰ I. Stolárik bol zamestnaný na Daňovom úrade v Martine a v Kanade pôsobil ako slovenský aktivista a novinár. Takisto ako J. Staško a J. Mikuš i I. Stolárik opustil svoju vlasť s rodinou po druhej svetovej vojne a v roku 1951 sa usadil v Ottawe. Odtiaľto udržiaval korešpondenciu s mnohými Slovákami po celom svete vrátane komunistického Československa a jeho písomnosti sú bohatým zdrojom informácií o známych i menej známych členoch komunity Slovákov. Ako príklad môže poslúžiť jeho živá korešpondencia s Kristínou Hlinkovou, praneterou Msgr. Andreja Hlinku (1864–1938), ktorý bol najvýznamnejším slovenským politikom za prvej Československej republiky (1918–1938). Kristína Hlinková poskytla I. Stolárikovi pôvodné dokumenty vzťahujúce sa k životu a dielu jej prastrýka, z ktorých niektoré I. Stolárik neskôr uverejnil.¹¹ I. Stolárik takisto viedol korešpondenciu s Karolom Sidorom, novinárom a politikom, ktorý bol protežantom Andreja Hlinku a ktorý neskôr pôsobil vo funkcii slovenského veľvyslanca vo Vatikáne v období prvej Slovenskej republiky. Po vojne K. Sidor založil už spomínanú Slovenskú národnú radu v zahraničí (ku ktorej sa pripojil aj I. Stolárik) a usadil sa v Montreale, kde v roku 1953 aj zomrel. I. Stolárik si písal aj s reverendom Jánom M. Zemanom, O.S.B., z Clevelandu. Reverend Zeman bol synom jedného z prvých slovenských usadlíkov a hľadačov vhodnej pôdy na osídlenie v kanadských „prérieových provinciách“ pred prvou svetovou vojnou. Reverend Ján oboznámil I. Stolárika s kompletnou históriou tejto veľmi dôležitej farmárskej rodiny. I. Stolárik korešpondoval so svojou rodinou a priateľmi na Slovensku. Listy, ktoré od nich dostával poskytujú dobrú a detailnú predstavu o práci komunistického systému, najmä o spôsobe, ako bol aplikovaný vo vzťahu k radovým občanom Československej socialistickej republiky.

Najbohatšia časť fondu I. Stolárika pozostáva z písomností a záznamov Kanadskej slovenskej ligy (založenej v roku 1932), svojpomocnej krajskej organizácie Slovákov v Kanade. Čoskoro po svojom príchode do Kanady I. Stolárik založil 63. odbor Ligy v Ottawe-Hull a začal odoberať týždenník *Kanadský Slováčok*, do ktorého zároveň prispieval článkami. V roku 1963 bol zvolený do výkonného výboru Ligy, v roku 1974 sa stal jej podpredsedom a v roku 1978 predsedom. V roku 1987 Liga I. Stolárikovi udelila titul doživotného čestného predsedu.¹² Ešte v šesťdesiatych rokoch I. Stolárik ako amatérsky historik začal so

¹⁰ „Imrich Stolárik Fonds,“ Inventory of a Fonds in the Slovak Collection, ARCS 98-1, Archives and Special Collections, University of Ottawa Library Network, 2002. Dostupné aj na webovej stránke <http://www.biblio.uottawa.ca/archives/index-e.html>.

¹¹ K tomu pozri napríklad Stolárikov článok „Posledné Hlinkovo posolstvo americkým Slovákom“ v publikácii editorov Jozefa M. Kirschbauma a Františka Fugu, *Andrej Hlinka v slove a obraze* (Toronto/Ružomberok: Zahraničná Matica slovenská, 1991), s. 315–19.

¹² Na základe poznatkov z príslušného archívneho fondu som Stolárikove aktivity ako aj históriu slovenskej komunity žijúcej v oblasti Ottawa-Hull opísal v článku „Slovak Communities in the Ottawa Valley“, [Slovenské komunity v Ottawskom okrese], ktorý je súčasťou publikácie *Ottawa. Making of a Capital* [Ottawa. Zrod hlavného mesta], editorov Jeffa Keshena a Nicole St.-Onge (Ottawa: University of Ottawa Press, 2001), 263–77.

zbieraním materiálov k histórii Ligy a vydal o nej tri knihy.¹³ Archívy, ktoré I. Stolárik zhromaždil od bývalých funkcionárov Ligy na celoštátnej a lokálnej úrovni, sú najbohatšími zdrojmi počas existencie Kanadskej slovenskej ligy. Pozostávajú zo záznamov stretnutí Ligy na miestnej i celoštátnej úrovni, z korešpondencie medzi funkcionármi navzájom a funkcionármi a radovými členmi, zo stanovísk, finančných a úradných záznamov, fotografií, projektov, publikácií a pod. Fond I. Stolárika predstavuje neodmysliteľný zdroj pre každého bádateľa s predsavzatím napísať dejiny Kanadskej slovenskej ligy z perspektívy sociálnej histórie.¹⁴

Fond Imricha Stolárika obsahuje aj sedem doplnkových zväzkov dokumentov, z ktorých tri si zaslúžia osobitnú pozornosť. Podobne ako Jozef Staško v Spojených štátoch Imrich Stolárik zozbieral archívy slovenských vodcov v Kanade. Tieto obsahujú písomnosti Gabriela Kurdela (1889–1980), ktorý bol v dvadsiatych rokoch jedným z prvých organizátorov kanadských Slovákov na západe a takisto aj vydavateľom novín. I. Stolárik získal písomnosti Andreja Kučeru (1899–1974) z Winnipegu v provincii Manitoba, ktorý bol zakladateľom Kanadskej slovenskej ligy a jej predsedom od roku 1932 do roku 1957. Kučera udržoval korešpondenciu so Slovákami po celom svete a vlastnil mnoho pôvodných dokumentov vzťahujúcich sa k založeniu a najstaršej histórii Ligy. Azda najobsažnejším z týchto doplnkových zväzkov sú písomnosti Juraja Rondoša (1900–1985) z Winnipegu, ktorého Liga poverila poslaním pomáhať povojnovým utečencom pri nachádzaní sponzorov pri ich imigrácii do Kanady. J. Rondoš zostavil zoznam približne 1 800 slovenských utečencov z rôznych utečeneckých táborov v Rakúsku, Nemecku, Francúzsku a Taliansku a pokúsil sa pomôcť 184 rodinám presídliť do Kanady. Tieto zväzky takisto vydávajú svedectvo o nesmierne ťažkostiach, ktorým mnohí spomedzi týchto utečencov čelili pri úsilí získať povolenie na vstup do Kanady koncom štyridsiatych rokov. J. Rondoš bol zároveň aj spoluzakladateľom a funkcionárom Kanadskej slovenskej ligy a jeho archív obsahuje mnoho cenných záznamov a publikácií tejto inštitúcie.

Medzi mnohými povojnovými utečencami prichádzajúcimi do Kanady bol spisovateľ Ľudovít Kandra (autorské meno Peter Klas, 1904–1993). P. Klas, pôvodným povoláním učiteľ, bol jedným z mála slovenských evanjelikov augsburského vyznania, ktorý podporoval hnutie za slovenskú samostatnosť po druhej svetovej vojne. V dôsledku týchto snáh udržoval čulú korešpondenciu s rovnako orientovanými Slovákami na západe. Aktívne pôsobil v Slovenskej národnej rade v zahraničí, v Rade slovenských protestantov Martina Rázusa a vo Sveto-

¹³ *Kanadská slovenská liga 35-ročná. Historický náčrt, 1932-1967* (Toronto: Canadian Slovak League, 1967); *Kanadská slovenská liga 60-ročná* (Toronto: Canadian Slovak League, 1996), a *Spomienky pionierov* (Toronto: Canadian Slovak League, 1978).

¹⁴ Na pripomenutie svojho 50 ročného výročia existencie Liga začiatkom osemdesiatych rokov poverila historika Anthony X. Sutherlanda napísaním jej histórie v anglickom jazyku. Hoci Sutherland stručne zachytil základnú históriu, kniha trpí tým, čím aj mnohé histórie inštitúcií – nedostatkom detailnej a kritickej sociálnej perspektívy. K tomu pozri *The Canadian Slovak League: A History, 1932–1982* (Toronto: Canadian Slovak League, 1984).

vom kongrese Slovákov. P. Klas publikoval dva romány a stovky kratších literárnych útvarov v slovensko-americkej a slovensko-kanadskej tlači.¹⁵ Fond nie je cenný iba z hľadiska svojho politického obsahu, ale aj ako literárny prínos pre slovenskú kultúru v diaspóre. Dokumentuje neúnavnú oddanosť učiteľa-spisovateľa, ktorý našiel uplatnenie v Kanade ako úradník, boj proti komunizmu a za slovenskú samostatnosť.¹⁶

Po pri týchto veľkých zbierkach archivári Ottawskej univerzity spracovali aj dva menšie fondy. Prvý pozostáva najmä z dokumentov chemika Dr. Emanuela Böhma (1909–1990), ktorý bol slovenským aktivistom na Maďarskom okupovaných územiach južného Slovenska počas druhej svetovej vojny a politickým emigrantom v New Yorku po roku 1948.¹⁷ Druhý obsahuje veľmi malú časť korešpondencie Dr. Karola Murína (1913–1998), osobného tajomníka Dr. Jozefa Tisa, prezidenta Slovenskej republiky počas druhej svetovej vojny a profesora filozofie na Montrealskej univerzite v rokoch 1955–1978.¹⁸

Slovenský archív na Ottawskej univerzite obsahuje aj viacero doposiaľ nesppracovaných zbierok, ktoré obsahujú písomnosti Jána Okáľa, spisovateľa, básnika a povojnového emigranta, ktorý sa usadil v Chicagu, denníky bývalého verejného notára a povojnového emigranta Jána Gleimana (1893–1983), ktorý pôsobil ako tajomník Slovenskej národnej rady v zahraničí,¹⁹ písomné dokumenty priekopníka svojpomoci a dlhoročného tajomníka Kanadskej slovenskej ligy Andreja Potockého (1893–1996), korešpondenciu zakladajúceho vydavateľa týždenníka *Kanadský Slovák* Štefana Hrehu (1918–), záznamy výkonného výboru Kanadskej slovenskej ligy (1932–1954), písomnosti slovenského emigranta v USA Bernarda Matiska (1902–1974), záznamy Šiesteho odboru Kanadskej slovenskej ligy, ako aj záznamy Kruhu priateľov Milana Rastislava Štefánika a záznamy gréckokatolíckej cirkvi (farnosti) Svätej Márie v Oshawe v provincii Ontario. Posledné tri menované zbierky sú výnimočné tým, že je zriedkavosťou nájsť pohromade záznamy všetkých hlavných inštitúcií špecifickej etnickej sku-

¹⁵ Tieto romány sú *Svetlo pod halenou* (Cleveland: First Catholic Slovak Union, 1974) a *Satan proti Bohu* (Toronto: Canadian Slovak League, 1983).

¹⁶ The Ľudovít Kandra (Peter Klas) Fonds,” Inventory of a Fonds in the Slovak Collection, ARCS 93-3, Archives and Special Collections, University of Ottawa Library Network, 2000. Dostupné tiež na webovej stránke <http://www.biblio.uottawa.ca/archives/index-e.html>.

¹⁷ „The Emanuel Böhm Fonds,” Inventory of a Fonds in the Slovak Collection, ARCS X20-6, Archives and Special Collections, University of Ottawa Library Network, 2003. Dostupné tiež na webovej stránke <http://www.biblio.uottawa.ca/archives/inex-e.html>.

¹⁸ „Karol Murín Fonds,” Inventory of a Fonds in the Slovak Collections, ARCS X20-4, Archives and Special Collections, University of Ottawa Library Network, 2003. Dostupné tiež na webovej stránke <http://www.biblio.uottawa.ca/archives/index-e.html>. Murínove memoáre *Spomienky a svedectvo* (Hamilton: Zahraničná Matica slovenská, 1987) boli preložené do anglického jazyka a publikované ako *Remembrances and Testimony* (Montreal: Real Time Publishing, 1992).

¹⁹ Denníky obsahujú nepublikovaný manuscript rodiny Gleimanových pod názvom „Out of the Century’s Maelstrom; A Pilgrim’s Story of Dissent and Survival,” [Únik z víru storočia. Pútnikov príbeh nesúhlasu a prežitia] z pera jeho syna, profesora filozofie na dôchodku Ľubomíra Gleimana (1923–).

piny v špecifickej komunite. Slovenský archív na Ottawskej univerzite uschováva záznamy Združenia slovenských štúdií [Slovak Studies Association] od jeho založenia v roku 1978 do roku 1987, keď Marián Stolárík bol tajomníkom, pokladníkom a redaktorom tejto profesionálnej organizácie.

Z toho, čo bolo uvedené, by malo byť zrejmé, že Slovenský archív na Ottawskej univerzite uschováva niektoré z najdôležitejších záznamov vzťahujúcich sa ku skúsenostiam Slovákov v Severnej Amerike. V uvedených fondoch je možné nájsť dokumenty popredných funkcionárov komunity, ich nasledovníkov, ako aj niektoré zo záznamov a písomností svojpomocných spoločností, politických organizácií, cirkví, básnikov, spisovateľov, historikov a aktivistov. Zbierky Slovenského archívu Ottawskej univerzity sú užitočné pre prácu historikov venujúcich sa ako sociálnej, tak aj politickej histórii a ako také pomáhajú dokumentovať a interpretovať multikultúrnu skúsenosť slovenskej komunity v Severnej Amerike.

Marián Stolárík

KRONIKA

Z ROKOVANIA VEDECKEJ ARCHÍVNEJ RADY

Dňa 20. septembra 2006 sa v priestoroch Štátneho archívu v Bratislave konalo riadne zasadnutie Vedeckej archívnej rady pod vedením jej predsedu, prof. PhDr. Richarda Marsinu, DrSc.

Hlavným bodom programu bol automatizovaný informačný systém v štátnych archívoch SR a digitalizácia archívnych dokumentov. Úvodnú informáciu k tomuto bodu rokovania VAR predniesla D. Šmýkalová, ktorá priblížila genézu postupného budovania Automatizovaného informačného systému v štátnych archívoch SR a informovala o súčasnom stave využívania počítačových aplikácií štátnymi archívmi pri jeho dopĺňaní a využívaní. Oboznámila s využívaním softvéru Evidencia archívnych fondov a zbierok, ktorý slúži na evidenciu archívneho dedičstva jednotlivých archívov aj na celoštátnu evidenciu archívneho dedičstva odborom archívov a registratúr obsahujúcu t. č. 25 255 záznamov. V súčasnosti majú túto databázu k dispozícii nielen štátne archívy na kompaktných diskoch, ale je prístupná aj na internetovej stránke ministerstva vnútra v aplikácii Vademecum. Evidenciu archívneho dedičstva dopĺňajú ďalšie aplikácie slúžiace na centrálnu evidenciu archívnych pomôcok a archívmi na vypracúvanie inventárnych pomôcok archívnych fondov a zbierok aj špeciálne máp a plánov, pred-archívnu starostlivosť, knižnicu, ako aj pripravovaná aplikácia pre stredoveké listiny. Ďalej hovorila o skenových súboroch archívnych dokumentov, ktoré budú postupne dopĺňať evidenciu archívneho dedičstva na internete. Digitalizácia archívnych dokumentov, ich skenové súbory zabezpečia nielen ich ochranu, ale v blízkej budúcnosti by mala umožniť aj ich priame využívanie bádateľmi v elektronickej forme. Podmienky pre digitalizovanie archívnych dokumentov vytvorilo ministerstvo nákupom digitalizačnej techniky v celkovej hodnote vyše 10 mil. Sk pre tri skenovacie pracoviská – Slovenský národný archív, Štátny ústredný banský archív a Štátny archív v Levoči. Vedúca oddelenia starších fondov SNA Erika Javošová v nasledujúcej informácii na úvod skonštatovala, že vybavením archívov digitálnou technikou sa zabezpečí tak ochrana archívnych dokumentov, ako ajlepší prístup k nim. Zdôraznila však, že pre realizáciu týchto úloh chýba projekt digitalizácie archívnych dokumentov, ktorý by jasne stanovil mechanizmus riešenia problémov, úlohy a komplex otázok, ktorých riešenie si digitalizácia vyžaduje. Ide predovšetkým o identifikáciu skenov, zabezpečenie vhodného úložiska nosičov dát, dopĺňanie metadát, výber archívnych dokumentov určených na digitálne spracovanie jednotlivých zložiek systému a zodpovednosť za ich splnenie. Je nevyhnutná koordinácia postupu vo všetkých oblastiach – materiálnej, finančnej, personálnej aj organizačnej. Na záver zdôraznila, že tvorba projektu a koordinácia celého procesu digitalizácie je nezastu-

pitel'nou úlohou odboru archívov a registratúr, no úspešný priebeh a kvalita výsledkov by mala byť vecou archívárov.

V bohatej diskusii k automatizovanému informačnému systému v štátnych archívoch a predovšetkým k digitalizovaniu archívnych dokumentov odzneli viaceré podnetné návrhy a odporúčenia. Týkali sa predovšetkým potreby vypracovania projektu a koordinácie tejto činnosti odborom archívov a registratúr. Odzneli aj návrhy na voľné sprístupnenie databáz, informácia o spolupráci SNA s Univerzitnou knižnicou a Slovenskou národnou knižnicou na elektronickom sprístupňovaní národného kultúrneho dedičstva aj odporúčenie na vytvorenie kolektívu odborníkov, ktorí by sa podieľali na príprave projektu a systemizovali by problémy, ktoré sa priebežne budú vyskytovať. Na základe úvodných informácií a bohatej diskusie prijala VAR k úlohám automatizovaného informačného systému a digitalizácii archívnych dokumentov v štátnych archívoch SR uznesenie, v ktorom odporúča odboru archívov a registratúr, aby presadzoval v rámci ministerstva finančné zabezpečenie a odborné personálne dobudovanie štátnych archívov o informatikov a aby zabezpečil prípravu projektu digitalizácie a jeho realizáciu.

Ďalším bodom programu bola informácia o prípravách na výstavbu novej budovy Archívu hl. mesta SR Bratislavy, ktorú predniesol riaditeľ OAR P. Kartous. Informoval o stavebnom zámere výstavby tohto archívu (spracoval ho architektonicko-stavebný ateliér A – PRO, Ing. arch. Tibor Jáklí v dec. 2005), ako aj o návrhu na začatie obstarávania stavby „Archív hl. m. SR Bratislavy“ predloženého ministrom vnútra SR na prerokovanie vláde Slovenskej republiky, ktorá svojím uznesením č. 559 z 21. júna 2006 schválila návrh na začatie obstarávania stavby Archív hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy. Vláda uložila ministrom vnútra zaradiť do rozpočtu kapitoly Ministerstva vnútra SR na roky 2007 až 2009 kapitálové výdavky na zabezpečenie plynulého financovania tejto stavby. Realizáciu tohto uznesenia zabezpečujú sekcia ekonomiky a sekcia verejnej správy MV SR. Globálny rozpočet schválený na túto stavbu je 190 mil. Sk, z toho sa na rok 2007 predpokladá čerpanie 30 mil. a na roky 2008–2009 po 70 mil. Sk. V záujme zabezpečenia plnenia tejto úlohy 13. 9. t. r. požiadala Ing. I. Špatinová listom odbor verejného obstarávania sekcie ekonomiky MV SR o zabezpečenie prípravy súťaže návrhov na architektonické riešenie novostavby AMB. Do pracovnej skupiny na vypracovanie súťažných podkladov odporučila vymenovať PhDr. Annu Buzinkayovú (AMB), Ing. J. Hanusa (SNA), PhDr. Petra Zoričáka (OAR) a Ing. J. Szaba (OE). P. Kartous záverom uviedol, že vzhľadom na opatrenia vlády na zníženie kapitálových výdavkov o 10–15 percent sa realizácia stavby môže predĺžiť do roku 2010.

Na základe predloženej informácie doplnenej názormi z diskusie prijala VAR uznesenie, v ktorom žiada riaditeľa odboru archívov a registratúr, ako aj celé ministerstvo, aby urobili všetko pre plynulosť výstavby Archívu hl. mesta SR Bratislavy, predovšetkým pre jej finančné zabezpečenie a dodržanie schváleného harmonogramu.

VAR sa ďalej venovala problematike spôsobu prepisu rodových priezvisk historických rodov. Úvodnú informáciu predniesol Jozef Novák. Pripomenul,

že v určitých, periodicky sa opakujúcich intervaloch sa v našej tlači objavujú články, niekedy až útoky proti používaniu slovenskej ortografie na prepisovanie týchto priezvisk zakotvenej v Pravidlách slovenského pravopisu. Sústredil sa na problémy, ktoré by bolo užitočné dať na vedomie Jazykovednému ústavu SAV, keďže sa touto otázkou bude opäť zaoberať. Ide predovšetkým o priezračnosť výhrad voči tejto praxi spočívajúcej najmä v tom, že veľká časť významných aktérov uhorských dejín sa naraz prestáva javiť ako maďarská. Milan Majtán oboznámil vo svojom vystúpení členov VAR s doterajším úsilím Jazykovedného ústavu SAV o zavedenie slovenskej ortografie do prepisu týchto priezvisk, zakotvených aj v súčasne platných Pravidlách slovenského pravopisu, no tiež o súčasných názoroch niektorých jeho pracovníkov usilujúcich o ich revíziu a návrat k maďarskej ortografii. Zdôraznil, že nejde len o odbornú a vedeckú stránku tejto problematiky, ale aj o politikum. Na M. Majtána nadviazal P. Parenička, pracovník Slovenskej národnej knižnice, ktorý informoval predovšetkým o podiele Slovenskej národnej knižnice na zavedení používania slovenskej ortografie pri prepisovaní maďarských, ale aj nemeckých a latinských priezvisk počas prípravy a zostavovaní tak Slovenského biografického slovníka, ako aj Biografického lexikónu Slovenska. V bohatej diskusii prezentovali členovia VAR nielen svoje súhlasné stanoviská s presadzovaním a používaním slovenskej ortografie pri prepise priezvisk podľa platných Pravidiel slovenského pravopisu v archívnictve a historiografii, ale upozornili aj na ďalšie spoločenskovedné odbory, ktoré by mali slovenskú ortografiu používať dôslednejšie. Diskusiu zhrnul R. Marsina a konštatoval, že tu existuje určitá právna norma, ktorá sa nedodržiava. Mala by sa dodržať vo všetkých publikáciách vydaných za štátne peniaze, v učebniciach a prehľadoch. Dôležitú úlohu pritom zohrávajú redakcie aj samotní redaktori, ktorí sú povinní dodržiavať pri svojej práci Pravidlá slovenského pravopisu. Pre archivárov zostáva naďalej normou Slovenský biografický slovník. Otázku používania slovenskej ortografie pri prepisovaní priezvisk historických rodov zhrnula Vedecká archívna rada do uznesenia, v ktorom uviedla, že rešpektuje platné Pravidlá slovenského pravopisu o písaní priezvisk historických rodov a ich aplikáciu v Slovenskom biografickom slovníku (Biografickom lexikóne Slovenska) a pokladá za potrebné, aby odbor archívov a registratúr vydal úpravu pre štátne archívy na jednotné spracúvanie archívnych dokumentov, ako aj to, že žiada, aby pri prípadných budúcich rokovaní ústavov SAV a vysokých škôl o tejto problematike boli k nim prizvaní ňou menovaní zástupcovia.

Ďalším bodom rokovania VAR bola informácia o aktuálnom stave prác na vydaní Slovníka slovenskej archívnej terminológie, ktorú predniesla J. Hautová. Uviedla, že prvá fáza prípravy tohto slovníka bola ukončená roku 2003, keď M. Zemene po viacerých urgenciách predložil OAR Terminologický slovník archivistiky, slovenskú verziu obsahujúcu 595 hesiel. Mal ho zostaviť z autorsky vypracovaných hesiel na základe spolupráce s ich autormi, resp. gestormi jednotlivých kapitol slovníka. Táto verzia však nespĺňala kritéria kladené na takúto publikáciu a jej vydanie v takom stave nebolo možné. Jednotlivé heslá boli vrátené autorom na opätovné prepracovanie. V súčasnosti ich OAR zhromažďuje od autorov aj v elektronickej podobe. Na dokončení slovníka sa za OAR budú

podieľať M. Španková a J. Hautová v spolupráci s P. Draškabom (riaditeľ SNA) a F. Žifčákom (riaditeľ ŠA v Levoči), ktorí sa aj dosiaľ výrazne podieľali na jeho príprave ako gestori viacerých kapitol. Za optimálny termín dokončenia a zostavenie slovníka považuje december 2006. Vedecká archívna rada v súvislosti s touto informáciou odporučila odboru archívov a registratúr ukončenie diela do konca roka 2006.

V rozličnom predsedsa VAR informoval členov o poslednej zmene v personálnom obsadení Vedeckej archívnej rady, ktorá nastala po abdikácii PhDr. Ivana Kamenca, CSc., na členstvo v rade. V súlade s návrhom riaditeľa Historického ústavu SAV vymenoval minister vnútra za jej člena doc. PhDr. Jána Lukačku, CSc.

V rozličnom členka VAR D. Hlaváčová informovala o výsledkoch testovania kyslosti archívnych škatúl zakúpených od firmy EMBA Trade a konštatovala, že zo siedmich testovaných škatúl ani jedna nedosiahla predpísanú hodnotu kyslosti 7 pH, len jedna, vyrobená v roku 2005, sa k nej priblížila hodnotami 6,4–6,3 pH. V súvislosti s touto informáciou P. Draškaba navrhol odboru archívov a registratúr, aby do podkladov pre sekciu obstarávania MV SR zahrnul aj požiadavku na certifikát kyslosti papiera, z ktorého sú škatule vyrobené.

Predseda Vedeckej archívnej rady v závere zhodnotil jej zasadnutie a ukončil ho.

Júlia Hautová

ZA PhDr. SLAVKOM CHURÝM
(1935–2006)

Nečakaná správa, že 1. novembra 2006 večer tragicky zahynul PhDr. Slavko Churý, nás veľmi ranila a zbolela. Bol našim dlhoročným spolupracovníkom, ale ani v dôchodkovom veku neoddychoval – pravidelne navštevoval archív, študoval, publikoval. O to viac nás bolí odchod bez rozlúčky.

PhDr. Slavko Churý sa narodil v Bratislave – Rači 30. mája 1935. Vyrastal v rodine vojaka z povolania, ktorá sa neustále sťahovala, a tak malý Slavko začal svoju školskú dochádzku v Kyjove na Morave, pokračoval v gymnaziálnych štúdiách v Šternbergu, aby nakoniec maturoval v Liptovskom Mikuláši. V roku 1953 začal študovať históriu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, ale od roku 1954 pokračoval v štúdiu na Univerzite Klimenta Ochridského v Sofii, kde aj promoval. Po absolvovaní vysokej školy nastúpil do služieb Krajskej správy ministerstva vnútra, archívneho oddelenia v Bytči ako referent pre štátne archívy a archívy národných výborov v kraji Žilina. Tu, v neskoršom štátnom archíve, pracoval takmer nepretržite až do roku 1999. Výnim-

kou boli roky 1961–1963, keď bol riaditeľom novovzniknutého Literárnohistorického múzea Janka Kráľa v Liptovskom Mikuláši.

V Bytči sa zapojil do neľahkej a náročnej práce vtedy neveľkého kolektívu pri budovaní archívu. Na pracovisku prešiel viacerými funkciami od hlavného archívneho pracovníka, cez odborného archívára, vedúceho odborného archívára, samostatného výskumného pracovníka až po funkciu hlavného radcu. Venoval sa sprístupňovaniu starších fondov najmä z regiónu Liptova, v menšej miere Oravy a Trenčianska. Vypracoval viac ako 20 zväzkov archívnych pomôcok. Medzi najvýznamnejšie určite patria inventáre k fondom Liptovská župa (1391–1922), Verejnosprávny výbor Trenčianskej a Liptovskej župy (1876–1918) a inventáre slúžnovských úradov (1850–1922). Sprístupnil i niektoré fondy rodov a panstiev. Svojou odbornosťou významnou mierou prispel aj pri spracúvaní písomností Krajského národného výboru v Žiline. Ako odborník na slovensko-bulharské vzťahy publikoval viacero článkov s touto tematikou v Slovanskom prehľede. V Štátnom archíve v Bytči vytvoril Zbierku dokumentov a materiálov k slovensko-bulharským stykom v rokoch 1788–1960, ktorá je prístupná i bádateľskej verejnosti. Spolupracoval na všetkých zväzkoch edície Dokumenty k slovenskému národnému a sociálnemu hnutiu (1861–1918) a na edícii Dokumenty k česko-slovensko-bulharským stykom (1945–1960).

PhDr. Slavko Churý bol nielen erudovaným archívnym pracovníkom, ktorému za dobré pracovné výsledky a dlhoročné pôsobenie vo sfére archívnictva udelili v roku 1979 Križkovu medailu, ale bol mimoriadne aktívny i v publikačnej činnosti. Bol jedným zo spoluautorov druhého zväzku sprievodcu po bytčianskom štátnom archíve, stál pri zrode monografií mnohých obcí a miest, uverejnil viaceré odborné štúdie, anotácie, recenzie, ako i desiatky článkov v regionálnej tlači.

Bol to človek, ktorý mal rád život, vedel ho naplno užívať, patril medzi večných optimistov s množstvom plánov do budúcnosti. Ale ten materiál, ktorý si dal pripraviť do študovne deň pred tragédiou, už nespracuje...

Zostane však s nami vo svojich prácach a v našich spomienkach. Česť jeho pamiatke!

Jana Kurucárová

NA ROZLÚČKU S Ing. JÁNOM GONDOM (1943–2006)

Hojže Bože, jak to bolí, keď sa junač roztratí...

Áno, milý Janko, bolí to nielen Tvojich najbližších, bolí nás to všetkých.

Keď som Ťa pred tridsiatimi rokmi prehovoril, aby si prišiel pracovať do Slovenského národného archívu, netušili sme, že od nás odídeš zo zdravotných

dôvodov skôr, ako sme si to všetci želali. Chcem sa Ti poďakovať za všetko, čo si pre nás a našu inštitúciu vykonal.

Ale moje spomienky na Teba siahajú oveľa ďalej – ešte na bátovskú či pukan-skú barinu, kde sme zvädzali – vtedy ešte detské hokejové súboje, či na „jarmo-čisko“, kde sme kúzlili s futbalovou loptou.

A kto by si Ťa nepamätal z Mladej gardy? Výborný športovec, veselý humo-rista, plný optimizmu, s veľkým srdcom, ochotný pomôcť každému a kedy-koľvek.

Potom sme sa stali skoro nerozlučnou dvojicou, bez ktorej si ťažko bolo pred-staviť hocijakú zábavu či oslavu. Pamätáš, keď sme prvýkrát vystúpili na našom ministerstve? Keď moderátor zahlásil, že v kultúrnom programe vystúpi Ing. Gonda a Ing. Hanus, celá sála stíchla a střípla – Ing. Gonda bol vtedy námestník ministra vnútra a Ing. Hanus podpredseda vlády!

Pamätáš na prvú magnetofónovú pásku, ktorú sme nahrali v rozhlase a ktorú si potom venoval svojmu priateľovi za „veľkou vodou“? Pre Tvoj krásne zafar-bený hlas a cit pre ľudovú pieseň to však bolo málo, preto sa Tvoje cesty stretli s Mirkom Dudíkom a jeho orchestrom a vďaka tomu nám budú Tvoje ľudové piesne znieť stále.

Viem, že by si mi v tejto chvíli povedal: Daj túto – Odkazujem domov, pekne ponížené ... na lístok Vám píšem, že neprídem ku Vám ... najmilejšia moja, ne-čakaj už na mňa ...

Milá Jolka, Tebe chcem za seba a za nás všetkých vysloviť nesmierny obdiv, úctu a vďaku za to, ako si sa starala o Janka – spolu so Zuzkou a „malým“ Jan-kom, keď už bol odkázaný na Vašu pomoc.

Keď som pred dvomi týždňami na mojom koncerte v lamačskom kostole uviedol Darinku Laščiakovú ako prvého hosťa, hovoril som o Tebe, Ty si mal byť mojím prvým hosťom. Netušil som, že ním už nebudeš...

A tak mi neostáva nič iné, len skončiť tak, ako sme obyčajne končievali spolu:

Hojže Bože, Bože drahý, čuj len, veď, čože stratím,
na ten svet som prišiel nahý, aj nahý sa navrátim.
Len sa potom neuchyľuj pred ostatnou potrebou,
pomiluj, Bože, pomiluj, keď ostanem sám s Tebou...

Jozef Hanus

OBSAH

Prof. PhDr. Jozef Šimončíč, CSc., laureátom štátneho vyznamenania (Peter Kartous)	3
ŠTÚDIE A ČLÁNKY	
Uličný, Ferdinand: Najstaršia uhorská listina o Slovensku z rokov 1067–1073	5
Bodnárová, Katarína: Notári a pisári v službách mesta Bratislavy na začiatku novoveku	15
Ragač, Radoslav: Rakovského zbierka pečatí	39
Pytlík, Pavol: Obchodná a priemyselná komora v Košiciach (dejiny pôvodcu a rozbor archívneho fondu)	54
Kamencová, Lýdia – Klačka, Jozef: Problémy s osobnými fondmi v Ústrednom archíve Slovenskej akadémie vied	92
LITERATÚRA	
Recenzie a referáty	
Erbové listiny (Peter Vítek)	100
Genealogicko-heraldický hlas 1, 2/2006 (Radoslav Ragač)	104
Pieta, K. – Ruttkay, A. – Ruttkay, M.: Bojná. Hospodárske a politické centrum Nitrianskeho kniežatstva (Juraj Spiritza)	107
Denníky a spomienky vojakov z východného frontu 1941–1944: Z prameňov k dejinám I. Slovenskej republiky 1939–1945 II. (Pavol Tišliar)	113
Županič, J.: Nová šlechta rakovského cisárstva (Radoslav Ragač)	116
Lakos, J.: A Magyar Országos Levéltár története (Júlia Hautová)	118
Die Handgezeichneten Karten des Staatsarchivs Bamberg bis 1780 (Elena Kašiarová)	120
Kolanović J. – Šumrada, J.: Napoleón et son administration en Adriatique orientale et dans les Alpes de l'Est. Guide des sources (Jozef Klačka)	125
Companion to the history of the neo – latin studies in Hungary (Martin Zborovjan)	127
Bibliografický prehľad zahraničných archívnych periodík	
The American Archivist 2006/1 (Peter Draškaba)	131
Arhivski vjesnik 48/2005 (Jozef Klačka)	133
Archeion CVII/2004 (Valéria Hrtánková)	137
Der Archivar 2006/1–4 (Peter Kartous)	141

Archiven pregled 2006/1–2 (Anna Christovová)	145
Izvestija na dáržavnite archivi č. 91/2006 (Anna Christovová)	146
Journal of the Society of Archivists 2006/1 (Peter Draškaba)	147
Levéltári Közlemények 2005/1–2 (Mária Stieberová)	149
Levéltári Közlemények. Mutató 1994–2004 (Mária Stieberová)	152
Levéltári Szemle 2005/1–4 (Viliam Csáder)	152
Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 2006/1–4 (Richard Marsina)	160
Otečestvennye archivy 2006/1–6 (Lýdia Kamencová)	163
Sborník archivních prací 2006/1–2 (Júlia Ragačová)	169
SPRÁVY	
Vedecká konferencia Pečate a ich používatelia (Juraj Roháč)	173
Zvolenský štátny archív v nových priestoroch (Alexander Adam)	176
XXXIX. medzinárodná konferencia archívov za okrúhlym stolom na ostrove Curaçao (Peter Kartous)	178
Porady vedúcich predstaviteľov riadiacich orgánov archívniectva členských štátov Európskej únie v roku 2006 (Mária Španková)	180
Medzinárodná konferencia Pragmatické písomnosti v kontexte právnom a správnom (Leon Sokolovský)	185
Slovenský archív na Ottawskej univerzite (Marián Stolárík)	188
KRONIKA	
Z rokovania Vedeckej archívnej rady (Júlia Hautová)	196
Za PhDr. Slavkom Churým (1935–2006) (Jana Kurucárová)	199
Na rozlúčku s Ing. Jánom Gondom (1943–2006) (Jozef Hanus)	201

SLOVENSKÁ ARCHIVISTIKA

Ročník XLII – Číslo 1 – 2007

Vydáva

Ministerstvo vnútra SR – odbor archívov a registratúr

Objednávky a predplatné prijíma L. K. Permanent, spol. s r. o., PO BOX 4,
834 14 Bratislava 34.

Vytlačila

Tlačiareň Ministerstva vnútra SR. Rukopis zadaný do tlače vo februári 2007,
vytlačené v júni 2007.

Registračné číslo 8/4

Cena 18 Sk